

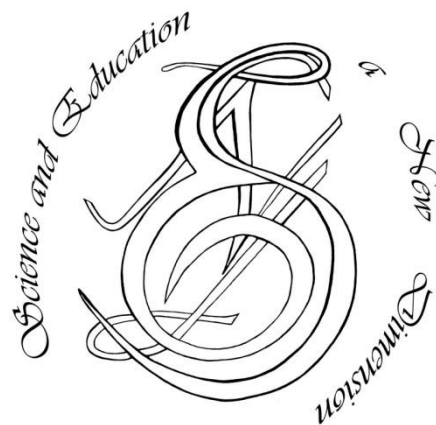

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

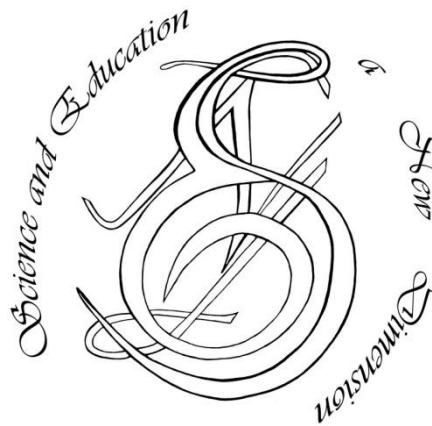
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

IV(24), Issue 104, 2016

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmeltsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmeltsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmeltsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmeltsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmeltsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GLOBAL IMPACT FACTOR (GIF): 2013: 0.545; 2014: 0.676; 2015: 0.787

INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR: 2013: 2.642; 2014: 4,685;
2015: 5.278; 2016: 6.278

ISI (INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING) IMPACT FACTOR: 2013: 0.465; 2014: 1.215

GOOGLE SCHOLAR

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Типологічно спільні риси стилізації діалогічного молодіжного мовлення в художніх фільмах (на матеріалі української та англійської мов) <i>О. В. Александрова</i>	7
Повісті О. Досвітнього: аспекти поетики <i>Г. А. Авксентьєва, К. Ю. Аветян</i>	12
Art tenor the "New Objectivity" as a cultural phenomenon of Germany at the time of the Weimar Republic <i>Z. V. Bandurko</i>	18
Семантична характеристика мовного образу водної стихії в прозі Івана Франка <i>Т. В. Бавус</i>	22
Засоби та форми репрезентації зв'язності в газетному тексті <i>О. М. Бажан</i>	27
Етномовні особливості вербалізації комунікативної особистості як феномену політичної лінгвокультури <i>В. О. Білошицька</i>	32
Семантика оцінних антропонімів в портретних описах персонажів (на матеріалі творів іспанських письменників XIX-XX століть) <i>Н. В. Бохун</i>	37
Когнітивний аналіз відтворення каламбурів-малапропізмів в англо-українських перекладах казки Льюїса Керролла «Alice's Adventures in Wonderland» <i>Л. А. Богуславська</i>	41
Полісемія термінів гастроентерології в сучасній німецькій мові <i>Н. В. Бондар</i>	47
Блокутивний аспект мовленнєвого акту комунікативної підтримки у дискурсивній міжособистісній взаємодії <i>Т. І. Буяльська</i>	51
Кореферентні номінації у структурі фрактального концепту GUSTAVE FLAUBERT <i>Я. В. Бистров</i>	56
Хештеги як організуючі перформативні метадані медійного політичного дискурсу Твіттеру (на прикладі хештеговисвітлення політичної кампанії виборів мера Парижу 2014 року) <i>Н. О. Давидюк</i>	60
Загальнолюдські цінності в дискурсі соціальної реклами США <i>О. В. Дячук</i>	65
Лінгвопоетичний вимір дослідження психологізму художнього тексту <i>Я. М. Дмитренко</i>	69
Відношення перекладацької рівноваги у системі спеціального перекладу <i>М. С. Дорофєєва</i>	74
Лексика на позначення портретних характеристик лінгвокультурного типу der deutsche Bürger як представника бюргерської спільноти <i>О. Дорошенко</i>	78
Лексико-семантичне поле "вік британців" у творах про Британську Індію <i>В. М. Дроботун</i>	84

Communicative features of the folklore discourse

T. A. Druzhyna..... 88

Этимологическая модель английских заимствований

A. I. Dyakov..... 91

Типологічно спільні риси стилізації діалогічного молодіжного мовлення в художніх фільмах (на матеріалі української та англійської мов)

О. В. Александрова

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: cubanos2009@gmail.ru

Paper received 29.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Анотація. Стаття присвячена аналізу типологічно спільних рис актуалізації соціолекту молоді (СМ) на матеріалі української та англійської мов художніх фільмів. Діалогічне молодіжне мовлення в художньому фільмі найбільш органічно виражає комунікативну функцію мови, яка природно проявляється в процесі комунікації. Таким чином, усне діалогічне мовлення молоді, представлене в художніх фільмах є релевантним джерелом подальших лінгвістичних досліджень СМ. Доведено, що соціолект молоді це відносно стійка, напівавтономна форма існування загальнонародної мови зі специфічною просторічною лексичною системою та інвентарем граматичних і фонетичних особливостей, що обумовлені соціолінгвістичними характеристиками його носіїв та соціолінгвістичними параметрами комунікації молоді. Аналіз даних двох вибірок дозволив зробити висновок про існування типологічно спільних рис на всіх рівнях мови: лексичному, граматичному, фонетичному, стилістичному. При цьому найбільш явний зв'язок з життям суспільства виявляє лексичний ярус, а інші яруси пов'язані з ним опосередковано.

Ключові слова: стилізація, соціолект молоді, типологічні характеристики, кінодіалог.

Вступ. Соціальна стратифікація суспільства виражається у багатоманітності існування варіативних форм мови, які є виявом мовної варіативності. Інтерес до проблем мовної варіативності в сучасній соціолінгвістиці обумовлений історичним і соціально-культурним контекстом сучасності, під впливом якого в багатьох мовах спостерігаються тенденції до демократизації літературної норми. Об'єктивно це виражається в переміщенні периферійних явищ у напрямку до центру системи, а, отже, у розхитуванні літературної норми, у посиленні варіативності, у перерозподілі функцій основних ідіомів.

Проблеми соціальної диференціації мови розглядаються в контексті загальної проблематики варіювання мови та мовлення, що зумовлюється як соціальними, так і внутрішньомовними причинами. Взаємообумовлена взаємодія підсистем у межах національної мови опосередковано відображає соціальні процеси, що протікають у суспільстві, регулятором такої взаємодії виступає норма. Динамічний характер норми та соціальні оцінки нормативних установок зумовлюють соціолінгвістичне тлумачення норми як комплексної варіативної системи мовних норм. Дослідження закономірностей розвитку соціолінгвістичних підсистем мови сприяє виявленню передумов варіативності мови та мовлення на певному етапі мовного розвитку. Сучасний етап розвитку лінгвістики свідчить про активізацію досліджень функціонування мови у молодіжному лінгвосоціумі [5; 6; 12; 1; 3].

Постановка проблеми. Попре існування загальної номінативної бази, трактування якої варіюється залежно від лінгвістичної школи науковці стикаються з проблемою відсутності точних лінгвістичних дефініцій релевантних термінів. Оперування однаковими термінами ніякою мірою не сприяє розв'язанню існуючих термінологічних проблем у даній галузі, в наслідок того, що вчені вкладають в них різне наповнення. Крім того, попри наявності значної кількості наукових розвідок СМ, можна констатувати одноаспектність підходів дослідників до вивчення мови молоді, що не дозволяє повною мірою розкрити її лінгвістичну сутність. Таким чином, актуальність

дослідження визначається необхідністю проведення комплексного дослідження СМ як системи взаємодіючих елементів усіх мовних рівнів, а також потребою систематизації спільних характеристик соціально маркованих систем неблизькоспоріднених мов.

У сучасній лінгвістиці на позначення нестандартних елементів мовлення поруч використовуються такі дефініції, як «соціолект», «жаргон», «арго» та «сленг», термінологічне значення яких може як розмежовуватися, так і вживатися синонімічно. Деякі автори свідомо уникають уживання вищезазначених термінів і оперують поняттям «мова молоді». У статті вживається термін «соціолект», який використовується для позначення соціально обумовлених варіантів мови, визнається універсальним і найбільш адекватно виражає сутність соціальної стратифікації мови [7]. При цьому слід зазначити, що термін «соціальний діалект» у науковій літературі вживається як у широкому, так і в вузькому сенсі.

При широкому розумінні соціолекту до категорії соціальних діалектів вносять усі або майже усі соціально зумовлені різновиди мови, незалежно від їхніх структурно-мовних та функціональних особливостей, тобто під соціальним діалектом розуміється «специфічна форма існування і функціонування мови, притаманна певній соціальній групі» [15, с. 12]. При вузькому тлумаченні терміна «соціолект», вчені співвідносять його з різновидом мови лише з притаманні певним економічним, кастовим і релігійним групам населення «арго бродячих торговців» [14, с. 198].

В цьому дослідженні під «соціолектом» автор, слідом за концепцією В. П. Коровушкіна, розуміє комплексну систему, що складається з певних підсистем і сукупностей різнорівневих одиниць, пов'язаних ієрархічними відносинами. Проте, під «соціолектизмом» автор розуміє елемент фонетичної, морфологічної, синтаксичної, лексичної і семантичної системи соціолекту, що має відповідні ознаки, таким чином не позбавляючи соціолекта власних характеристик, що зумовлені соціолінгвістичними характеристиками його носіїв, на кожному мовному рівні. [8, с. 39]. Треба зазначити що, тлумачення соціолекту як системи підсистем дозволяє проводити комплексний

аналіз соціолекту як лінгвістичного феномена.

Соціолект молоді, що є об'єктом дослідження, обумовлен обмеженістю контингенту носіїв і базується на відповідності двом критеріям – віковому і світоглядному. Доцільним вважаємо зазначити, що вікова термінологія не відрізняється однозначністю, і в наукових роботах, присвячених вивченню мовлення молоді, вік носіїв даного соціального діалекту значно варіюється. Це може бути учнівська та робоча молодь (студенти, школярі старших класів, молоді робітники), почасти молода технічна та гуманітарна інтелігенція у віці приблизно від 22-23 до 33-35 років, тобто молоді люди у віковому діапазоні 15-35 років [9, с. 76; 10, с. 23; 3, с. 84]. Враховуючи вищевикладене, у межах дослідження до носіїв соціолекту молоді, відносимо представників молодіжної субкультури у віковому діапазоні 15-30 років без диференціації у межах даного вікового діапазону. Зазначимо, що визначені межі є умовними – першорядним чинником віднесення індивіда до суб'єкта соціолекту молоді вважаємо його самоідентифікацію з молодіжною субкультурою, світоглядом, що знаходить відображення у відповідних мовленнєвих характеристиках.

Такі істотні відмінності у визначенні вікової планки свідчать про те, що при визначенні носіїв соціолекту молоді враховується не тільки біологічний показник, а й соціальний статус його носіїв, важливими постають не тільки хронологічні межі, а й змістовні ознаки певних життєвих етапів. Хронологічний вік прямо або опосередковано позначає суспільне становище індивіда, характер його діяльності, діапазон соціальних ролей і т. п. Чинник віку розуміється в широкому сенсі – як психічний, психофізичний і соціальний стан мовця та цілого соціуму, що проявляється як у субкультурі (норми поведінки, вибір одягу, художні смаки), так і у відповідній мовленнєвій поведінці.

Мета роботи полягає у аналізі типологічно спільних рис актуалізації діалогічного мовлення носіїв СМ на всіх рівнях мови: лексичному, граматичному, фонетичному, стилістичному на матеріалі української та англійської мов.

Матеріали та методи. Мета дослідження визначили добір методів. У роботі використано комплексну методику, що об'єднує описово-аналітичний метод, який полягає у критичному вивченні науково-теоретичних джерел із проблематики дослідження; метод лексико-семантичного аналізу для дослідження тематичної, конотативної та структурної специфіки субстандартної лексики СМ; метод функціонально-семантичного аналізу при визначенні комунікативно-модальних типів висловлювань СМ, виділенні найчастотніших емоційно-модально забарвлених фраз СМ та граматичних характеристик мовлення молоді; методи слухового, аудиторського та інструментального аналізів, що застосовувалися під час проведення експериментально-фонетичної частини дослідження з метою визначення показників фонетичних характеристик мовлення; метод зіставного аналізу, що використовувався при зіставленні лінгвістичних особливостей СМ на матеріалі досліджуваних мов, що вивчаються.

Матеріал дослідження охоплює експериментальний корпус квазіспонтанних озвучених текстів діалогічного характеру з художніх фільмів, що відображають специфіку українського та англійського СМ (загальний обсяг звучання становить 18 годин). На основі широкого корпусу дослідження був сформований вузький корпус дослідження, адресований аудиторам, який представлений 100 діалогами (кожен тривалістю близько 3 хвилин). Експериментальний корпус дослідження, який був підданий інструментальному аналізу, склали 320 інтонаційних груп кожної з досліджуваних мов.

Проведений аналіз надав можливість надійти таких висновків.

У якості основного параметра, що представляє молодіжну субкультуру як особливий тип культури у межах соціуму, визнається наявність власної «картини світу» – тобто сукупності уявлень і всієї суми знань представників молодіжної субкультури та молодіжного соціуму про навколишню дійсність, на основі яких формується цілісний образ соціального світу та власного місця в життєвому просторі.

У сучасних умовах молодіжна субкультура часто перетворюється в середу соціалізації молоді. Належність до молодіжної субкультури виробляє у значній частині молоді певну життєву позицію, систему цінностей і взаємин з людьми та світом, тобто формує менталітет молодих людей. Ціннісні орієнтації субкультури впливають на ставлення її носіїв до світу і на стосунки зі світом, на їх самосвідомість і само-визначення.

Молодіжна субкультура відображає своєрідну опозиційну філософію життя. Аналізуючи чинники, які зумовлюють появу СМ, виділяються наступні:

- 1) протест – «своя» мова як інструмент протесту проти дорослих;
- 2) відмежування – обмежений доступ дорослих у світ молоді;
- 3) правдоподібність / істинність – вираження індивідуальності в мовній поведінці;
- 4) ігровий та інноваційний аспект – мовні ігри за допомогою мови;
- 5) афективно-емоційний аспект – вираз негативних емоцій;
- 6) комунікативно-економічний аспект – мова молоді конкретніше, економічніше і зручніше, ніж стандартна мова, краще висловлює суб'єктивні почуття і настрої [16].

Соціолект молоді як компонент молодіжної субкультури, втілення її цінностей, народжується як результат емоційно-оцінного ставлення носія соціолекту молоді до навколишнього світу, тому соціолект молоді розглядається як втілення світовідчуття, менталітету сучасної молоді, вербалізатор буття її носіїв, знань молоді про світ, їхніх уявлень про ієрархію цінностей, ставлення до фактів дійсності. Соціолект молоді обумовлений емоційно-психологічним запитом, оскільки виражає не стільки приналежність до певної соціальної групи, скільки емоційну надмірність, максималізм, особливе уявлення про життєві цінності, особливий стиль і манери поведінки, властиві молоді.

Характерними рисами молодіжної комунікації є невимушений, неформальний, жартівливий тон спілкування, високий ступінь емоційності, прагнення до нестандартного самовираження, притаманного цій віковій групі. «Необхідність постійно демонструвати свою приналежність до даної субкультури й одночасно неналежність до інших субкультур, що в різній мірі характерно для представників будь-яких соціальних утворень, призводить до створення деякого набору ідентифікуючих ознак, що підлягають демонстрації» [2, с. 352]. Такими є не тільки зовнішні аксесуари, але й вербальні репрезентанти даної субкультури, які демонструють мовну приналежність її носіїв. У молодіжній сфері спілкування на перший план виходить не прагнення засекретити мову, а прагматико-ідеологічна ідея протиставити свою мораль, свої ідеали, свій образ думок і свою поведінку світу дорослих, загальноприйнятим соціальним і поведінковим зразкам.

Мовленнєві особливості СМ визначаються властивими йому позалінгвальними ознаками, які визначаються як умовами перебігу спілкування (усний характер мовленнєвого продукування) так і соціальними параметрами його носіїв. Зокрема, можна відзначити такі, як невідповідність, невимушеність та стереотипність мовленнєвих актів, переважаючи побутову тематику, діалогічну форму спілкування, залежність від позамовної діяльності учасників, емоційну насиченість, спонтанний характер вираження, конкретність, образність, фамільярність.

Особлива емоційність, експресивність СМ пов'язана з самою природою невимушеного, розкутого мовлення. Тут мовець може вільно висловити своє ставлення до світу, обставин, подій, осіб. СМ прагне мовними або невербальними засобами інтенсифікувати оцінку, внести до вислову семантичне значення підвищення / пониження ступеня, і в цьому тенденції, що діють в усному висловлюванні, виявляються протиставленими тенденціям, чинним в області кодифікованої мови, особливо суворих її областей. В оцінних висловлюваннях СМ майже завжди на перший план виступає компонент з суб'єктивно-емоційним забарвленням, який може бути виражений як вербальними, так і невербальними засобами.

Доцільним вважаємо зазначити, що молодіжна мова знаходить своє відображення не лише в безпосередньому спілкуванні між носіями соціолекту молоді в реальних умовах комунікації, а й у мовленні кіногероїв художніх фільмів. Відомо, що мова художньої літератури має вивчатися в двох різних значеннях: 1) у значенні «мовлення» та словесного «тексту», які частково відображають загальну систему тієї чи іншої національної загальнонародної мови, і 2) у значенні «мови мистецтва», системи засобів словесно-художнього вираження [4, с. 7]. Виходячи з цього, художній текст розглядається, по-перше, як словесний текст, що відображає загальну систему досліджуваних мов, по-друге, як часткове втілення загальної системи мови, оскільки відбір, узагальнення та загострення лежить в основі будь-якого художнього твору.

Розгляд художнього тексту (та його кіновтілення) як стилізацію-прийом, який використовується сценаристами для створення ілюзії реальності, враження

автентичності, природності спілкування у сучасній лінгвістиці вважається правомірним. Використання художнього матеріалу для вивчення розмовного мовлення фактично є загальновизнаним, а також уявлення про його стилізацію та типізацію в художньому діалозі; усне мовлення, представлене в художніх фільмах, достовірно відображає «живе мовлення» і служить релевантним джерелом лінгвістичних досліджень [11].

Художній діалог, який створюється шляхом стилізації «імітаційної матриці», становить модель найбільш яскравих характеристик розмовного мовлення: безпосередній контакт між партнерами мовленнєвої взаємодії, спонтанність, маркованість розмовних елементів, інтенсивність вираження емоційно-оцінних характеристик, багатий арсенал аксіологічних засобів [13].

Слід підкреслити, що діалогічно оформлене молодіжне мовлення в художньому фільмі найбільш органічно виражає комунікативну функцію мови, яка природно проявляється в процесі діалогічної взаємодії людей. До характерних особливостей діалогу належать спонтанність мовних реакцій співрозмовників, залежність репліки як від ситуації спілкування, так і від висловлювань партнера по комунікації.

Виступаючи у якості способу спілкування, діалог перетворюється на найважливіший компонент соціальної взаємодії, оскільки спілкування містить не лише конструювання міжособистісних відносин, а й актуалізацію соціальних відносин у комунікативно-пізнавальній діяльності. Саме художні фільми є безмежним джерелом структурних утворень розмовного мовлення. Діалог сприяє актуалізації особистісних характеристик його учасників. Ціла низка ознак комунікантів, їхній життєвий досвід, а також ситуація спілкування мають величезний вплив і на добір мовних засобів під час діалогічного спілкування, і на всю мовленнєву поведінку учасників діалогу в цілому.

Аналіз даних двох вибірок дозволив зробити висновок про існування типологічно спільних рис лексичного рівня. Субстандартна лексична система СМ представлена стилістично зниженими та соціально маркованими елементами (лексичними соціолектизмами). Лексичні соціолектизми СМ характеризуються здебільшого зниженою конотацією, переважаючою комунікативно-емотивної функцією та понятійно-функціональною закріпленістю за молодіжною сферою функціонування мови. Система лексичного просторіччя СМ містить такі компоненти: сленгізми, загальні колоквиалізми та вульгаризми. Простежуючи комплекс двосторонніх зв'язків між СМ та соціумом, що охоплює суспільно значущі зміни та варіації у СМ, зазначимо неоднаковість соціальної обумовленості його мовних ярусів та підкреслимо, що найбільш явний зв'язок з життям суспільства виявляє лексичний ярус, а інші яруси пов'язані з ним опосередковано.

Варіативність граматичного рівня СМ репрезентовано типологічно спільними для двох мов ознаками: інверсія, повтори, еліптичні конструкції, парцеляція, риторичні питання. У якості типологічних граматичних ознак СМ англійської мови можна відзначити наявність подвійного заперечення, скорочених дієслівних форм, форми стверджувального речення у

значенні питального, що можуть бути віднесені до норми другого рівня.

Проведений аналіз фонетичних засобів соціолекту молоді продемонстрував той факт, що найважливішим в оформленні фонетичного компонента молодіжного мовлення є параметр емотивності, що використовується при реалізації прагматичної функції комунікації, який значно впливає на сегментний та супрасегментний рівні мовлення молоді. Комбінація різних функцій просодії у процесі молодіжної комунікації при визначальній ролі емоційно-модальної складової постає найважливішим компонентом актуалізації прагматики висловлювання.

Спільними ознаками маніфестації емоційно-модальної напруженості мовлення для двох досліджуваних мов можна вважати наступні фонетичні характеристики: на сегментному рівні відзначається виділення головного наголошеного складу за рахунок протягування голосного звуку, подовження ініціального або медіального приголосного звуку в слові,

поділ звуку на складові елементи, поскладову вимову слова, відхилення значень формантних характеристик ядерних голосних від нейтральних реалізацій.

Характерні риси просодії носять подібний характер в українській та англійській мовах. Мовна специфіка проявляється у деякому розходженні використовуваних просодичних маркерів. Зокрема, в українській мові передшкала характеризується більш низьким мелодійним рівнем, ніж передшкала висловлювань в англійській мові. При вираженні емоційно-модальних значень в англійській мові більш контрастні перепади мелодики в ядрі та мелодичний діапазон фрази в цілому.

Підсумовуючи, зазначимо, що усне діалогічне мовлення молоді, представлене в художніх фільмах, найбільш органічно виражає комунікативну функцію мови, яка природно проявляється в процесі діалогічної взаємодії людей і саме тому використовується для створення ілюзії автентичності спілкування, служить надійним і релевантним джерелом подальших лінгвістичних досліджень СМ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років ХХ – початку ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Р. В. Боднар. – Київ, 2007. – 20 с.
2. Бойко Б. Л. Молодежный жаргон как отражение взаимодействующих субкультур / Б. Л. Бойко // Встречи этнических культур в зеркале языка: (в сопоставительном лингвокультурном аспекте) : Научный совет по истории мировой культуры. – М. : Наука, 2002. – 487 с. – С. 352-361.
3. Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльне-історичне та типологічне мовознавство» / К. Л. Бондаренко ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2007. – 19 с.
4. Виноградов В.В. Наука о языке художественной литературы и её задачи (на материале русской литературы) / В. В. Виноградов // Доклад на IV Международном съезде славистов. – М., Изд-во АН СССР, 1958. – с. 1-51.
5. Горчакова Е. В. Сопоставительное исследование молодежного социолекта русского и немецкого языков : социолінгвістический и лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... к. філол. н. : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Горчакова Евгения Валентиновна. – Томск, 2002. – 175 с.
6. Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф. дис... канд. філол. н. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / П. М. Грабовий. – Київ, 2010. – 20 с.
7. Ерофеева Т. И. Социолект : стратификация исследования : дис. ... д. філол. н. : 10.02.19 «Общее языкознание, социолінгвістика, психолінгвістика» / Т. И. Ерофеева. – Санкт-Петербург, 1995. – 356 с.
8. Коровушкин В. П. Английский лексический субстандарт versus русское лексическое пространство (опыт контрастивно-социолектологического анализа) : [Монография] / В.П. Коровушкин. – Череповец : Череповецкий государственный университет, 2008. – 167 с.
9. Крысин Л. П. Социолінгвістические аспекты изучения современного русского языка / Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1989. – 186 с.
10. Кудрявцева Л. А. Словарь молодежного сленга города Киева / Л.А. Кудрявцева, И. Г. Приходько; ред. Л. А. Кудрявцева // Киевский национальный ун-т им. Тараса Шевченко. Институт филологии. – К. : ИД «Аванпост-Прим», 2006. – 198 с.
11. Лавриненко И.Н. Критерии классификации кинодискурса [Электронный ресурс] / И. Н. Лавриненко – Режим доступа : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6284/2/Lavrinenko.pdf>
12. Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – 21 с.
13. Сапожникова О. П. Соотношение естественной и литературной коммуникации / О. П. Сапожникова // Филологические науки 1998. – No 1. – С. 83-91.
14. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. – М. : Просвещение, 1975. – 272 с.
15. Цвиллинг М. Я. Функциональный стиль, подъязык и социальный диалект (к вопросу о соотношении понятий) / М. Я. Цвиллинг // Общие и частные проблемы функциональных стилей. – М. : Наука, 1986. – С. 5-15.
16. Ehmann H. Ein paar Facts voraus / H. Ehmann // Das neuste Lexikon der Jugendsprache. – München : Verlag C. H. Beck, 2001. – S. 195.

REFERENCES

1. Bodnar R. V. The sociolect of teenagers as the subculture of modern linguocommunity (on the material of the English language of the 90s of the 20th – the beginning of 21st century). – Manuscript. – Thesis for Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv, 2007. – 20 p.
2. Bojko B.L. Youth jargon as a reflection of interaction of subcultures / B.L. Bojko // Vstrechi etnicheskikh kultur v zerkale yazika: (v sopostavitelnom lingvokulturnom aspekte) : Nauchnij Sovet po istorii mirovoj kulturi.– M. : Nauka, 2002. – 487 p. – P. 352-361.
3. Bondarenko K.L. Lingvocultural peculiarities of Ukrainian and English slang. – Manuscript. – Thesis for Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.17 « Comparative-historical and Typological Linguistics » / K.L Bondarenko ; Donetskiy nazcionalnij universitet. – Donetszk, 2007. – 19 p.

4. Vinogradov V.V. Science of belles-letters language and its objectives (based on the material of the Russian literature) / V.V. Vinogradov // Doklad na IV Mezhdunarodnom s'ezde slavistov. – M., AN SSSR, 1958. – P. 1-51.
5. Gorchakova E.V. Comparative study of the youth sociolect in the Russian and German languages: sociolinguistic and lingvocognitive aspects: Thesis for Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.20 – «Comparative-historical, Typological and Contrasting Linguistics» / E.V.Gorchakova. – Tomsk, 2002. – 175 p.
6. Grabovy'j P.M. Cognitive parameters of the Ukrainian youth slang. – Manuscript. – Thesis for Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.01 «Ukrainian Language» / P.M.Grabovy'j – Ky'yiv , 2010. – 20 p.
7. Erofeeva T.I. Sociolect: stratification analysis: Thesis for Doctoral Degree in Philology : 10.02.19 «General linguistics, sociolinguistics, psycholinguistics» / T.I. Erofeeva – Sankt-Peterburg, 1995. – 356 p.
8. Korovushkin V.P. English lexical substandard versus Английский лексический субстандарт versus of Russian lexical vernacular (experience of contrastive and socio-lexical analysis): Monograph / V.P. Korovushkin. – Cherepovecz: Cherepoveczskij gosudarstvennij universitet, 2008. – 167 p.
9. Krysin L.P. Sociolinguistic aspects of contemporary Russian language study. / L.P. Krysin– M.: Nauka, 1989. – 186 p.
10. Kudryavczeva L.A. The dictionary of the youth slang in Kiev. / L.A. Kudryavczeva, I. G. Prihodko ; red. L.A. Kudryavczeva // Kievskij nacjonalnij universitet im. Tarasa Shevchenko. Institut filologii. – K. : ID«Avanpost-Prim», 2006. – 198 p.
11. Lavrinenko I.N. Criteria of cinematic discourse classification кинодискурса [Elektronnij resurs] / I.N. Lavrinenko – Rezhim dostupu <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6284/2/Lavrinenko.pdf>
12. Martos S.A. Youth slang in the speech structure of Kherson-city. – Manuscript. – Thesis for Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.01 «Ukrainian Language». / Luganskij nacjonalnij pedagogichnij universitet im. Tarasa Shevchenko. – Lugansk, 2006. – 21 p.
13. Sapozhnikova O.P. Correlation between natural and fiction communication / O.P. Sapozhnikova // Filologicheskie nauki 1998. – No 1. – P. 83-91.
14. Stepanov Yu.S. Foundations of General Linguistics. / Yu.S. Stepanov. – M. : Prosveshchenie, 1975. – 272 p.
15. Zwilling M.Ya. Functional style, sublanguage and social dialect (correlation between notions) / M.Ya. Czvilling // Obshchie i chastnie problemi funkcjonalnih stilej.– M. : Nauka, 1986. – P. 5-15.

Typologically common features of the youth sociolect and its stylization in feature film dialogue

Alexandrova O. V.

The article is dedicated to the analysis of typologically common features of the youth sociolect based on the material of the Ukrainian and English languages in feature films. It is stressed that the youth dialogical speech in a feature film reflects the communication function of a language naturally revealed during the process of communication. Thus, being presented in feature films, youth spoken language proves to be a relevant source for linguistic research. The study proves the youth sociolect to be a relatively stable semi-autonomous existence form of the national language, which has its specific lexical system and the inventory of grammatical and phonetic peculiarities caused by sociolinguistic features of the sociolect speakers and youth communication sociolinguistic parameters. The systematic analysis of the two samples deduced the existence of typologically common features of the youth sociolect on all levels of language structure: lexical, grammatical, phonetic, stylistic. Nevertheless, compared to other levels, lexical level is more closely linked to the life of society.

Keywords: stylization, youth sociolect, typologically common features, feature film dialogue.

Типологически схожие черты стилизации молодежного социолекта в художественных фильмах

О. В. Александрова

Статья посвящена анализу типологически схожих черт актуализации молодежного социолекта (МС) в художественных фильмах на материале украинского и английского языков. В статье отмечено, что диалогическая речевая коммуникация молодежи в художественном фильме наиболее органично выражает коммуникативную функцию языка, которая естественным образом проявляется в процессе коммуникации. Таким образом, диалогическая речевая коммуникация молодежи, представленная в художественных фильмах, служит релевантным источником дальнейших лингвистических исследований молодежного социолекта. Доказано, что молодежный социолект является относительно стабильной полуавтономной формой существования национального языка, представленной особой лексической системой и инвентарем грамматических и фонетических характеристик на которые оказывают влияние как социолингвистические характеристики носителей СМ, так и социолингвистические параметра молодежной коммуникации. Комплексное исследование данных двух выборок позволило сделать вывод о существовании типологически схожих черт на всех уровнях языка: лексическом, грамматическом, фонетическом, стилистическом. При этом наиболее явную связь с жизнью общества проявляет лексический ярус, тогда как другие ярусы связаны с ней опосредованно.

Ключевые слова: стилизация, молодежный социолект, типологически схожие черты, кинодиалог.

Повісті О. Досвітнього: аспекти поетики

Г. А. Авксентьєва, К. Ю. Аветян

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: nadyabadya@rambler.ru

Paper received 29.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Анотація. У статті здійснено аналіз поетикальних аспектів повістей О. Досвітнього «Алай», «Гюлле». Досліджено жанрову, композиційну, стильову специфіку творів, розкрито психологічні особливості індивідуального стилю письменника. Аналізовані твори є реалістичними, пригодницько-психологічними повістями, які відзначаються використанням цілого ряду поза сюжетних елементів, а домінуючим засобом психологізму є внутрішній монолог.

Ключові слова: повість, жанр, композиція, стиль, психологізм, внутрішній монолог.

Олесь Досвітній – «по-своєму унікальна постать в українській літературі. Постать надзвичайно складна й трагічна. Складна за характером своєї діяльності й творчості і трагічна за своєю людською, громадянською та письменницькою долею» [15, с. 5]. Це один із перших українських пореволюційних прозаїків, який звернувся до романного та повістєвого жанрів, автор цілої низки творів, у яких втілювалися пошуки митцем нової художньої форми, адекватній новій дійсності, його прагнення до творчого експерименту, кожен твір прозаїка відзначається ідейно-тематичним, стилістичним та жанровим новаторством [10, с. 176]. Ім'я письменника заслужено стоїть серед зачинателів української новітньої прози. «Разом з О. Досвітнім в роки громадянської війни починали свою творчу діяльність А. Головка, Іван Ле, С. Складенко, Г. Коцюба, В. Підмогильний та Г. Косинка» [14, с. 32].

За життя доробок О. Досвітнього ставав об'єктом дослідження відомих літературознавців та критиків О. Білецького, М. Доленго, В. Коряка, Г. Майфета, Л. Підгайного, Я. Савченка, М. Хвильового, Ф. Якубовського. Новий сплеск інтересу до творчості представника української новітньої літератури спостерігався з кінця 50-х років. У критичних відгуках літературознавці В. Агєєва, Б. Буркатов, І. Власенко, О. Килимник, В. Костюченко, Л. Новиченко, М. Пархоменко, Ю. Смолич, К. Сторчак, П. Федченко, В. Шевчук акцентували увагу на таких аспектах, як своєрідність самобутньої епічної манери прозаїка, «екзотичність» тематики, використання мовних і художніх прийомів, зумовлених цією тематикою, жанрові особливості текстів, актуальність проблематики.

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідити художні особливості повістєвого доробку Олесь Досвітнього, оскільки сучасне літературознавство зорієнтоване на з'ясування естетичного потенціалу творів, зокрема, вивчення жанрово-композиційної, стильової специфіки художніх текстів.

У творчому доробку Олесь Досвітнього важливе місце посідають дві «екзотичні» повісті «Алай» та «Гюлле» (1927), появу яких критика зустріла неоднозначно. Письменник звертається до східної «азійської» тематики, стосовно якої, зокрема, слушно зауважив О. Білецький: «Число творів українською мовою, що виходять за межі специфічно українських тем, починає зростати, і вже не так самотньо стоїть у молодій нашій белетристиці незвичайна постать О. Досвітнього... З погляду старих уяв про українську

літературу яким дивним видався б цей виступ письменника з екзотичними китайськими темами!.. Революція утворила чудо, що відчував ще Гоголь у «Страшній помсті»... В Азію, в Європу, в Америку і Китай виявилось глянути з меж літератури, яка, здавалося б, волею долі заслужила на те, щоб жити, вирішивши, «що тільки і й світу, що в вікні» [2, с. 161].

Метою статті є аналіз жанрово-композиційних, стильових особливостей та специфіки використання засобів психологізму у повістях Олесь Досвітнього «Алай» та «Гюлле».

Дослідник Василій Шевчук у книзі, присвяченій творчості О. Досвітнього, зазначав, що ще «...за життя автора обидва твори здобули чи не найбільшу популярність і протягом лише п'яти років (1927-1931) витримали по п'ять видань. Про них багато писала українська критика, хоч оцінки були часом гострі й суперечливі» [14, с. 26]. На думку дослідника, така тенденція була закономірною: «І не дивно, адже з одного боку «Алай» і «Гюлле» – твори найбільш читабельні з погляду белетристичного, а з другого – місцями не чіткі з точки зору визначення авторської позиції при змалюванні головних героїв. Особливо це стосується твору «Алай» [14, с. 26].

Щодо визначення жанру «Алай» та «Гюлле» виникають певні розбіжності. У перших виданнях зазначені твори прозаїка названо романами, проте дослідники визначають їх як повісті. Слід зауважити, що під терміном «повість» у сучасній літературознавчій практиці розуміють «прозовий твір, більший за обсягом від оповідання, менший від роману, має однолінійний сюжет, головних та другорядних героїв» [7, с. 225]. Сюжет творів О. Досвітнього відзначається акцентуванням на одному конфлікті (зіткнення світоглядних позицій героїв та дійсності), охоплює незначну кількість епізодів, характеризується уповільненим розвитком дії. Творам притаманна відносна простота композиції, розповідь здійснюється за принципом налізування, всі події об'єднані навколо одного героя (Шешель, Ремо, Гюлле). Враховуючи такі особливості текстів «Алай» і «Гюлле», можна цілком вмотивовано визначати їх приналежність саме до повістєвого жанру.

Перш ніж характеризувати жанрові особливості повістей О. Досвітнього, варто звернути увагу на загальні тенденції розвитку цього жанру в літературі 20-х років ХХ століття: «...жанрова палітра повісті цієї доби характеризується значними аналітичними та пізнавальними можливостями. Вона випробовує детективну і сатиричну поетику (Ю. Смолич, М. Хви-

львий), збагачується мотивами пригодництва (О. Досвітній, Ю. Смолич) та історичного біографізму (С. Васильченко)» [11, с. 359-360]. Повістева спадщина Олеса Досвітнього органічно вплітається у літературу 20-х років ХХ століття, поєднуючи у собі майже всі провідні тенденції та відповідаючи запитам часу.

Під час визначення жанрової приналежності зазначених повістей варто враховувати, що система видів і різновидів повісті обумовлена її змістовими та формальними чинниками, важливими є пізнавальні, оцінні та моделюючі аспекти. На думку літературознавця А. Гурбанської, якими б великими не були пізнавальні устремління художньо-творчого акту, вони неминуче повинні локалізуватися у якійсь конкретній ділянці життєвої реальності. Такою ділянкою може бути сучасність, минуле і майбутнє [4, с. 6].

Пізнавальні устремління письменника зорієнтовані на революційну діяльність, увага митця звернена як на зовнішні події, так і на внутрішній світ героїв. Письменник обирає художню форму повісті, яка, враховуючи специфіку тематики та матеріалу, органічно пристосовується до змісту. У творах «Алай» та «Гюлле» можна виокремити домінуючий пригодницький елемент, а зміна ситуацій забезпечує майже детективно напружену інтригу, у них виявляється така риса прози О. Досвітнього, як поєднання описовості з елементами соціального детективу. Незважаючи на публіцистичну спрямованість творчої манери митця, автор вдається до логічної мотивації вчинків героїв та психологічного заглиблення у їх внутрішній світ, тому можна визначити повісті як психологічні. Зокрема, дослідниця Віра Агеева характеризує аналізовані художні полотна як психологічно-драматичні повісті, що разом з повістю «Нас було троє» складають кращу частину творчого доробку митця [1, с. 568]. Повісті акумулювали в собі враження та досвід, винесені автором з часів роботи в революційному підпіллі, перебування у в'язницях та еміграції, позитивно позначився на цих творах і здобутий письменником літературний досвід.

Пригодницький елемент притаманний обом аналізованим творах, детективний же краще розвинений та адаптований у першій повісті прозаїка «Алай», герой якої перебуває у розшуку, весь час знаходиться під загрозою викриття, він змушений змінювати зовнішність та ім'я. Зокрема, фінал твору (вбивство персонажа розлюченою юрбою) органічно вплітається у концепцію твору. Проте не варто повість повністю отожднювати з жанром детективу, оскільки автор використав у творі лише окремі його елементи: зобразив типову психологію злочинця-втікача.

Тож, беручи до уваги подібне поєднання традиційних повістєвих компонентів з елементами детективно-пригодницькими, екзотичну новизну матеріалу та типологічне місце текстів у творчому доробку письменника, вважаємо доцільним визначити жанрову специфіку аналізованих епічних полотен як детективно-пригодницьку психологічну («Алай») та пригодницько-психологічну («Гюлле») повісті.

Визначальною рисою поезики повістей «Алай» та «Гюлле» є психологізм. Детальніше зупинимось на цьому аспекті. У сучасній літературознавчій науці під терміном психологізм розуміють «передавання

художніми засобами внутрішнього світу персонажа, його думок, переживань, зумовленими зовнішніми та внутрішніми чинниками» [7, с. 292]. Психологізм «орієнтує увагу письменника на внутрішній світ людини з найтоншими душевними порухами..., передбачає й особливості відтворення портрета персонажа, жесту, міміки, характерів, стосунків, сюжетних колізій тощо» [7, с. 292]. Кожен рід літератури використовує різні можливості відтворення внутрішнього світу людини. «У прозових творах психіку людини осмислюють і зсередини, і ззовні, часто використовують внутрішній монолог, здійснюють психологічний аналіз при нарації від третьої особи, самоаналіз при оповіді від першої особи, застосовують не власне пряму внутрішню мову» [7, с. 293].

Олесь Досвітній це «письменник виразно публіцистичного спрямування. Його передусім цікавлять динаміка характеру, процес виявлення в конкретній дії світоглядних позицій героїв» [6, с. 98]. Для досягнення цієї мети автор вдається до використання двох форм психологізму – інтервентної та екстервентної. Екстервентна (непряма) форма психологічного зображення відтворює думки й емоції персонажів, динаміку їхніх внутрішніх змін шляхом змалювання душевних порухів через зовнішні візуалізовані й озвучені вияви: мову міміки і жестів, зовнішній мовленнєвий дискурс, змалювання довколишнього середовища тощо. Форма екстервентного психологізму функціональна у низці засобів психологічного зображення, як-от: психологічний портрет, пейзаж, інтер'єр та екстер'єр, зовнішній дискурс мовлення персонажів. Інтервентна форма психологічного зображення передбачає безпосереднє (пряме) відтворення психічних процесів – як рефлексивних, так і емоційних [9, с. 35-36].

Інтервентна форма вираження психологізму в повістях реалізується через використання О. Досвітнім таких засобів, як внутрішній монолог, прийом сну, психологічне авторське зображення, а екстервентна – за допомогою психологічного портрету та пейзажу, зовнішнього дискурсу мови, зображення жестів, міміки, рухів, психологічної деталі.

Під час змалювання персонажа автор не подає детальної портретної характеристики, основним засобом психологізму та характеротворення виступає монолог. У повісті «Алай» домінує саме внутрішній монолог головного героя, який є важливим засобом розкриття психології революціонера-втікача та рушієм сюжету.

Оскільки до опису зовнішності Шешеля автор не вдається, то внутрішній стан персонажа передається через потік свідомості, у якому фіксуються моменти душевного переживання: «О коли б швидше паспорт і трохи грошей! Та далі, світ за очі від цього проклятого центру з приятелями, де революціонери стали монархістами, де на кожному кроці зрадник, царський шпик... людей заморочено ідеєю війни «до переможного кінця». Яке безглуздя, ідіотизм!... Його ество перейнялося надмірним бажанням жити. «А я хотів умерти! За кого? За цих тварин...» [5, с. 226]. Внутрішній монолог дає можливість розкрити переживання персонажа та особливості його характеру, якомога швидше змінити місце перебування.

Рефлексивне внутрішнє мислення, психологічний

самоаналіз у повісті «Гюлле» теж реалізується за допомогою внутрішнього монологу: «А що як Ахмет не поїхав на жнива і помітив? Що, коли вона не зважить на таке? Що, коли вона розповіла про наші наміри? – міркував він. – Адже це було подібно до дитячої витівки з небезпечними наслідками, бо ж яншай – приятель Ахметів і піде на все, щоб захистити закони релігії та мусульманські звичаї» [5, с. 366]. У наведеному монолозі Ремо передаються хвилювання у вирішальний момент, невпевненість у власних діях та вчинках Гюлле. Проте у цьому творі зростає функціональне навантаження діалогу як головного засобу розкриття позицій персонажів. За допомогою зазначеного прийому можна простежити еволюцію світоглядних поглядів протагоніста: «Ремо прихилив її до грудей і тихо відповів:

– Моя люба Гюлле, ми не вирішили цього. Я сам не міркував про це. ...

– Ремо, коли ти згодишся, поїдеш, ти мене уб'єш. Я не поїду. Я не хочу загинети. Табуни ішаків не потребують захисту. Тільки овець захищає пастух. Хай самі себе визволяють. Я хочу невідомого, світлого, я хочу, щоб ти йшов тим шляхом, що про нього розповідав, що запалив у мене непереможне бажання бачити світ. Я не хочу бути мусульманкою. Я хочу бути людиною...» [5, с. 381]. У діалозі Гюлле виступає проти пропозиції хазрета Саїд-Гамзі залишитися у нього на службі, вбачаючи у цьому загрозу загинети та обмеження свободи.

Варто зауважити, що роль діалогічного мовлення як провідного засобу психологізму зростає у другій частині повісті. Таку особливість побудови сюжету можна вважати специфічним прийомом митця, який надає право персонажам вільно висловлювати думки лише після сміливого акту супротиву антилюдським традиціям релігії – втечі Ремо та Гюлле. Про справжні думки Шешеля, головного героя повісті «Алай», дізнаємося лише за допомогою внутрішнього монологу – автор позбавляє героя можливості висловлюватись, таким чином засуджуючи пасивну позицію колишнього революціонера.

За допомогою монологів крізь призму сприйняття одного протагоніста автор розкриває образ іншого: «Гюлле – це паросток зеленої лози, що з нього можна гнути все, – міркував Ремо. – Її мозок – це цілина, де може буйно розцвісти і дати плід всяка рослина» [5, с. 347]. У зазначеному монолозі Ремо захоплюється Гюлле, її фізичними та розумовими здібностями.

Психологічний пейзаж, який є одним із прийомів екстервертної форми розкриття психології героя у творах, виступає додатковим опосередкованим засобом характеристики персонажів. Відношення-пейзаж – людина у художньому тексті будується на принципі психологічного паралелізму – зіставлення картин природи з душевним емоційним станом героя: «Пекельна спека палила буре каміння гір. Конячки ледве пленталися по гострих шпильях узгір'їв. Жага палила горло. Крутилася голова... Серце Шешелеве закалатало дзвоном, а мозок шукав різноманітних вигадок, як пояснити цим невідомим руським свою мандрівку» [5, с. 266]. Можна помітити гармонію між страшенною спекою у природі на напруженні фізичних та духовних сил Шешеля.

Натомість у повісті «Гюлле» прийом психологічного пейзажу автор майже не використовує – митець лише опосередковано наголошує на спеці та пустельності краєвидів: «З-за куців кучугури перед Ремо розстились колишні піщані дюни, що поросли тепер сухими, низькими кушиками рослин. Це була долина поміж горами, що поринала десь у сутніні сірих гірських бескидів» [5, с. 336]. Такі пейзажні замальовки символізують небезпеку, що чатує на Ремо та Гюлле, і виконують функцію обстановки.

На перший план серед засобів розкриття психології персонажів виступає поруч із внутрішнім монологічним мовленням – художня психологічна деталь. О. Досвітній вдається до використання наскрізної речової художньої деталі «сіренького саквояжика», що уособлює зв'язок Шешеля з революційною діяльністю, вказує на нестійкість його світоглядних та політичних поглядів. Протагоніст, ніби важкий багаж, змушений возити його з собою, щоб мати змогу приховувати свою справжню «личину»: «він нервово шарпнувся до сіренького саквояжика, що сиротою лежав у торбині з боку сідла» [5, с. 265]; «почав озиратися навкруги, ніби шукаючи місця, де б покласти свого саквояжика, від якого стомилися руки, потерпали коліна» [5, с. 238]; «Халепа! Шпик! Поліція все знає! Послала переглянути речі на станцію і забрала його саквояжик. Адже там фарби, мапа Азії» [5, с. 237]. Таким чином у цілому ряді епізодів неодноразово з'являється образ «сіренького саквояжика». Ця речова деталь набуває символічного звучання у тексті.

На відміну від попереднього твору, повість «Гюлле» відзначається наявністю розгорнутих портретних характеристик, де певна зовнішня деталь стає важливим засобом розкриття психології персонажів. Так, зокрема, у портреті туркені Гюлле такою деталлю є очі. Зазначена деталь підкреслює вольовий характер героїні: «на хвилину йому здалось, що то не вона... в голові майнули химерні думки про можливість підміни... Але яскравий блиск очей, що протинав густу чадру, заспокоїв його: «Такий блиск очей може бути тільки у Гюлле» [5, с. 357].

Спіраючись на міметичні принципи зображення, письменник створює зовнішній вигляд героїв у конкретних ситуаціях, у взаєминах між ними, окреслює психологічні стани, вираженні у міміці, жестах, диханні, динаміці мовлення, розриваючи таким чином внутрішній світ людини: «Шешель дивно усміхнувся, ніяково хитнув до нього головою й пішов слідом за поручиком. Він був немов п'яний. Під його повіками грікий блиск сліз серпанком закрив очі» [5, с. 275]; «Гюлле нервово закусил губу. На її обличчі грали нервові хвилячки, а в широко розширених чорних очах мигтіли блискавичні іскорки. Врешті її лице повилось прозорою червоною фарбою осіннього вишневого листу» [5, с. 383].

Провідним засобом у повістях є авторське зображення психологічних станів, що реалізується шляхом розгорнутої психологічної авторської оповіді, відтворенні динаміки думок, переживань персонажів: «Він одчував як дрижали його пальці, коли він поволі штовхнув її двері... Але за дверима ні звуку. Його горло перетягло кліщами, і він ледве прошепотів: «Гюлле». Ремо не міг висловити ні слова... Ще

момент – і він відчував, що тепла рідина застить йому зір... Серце часто забилося у грудях. Тремтячими руками він почав відмикати замок, відчуваючи, що його істота перероджується, що в нього ростуть крила, а всього його проймає неземна легкість» [5, с. 346]. Письменник детально аналізує внутрішній стан протагоніста, слідкує за зміною думок Ремо: «В його думках промайнули ці останні три дні. Думав про себе, як він, загартована людина, що ніколи не звертала уваги на жінок, що завжди вбивала у себе в зародку пожадливість і прагнула тільки революційної акції, потрапивши сюди, міг забути все на світі і захопитися цією красунею... Він намагався аналізувати це. Він нервово стиснув лоба, ніби намагаючись витиснути пояснення» [5, с. 325]. Отже, індивідуальний стиль письменника відзначається широким використанням як інтервентних, так й екстервентних форм розкриття внутрішнього світу персонажів.

Детальніше розглянемо стильові особливості повістей. Щодо зміни світоглядних принципів та особистих прагнень головного героя повісті «Алай», Шешеля, літературознавець П. Федченко висловлює думку про те, що відповідно до «метаморфоз героя варіюються і стильові засоби повісті – від удаваної пафосності до іронії, а зрештою і до в'їдливої пародійної тональності» [15, с. 20]. Зовсім в іншому змістовно-стильовому плані розгортається ще одна наскрізна тема повісті – життя глухого закутка Російської імперії. Перед читачем проходять картини дикого свавілля деспотії, поневірянь душевно красивого, довірливого та терплячого народу, у якого поступово пробуджується людська гідність і соціальний протест. Все це зображується на фоні екзотичної природи, віковичних звичаїв та побуту киргизів [15, с. 20].

Досить лаконічно фабульно-стилістичні аспекти повісті «Гюлле» характеризує В. Агеєва: «У повісті письменник зумів уникнути властивої раннім творам політизованої дидактики й описовості. Сюжет динамічний: один за одним змінюються епізоди зустрічі Ремо з мурзою Ахметом, знайомства в його екзотичній хатинці зі схованою від людських очей юною красунею Гюлле, їхніх таємних побачень. Ремо навчається мови..., приймає мусульманську віру й одружується з Гюлле. Картини посвячення в іслам, східного весілля О. Досвітній описує барвисто, з багатьма несподіваними й колоритними подробицями. Властива йому сухувато-раціоналістична манера викладу збагачується ліричними, навіть романтичними інтонаціями, особливо коли йдеться про Гюлле – жінку, яка зважується повстати проти одвічних звичаїв мусульманського світу. Цей образ для тогочасного читача сприймався як символ нового життя» [1, с. 569].

Проте, як зазначає дослідниця, «...подібні узагальнення не властиві стилістиці письменника, він – аналітик, вдумливий спостерігач, прихильник конкретно-реалістичного письма» [1, с. 569]. Творчу манеру його письма визначала увага до сюжету, до реалістичної деталі, чітке окреслення суспільних та побутових умов. Саме тому М. Хвильовий назвав О. Досвітнього «оригінальним і воістину масовим (в найкращому сенсі цього слова) художником» [12, с. 95].

Літературознавець В. Шевчук, звертаючись до

питання побудови повістей, наголошував, що «художнім прорахунком виявилася спроба свідомо уповільненого процесу відтворення «патології жаху» переслідуваного втікача» (повість «Алай») [13, с. 68], проте, «після затяжної розповіді про втечу головного героя терпіння читача приємно винагороджується гостросюжетною другою половиною повісті, де органічно поєднуються невимушений гумор з ліризмом (гостювання Шешеля у землеміра Івана Петровича та його «женихання», а потім подорож через чарівні гори й долини)» [13, с. 68]. Фінал же твору набуває саркастичної та пародійної простоти і сили. Композиційно повість складається з чотирьох частин («Жах», «Владарі», «Алай», «Без стерна»). У зовнішній композиції повісті «Гюлле» автор не виділяє розділи, проте умовно у творі можна виділити дві частини (життя Гюлле та Ремо у Ахмета та їх втеча), специфіка подачі матеріалу у цих частинах помітно відрізняється. Першій частині притаманне використання монологічного мовлення, другій – діалогічного. У повісті можна виділити ряд позасюжетних елементів: авторські відступи ліричного та філософського змісту, вставний епізод (полювання Ремо на диких кіз), самоаналіз почуттів Ремо. Загалом композиція повістей має чітко виражений хронологічний подієвий характер: події змінюють одна одну у хронологічному порядку, між окремими діями є часові проміжки, проте без порушення природної послідовності у часі.

Повість «Гюлле», у порівнянні з попередньою, зазначає літературознавець В. Шевчук, «твір чіткіший і послідовніший своєю основною концепцією» [13, с. 69]. На думку дослідника П. Федченка, щодо цієї повісті, то «не можна сказати, що сюжетна схема, основний конфлікт і ряд його вузлових епізодів, та й відповідна стилістика позначені художньою оригінальністю..., вже тодішня критика звертала на використання Досвітнім звичних для романтичної літератури багатьох народів традиційних схем з зображувальними засобами з арсеналу ефектної та орнаменталізованої екзотики» [15, с. 21].

Стосовно стилю повістей та загалом стильового спрямування творчості Олеса Досвітнього, то слід зауважити, що у прозі письменника поєднується публіцистично-соціальне з інтимно-романтичним і екзотично-пригодницьким, можна спостерігати еволюцію у творчій манері прозаїка від емоційно-романтичної до конкретно осмисленої реалістичної. Твори «Алай» та «Гюлле» є свідченням зародження реалістичних тенденцій у творчості О. Досвітнього, проте мають ще яскраво виражене романтичне спрямування. Оскільки у повістях автор звертається до зображення внутрішнього світу людини на зіткненні свідомого та несвідомого, східної екзотики, прагне розкрити і відтворити психологію людини з її особистісними пристрастями та переживаннями, приділяє увагу єдності почуттів та розуму, емоцій та ідей, застосовує так звану «романтичну іронію» [3, с. 375].

Стильову приналежність повістей письменника важко однозначно окреслити, оскільки, як зазначалося, автор пише їх на межі двох течій – неоромантизму та неореалізму, – що розвивалися у модерністичній літературі одночасно. Митець послугову-

ється прийомами зображення персонажів та специфікою відтворення дійсності обох літературних течій. Не можна не погодитися з думкою літературознавця В. Агеєвої, що повісті є зразком становлення реалістичної манери письма О. Досвітнього [1, с. 569]. Оскільки, у текстах вирішуються гострі соціальні проблеми, зображується людина у суспільстві, досліджується роль природничо-історичного середовища, вчинки героїв вмотивовуються конкретно історичною ситуацією. Історизм, зображення місцевого колориту, зосередження уваги на внутрішньому світі притаманні і романтизму, проте зазначені аспекти вирішуються прозаїком у реалістичному струмені: увага зосереджена на когнітивних можливостях героїв, аналізі психології людини, а екзотичність тематики зумовлена пригодницьким жанром творів.

Реалістичні аспекти домінують у повісті «Алай», оскільки автор подає життєподібні картини знущань царської влади над киргизами, аналізує пізнавальні особливості головного героя передусім у взаємодії з суспільством. Спосіб зображення персонажів та особливості образної системи повісті «Гюлле» мають більш романтичне спрямування: незвичайний персонаж (революціонер, відомості про минуле якого автор не подає) діє в нетипових обставинах, прозаїк ідеалізує художні образи, зокрема образ туркені

Гюлле. Автор поділяє героїв на дві групи (персонажі, що живуть дотримуючись вікових традицій, та герої нової формації з дещо ширшими світоглядними позиціями, спроможні об'єктивно оцінювати світ). Твори «Алай» та «Гюлле» є певним стильовим сплавом, де реалістичні риси переважають над романтичними у першій повісті, а романтичні над реалістичними – у другій.

Отже, композиція пригодницько-психологічних повістей «Алай» та «Гюлле» є традиційною для зазначеного жанру: поділена на частини, з традиційними позасюжетними елементами (авторські відступи, вставний епізод, пейзажні замальовки), сюжет динамічний та розвивається у хронологічній послідовності. Стильова приналежність творів чітко не окреслена, проте відзначається реалістична тенденція у зображенні суспільних явищ та психології героїв. Повісті є прикладом реалістичного письма з збереженням певних романтичних рис (екзотичність тематики, ідеалізація персонажів). О. Досвітній у повістях «Алай» та «Гюлле» використовує традиційні засоби психологізму такі, як внутрішній монолог, діалогічне мовлення, портретна деталь (очі Гюлле), речова деталь (сіренький саквожик Шешеля), психологічний паралелізм, які майстерно розкривають внутрішній стан героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. П. Олесь Досвітній / В. П. Агеєва // Історія української літератури ХХ століття: у 2-х кн.: [навч. посібник / за ред. В. Г. Дончика]. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – С. 567-572.
2. Білецький О. Про прозу взагалі та про нашу прозу 1925 року // Червоний шлях: громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. – Харків: Державна друкарня, 1926. – №3. – С. 162-168.
3. Білецький О. І. Українська радянська література. Теорія літератури: зібрання праць: у 5 т. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 3. – 607 с.
4. Гурбанська А. І. Жанровий поліцентризм української повісті 60-80-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філ. наук / А. І. Гурбанська. – К., 2010. – 19 с.
5. Досвітній О. Ф. Твори: у 2-х т. / Упоряд. В. О. Косенко. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2: Роман. Повісті. Оповідання. – 587 с.
6. Ковтуненко А. О. Досвітній Олесь / А. О. Ковтуненко // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – К., 1990. – Т. 2. – С. 98.
7. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: «Академія», 2007. – Т. 2. – 624 с.
8. Мукомела О. Олесь Досвітній / О. Мукомела // 3 порога смерті: письменники України – жертви сталінських репресій. – К., 1991. – С. 161 – 164.
9. Січкач О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу) / О. М. Січкач // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 4 (191). – С. 35-43.
10. Степанова Г. Роман Олесь Досвітнього «Американці». Жанровий синтез літературних та позалітературних практик / Г. Степанова // Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: зб. наук. пр. – Луцьк, 2010. – Вип. 6. – С. 176-181.
11. Ткачук М. П. Ткачук О. М. Модерністський наратив української прози 20 – 40-х років ХХ ст. / М. П. Ткачук, О. М. Ткачук // Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст.: навч. посіб.: у 3 т. / За ред. В. І. Кузьменка. – К., 2013. – Т. 1 – С. 354 – 364.
12. Хвильовий М. «Соціологічний еквівалент» трьох критичних оглядів / М. Хвильовий // ВАПЛІТЕ. – Харків, 1927. – №1. – С. 90 – 102.
13. Шевчук В. І. Олесь Досвітній / В. І. Шевчук // Радянське літературознавство. – 1967. – №3. – С. 59-73.
14. Шевчук В. І. Олесь Досвітній: До 100-річчя від дня народження/ В. І. Шевчук. – К.: Видавництво т-ва «Знання» України, 1991. – 32 с.
15. Федченко П. Олесь Досвітній / П. Федченко // Досвітній О. Твори: у 2 т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. – С. 5-33.

REFERENCES

1. Ageyeva V.P. Oles Dosvitniy / V.P. Ageyeva // Istoriya ukrayins'koyi literatury. XX stolittya: u 2-x kn.: [navch. posibny'k / za red. V. G. Donchy'ka]. – K.: Ly'bid', 1994. – Kn. 1. – S. 567-572.
2. Bilecz'ky'j O. About the prose in general and about our prose of 1925th // Chervony'j shlyax: gromads'ko-polity'chny'j i literaturno-naukovy'j misyachny'k. – Harkiv: Derzhavna drukarnya, 1926. – #3. – S. 162.
3. Bilecz'ky'j O. I. Ukrainian Soviet literature. Theory of Literature: zibrannya pracz': u 5 t. – K.: Naukova dumka, 1966. – T. 3. – S. 162-168.
4. Gurbans'ka A. I. Genre polycentric of Ukrainian story of 60-80 years of XX century: avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya dok. fil. nauk / A. I. Gurbans'ka. – K., 2010. – 19 s.
5. Dosvitniy O.F. Writings: u 2-x t. / Uporyad. V.O. Kosenko. – K.: Dnipro, 1991. – T. 2: Roman. Povisti. Opovidannya. – 587 s.
6. Kovtunenka A. O. Dosvitniy Oles / A. O. Kovtunenka // Ukrayins'ka literaturna ency'klopediya: u 5 t. – K., 1990. – T. 2. – S. 98.
7. Literary encyclopedia: u 2-x tomakh. /avt.-uklad. Yu. I Kovaliv. – K.: «Akademiya», 2007. – T. 2. – 624 s.
8. Mukomela O. Oles Dosvitniy / O. Mukomela // On the

- threshold of death: the writers of Ukraine – victims of Stalinist repressions. – K., 1991. – S. 161 – 164.
9. Sichkar O. M. The forms, methods and implementation of psychology in Ukrainian literature (attempt of Systems Analysis) / O. M. Sichkar // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – Lugans'k, 2010. – # 4 (191). – S. 35-43.
  10. Stepanova G. Oles Dosvitniy's roman "Americans" genre synthesis of literature practices / G. Stepanova // Voly'n' filologichna: tekst i kontekst. Yavy'shhe sy'ntezu my'stecztv v ukrayins'kij literaturi: zb. nauk. pr. – Lucz'k, 2010. – Vy'p. 6. – S. 176-181.
  11. Tkachuk M. P. Tkachuk O. M. Ukrainian prose's modernist narrative of 20 - 40 years of XX century. / M. P. Tkachuk, O. M. Tkachuk // History of Ukrainian Literature: XX - early XXI century: navch. posib.: u 3 t. / Za red. V. I. Kuz'menka. – K., 2013. – T.1 – S. 354 – 364.
  12. Xvy'govy'j M. «Sociological equivalent of» three critical reviews / M. Xvy'govy'j // VAPLITE. – Xarkiv, 1927. – #1. – S. 90 – 102.
  13. Shevchuk V. I. Oles Dosvitniy / V. I. Shevchuk // Radyans'ke literaturoznavstvo. – 1967. – #3. – S. 59 – 73.
  14. Shevchuk V. I. Oles Dosvitniy: The 100th anniversary of the birth / V. I. Shevchuk. – K.: Vy'davny'cztvo t-va «Znannya» Ukrainy', 1991. – 32 s.
  15. Fedchenko P. Oles Dosvitniy / P. Fedchenko // Dosvitnij O. Tvory' : u 2 t. – K. : Dnipro, 1991. – T. 1. – S. 5-33.

O. Dosvitniy's stories: aspects of poetics

Avksentyeva G. A. , Avetyan K. Yu.

Abstract. The poetical aspects of O. Dosvitniy's stories «Alai», «Hyulle» are analyzed in the article. The genre, compositional, stylistic specifics of his works are studied, the psychological features of the writer's individual style are revealed. Analyzed works are realistic, psychological adventure stories that marked out of using a number of plot elements, and the dominant means of psychology is the internal monologue.

Keywords: *story, genre, composition, style, psychology, inner monologue.*

Повести О. Досвитнего: аспекты поэтики

Г. А. Авксентьева, К. Ю. Аветян

Аннотация. В статье осуществлен анализ аспектов поэтики повестей О. Досвитнего «Алай», «Гюлле». Исследовано жанровую, композиционную, стилевую специфику произведений, раскрыты психологические особенности индивидуального стиля писателя. Рассматриваемые произведения являются реалистическими, приключенческо-психологическими повестями, которые отмечаются использованием целого ряда вне сюжетных элементов, как средство психологизма доминирует внутренний монолог.

Ключевые слова: *повесть, жанр, композиция, стиль, психологизм, внутренний монолог.*

Art tenor the "New Objectivity" as a cultural phenomenon of Germany at the time of the Weimar Republic

Z. V. Bandurko

Kherson State University, Kherson, Ukraine
Corresponding author. E-mail: Sinylija@yandex.ua

Paper received 29.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Abstract. The article deals with the characteristics of the tenor the "New Objectivity". The characteristic features of its aesthetics include objectivity, relevant social issues, critical description and the prerogative of contents over the form. The authors aimed to give an objective understanding of reality and its critical assessment. The language of the tenor is viewed in lexical (historicisms, archaisms, dialecticisms, national variants, proper names, words of foreign origin, poetical lexis) and stylistic (metaphor, metonymy, epithet, reply, comparison, rhetorical question, anaphora) artistic means.

Keywords: *aesthetics, artistic means, lexis, the "New Objectivity", syntax.*

Introduction. Art tenor the "New Objectivity" ("Neue Sachlichkeit") originated in the early twentieth century in Germany at the time of the Weimar Republic (1918-1933) as a realistic stylistic tenor next to the late expressionism, Dadaism and magical realism. It has spread out over the cultural sphere of the country. From the outset it was opposite to the late romanticism and expressionism, which were distinguished by the tendency to factuality and the way of the use of literature, as well as the lack of related groups and the unified program [10, p. 7; 12, p. 149]. Later, the "New Objectivity" has become the antithesis of expressionism, and replaced it completely, in language, motives, intentions and purposes [11].

There are different points of view on the precise temporal definition of this tenor, but the most common is the idea that the "New Objectivity" is the time period from 1924 till 1933 [8, p. 2] or between 1924 and 1932 [11]. The most well-known representatives of this direction in painting and graphics are C. Barth, Ch. Schad, J. Mammen, R. Schlichter [9]; in architecture – A. Loos, W. Gropius, A. Meyer, B. Taut, P. Behrens, M. Stam [7, p. 118-120]; music – P. Hindemith, L. Gruenberg, E. Krenek, K. Weill [5, p. 177-178; 6, p. 317]; in photography – A. Sander, K. Blossfeldt, A. Renger-Patzsch, B. and H. Becher [3]; in literature – A. Döblin, E. Kästner, H. Kesten, C. Zuckmayer, K. Tucholsky, J. Ringelnatz, M. Kaleko, B. Brecht [2, p. 126; 4].

The "New Objectivity" has a special place in the culture of Germany, so I consider studying it both from the linguistic and from the literary standpoint. The aesthetics of any literary tenor is reflected in language, so language and aesthetic parameters are always interrelated. Vivid and exact speech of the poetry of the "New Objectivity" attracts the attention of the linguists.

Overview of publications. Art and literary tenor "New Objectivity" is interesting for any scholar, literary critic and linguist. Unfortunately, in native science, in Ukraine, it remained out of sight of scholars (only a mention in the work of O. P. Guzhva [2, p. 18]), though it deserves separate consideration. In contrast, a considerable number of studies can be found in the works, which are dedicated to its literary, as well as to the artistic expression [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13].

Aim. Therefore, the aim of the proposed article is to identify the leading specific features of the aesthetics and language of tenor the "New Objectivity" by analyzing the works of literary critics, art critics and historians, as well

as analyzing poetry.

Materials and methods. The research for writing this article is based on the poetry of M. Kaleko, E. Kästner and J. Ringelnatz. Basic research methods are general scientific methods (induction and deduction, analysis and synthesis, form and content, structure and system) and methods of linguistic analysis (linguopoetic, hermeneutical, functional methods).

Results and their discussion. The term "New Objectivity", according to Ch. Polverini, is related to a complex cultural tenor at the time of the Weimar Republic – the time of the "Golden twenties", the phase of relative stability of the Republic between the inflation and the economic crisis, the period of acceptance and development of democratic and consumer trends [12, p. 148]. However, modern literary critics define the "New Objectivity" as a style tenor of modernism and the avant-garde in painting, whose members considered themselves to the followers of classicism. Artists prejudiced the metaphysical justification of life, destroyed by the daily life, where no reality can be found and that can make possible to find sacred values [2, p. 126].

There are numerous and conflicting definitions regarding the "New Objectivity" because of the various phenomena and the absence of one clearly defined program or manifesto [9, p. 20; 12, p. 148], however, it is so various and contradictory that we can't talk about only one age in the narrow sense [10, p. 8].

The "New Objectivity" has become a cultural dominant among the many tenors and tendencies of the Weimar Republic. The rethinking of the categories of reality and existence are central points for the formation of a new concept and of understanding the reality of the "New Objectivity". This is connected with the concept of texture: it should be presented and decorated in a documentary, like a photographic, method, that allows leaving a lot of free space for internal processes such as feelings. The texture is not a complete opposite to the hidden inner world, but is only and obvious like the look of the canvas on which events occur and beyond which is an empty space. Psychologism is understood negatively in the context of the "New Objectivity" [10, p. 7].

This art tenor had significant development, not only within art but also in literature. One of the determinative factors of its formation were the changes of the literary market. Literature was seen as wares and had to conform to the requirements of sale, she had to be effective in

public information and mass. The "New Objectivity" applies to all spheres of literature: historical novels, radio pieces, reports, travel notes, documentary or useful lyrics [8, p. 3]; reportage novel, reportage drama, radio report, topical play, useful, acceptable for use by the reader, lyrics are new literary genres, originated due to the combination of functional and documental writing [13].

The authors of the "New Objectivity" depart from man's inner world, characteristic of expressionism, and discover advanced world of technology, work, culture and media of the twentieth of XX century. Many texts, for example, by K. Tucholsky (1890-1935), F. Hollaender (1896-1976), W. Mehring (1896-1981), were written for a popular cabaret and followed the English lyrics or a French chanson. E. Kästner (1899-1974) and M. Kaleko (1907-1975) represent the scenes from everyday life and the big city life of their time in the ordinary stanzas [4, p. 108].

The major themes and issues of literature of the "New Objectivity" were war and technology (media, transport, industry), daily life and attitudes of citizens (a large city, work, free time), directed at the submission to the everyday and verified opinion from the perspective of the protocol observer [8, p. 4; 11]. As the other literary genres in this tenor, the lyrics of the "New Objectivity" deals with the big city (W. Mehring), politics (E. Weinert, K. Tucholsky, E. Kästner), city and nature (O. Loerke) [8, p. 4-5].

Lyrics of the "New Objectivity" is especially known as "usual lyrics", "useful lyrics" or "everyday poetry" (Gebrauchslyrik). As in art, a reflection of reality bases on feelings but provides no basis for literary creation. Lyrics should be considered by its value, usefulness and functionality, should be acceptable for usage by the reader [11].

The defining features of aesthetics of the "New Objectivity" include the following [8, p. 4; 10, p. 8-9; 11]:

- development in the tradition of the Age of Enlightenment (critical rationality, a focus on efficiency, pragmatism, simplicity, secularity);
- critical description that allows the reader to assess the given facts;
- appeal not to the heart but to the mind;
- guidance of the subjective method of content presentation and the objectivity of the material and the empirical perception of reality;
- behavior aim, lack of introspection;
- leading position of information – an objective fact finding and accurate, aesthetic, genuine reproduction, resulting the disregard of exterior form;
- rejection of metaphors and symbols, because the content is more important than the form;
- detailed style as a combination of functional (story) and nonfunctional (documentary way of writing, reportage style) elements;
- spoken usage of figures of speech, traditional metrics and strophes;
- soberness, objectivity, lack of sentimentality and identity;
- simplification, clearness, orientation on customer value;
- realism, actuality, precision, multimedia;
- the entertainment function;
- the absence of a narrator who comments subjective and knows everything;

- focus of the works is on mass reality; appeal to a mass audience;
- attempt to appeal to the people from various social strata;
- representation of the economic and social problems, the condition of all generation; appeal to relevant historical themes;
- focus on the business characters of the protagonists, the rejection of psychological development and psychology in general, special individualities, characters, expressing their feelings.

One of the characteristics of the "New Objectivity" are lexical, syntactic and artistic features. As for the lexical features, the authors of the "New Objectivity" use **historicisms** and **archaisms**: *Wenn Siegfried seine Lanze zog, / Don Carlos seinen Degen...* (Kaleko); *Ach, kein Mensch kauft handgemalte / Ansichtskarten, denn ich hab kein Glück. / Einen Groschen, Stück für Stück!* (Kästner); *Ein schmuckes Laken macht einen Knicks / Und gratuliert mir zum Baden. Zwei schwarze Schuhe in blankem Wichs / Betiteln mich "Euer Gnaden".* (Ringelnatz); *Ich werde Gedanken tragen / Als Knecht.* (Ringelnatz).

A less usage of archaisms compared to historicisms by M. Kaleko, E. Kästner and J. Ringelnatz is caused by the orientation of the works on mass reality, on the perception of actualized and truthful representation of the economic and social condition of the contemporary society.

M. Kaleko also uses the words that were characteristic of contemporary society of the Weimar Republic, but are historicisms from the point of view of modern scholars, for example: *Hat man genug von Weekendausfahrt und Küssen, / Läßt mans einander durch die Reichspost wissen / Per Stenographenschrift ein Wörtchen: "aus"!* (Kaleko); *Spielt ihr manchmal noch die Schubertplatten / Auf dem altersschwachen Grammophon?* (Kaleko); *Doch leider steht nichts in den Sternen drin, / Naht Mars sich in Gestalt des Schupos eilig* (Kaleko).

The usage of **dialectisms** and **national variants** of the German language is caused by the desire of the authors to give the speech a kind of semantic color, special color: *Die Zimmermädchen der Hotels, / Die meine Betten schlagen und dann glätten, / Ach wenn sie doch ein wenig Ahnung hätten / Vom Unterschiede zwischen Polster und Fels.* (Swiss and Austrian variant) (Ringelnatz); *Der Weihnachtsmann ging heim in seinen Wald. / Doch riecht es noch nach Kröpfen auf der Stiege.* (Kästner). The usage of the national variants of German language and dialects is not typical for M. Kaleko and E. Kästner. However, it can be found in the works of J. Ringelnatz and indicate the exact representation of the reality and clearness of thoughts of the author to each reader.

Among the lexical properties, I devote **terminological vocabulary** and **professionalisms**, though in the poetic works of M. Kaleko, J. Ringelnatz and E. Kästner only terminological vocabulary is used: *Verspätet spielt ein Klavier. / – Dem ist auch recht bange ums Herze. / Adagio in Moll – so wie mir.* (Kaleko); *Wir hatten uns das viel schöner gedacht. / Wir waren nur Konfirmanden.* (Kästner); *Am selben Tag, da ich erfuhr, / man habe mich entmündigt.* (Ringelnatz).

To my opinion, the usage of terminology is connected with the desire of the authors to appeal to the people from

various social strata, to represent the condition and the problems of the society as exact and clearly as possible. The presence of terminology in a work gives the author an opportunity to draw the reader's attention to certain separate meanings and concepts, because the content of thoughts is more important to the tenor the "New Objectivity" than the form.

The **office words** are almost not used, because there is a possibility that they will not always be understandable to every reader or can break the rhythm, metric, draw attention on themselves, not on the thought, in which they are used: *Nichtsdestotrotz geschieht auch heutzutage / noch manches, was der Steinzeit ähnlich sieht.* (Kästner).

Book vocabulary is not used in the works of M. Kaleko and E. Kästner. Only a few examples can be found in the poetry of J. Ringelnatz: *Sie nannte den alten Fritz generös.* (Ringelnatz).

Quite rare is the usage of a **figurative meanings of the words**, reflecting the specifics of the poetry of the "New Objectivity" – poetry must be clear and represent the actual reality: *All meinen Schmerz ertränke ich in Küssen. / All mein Geheimnis wie ich trag ein Kind* (Kaleko); *Weil im Bezirk der Helden und der Sagen / die Überlebenden nicht wichtig sind.* (Kästner); *Ich hab's abgerupft. Unser Herz hat gehupft.* (Ringelnatz).

The usage of **proper names** is another mean of exact giving of information, of focusing on individual genius or an important element of the author's thought: *Ein Horaz, Aristophanes, Werther, / Aus Simsons Stamme, von Davids Geschlecht, / Worob ihn die Philister höhnten; / Denn er spießte den speißigen Goliath / Auf haarfein geschliffene Pointen.* (Kaleko); *Da trübte Wehmüt seinen Turnerblick. / Er dachte an die Loreley von Heine.* (Kästner); *Es war eine Schnupftabaksdose, / Die hatte Friedrich der Große / Sich selbst geschnitzelt aus Nussbaumholz.* (Ringelnatz).

The **dates and toponyms** are one of the means of exact representation of facts. They give the detailed, accurate, objective reflection of events, facts, of reality: *Das war zu Hamburg, im April / Und ich war achtzehn Jahr* (Kaleko); *Wir haben der Welt auf die Weste gespuckt, / soweit wir vor Ypern nicht fielen.* (Kästner); *Ob sie anders oder so sind, ... / Aus Madrid oder Berlin sind...* (Ringelnatz).

The engaging of some **words of foreign origin** is also a characteristic of the poetry of the "New Objectivity", but not equally for all the authors. Words or expressions, proper names of foreign origin, mainly from the English language, is a characteristic of the poetry of M. Kaleko. In the poetry of E. Kästner the foreign vocabulary is mainly from the French language and is a smaller part of all the lexical structures. Nevertheless, such words lack in the poetry of J. Ringelnatz almost completely, especially in relation to certain facts from his biography: *Es sprach zum Mister Goodwill / ein deutscher Emigrant: ... / sag ich für Heimat homeland / und poem für Gedicht. / Gewiss, ich bin sehr happy ...* (Kaleko); *– Es lebe "la petite différence"! / Satiriker, Lyriker und Patriot / Sans Eichenlaub und Schwerter, / Ein Rebell sans peur et reproche...* (Kaleko); *Und doch, trotz Talmi und Lametta – / In "poetry" und auch in "rose" / Sing ich dein Lob, my dear Minetta ...* (Kaleko); *Ein Fenster schielt durch schräge Jalousien. / Und Welche Blumen blühen auf den*

Balkonen. (Kästner); *Sie loben unermüdlich unsre Zeit, / als ganz erhoelten sie von ihr Tantiemen.* (Kästner).

Among the words of foreign origin **Latinism** holds a special place. Though such words are rare in the poetry of the "New Objectivity", they focus the reader's attention on the author's thoughts. They make the reader think about the idea of the author, perhaps even find in it the deeper meaning than it seemed to be at first glance: *Auf hohem Fuß leb ich, verbatim – / Vier Treppen hoch – mit Mann und Kind* (Kaleko); *PS. Eins wäre allerdings noch nachzutragen: / Der Turner hinterließ uns Frau und Kind.* (Kästner); *Wie ? – ich jemals auch in Büchern lese?? / Oh, sie unerhörter Ese – / Nein, pardon! – Doch positus, ich säße / Auf dem Lokus und Sie harrten / Draußen meiner Rückkehr...* (Ringelnatz).

The **poetical lexis** is also important because of its ability to influence the style of poetic thinking and the world's perception: *Bleibt doch zuletzt, dass man hienieden / All' seine Fehler selbst begehen muss* (Kaleko); *Es überblüht sich, er braucht nur zu winken. / Er winkt! Und rollt durch einen Farbenhain.* (Kästner).

A special place in the poetry of the "New Objectivity" takes the usage of the **high style of speech**, mostly with the involvement of foreign language vocabulary. To my mind, it is made for underlining the ironic or contemptuous attitude of the author to the depicted reality: *Und war nur ein Deutscher. Ein Deutscher, kein "Boche". / – Es lebe "la petite différence"!* (Kaleko); *Ach wie schön ist's im Frein / Und im Hellen zu sein!* (Ringelnatz). The high style of speech is a characteristic feature of the poetry of J. Ringelnatz, though the poetical lexis do not exist in it.

Special attention deserves the usage of elements of **conversational style** that make possible an objective, common representation of reality, the trying to appeal to the reader from the various strata to be able to assess the facts, circumstances, etc. independently, and to make certain conclusions: *Die Zahl ging auf. Wir waren beide quitt;* (Kaleko); *Flicke heiter den Zaun / Und auch die Glocke am Tor* (Kaleko); *"Wieviel Jahre noch willst du mich hassen?" / rief sie aus und lag unheimlich still.* (Kästner).

In spite of the intention to make the poetry more understandable, in the poetry of the "New Objectivity" one can find many stylistic and artistic means. The most used of them are the following:

– Metaphor: *Ich bin ein Blatt, zu früh vom Baum gerissen* (Kaleko); *Die Zeit steht still* (Kaleko); *So sieht die Welt in tausend Städten aus!* (Kästner); *Und ein schlichtes Glück streut auf die Schwelle / schöne Blumen der Vergangenheit.* (Ringelnatz);

– Metonymy: *Man feiert den Dichter der "Loreley".* (Kaleko); *So haben sie mit dem Kopf und dem Mund / Den Fortschritt der Menschheit geschaffen.* (Kästner);

– Epithet: *Ein aufgewärmter Traum / Und außerdem ein unbewohnter Raum / In unserm sogenannten Innenleben.* (Kaleko); *Ein Fenster schielt durch schräge Jalousien. / Und Welche Blumen blühen auf den Balkonen.* (Kästner); *Mit steilen Treppchen und feilen Hürchen, / Mit Schatten und schiefen Fensterluken.* (Ringelnatz);

– Reply: *Sagt ich: hundert? Ja, ich sagte hundert / Und meinte hundert.* (Kaleko); *Kein Wort. Kein Wort, Gefährte meiner Trauer!* (Kaleko); *Nun senkst du deine Lider ohne Worte . . . / Sag einen Ton, falls du noch Töne*

hast! (Kästner); *Unter den Linden, vom Pariser Platz / An, unter und neben den kleinen Linden, / Kann jedes Mädchen einen Schatz / Ganz leicht finden.* (Ringelnatz);

– Comparison: *Das einstmals, als ich kleiner war und reiner* (Kaleko); *... scheint Haus und Feld und Herden, die da grasen, / wie ein Phantom an uns vorbeizurasen. / Da winkt uns wer und schwindet wie im Traum, / mit Haus und Feld, Laternenpfahl und Baum* (Kaleko); *Sie fangen an, als wären sie zu Ende.* (Kästner); *Wir würden uns vielleicht nach Jahren / Nicht mehr so gut wie heut verstehn.* (Ringelnatz);

– Rhetorical question: *Ob alle Liebenden so einsam sind?* (Kaleko); *Ist die Bosheit häufiger oder die Dummheit geläufiger?* (Kästner); *Wie? – ich niemals auch in Büchern lese?? / Oh, sie unerhörter Ese – ...* (Ringelnatz);

– Anaphora: *All meinen Schmerz ertränke ich in Küssen. / All mein Geheimnis trag ich wie ein Kind* (Kaleko); *Wir hatten uns das viel schöner gedacht. / Wir waren nur Konfirmanden.* (Kästner); *Schöne Frau mit schönen Katzen, / Wem von ihnen man dann schmeichelt, / Wen von ihnen man gar streichelt, / Stets riskiert man, dass sie kratzen.* (Ringelnatz);

– Circular composition: *Die Zeit steht still. / Wir sind es, die vergehen. / <...> Die Zeit steht still. / Wir sind es, die enteilen* (Kaleko); *Einsam bist du sehr alleine. / Aus der Wanduhr tropft die Zeit. / Stehst am Fenster. Starrst auf Steine.* (Kästner).

Conclusions. So, the artistic and literary tenor the "New Objectivity" takes an important place in the history of world art and literature through the special features of the aesthetics and impact on their further development. A decisive role play the desire of the authors not only to provide an objective understanding of reality, but also to give it critical appraisal that is a characteristic of all spheres of art in this tenor. The aesthetics of the "New Objectivity" is based on traditions of the Age of Enlightenment and provides for a critical description, the objectivity of the material, lack of introspection, relevant social themes, the prerogative of contents over the form, the rejection of psychological development. In such a way, it stimulates a detailed style – documentary, reportage, lack of symbolism and closeness to the spoken language. The article considers the lexical and stylistic features as an example of aesthetics and the main features of the art tenor the "New Objectivity".

LITERATURE

1. Гужва О. П. Мистецтво як репрезентант духовної культури / О. П. Гужва // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2012. – Вип. 1 (11). – С. 15 – 25.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с. (Енциклопедія ерудита)
3. Baacke A. Fotografie zwischen Kunst und Dokumentation: Objektivität und Ästhetik, Kontinuität und Veränderung im Werk von Bernd und Hilla Becher, Albert Renger-Patzsch, August Sander und Karl Blossfeldt: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades ... Geschichts- und Kulturwissenschaften / Annika Baacke. – Berlin: epubli GmbH, 2014. – 376 S.
4. Burdorf D. Geschichte der deutschen Lyrik. Einführung und Interpretationen / Dieter Burdorf. – Stuttgart: Verlag J.B. Metzler, 2015. – 170 S.
5. Cook N., Pople A. The Cambridge History of Twentieth-Century Music / Nicholas Cook, Anthony Pople. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 818 p.
6. Eggebrecht H. H. Terminologie der Musik im 20. Jahrhundert / Hans Heinrich Eggebrecht. – Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1995. – 451 S.
7. Grassnick M. Die Architektur der Neuzeit. / hrsg. von Martin Grassnick unter Mitarb. von Hartmut Hofrichter. – Braunschweig, Wiesbaden: Springer, 1982. – 395 S. (Materialien zur Baugeschichte, Band 3)
8. Hillebrand R. Liebeslyrik der Neuen Sachlichkeit / R. Hillebrand. – München: GRIN Verlag, 2011. – 80 с.
9. Michalski S. Neue Sachlichkeit. Malerei, Graphik und Photographie in Deutschland 1919 – 1933 Sergiusz Michalski. – Köln: Benedikt Taschen Verlag, 1994. – 220 S.
10. Pankau, J. G. Einführung in die Literatur der Neuen Sachlichkeit. – Darmstadt: WBG, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010. – 144 S.
11. Piehler N. Neue Sachlichkeit – Antwort auf den Expressionismus. – 2001. – 9 S. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/100656.html>
12. Polverini Ch. Schauspiel oder Dokumentation? Dimensionen der Wirklichkeit in Neorealismo und Neuer Sachlichkeit. – Bonn: Romanistischer Verlag, 2007. – 354 S.
13. Wendland H.-G. Die Literatur der Neuen Sachlichkeit und ihre Bedeutung im Kulturleben der Weimarer Republik (Teil I) / Hans-Georg Wendland // Wissenschaftliche Studie. – München : GRIN Verlag GmbH, 2013. – 21 S.

REFERENCES

1. Guzhva O. P. Art as a representant of the spiritual culture / O. P. Guzhva // Visnyk Nacionalnoyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudrogo. Seriya : Filozofiya, filozofiya prava, politologiya, sociologiya / redkol. : A. P. Getman ta in. – Ch. : Pravo, 2012. – Vyp. 1 (11). – P. 15 – 25.
2. Literary encyclopedia: In two volumes. Vol. 2. / Avt.-uklad. Yu.I. Kovaliv. – K.: VTs «Akademiya», 2007. – 624 p. (Encyklopediya erudyta)

Художественное направление «Новая деловитость» как культурный феномен Германии времен Веймарской республики

З. В. Бандурко

Аннотация. В статье дана характеристика направления «Новая деловитость». К характерным чертам ее эстетики относятся: объективность, актуальная социальная тематика, критическое описание, prerogative содержания над формой. Авторы дают объективное понимание реальности и ее критическую оценку. Рассмотрен язык направления, в частности лексические (историзмы, архаизмы, диалектизмы, национальные варианты, имена собственные, слова иноязычного происхождения, поэтизмы) и стилистические (метафора, метонимия, эпитет, повтор, сравнение, риторический вопрос, анафора) художественные средства.

Ключевые слова: лексика, «Новая деловитость», синтаксис, художественные средства, эстетика.

Семантична характеристика мовного образу водної стихії в прозі Івана Франка

Т. В. Бавус

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
Corresponding author. E-mail: bavustanya@ukr.net

Paper received 26.10.16; Accepted for publication 05.11.16.

Анотація. У статті розглянуто один із головних елементів української природи – водну стихію та способи її вербалізації в художніх текстах Івана Франка. Проаналізовано семантичну структуру мовних одиниць на позначення водних реалій та виокремлено основні семи, які їх характеризують. Зосереджено увагу на індивідуально-авторських особливостях мовного образу води.

Ключові слова: мовна картина світу, мовний образ, семантика, сема, вода.

Вступ. Мовна картина світу загалом та національно-мовна зокрема, які перебувають в центрі сучасних лінгвістичних досліджень, відображають особливості світогляду та світосприйняття конкретного народу. В. Жайворонок слушно зауважує, що мовна картина світу – це «мозаїкоподібна польова структура взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку» [3, с. 15]. Автор підкреслює, що вона містить усе те, що йде передусім від людини або етносу, і є результатом людського сприйняття, фантазії, мисленневих процесів і перетворювальної діяльності [3, с. 9]. Усі ці елементи характерні для художньої мови письменника, який інтерпретує фрагменти картини світу на основі свого уявлення, перцепції, світобачення. Тому цікавим об'єктом дослідження є процес перетворення національно-мовної картини світу в індивідуально-авторському тексті. Крім того, мовні образи як репрезентанти фрагментів світу відображають особливості семантичної структури та потенціалу кожної лексеми, а також акумулюють зв'язки із ментальністю народу, його культурою, відбиваючи водночас індивідуальні смисли письменника. Будь-який мовний образ – це не просто номінація предмета чи явища, а цілий комплекс сем та конотацій, які надають йому лінгвотворчання у мовній картині світу.

Вода як один із центральних елементів української природи та як одна з головних стихій посідає належне місце у життєдіяльності людини, тому не може перебувати на периферії вербалізації елементів довкілля. Здавна українці з пошаною ставились до води та вірили у її сили, цінували її властивості та вбачали у ній початок всього живого на землі, джерело родючості: «...опоетизована в народній творчості, оскільки з нею пов'язане життя людини від народження до смерті, взагалі все земне життя; вважалось, що вода була від початку світу (у колядці «що ж нам було з світа початку? Не було нічого – одна водонька», або в заклитанні – «водичко, найстарша царичко...»); її здавна шанують як святу – у воду не можна плювати; воді поклонялися, річкам, ставкам, озерам тощо приносили жертви...» [2, с. 106]. Водна стихія наскрізь охоплює світ природи, а тому так багато природних водних реалій органічно входять у люд-

ське життя. Такі особливості концептуалізації образу води впливають на його вербалізацію у мовній картині світу українців, про що свідчать численні мовні одиниці, які вживаються на позначення об'єктів водної стихії та вирізняються своєю розмаїтою семантичною структурою.

Короткий огляд публікацій за темою. Інтерес до характеристики водної стихії виникає не лише з боку етнографів, фольклористів, але й мовознавців, які найчастіше присвячують свою увагу функціонуванню цього словообразу в авторському мовленні. Так, вербалізацію концепту «вода» у творчості ряду українських письменників присвятила свої розвідки О. Слюніна [8]. Образ води в усній народній творчості в його синтагматичних зв'язках вивчала Ю. Макарець [5]. Фразеологізми із компонентом *вода* (на матеріалі словника «Галицько-руські приповідки») стали об'єктом аналізу Т. Космеди [4]. Лексико-семантичну групу «водна стихія» як репрезентанта концепту «вода» досліджувала І. Серебрянська [6]. Філософська символіка води в поетичних творах І. Франка стала предметом дослідження Л. Вербицької [1]. Проте образ води у прозових творах І. Франка ще не був об'єктом лінгвістичного розгляду.

Мета статті – здійснити аналіз мовного образу водної стихії та подати його семантичну характеристику крізь призму Франкового прозового тексту.

Результати та їх обговорення. Ключовою лексемою, яка репрезентує мовний образ водної стихії у художніх творах І. Франка, є *вода*. Глумачний словник подає різні значення цієї полісемічної мовної одиниці, проте в індивідуально-авторських контекстах такі дефініції трансформуються і поряд із звичайними набувають також нових значень чи конотацій. Варто зауважити, що широке лінгвоментальне бачення водної стихії об'єктивізується не одним словом, а за допомогою різних лексем на позначення природних та штучних водоймищ (річка, море, океан, озеро, потік, водоспад, став, млинівка, криниця та ін.), а також назв атрибутів водоймищ (хвиля, вир, плесо, гребля, течія та ін.). Крім того, І. Франко як знавець та співець української природи широко використовує власні назви водних об'єктів.

О. Слюніна, досліджуючи вербалізацію архетипового концепту *вода*, вказує на реалізацію семантичного наповнення '**вода – водний простір**' (включає в основному лексеми-конкретизатори водоймищ) та підкреслює, що «оскільки вода є одним із основних

фрагментів картини світу, то цілком очевидно, що образи цього семантичного комплексу вживаються... при створенні конкретно-чуттєвого образу природи» [8, с. 202]. У Франковій прозі знаходимо відповідні приклади такої семантичної сфери, що складають головно основу авторських пейзажів: «Кругом пишні зелені поля, шум'ячі дуброви, блискучі сріблисті *річки*...» [9, т. 14, с. 382]; «Під *водопадом* творив *потік* просторий, спокійний і чистий, мов сльоза, *ставок*» [9, т. 16, с. 28]; «Тут, де тепер наша Тухля, стояло велике *озеро*...» [9, т. 16, с. 34]; «Що сей *потік* проти *Яїка*, і *Волги*, і *Дону*, і *Дніпра*?» [9, т. 16, с. 139]; «Здоровою гадюкою звилася посеред широкої підгірської долини *річка Грушівка*...» [9, т. 22, с. 209]; «Пробігши так зо двісті кроків аж до місця, де *річка* закручувалася і творила глибоку, корчами оброслу *калабаню*, нічна поява швидко вкинула там свій пакунок і шодуху побігла далі» [9, т. 19, с. 296]; «Ті *млинівки* були не надто широкі, глибокі з на сажень, отінені декуди вільхами, вербами та лозовими корчами» [9, т. 20, с. 64]; «Внизу під греблею широкий *ставок* — тихий, ясний, глибокий-глибокий» [9, т. 19, с. 271].

Семантичне наповнення 'вода – рідина' актуалізується в багатьох мікроконтекстах, де окремо на перший план виходять різні семи, зокрема: 1) 'втамування спраги': «Сень подав йому *воду* з дзбанком, і Василь довго-довго не віднімав спечених уст від посудини» [9, т. 14, с. 360]; «Герман встав, пройшовся по комнаті, випив склянку *води* і засів до роботи» [9, т. 14, с. 405]; «Голос Деменюка, котрого зразу серед зворушення не пізнав, був для нього мов холодна *вода* в спрагу...» [9, т. 19, с. 231]; «...у Азії, де спека велика, а *джерел* мало, де погожа *вода* має інколи ціну золота...» [9, т. 20, с. 390]; 2) 'приведення до тями': «Принесено *води*, покроплено Андрійка, і він ожив» [9, т. 14, с. 21]; «Вже молодці принесли *води*, і Максим кинувся відтирати свою милу» [9, т. 16, с. 152]; «Ади, ти досі не можеш прийти до себе. Напийся *води*!» [9, т. 19, с. 42]; «...чи не добре би було змити його груди і плечі зимною *водою*, — може би, так борше прийшов до себе?» [9, т. 19, с. 314]; 3) 'використання для життєвих та побутових потреб': «Не бажаючи, очевидно, бути тепер з нею, вхопила коновки і побігла по *воду*...» [9, т. 19, с. 166]; «...мало не перевернув мидницю з мильною *водою*, котрою тільки що вмивався...» [9, т. 19, с. 177]; «А ти, Параско, візьми собі *води* і вмий тут підлогу...» [9, т. 19, с. 315]; «Вдень він ходив і нипав по подвір'ю, носив *воду* до прачкарні, що була в сутеренах...» [9, т. 20, с. 415].

Можна логічно продовжити цей ряд прикладів відповідної семантики і фразеологізмами із значенням «вперто мовчати, нічого не говорити» [7, с. 716]: «Ну, що ж ви так посідали та й сидите, мов *води в роті набрали*?» [9, т. 15, с. 429]; «...тепер сиділи *мов води в рот набравши*, з усміхом, примерзлим на устах...» [9, т. 19, с. 37].

Крім того, *вода* у сполученні з іменником, що вказує на її точну міру, функціонує у складі ще одного фразеологізма, який І. Франко як знавець української лінгвокультури вживає у своїх творах: «Але в мене буриться кров, коли бачу, як самотньо ядро галицької цивілізації отак безрадно і без ініціативи здається на

ласку долі, на добру волю тої мужицької черняви, що рада би *втопити його в ложці води*» [9, т. 22, с. 289]; «В тім пункті всі вони однакові, *втопили б мене в ложці води*» [9, т. 19, с. 170].

Окремо варто розглянути ті приклади, де лексема *вода* з її атрибутивною характеристикою *холодна* / *зимна* функціонує у ролі фразеологізма із значенням «втамувати чийсь запал» [7, с. 716]: «Його немов *обілляв* хто *зимною водою*, але рівночасно він чує, що на душі у нього легше, свобідніше» [9, т. 20, с. 228]; «Євгенію мовби *води холодної бухнув* у лице» [9, т. 20, с. 249].

Фізична властивість води-рідини – плинність, рухливість – підкреслюється у такому фразеологізованому порівнянні: «Але в його здеморалізованій душі добрий порив не міг удержатися довше, як *вода* на решеті» [9, т. 19, с. 174].

Іншим важливим фізичним атрибутом води, до якого не міг не апелювати автор у художньому тексті, є відбивання у воді об'єктів навколишнього світу, що породжує сему 'дзеркальна поверхня': «Подивися в *воду* на свою вроду!» [9, т. 14, с. 272]; «Він не знав іще, що се небо з *води* всміхається до нього, і зупинився» [9, т. 15, с. 67]; «Його *вода*, різко відбиваючи в собі заходоу червоність, виглядала неначе кров, що бурхає з величезної рани» [9, т. 16, с. 35]; «Думав би – се озеро, але тріски, жмутки піни або стеблинки, що пливають швидко по тім *водянім дзеркалі*, показують, що се справді ріка, показують, відки вона впливає і куди пливе» [9, т. 20, с. 257]; Літом густа пахуча трава та квітки білої конюшини нависали з берегів аж над саме *водяне дзеркало* [9, т. 20, с. 64]. Для І.Франка настільки очевидно стає концептуалізація води як поверхні, яка відбиває все довкола, що він використовує іменник «дзеркало» та сполучення «водяне дзеркало» для опису водної стихії, акцентуючи таким чином на конкретних природних властивостях води. Завдяки такій семантиці автор також змальовує водойми через атрибутивну характеристику віддзеркалених у ній інших природних реалій: «Ба, понижче села, при тіснині, вже виднілися широкі *річки і ставки, червоні, як кров, від червоності сходового сонця*» [9, т. 16, 137].

Іншим способом єднання в одну цілісну водну стихію образів води та тих природних об'єктів, в яких вона функціонує, є семантична сфера 'вода – водна маса', яка найчастіше актуалізується через сполучення лексем. Це не тільки створює певний мовний образ, але й конкретизує та увиразнює його: «...а підомнов шуміли і прискали *фалі* глибокої *ріки*...» [9, т. 14, с. 74]; «...і з безмірним гуком кинулася з скали в глибоку шум'ячу *воду*, котра під мнов сріблом розприслась» [9, т. 14, с. 74]; «А повище вічно гудить і б'ється з глушачим громом *водопад*, пручи щораз нову масу *води* в тую вируючу вітхлань» [9, т. 14, с. 99]; «...далеко перловими краплями бризнула *вода потоку*...» [9, т. 16, с. 130]; «Сонце зійде з заходу, *води* потечуть догори, порядок світу захитається» [9, т. 20, с. 350]; «...є такий звичай, що вандрівець, натрафивши серед пустині на *джерело* і угасивши в ньому свою спрагу, вмивши в його *хвилях* руки і лице, на відході кидає в нього малу золоту монету» [9, т. 20, с. 390]; «...здавалося, що ані на хвилю не

бажав переривати собі оглядання шумливих та шипучих клубів черемошевої *води*» [9, т. 21, с. 380]. Такі ж семантичні складові мають і власні назви водних об'єктів: «...наближувався жандарм ід скалі і раз по разу споглядав на *Стрий*, що люто розбивав свої *хвилі* о каміння, немов і сам гнівався на той дикий та бездарний бойківський народ» [9, т. 16, с. 156]. Для того, щоб передати всеосяжність змальованої водної маси, автор дуже часто апелює до слухових відчуттів, що досягається вживанням дієслів, які мають у своїй семантиці «акустичні» семи.

Такий семантичний компонент також репрезентується у ролі фразеологізму із значенням «безслідно зникнути»: «Пропає десь нещасний, як *камінь у воду*» [9, т. 14, с. 44]; «— А що ж тоті скарби Довбушеві, — віднайшлися? — Ні, пропали, як *камінь у воду!*» [9, т. 14, с. 240]; «*Як камінь в воду*, пропала Варка» [9, т. 15, с. 322]; «Два найважливіші свідки, що могли були пояснити справу, Регіна і Баран, пропали без сліду; а тут в додатку зeszли, *мов камінь у воду*» [9, т. 20, с. 457].

Інший фразеологізм, де семема 'вода' містить сему 'водна маса' вжито в таких мікроконтекстах: «Адже ж тут не лишається нам ніщо інше, як тільки з *моста в воду* або на шлях ганьби, та й то навіть сей шлях не охоронить нас від нужди, голоду та неволі!» [9, т. 19, с. 139]; «Не хочу! Не хочу! Краще з *моста в воду*», — повторяла вона. [9, т. 20, с. 210].

Водночас сполучуваність з дієсловами на позначення руху може надавати образу нової семантики — 'зникнення': «Певно, з *водою* поплив, бо у мене за пазухою єго певне нема» [9, т. 15, с. 125]; «Та пропадай ти від мене в *озеро!*» [9, т. 19, с. 165].

Відповідно до такого семантичного наповнення актуалізуються семи — 'сила', 'небезпека', які характеризують могутність води як стихії: «...а монголи пруться і пруться на них, мов *хвилі повені*» [9, т. 16, с. 96]; «...побачимо, що вдіє сила Чингісхана проти *сили води*» [9, т. 16, с. 130]; «Замість чистого, спокійного дзеркала бушували тепер люті *води*, крутилися з шипотом *вири*, гойдалося і билося в кам'яних берегах розбурхане *море*» [9, т. 16, с. 144]; «Страшний шум *водопаду*, від котрого аж земля дриготіла, звівшав, що *вода* прибула велика» [9, т. 16, с. 144]; «*Вода* змагалася чимраз дужче» [9, т. 16, с. 146]; «От, як навесні *води* зіпруться на греблі, і риють, і пруть, і полочуть, адже поки не впаде запора, а тоді, без упину, бурхають, летять, піняться, ломлять усі завади кругом себе...» [9, т. 16, с. 394]. Такий семантичний компонент проявляється головню через синтагматичні зв'язки лексем, що позначають водні реалії (атрибутивна характеристика цих природних явищ, а також сполучення з дієсловами із семантикою руху, динаміки, зміни).

Семи 'першоелемент світу', 'стихія' також знаходять своє вираження у найменуваннях цієї природної реалії та актуалізується через порівняння та протиставлення із іншою стихією — вогнем: «Як вони, — кажуть, — погодяться? Та то немов огонь а *вода!*» [9, т. 14, с. 266]; «— Як огонь з *водою!* — буркнув Дум'як» [9, т. 22, с. 235].

Окремо у семантичній структурі мовного образу водної стихії варто виокремити просторову семантику. Адже часто через апелювання до конкретних водних об'єктів (особливо — власних назв водоюм)

автор вказує на локалізацію дії — це і узагальнений простір, і конкретне місце. У прозових текстах І. Франка знаходимо такі приклади: «...хто недавно був князем і владиков тих гір, ... паном тих панів аж ген по *Дністрові воді?*» [9, т. 14, с. 12]; «Наше село, як бачите, над самим *Дністром*, та ще й на рівнині» [9, т. 14, с. 265]; «Губичі — досить велике село, розложене вздовж *річки Тисмениці*...» [9, т. 14, с. 380]; «...сидів на камені над *річкою*, німий, з затисненими зубами і з розпукою в серці» [9, т. 16, с. 98]; «...провадили монголів горі *рікою Стриєм* на тухольський шлях...» [9, т. 16, с. 64]; «у битві під *Калкою* зрадив Русь монголам...» [9, т. 16, с. 76]; «Бігла якийсь час долі *річкою*, потім перескочила її в вузькому місці і скрутила під гору...» [9, т. 19, с. 296]; «...почув я в собі ту певність, що се була моя остання плавба на *Черемоші*...» [9, т. 21, с. 386]; «По обох боках *річки* розсілося велике підгірське село Грушатичі» [9, т. 22, с. 209].

Інколи найменування водних реалій втрачають свою пряму семантику на користь вираження абстрактного, чітко не визначеного, простору: «Гадже ми ще чень за *море* не їдемо» [9, т. 14, с. 248]; «Я опинився мов моряк серед *моря* без компаса» [9, т. 20, с. 274]; «Якби се все у нас трактовано насерію, то нам навіть з грішми в жмені тяжко б було чкурнути за *море*» [9, т. 20, с. 364].

О. Слюніна вважає сполучуваність ключового слова з прийменниками місця (які ми розглядаємо у просторовій семантичній сфері як вказівники на місце перебування чи дії) прикладом «семантичного наповнення 'вода — водна поверхня'» [8, с. 202]. Однак, на наш погляд, сема «поверхня» актуалізується завдяки іменникам, що вказують на зовнішній вигляд водної реалії, наприклад: «Село Борислав поволі зeszало в тім непрослідимім хаосі, мов піна на *воді*» [9, т. 14, с. 401]; «...і за кілька хвилин гладка й тиха вже була поверхня *озера*...» [9, т. 16, с. 151]; «Широка просторінь каламутної *води* обрамована в формі великої еліпси чорними стрімкими скалами» [9, т. 20, с. 257].

Цікавим зразком семантичного різноманіття мовного образу водної стихії є її олюднення. Хоч у прозових текстах явище персоніфікації спостерігається рідше, проте і тут в змалюванні природних явищ маємо звернення до людських дій, ознак тощо: «Ось він хлюпочеться ледве чутно в чистих, легких *хвилях*, що тихо-тихо, легенько-легенько *повзуть* круг нього, *пестять* його тіло» [9, т. 15, с. 139]; «так і непривична до пут *вода* тухольського *поточка* на хвилю *притишилася*, немов *злінивіла*, *задрімала* в плоских своїх берегах, а тимчасом *набирала сили і смілости* до нового рішучого нападу...» [9, т. 16, с. 131]; «І річка *почувала* се; вранці вона була ясна і чиста і плюскотіла тихенько, мов уліті, а тепер клетотіла гнівно в своїх тісних берегах...» [9, т. 20, с. 63]; «*Хвиля гойдає* те тіло, *розчісує* золотисте волосся» [9, т. 20, с. 258]; «Під його подихом *стогне* могутній *Діл*...» [9, т. 22, с. 208].

Інше семантичне наповнення мовного образу води пов'язано з християнськими віруваннями українців, тому вода не просто набуває атрибутивної характеристики — свята, але має і зміни у семантиці, формуючи компонент 'вода — святиня': «Але вкінці,

взявши хрест з святими мощами, *свячену воду* і кропило, він рішився слідувати за отцем Спиридоном» [9, т. 14, с. 37]; «А поки я своїх укон-тентую, то вже, гляди, і з дальших сіл, як на *свячену воду*, за чергою чекають» [9, т. 16, с. 257]; «Люди йшли до Гердерової кузні мов по *свячену воду*: щоб віддихнути якоюсь свіжішою духовою атмосферою, покріпитись, розвести душу» [9, т. 19, с. 193]. Така сема актуалізується не лише через сполучення «свя-чена вода», але й через використання його у порівнянні, яке вказує на необхідність та важливість такої води для людей.

Варто також присвятити увагу семі ‘час’, яка також репрезентується в лексемах на позначення водних реалій, зокрема моря, що у прозовому творі І. Франка виступає вмістилищем років людського життя: «А прецінь мусить се бути немале *море*, коли скільки тисяч давніх років уже потонуло в нім, а ще й досі кожний новий рік також там місце знаходить» [9, т. 16, с. 188]; «Тим старим рокам, що з сього світу перед новим роком стрімголов скачуть у те таємниче *море*, мусило, певно, дуже вже надійти на землі...» [9, т. 16, с. 188]. Іншим способом вираження часової семантики є порівняння років життя із лісовим потоком, що так само швидко і безповоротно біжить-минає: «Минали бистро літа, шумлячи, мов *повідь* лісових *потоків*, і так само, як вона, лишаючи за собою лиш намул – пусту славу» [9, т. 14, с. 125].

Висновки. Отже, мовний образ водної стихії, який відображає людське сприйняття цієї важливої частини

довкілля, видозмінюється в художній мові І. Франка. Письменник відповідно до свого творчого задуму використовує різні найменування водних реалій української природи та створює для них нове лінгво-звучання. У семантичній структурі мовного образу водної стихії поряд із звичними значеннями з’являються ті семи, які конкретизують його вживання у певному мікроконтексті. Так, найбільш чисельними є ті зразки слововживань, що репрезентують семи ‘водний простір’ та ‘водна маса’, які представлені не лише ключовим найменуванням ‘вода’, а також багатьма лексемами-конкретизаторами, що вказують на різні водні об’єкти. Крім того, у багатьох прозових рядках з різних художніх творів актуалізована просторова семантика води, що вказує як на узагальнене, так і на конкретне місце дії чи перебування. Водні фізичні властивості породжують семантичне наповнення ‘вода – рідина’ (де виділяємо вужчі семантичні компоненти) та ‘дзеркальна поверхня’. В індивідуально-авторському мовленні мовний образ водної стихії набуває нових сем, зокрема: ‘сила’ та ‘небезпека’, ‘зникнення’, ‘стихія’. Нерідко вони актуалізуються у складі фразеологізмів із компонентом «вода». Особливо цікавою авторською інтерпретацією є наповнення семантичної структури *води* семами ‘час’ та ‘святиня’ (простежується зв’язок із християнством та вірою у цілющі властивості освяченої води). Таким чином, в художніх текстах І. Франка мовний образ водної стихії має багату та цікаву семантичну структуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицька Л. О. Вода у поетичному світі Івана Франка: філософська символіка стихії на рівні макро- та мікрокосмосу // Українське літературознавство. – 2011. – Випуск. 74. – С. 130-139.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006.
3. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Довіра, 2007.
4. Космеда Т. А. Система репрезентованих аксіологічно маркованих смислів: образ-концепт «вода» (на матеріалі словника «Галицько-руські приповідки») // Одеський лінгвістичний вісник. – 2013. – Вип. 2. – С. 59-72.
5. Макарець Ю. С. Концепт «вода» в українській мовній картині світу (на матеріалі усної народної творчості) // Культурологія. Філологія. Музикознавство. – №1. – 2013. – С. 106-112.
6. Серебрянська І. М. Лексико-семантична група «водна стихія» як один із засобів репрезентації концептосфери «нежива природа» в українській прозі другої половини ХХ ст. // Мова і культура : науковий журнал. – К : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. I (137). – С. 147–153. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Mik/2010_137/137_147.pdf
7. Словник української мови : в 11 т. / [голов. ред. І. К. Білодід] – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Том 1: А – В. – 1970.
8. Слюніна О. В. Вербалізація архетипового концепту *вода* в поетичному ідіостилі П. М. Мовчана // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 58. Філологічні науки. – 2011. – С. 201-207.
9. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – К. : Наукова думка, 1976–1986.

REFERENCES

1. Verbitska, L. O. Water in the poetic world of Ivan Franko: philosophical symbolism of the elements at the level of macro and micro space // Ukrainian literary studies, 2011, Issue 74. P. 130-139.
2. Zhaivoronok, V.V. Signs of Ukrainian ethnic culture: Dictionary. – Kyiv: Dovira, 2006.
3. Zhaivoronok, V.V. Ukrainian ethnolinguistics: Essays: University book. – Kyiv: Dovira, 2007.
4. Kosmeda, T. A. The system of represented axiological marked meanings: the image-concept “water” (on the material of dictionary “Halaytsko-ruski prypovidky”) // Odessa Linguistic Journal, 2013, Issue 2. P. 59-72.
5. Makarets, Y. S. Concept “water” in the Ukrainian language world image (based on folklore) // Culturology. Philology. Musicology, 2013, Issue 1. P. 102-112.
6. Serebryanska, I. M. The lexical-semantic group “Water” as one of the means of representation of the concept sphere “inorganic nature” in Ukrainian prose of the middle of the twenties century // Language and culture: Scientific journal. – Kyiv, Publishing House of Dmitry Burago. 2010, Issue 74, Vol. (137). P. 147-153.
7. Dictionary of Ukrainian language: in 11 volumes / [Ed. I. K. Bilodid]. – Kyiv: Naukova dumka, 1970 – 1980. – V. 1. – 1970.
8. Sliunina, O. V. The verbalization of the Archetypal Concept WATER in the P. M. Movchan Poetic Individual Style // Zhytomyr Ivan Franko State University Journal, 2011, Issue 58. Philology studies. P. 201-207.
9. Franko I. Collection of works: in 50 volumes. – Kyiv : Naukova dumka, 1976-1986.

Semantic characteristic of the language image of water in Ivan Franko's prose

Bavus T.

Abstract. The article deals with one of the basic element of Ukrainian nature – water. The principle ways of its verbalization in Ivan Franko's artistic texts are reviewed. The semantic structure of the lexemes, which the water realities denote is analyzed. And the main semes of this language units are singled out. Special attention is paid to the individual authors peculiarities in representation of the language image of water.

Keywords: *language picture of the world, language image, semantics, seme, water.*

Семантическая характеристика языкового образа водной стихии в прозе Ивана Франка

Т. В. Бавус

Аннотация. В статье рассмотрен один из основных элементов украинской природы – водная стихия и способы ее вербализации в художественных текстах Ивана Франка. Проанализирована семантическая структура лексем, которые обозначают водные реалии. Также выделены семи, которые характеризуют эти языковые единицы. Внимание сосредоточено на индивидуально-авторских особенностях языкового образа воды.

Ключевые слова: *языковая картина мира, языковой образ, семантика, сема, вода.*

Засоби та форми репрезентації зв'язності в газетному тексті

О. М. Бажан

Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: oxana.bazhan@gmail.com

Paper received 31.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню засобів і форм репрезентації зв'язності в газетному тексті. У роботі проаналізовано погляди на структуру тексту сучасних та зарубіжних вчених. Незважаючи на широке використання гіпертекстових технологій, поняття «гіпертекст» не отримало єдиного формулювання. Гіпертекстова зв'язність реалізується на значеннєвому та структурному рівнях тексту. На значеннєвому рівні вона зображується ідейною і тематичною зв'язністю, а на структурному рівні реалізується єдністю оформлення міжфразових зв'язків.

Ключові слова: зв'язність, засоби зв'язності, форми зв'язності, газетний текст.

В останні десятиліття за рахунок процесів, що відбуваються в політичному, економічному, культурному та соціальному житті, активізується інформаційно-рекламна комунікація.

Традиційно реклама розглядається як один з варіантів впливу на свідомість людей, який може мотивувати їх поведінку. Її соціокультурна популярність сприяє тому, що вона відповідає найважливішому з людських прагнень — прагненню володіти бажаними предметами. Тому, статтю присвячено вивченню такого варіанту репрезентації реклами.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою проаналізувати засоби та форми репрезентації зв'язності в газетному тексті як гіпертекстовому утворенні в контексті новітніх теорій і концепцій лінгвістики тексту.

Мета роботи — комплексно проаналізувати форми та засоби репрезентації зв'язності в українському газетному тексті як гіпертекстовому утворенні.

Поставлена мета зумовила розв'язання таких **завдань:**

1) обґрунтувати проблему визначення тексту, його категорій та одиниць.

2) проаналізувати форми та засоби репрезентації гіпертекстової зв'язності на змістовому та структурно-композиційному рівнях газетного тексту.

У зв'язку з тим, що у середині минулого століття виникла окрема галузь мовознавства лінгвістика тексту, яка зумовила появу таких дисциплін, як стилістика тексту, семантика тексту, дискурсологія, генологія тощо, всі новітні напрями в лінгвістиці значною мірою ґрунтуються на вивченні тексту, способів його функціонування, особливостей структури й семантики, стилістичних засобів. Утім, проблеми визначення тексту, його категорій та одиниць, співвідношення з провідними поняттями комунікації залишаються однозначно нерозв'язаними.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеним інтересом до проблем так званої репрезентації в тексті.

А. Брушлинський поняття «репрезентація» вважає одним з центральних у психології [1]. Слово «representation» перекладається як «подання», «представлення», «відображення одного в іншому».

У наступні роки зміст поняття «репрезентація», або «ментальна репрезентація», набув суттєвого перегляду. Оскільки немає більш або менш узгодженої точки зору на термін «ментальний», то вважають, що краще

використовувати термін «когнітивна репрезентація».

Зміст поняття «репрезентації» розкрито в роботах Р. Клацкі, М. Величковського [2] і В. Хофмана через наступні положення:

– знання, які зберігаються в пам'яті значно більшою мірою у вигляді більш або менш узагальнено-абстрактних продуктів розумової переробки сприйнятого. В цих продуктах зображені стійкі інваріантні характеристики предметного світу, а також інваріантні характеристики внутрішніх станів суб'єкта і суб'єкт-об'єктних відносин – що зберігаються в пам'яті, продукти розумової (когнітивної) обробки утворюють більш або менш впорядковані системи, що складаються з ряду підсистем і ієрархічних рівнів;

– ці системи – не тільки системи зберігання знань, але й засіб пізнання. Вони є внутрішніми розумовими психологічними формами (матрицями, сітками, моделями...), крізь які або за допомогою яких людина дивиться на навколишній світ;

– це структури, за допомогою яких людина отримує інформацію, на яких відбувається аналіз і синтез всіх шукачів нових вражень та інформації. Чим більше вони розвинені, тим більше можливості отримання, аналізу і синтезу інформації бачить і розуміє людина в навколишньому світі та в самій собі.

Н. Чуприкова об'єднує поняття репрезентація і когнітивні структури на основі власних уявлень і висновків Р. Клацкі, Б. Величковського і В. Хофмана:

– репрезентативно-когнітивні структури – це узагальнений результат придбання знань, умінь, навичок;

– це внутрішня основа всіх поточних процесів переробки інформації та організації діяльності;

– розвиток репрезентативно-когнітивних структур залежить від певних первинних базових морфофункціональних особливостей мозку (здатки);

– для успішного виконання різних видів діяльності необхідні свої специфічні системи репрезентативно-когнітивних структур [9, 4].

У результаті взаємодії з темпоральною дійсністю людина відображає цю дійсність у вигляді узагальнено-абстрактних продуктів розумової переробки сприйнятого – з допомогою репрезентацій. Час зображено у свідомості в рамках вербальної і невербальної (образної) систем. Вербальні і невербальні репрезентації ілюструють другий рівень його трансформування (С. Рубінштейн, П. Фресс, Д. Елькін) – абстрактне, опосередковане, понятійне як параметри часу. Одним з проявів вербальної репрезентації часу є

судження, оскільки саме через нього сприймається час, згідно Р. Вудроу. Судження як універсальна структурна одиниця думки розташоване в ряду когнітивних психічних структур між уявленням і поняттям, яке може зв'язувати й завуальовані структури (Л. Веккер). До структурних компонентів судження належать сенсорно-перцептивні образи, уявлення (як вторинні образи) і понятійні узагальнення (Л. Веккер).

Таким чином, усвідомлення та осмислення часу конкретною людською індивідуальністю, виражене у репрезентаціях, відбувається з допомогою переживань, досвіду, життєдіяльності, що відображають пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну, перетворювальну, комунікативну діяльність суб'єкта за участю соціокультурних феноменів часу.

Репрезентація – один з центральних моментів теорії візуальних мистецтв. Загалом, поняття репрезентації ілюструє взаємозв'язок між змістом і формою (спосіб за допомогою якого зовнішнє і внутрішнє як текстуальна одиниця трансформується в одне ціле).

Репрезентація – елемент функціональної складової подання, вона піклується про те, щоб перевести в галузь чуттєвого досвіду якийсь зміст, і для цього їй потрібно посередник. Найчастіше йдеться з точки зору репрезентації тоді, коли є третє «ланка». У той же час, як вважає французький дослідник Бернар Вуйу, необхідність звернення до репрезентації зникає в лінгвістиці. Досліджуючи цю проблему, Б. Вуйу зазначає, що лінгвістика відмовилася від концепту репрезентації, щоб віддати собі звіт у відносинах між «означальним» і «позначуваним» певного текстового «символу». Згодом, саме структуралізмом успадковує традицію осмислення співвідношення між образом і його корелятом.

Аналізуючи зазначену проблему, Ж. Дельоз стверджував нерозривність зв'язків репрезентація – рекурсивність: «Репрезентації властиво ілюструвати не тільки щось, але й власну репрезентативність. Минуле і сьогодення не подібні двом послідовним моментам на лінії часу, але сучасний вимір є актуальним і обов'язково містить додатковий вимір, завдяки якому репрезентує минуле, в якому також і репрезентується» [1].

Виходить, репрезентація виступає як відтворення минулого і одночасно як відображення сучасного. Однак, оскільки між ними існує глибинна відмінність, відбувається нескінченне розростання текстуальної змістової форми.

Газетний текст як об'єкт лінгвістичного аналізу перебуває в центрі уваги науковців з 50-х років ХХ століття. На сучасному етапі розвитку українського мовознавства виокремлюємо такі напрями аналізу газетного тексту:

1) історичний, що досліджує становлення мови преси (М. Жовтобрюх [1; 74], В. Жугай [5]);

2) стилістичний, орієнтований на вивчення відповідності мови газетного тексту нормам літературної мови, на аналіз засобів і прийомів її вираження (Д. Бараник [11], В. Ільченко [8], Л. Кайда [9], Б. Коваленко [10], А. Коваль [2; 3], Л. Майданова [2], О. Пономарів [7; 5], Г. Солганик [4; 5; 6; 7], Н. Фіголь [9], Г. Шаповалова [6]);

3) граматичний, що ґрунтується на виявленні спе-

цифіки синтаксичної організації газетного тексту (А. Мамалига [5], В. Різун [7]);

4) прагматичний, скерований на вивчення газетного тексту в його взаємодії з автором і реципієнтом (В. Бадрак [11], В. Власенко [3], Л. Городенко [4], О. Дмитрук [5], Б. Потятиник [11], М. Лозинський [8], М. Яцимірська [2]);

5) соціокультурний, що досліджує газетний текст в аспекті соціокультурного розвитку суспільства (О. Сербенська [1], С. Сметаніна [10]).

Категорію зв'язності як одну з універсальних текстових категорій розглянуто в межах граматичного напрямку (А. Мамалига [5], В. Різун [8]). Зв'язність газетного тексту схарактеризовано тільки як вертикальну зв'язність, тобто як зв'язність між реченнями та надфразними єдностями. Для газетного ж тексту вагомішою є горизонтальна зв'язність між статтями в межах одного номера та в межах цілого газетного видання, оскільки саме цей вид зв'язності перетворює газетний текст на цілісну комунікативну єдність, надає йому статусу гіпертекстового утворення. Праць, у яких комплексно проаналізовано як вертикальну, так і горизонтальну зв'язність газетного тексту, а саме газетний текст зображено як гіпертекстове утворення, в українському мовознавстві немає.

У цьому зв'язку важливо відзначити, що, незважаючи на поширений процес інтеграції, національні відмінності в рекламі однакових товарів залишаються. Ці відмінності зафіксовані в мові. З плином часу виділяється і ще одна особливість рекламних текстів: зміна однієї і тієї ж реклами відбувається в рамках окремо взятих лінгвокультур. У корені цієї проблеми лежить зміна самого суспільства, що безпосередньо залежить від суспільної системи концептів.

Газетний текст займає місце серед текстів першої групи. Ускладнення в плані логіко-семантичного й синтаксичного співвідношення пропозицій порушують змістовну структуру тексту, впливаючи на характер його сприйняття реципієнтом. Процеси такого роду вкрай небажані для газетного тексту, цінність якого полягає в доступності сприйняття. Прагнення «прозорості» (чіткого розуміння) аналізованого тексту диктує відбір засобів і методів організації, здатних забезпечити йому статус цілісного утворення.

Засоби зв'язності газетного тексту надзвичайно різноманітні, так як вони черпаються з усіх мовних рівнів. На формальному рівні зв'язок між поверхневими структурами тексту вимагає введення чітких когезійних коштів. Створення змістової зв'язності зачіпає глибинні структури тексту і може виключати когезійні кошти.

Як показав аналіз газетних текстів, зв'язність на лексичному рівні є самим міцним (і частотним) видом зв'язку, що забезпечує цілісність газетного тексту. При реалізації зв'язності на даному рівні смисловий каркас тексту складається з ключових слів, що замінюються близькими номінаціями – синонімами, перифразами, спільнокореновими словами. Подібні номінативні лінії, несучі мікротеми, пронизують текст наскрізь. Переплітаючись складним чином, вони позначають головну тему викладу. Названі засоби забезпечують лексичну зв'язність тексту газети і виявляють вияв принципу економії, компресії

синтагматичного ланцюжка. Крім зазначених засобів, у газетному тексті присутнє широке коло засобів лексико-граматичної зв'язку (слова з дейктичною й замісною функціями, союзи, спеціальні конструкції зв'язку та ін.), що використовуються комплексно.

Ще одним способом реалізації зв'язності газетного тексту є тематичне членування речень. До системних зв'язків номінативної засобів, що створюють кістяк тексту, підключаються предикати, які, переймаючи функцію реми і позначаючи діяльність суб'єктів або функціонування явищ, беруть участь у вираженні функціональної перспективи тексту, розвивають тематичне протягом нової інформації.

Спаяність газетного тексту може здійснюватися на структурно-синтаксичному рівні. Аналітичний зміст цього тексту обумовлює різні смислові відношення між пропозиціями. Часто функціонально-тематичне єдність починається з автосемантичної повноструктурної пропозиції, по відношенню до якого інші конституанти даного структурно-тематичного єдності є залежними. Саме формальна і змістовна підпорядкованість пропозицій виступає тим «об'єднанням», яке призводить до тематичної прогресії газетного тексту.

Незважаючи на абстрактність поняття «текстова категорія», всі ці текстові універсалії мають матеріальне вираження у структурно-мовної організації тексту. Головним актуалізатором тієї чи іншої текстової категорії виступає автор тексту. Центральна роль авторської свідомості, за допомогою якої формується змістовна і структурна цілісність тексту, «зажадала розробки «категорії образу автора»» (введена в науковий обіг С. Виноградовим). Деякі лінгвісти вважають цю змістовну категорію обов'язковою ознакою текстів усіх видів. Однак, ця категорія, на наш погляд, виявляється не у всіх текстах. Навряд чи можна говорити про присутність образу автора в тексті патенту або інструкції. Хоча не викликає сумніву факт, що за кожним текстом стоїть його творець. Текст виникає по волі автора за потреби передати певне повідомлення партнеру по комунікації. В цьому випадку доцільно розрізнити автора як «конкретний особистісний початок», а також образ автора як концентроване втілення «суті твору», що входить разом з іншими персонажами в мовну структуру тексту.

Не слід забувати, що категорія образу автора розроблена С. Виноградовим для творів художньої літератури й по-різному проявляється в текстах, які обслуговують інші сфери комунікації. Так, у прояві образу автора в науковому тексті намітилася тенденція до стирання не тільки самого образу автора, але і особистісного початку автора. Наприклад, мовознавець В. Ковзанів виділяє два рівня осмислення авторського начала в газетному тексті: на першому рівні знаходиться автор-конструктор, який репрезентує категорію образу автора. Другий рівень співвідноситься з автором як головним персонажем, який наділений авторською мовною партією, виступає як прояв категорії авторського «я».

Категорія образу автора належить до глибинної структури газетного тексту. Виступаючи рушійною силою процесу текстотворення, автор спирається на наявну історично акумульовану і соціально закріп-

лену систему знань, яку відтворює в тексті під кутом суб'єктивного бачення дійсності. Рівноправне співіснування об'єктивного і суб'єктивного в мовному досвіді адресанта створює онтологічний фундамент формування модальності в тексті.

Адресат газетного тексту займає, на наш погляд, середнє положення між адресантами першого і другого типу. З одного боку, газетний рекламний текст адресується конкретному мовному колективу, кожен з членів якого, може стати споживачем пропонованої інформації. З іншого боку, – це «збірна» читачка аудиторія з досить розпливчастими і різномірними соціокультурними характеристиками. Таким чином, при яскраво вираженій комунікативній спрямованості газетного тексту досягнення мети спілкування ускладнене через знаходження адресата з адресантом в різних часових і просторових параметрах, а також через відмінність у баченні соціальних проблем.

У результаті загальної зміни наукової парадигми гуманітарного знання і знання мови в останні десятиліття багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів все частіше схиляються до думки про необхідність вивчення ще однієї текстової категорії – категорії міжтекстових зв'язків або інтертекстуальності. Розгляд даної категорії, яка бере участь у творенні тексту, необхідний чинник аналізу проблематики нашого дослідження – вивчення специфіки структурно-семантичного, прагматичного та функціонального аспектів у тексті газети.

Дослідження інтертекстуальності розглядаються переважно у двох напрямках – літературознавчому та лінгвістичному. Перший напрямок оперує класичним розумінням інтертекстуальності як «взаємодії текстів один з одним усередині одного твору, що виступає по відношенню до цих текстів як ціле до частини» [1]. Лінгвістичний аспект інтертекстуальності охоплює питання «взаємодії окремих текстів у плані змісту, і виразу, здійснюваного на рівні не тільки текстового цілого, але і його часткових смислових і формальних елементів» [1]. Отже, у процесі залучення нетекстового матеріалу запозиченню піддається як формальна, так і змістовна сторона фрагментів інших текстів. Це дозволяє нам віднести категорію інтертекстуальності до числа формально-структурних і змістовних категорій одночасно.

Вище викладене багато в чому пояснює, чому вивчення реклами залишається дуже актуальною проблемою лінгвістичних досліджень. Виділяється кілька видів реклами з точки зору її репрезентації в глобальному світовому просторі. До основним відноситься:

- ✓ глобальна реклама;
- ✓ культурно-специфічна реклама;
- ✓ унікальна реклама.

До глобальної належить реклама, яка фокусується на певних групах товарів, споживаних представниками кількох або більшості країн.

Одним з яскравих прикладів такої реклами служить реклама мереж швидкого харчування McDonalds. Незалежно від лінгвокультури слоган даної мережі зображений однаково у різних країнах: I'M LOVING IT.

Зокрема, в аспекті нового комплексного підходу до

текстової категорії зв'язності, зrealізованого в дослідженнях О.Селіванової [11], яка кваліфікує зв'язність як категорію тексту й дискурсу та подає ґрунтовну типологію й характеристику зв'язності з огляду на способи зв'язку текстових елементів, і Т.Милевської [4], яка також тлумачить зв'язність як текстово-дискурсивну категорію, використовуючи когнітивно-функціональну й комунікативно-прагматичну методологію.

У газетному тексті категорія зв'язності має специфічні форми репрезентації й надає газеті статусу особливого гіпертекстового утворення з різними видами зв'язку.

До культурно-специфічної відноситься реклама таких товарів, які сприймаються в рамках певних унікальних рис в рамках однієї лінгвокультури, незважаючи на наявність абсолютно іншого способу реклами в іншій країні або ряді інших країн. Іншими словами, це реклама одного і того ж товару, виражена по-різному в залежності від лінгвокультури, в якій вона репрезентована. Наприклад, реклама автомобільної компанії Toyota в лінгвокультурі вербалізовано слоганом «Керуй мрією». Даний слоган апелює до концепту мрії, недосяжний привілей, зображений у вигляді доступного поняття для споживача автомобіля. У західній лінгвокультурі зазначена марка автомобілів рекламується за допомогою слогану «Movingforward». Цей слоган, навпаки, пов'язаний з концептом динаміки, руху вперед. У ньому увага споживача фокусується на якісних характеристиках даної марки автомобілів.

Унікальна реклама є специфічним видом реклами, оскільки такі рекламні тексти зорієнтовані на товарах і послугах, які є індивідуальними у сучасному світі, але не входять у парадигму значень іншої лінгвокультури. Спільно для кожної лінгвокультури характерні товари, що виробляються для щоденного споживання. Прикладом такої реклами може послужити реклама сметани з Простоквашино слоганом, апелюючим до образів радянського мультфільму «Канікули у Простоквашино». Знайомий лише носіям окремої лінгвокультури, він фокусує увагу споживача на образі корови Мурки, що дає молоко: «У Мурки

все повинно бути свіже, тоді і сметана свіжої буде. Ось і наша улюблена сметана сільська. Смачно. Сметана «Простоквашино». З нашого Простоквашино».

Найбільший дослідницький інтерес в рамках проведеного дослідження представляє культурно-специфічна реклама та її динаміка протягом останніх декад. Це пояснюється тим, що, незважаючи на всеосяжний і всеохоплюючий процес глобалізації, культурні відмінності національних менталітетів продовжують існувати.

Наочною ілюстрацією національного заломлення концептів рекламованих товарів служить реклама японського автомобіля Toyota Camry.

На ринку США, наприклад, Toyota існує вже довгий час. «Найстарішою» моделлю з усього ряду вироблених вважається Camry. Спочатку, реклама даної марки автомобіля була сфокусована на таких головних якостях моделі, як якість (quality) і комфорт (comfort), що виражено відповідними прикметниками. Більш того, риторичне питання «Who could ask for anything more?» апелює до кожного споживача конкретно. У ньому імпліцитно проводиться зіставлення якісних характеристик аналізованого автомобіля з автомобілями інших марок, одночасно вказуючи, що дана марка є межею бажань споживача. З плином часу та змінами ментального сприйняття, насправді, зазначена реклама еволюціонувала до абсолютно іншої форми рекламного слогана: «Reinvented». Вона стала характеризуватися споживачеві як щось революційне, абсолютно нової якості.

Проведений аналіз показав, що навіть глобальна реклама в газетному рекламному тексті має певне національно-культурне заломлення, що найчастіше обумовлено тим, з якого періоду та чи інша країна активно залучена в глобальній економічній і політичній простір. Наприклад, реклама міжнародних брендів в газетному рекламному тексті з'явилася значно пізніше, порівняно із західними країнами.

Отже, газетний рекламний текст реагує на всі зміни в житті соціуму, активно «йде слідом за змінами концептуальної системи людини» і, як наслідок, змінюється стратегія подачі тексту (з'являється гнучкість, вибірковість тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровская Г.В. Когнитивно-элокутивный потенциал газетного дискурса: монография. – Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2011. – 319 с. (19 п.л.).
2. Бобровская Г.В. «Игра с жанром» как прием текстообразования в газетной рекламе // Игра как прием текстопорождения: коллективная монография / под ред. А.П. Сквородникова. – Красноярск: Сиб. федер. ун-т, 2010. – С. 175–180 (авт. – 0,4 п.л.).
3. Бобровская Г.В. Контекстуальное взаимодействие элокутивных средств в рекламе // Рекламный дискурс и рекламный текст: коллективная монография / под ред. Т.Н. Колокольцевой. – Москва: Флинта: Наука, 2011. – С. 246–260 (авт. – 0,8 п.л.).
4. Залевская А.А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды. М.: Гнозис, 2005. 543 с.
5. Кондратенко Н.В. Дискурсивність текстової фрагментації як вияв категорії дискретності // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2004. № 34. Ч. 1. С. 318323
6. Лазаренко С.В. Особливості семантико-синтаксичної організації заголовків як актуалізація когерентності в газетному тексті // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. пр. факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. К.: ІВЦ Держкомстату України. 2005. Вип. X. С. 4855.
7. Eckardt R. Particles as speaker indexicals in Free Indirect Discourse // Sprache und Datenverarbeitung, 2012. - №36(1). - P. 1–21.
8. Harris 2010 J. A. The Pragmatics of Free Indirect Discourse: a questionnaire study // Poster presented at PEPA 2, held at the University of British Columbia, 2010. [Электронный ресурс] URL: http://www.linguistics.ucla.edu/people/harris/stuff/handouts/conferences/PEPA2010_harris_poster_handout.pdf
9. Horrack K. He jumped off the bridge CAUS she told him to: indirect speech as a means of expressing indirect causation in Wubuy. // Selected Papers from the 44th Conference of the Australian Linguistic Society, 2013. - P. 211-230.

10. Maier E. Mixed Quotation: The Grammar of Apparently Transparent Opacity // Semantics and Pragmatic, 2014. - Vol. 7. - P. 1–67. 122. Maier E. Quotation and Unquotation in Free Indirect Discourse // [Электронный ресурс] - URL: semanticsarchive.net/Archive/Dg3MmNmY/ 123. Maier E. Language Shifts in Free Indirect Discourse // Journal of Literary Semantics, 2014. - №43(2). P. 143-167.
11. Rühlemann Ch., Bagoutdinov A., Brook O'Donnell M. Windows of mind: pauses in conversational narrative // (2013) - [Электронный ресурс] - URL: https://www.uni-marburg.de/fb10/iaa/institut/personal/ruehlemann/pauses_in_narrative_bct.pdf

REFERENCES

1. Bobrovskaya G. V. Kognitivno-elakutivnyiy potencial gazetnogo diskursa: monografiya. - Volgograd : "Peremena", 2011. - 319
2. Bobrovskaya G. V. "Igra s zhanrom" kak priem tekstoobrazovaniya v gazetnoy reklame // Igra kak priem tekstoporozhdeniya: kollektivnaya monografiya/pod.red. A. P. Skovorodnikova. - Krasnoyarsk : 2010. - 175-180
3. Bobrovskaya G. V. Kontekstualnoe vzaemodeystvie elokutivnyih sredstv v reklame // Reklamnyiy diskurs i reklamnyiy tekst: kollektivnaya monografiya/pod.red. T. N. Kolokoltsevoy. - Moskva: Flinta; Nauka, 2001, - 246-260
4. Zalevskaya A. A. Psiholingvisticheskie issledovaniya. Slovo. Tekst: Izbrannyye trudyi. M. Gnozyz, 2005, 543
5. Kondratenko N. V. Dyskursyvniy tekstovoyi fragmentatsiyi yak vyyav kategoriyi diskretnosti. Visnyk Lvivs'kogo universytetu. Seriya filologichna. 2004. 34, 1
6. Lazarenko S. V. Osoblyvosti semantyko-syntaktychnoyi organizatsiyi zagolovkiv yak aktualizatsiya kogerentnosti v gazetnomu teksti // Gumanitarna osvita v tehnychnykh vyshchykh navchalnykh zakladah. Zb. nauk. pr. facul'tetu lingvistyky Gumanitarnoho instytutu Natsional'nogo aviatsiynogo universytetu. K. : IVTs Derzhcomstatu Ukrainy: 2005, 855

Means and forms of representation of connectivity in newspaper's text

Bazhan O. M.

Abstract. The article is devoted to research of means and forms of representation of connectivity in newspaper's text. Views on structure of the text of modern and foreign scientists are analyzed in the work. Although concept of "hypertext technologies" is widely used, but concept of "hypertext" hasn't get the only formulation yet. The connectivity of hypertext is realized on the semantic and structural levels. On the semantic level it is represented as connectivity of idea and theme, and on structural level it is represented as unity of connection between phrases

Keywords: connectivity, means of connectivity, forms of connectivity, newspaper's text.

Средства и формы репрезентации связности в газетном тексте

О. М. Бажан

Аннотация. Статья посвящена исследованию средств и форм репрезентации связности в газетном тексте как гипертекстовом образовании. В работе проанализированы взгляды на гипертекст отечественных и зарубежных учёных. Несмотря на многочисленность исследований гипертекста, а также на широкое применение гипертекстовых технологий, понятие "гипертекст" не получило однозначной трактовки. Гипертекстовая связность реализуется на семантическом и структурном уровнях текста. На семантическом уровне она представлена идейной и тематической связностью. На структурном уровне гиперсвязность представлена единством оформления межфразовых связей.

Ключевые слова: связность, средства связности, формы связности, газетный текст, газетный гипертекст.

Етномовні особливості вербалізації комунікативної особистості як феномену політичної лінгвокультури

В. О. Білошицька

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 29.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Анотація. Статтю присвячено аналізу функціонального рівня комунікативної особистості у масмедійному дискурсі як різновиді політичного на матеріалі трьох мов: української, французької та англійської. Основними стратегіями, які реалізуються у такому типі дискурсу, є стратегія на підвищення статусу автора аналітичної статті, стратегія на зниження статусу політичного опонента, а також стратегія театральності як засіб привертання уваги читача. Названі стратегії представлені рядом тактик, які з різною частотністю представлені у кожній з трьох політичних лінгвокультур.

Ключові слова: комунікативна особистість, комунікативний вплив, масмедійний дискурс, стратегія на підвищення, стратегія на зниження, стратегія театральності.

Вступ. Поняття “комунікативна особистість”, впроваджене у вітчизняний науково-лінгвістичний обіг на початку ХХІ століття, завдячує своєю появою інтегративному характеру сучасного етапу наукового пізнання та домінуючому в лінгвістичних студіях антропоцентризму. Необхідність розуміння сутності комунікативної діяльності людини, інтерес до виявлення специфічних особливостей комунікативної поведінки різних етносів на тлі потужних світових глобалізаційних процесів зумовлюють нові вектори наукового дослідження у рамках етнолінгвістики та лінгвокультурології.

Стислий огляд публікацій з теми. Незважаючи на наявність широкої палітри наукових праць, спрямованих на дослідження політичного дискурсу (Р. Водак, Т. А. ван Дейк, С. М. Плотнікова, Г. М. Подшивайлова, К. С. Серажим, О. Й. Шейгал), масмедійного (І.С. Грабовенко, І.В. Данильченко, М.Р. Желтухина, А. О'Кіфі, В.М. Корнєєв, Д. Матісон, Н.М. Рудніченко), дискурсу блогосфери (Т.М. Гермашева, І.В. Пожидаєва) тощо, універсальні та національно-специфічні особливості вербальної репрезентації колективної комунікативної особистості автора у текстах, адресованих великій аудиторії споживачів політично заангажованої інформації, залишаються поза увагою дослідників. ЗМІ відіграють особливу роль посередника між політиками та звичайними громадянами, забезпечуючи публічність політичного процесу. Проте, попри увагу дослідників до аспектів інтеграції двох типів дискурсу – політичного та масмедійного (Н. І. Лютянська, Т. Л. Ровінська, М. Макдональд, Н. М. Перельгут, Р. Кросс) та вивчення останнього під кутом зору політології (М. М. Грачов, Г. Ласуел), риторики та стилістики (А.П. Чудінов, В.М. Базилев), текстології та дискурсології (О.В. Падучева, І.О. Голубовська), лінгвосоціології (Ю.С. Степанов, Р. Барт), прагмалінгвістики (Н.Д. Арутюнова, В.З. Дем'янков, О.С. Іссєрс), корпусної лінгвістики (А.М. Баранов, Н.П. Дарчук, І. Ліч), ця проблематика ще не може вважатися остаточно вивченою.

Метою статті є зіставний аналіз етномовних особливостей реалізації колективною комунікативною особистістю автора аналітичної статті стратегій і тактик, спрямованих на комунікативний вплив.

Матеріалом слугували аналітичні статті тижневиків соціально-політичного спрямування: українського “Український Тиждень”, французького “L'Express” та британського “The New Statesman” за 2011-2015 рр. за

темами “Політика” та “Світ”, зібрані у три корпуси [9], що мають фіксований обсяг: 6689 статей в українському, 9948 – у французькому та 8702 – у британському корпусах.

Специфіка теми, завдань і обраного для опрацювання матеріалу зумовили застосування таких методів дослідження: описового, зіставного, дистрибутивного, компонентного, кількісного.

Результати та їхнє обговорення. У прагматичній структурі масмедійного дискурсу як різновиду політичного представники ЗМІ виконують роль медіатора – посередника між політиками і народом [8, с. 59]. Автор статті у такому випадку стає співавтором політика, висловлюючи власне, проте заангажоване (свідомо чи несвідомо) ставлення до політичної події або ситуації, яка ним висвітлюється. Як правило, автор аналітичної статті виступає у ролі коментатора, який виражає особисту точку зору на актуальне для суспільства явище/подію/процес, виявляючи себе у трьох іпостасях: як ретранслятор інформаційного повідомлення чи ідеї, як відносно суб'єктивний аналітик, і як *opinion leader* – “творець” громадської думки.

Комунікативна особистість (далі – КО) утворюється сукупністю мовних здібностей, завдяки яким вона здатна проявляти себе у мовленні (усному чи писемному), характеризується спільною з іншими носіями мови семантико-когнітивною базою, має певну мету-мотивацію, яка слугує імпульсом для початку комунікації, і, залежно від цієї мети, застосовує релевантний набір стратегій і тактик, вибудовуючи свій тематично орієнтований дискурс відповідно до норм мови, носієм якої вона виступає. Внутрішня структура КО автора аналітичної статті виявляє чотири рівні організації – мотиваційний, вербально-семантичний, когнітивний та функціональний, кожен із яких має свої особливості функціонування. Як зауважує Д.П. Гавра, саме мотиваційний рівень надає поштовх для розпочинання комунікації [1, с. 188-189], засновуючись на чому КО обирає необхідний набір стратегій і тактик для реалізації свого задуму, дослідити які можна аналізуючи функціональний рівень КО. Основною інтенцією для розпочинання комунікації, універсальною для трьох зіставлюваних КО, є комунікативний вплив на реципієнта-читача.

Аналіз КО, що належать різним політичним лінгвокультурам, базується на виділенні трьох мані-

пулятивних стратегій: стратегія на підвищення, стратегія на зниження і стратегія театральності. Кожна із стратегій передбачає використання певних тактик, що зумовлено типом дискурсу, каналом передачі інформації, культурою та етнічною мовою. Зокрема, у межах стратегії на підвищення виділяються: тактика аналіз-“плюс”; презентації; неявної презентації; відведення критики; виправдання. Стратегія на зниження реалізується за допомогою: тактики аналіз-“мінус”; звинувачення; безособового звинувачення; викриття; нанесення прямої образи; погрози. У межах стратегії театральності виділяються: тактика спонування (яка у цьому дослідженні трактується як тактика привертання уваги читача); кооперації; розмежування; інформування; обіцянки; прогнозування; попередження; іронізування; провокації [4, с. 13].

У цьому дослідженні аналіз обмежений однією тактикою в межах кожної із трьох стратегій, спрямованих на комунікативний вплив: у межах стратегії на підвищення статусу автора аналітичної статті розглянуто тактику презентації власного судження (ПВС), яка полягає у використанні автором займенника “я”, а також інклюзивного “ми” як елементів прийому інтимізації; в межах стратегії на зниження статусу політичного опонента – тактику нанесення прямої образи (НПО), яка реалізується у використанні зоонімів та ідіом, які їх містять; а в межах стратегії театральності – тактику привертання уваги читача (ПУ), із вживанням займенника “ви” та риторичних запитань. Нижче представлено зведені таблиці, які містять кількісні показники вживання кожної із цих тактик у трьох корпусах.

Таблиця 1. Кількість виявлених тактик у кожному корпусі

	“Український тиждень”	“L'Express”	“The New Statesman”
Тактика ПВС	1953	462	2378
Тактика НПО	162	28	147
Тактика ПУ (звергання)	866	109	2089
Тактика ПУ (ритор. запитання)	4088	917	2917
Загалом (3 тактики):	7069	1516	7531

Таблиця 1 демонструє, що з-поміж трьох корпусів у французькому зафіксовано найменшу кількість жи-

вань трьох названих тактик, найбільша ж кількість тактик реалізована у британському корпусі.

Таблиця 2. Частка кожної із тактик по кожному корпусу окремо, %

	“Український тиждень”	“L'Express”	“The New Statesman”
Тактика ПВС	27,6	30,5	31,6
Тактика НПО	2,3	1,8	2
Тактика ПУ (звергання)	12,3	7,2	27,7
Тактика ПУ (ритор. запитання)	57,8	60,5	38,7
Загалом, %	100	100	100

Як бачимо, для усіх трьох корпусів найпоширенішою є тактика привертання уваги читача із використанням риторичних запитань: майже 58% в українському та 60% у французькому корпусах відповідно. Також частотною в українськомовних статтях є тактика презентації власного судження в межах стратегії на підвищення статусу автора аналітичної статті (27,6%). Приблизно таку ж частку дана тактика має в англійському (27,7%) та французькому корпусах (30,5%). Найменш поширеною у всіх трьох корпусах є тактика нанесення прямої образи в рамках стратегії на зниження статусу політичного опонента із застосуванням зоонімічних одиниць.

1) Тактика презентації власного судження має на меті підвищити довіру читача до слів автора. В аналітичній статті публіцистична відкритість автора полягає в тому, що журналіст може ділитися з аудиторією власними судженнями без жодної опосередкованості, як це має місце в художніх творах, де автор зашифрує власні ідеї в образи героїв [3].

Ведучи мовлення від першої особи, автор статті декларує щирість для налагодження подальшої відвертої “розмови” із читачем: укр. “[Л. Терен, про дії чиновників в окупованому Криму] *Що робить хуліган, який відчуває безкарність і дорвався до влади? Правильно, він троїть і грабує. Я вже раніше згадував, що на 1 березня кримський “уряд” призначив припинення “націоналізації” – так жаргоном окупаційного режиму називається привласнення майна української держави*” [УТ, 07/03/2015]. Вживання займенника “я” надає статті виразнішого авторського звучання та свідчить про повну відповідальність та усвідомлення автором ваги своїх слів. Автор, піднімаючи певну проблему, яка йому здається актуальною, висловлює свій погляд, таким чином, залучаючи читача поміркувати, про його власний погляд на цю ж проблему. З-поміж трьох корпусів в англійському корпусі текстів такий прийом інтимізації як мовлення від першої особи зустрічається найчастіше: англ. “[A. Miles, про необхідність розви-

вати локальні громади у малих містах] *When David Cameron talks about devolving planning powers to local people, I wonder which imaginary planet he inhabits. All it will mean is that the same old people will protect the same old interests* [NS, 03/02/2011].

Французький корпус демонструє помітно меншу кількість таких статей, оскільки, в основному, у статтях подаються аналітичні дані без використання інтимізуючого авторського “я”: фр. “[Fashionmama, про бельгійську ідентичність після залишення Бельгії 13 років тому] *Déjà 13 ans que j'ai quitté ma ville natale, Bruxelles. Le plus fun, c'est que lorsque j'y étais, je n'attendais qu'une chose: le moment où je pourrais m'envoler vers des horizons plus grands que les frontières de mon petit et plat pays*” [22/07/2013]. Як бачимо із прикладу, поряд із особовим займенником “je” може використовуватися присвійний займенник “mon/ma/mes”, який також позначає приналежність сказаного авторіві тексту.

2) Індикатором тактики нанесення прямої образи визначено метафору із зоонімним компонентом, оскільки, по-перше, у ній чітко сконденсовано певну ідею, що не потребує розлогих пояснень, а по-друге, її використання у межах аналітичної статті читачі сприйматимуть прихильніше, ніж власне обценну лексику. Слід відзначити, що метафора із зоонімним компонентом демонструє невисоку частотність у межах трьох корпусів. Серед метафор трапляються такі, що мають загальноомовну значущість, не актуалізуючи у масмедійному дискурсі яесь специфічне значення. Але є й такі, що мають складнішу внутрішню форму, і, очевидно, є новотворами політичного дискурсу. Емпіричний матеріал показав, що політична метафора, яка слугує засобом вербалізації тактики нанесення прямої образи, реалізується за допомогою зоонімів: *собака, кіт, ків, кролик, качка, лисиця та тигр*, які нерівномірно розподілені у трьох масмедійних дискурсах: у британському корпусі зооморфна метафора представлена різноманітніше у порівнянні з французьким та українським корпусами.

Єдиним зоонімом, представленим рівномірно у трьох мовах у метафоричному значенні, є *собака-chien-dog*. Ця лексема завжди передбачає негативну семантику, що створює загальний несприятливий контекст та слугує основному завданню тактики нанесення образи – створенню негативного образу політичного опонента, його дискредитації та знеславлення. Своєю чергою, частотний у межах трьох корпусів зоонім *кіт*, як правило, вживається у межах приказок: укр. *не все котові масниця*, англ. *like the cat that got the cream* – “бути задоволеним”, фр. *jouer au chat et à la souris* – “безперервно переслідувати”. Лексема *kim-cat*, вживання якої не зафіксовано як спосіб образи у французькому масмедійному дискурсі, має менш негативне значення у порівнянні з *собака-chien-dog*. Зоонім *horse* як інструмент втілення тактики прямої образи представлений лише у британському корпусі. Зоонім *rabbit-кролик* у складі пейоративно маркованої метафори трапився лише у британському та українському корпусах для підкреслення зневажливого ставлення до особи, яку називають у такий спосіб. Зооніми на позначення птахів, будучи застосованими в межах тактики нанесення

образи, актуалізують сему “слабкість, беззахисність”; і зустрічаються вони лише у британському корпусі. У корпусах трьох тижневиків була зафіксована невелика кількість лексем на позначення диких або хижих тварин. На рівні словосполучень вони можуть гіперболізувати риси, приписувані тваринам: хитрість, досвідченість, спритність. Тільки у британському корпусі бачимо фразеологічний зворот, що містить лексему *fox*: *to put the foxes in charge of the hen house*, який має значення “виконувати обов’язки, маючи при цьому конфлікт інтересів”. Лексеми *tigre-tiger* у межах фразеологічного звороту *tigre de papier – paper tiger* фіксуються у французькому та британському корпусах, причому в обидвох випадках вони слугують для дискредитації офіційних осіб або дій представників інших держав.

3) Аналітична стаття передбачає залучення читача друкованого видання у якості спостерігача політичного процесу в країні. З існуванням “глядача” пов’язана театральність політичного та масмедійного дискурсів: читач сприймає політичні події як певне дійство, яке розігрується спеціально для нього [8, с. 92]. Застосовуючи стратегію театральності, автор аналітичної статті намагається вплинути не на картину світу свого політичного опонента, а на картину світу читача як представника потенційного електорату.

Тактика звертання до читача спрямовує його до активного читання. Журнальна стаття не передбачає безпосереднього зворотнього зв’язку з читачем, тому риторичні питання виступають потужним інструментом для діалогізації авторського монологу. Риторичні запитання слід віднести до вербальних засобів непрямого мовленнєвих актів, оскільки мовець при їх вживанні може актуалізувати як безпосередній зміст висловлення, так і робити натяк чи іронізувати. Комунікативний смисл їх виводиться не із значення всього тексту, а із того змісту, який твориться обраними засобами мовленнєвого коду, вжитими у конкретних контекстах [5, с. 143].

Зокрема, найбільшу кількість риторичних запитань у межах аналітичних статей зустрічаємо в “Українському тижні”. У британському “New Statesman” риторичні запитання містять питальні слова *why, who, what* тощо. Примітно, що англійські статті часто починаються саме із риторичних питань, коли автор на початку ставить проблему у вигляді запитання: англ. “[S. Вутнес, про заборону на в’їзд до Британії для пастора Т. Джонса] *Yes, he's a bigoted, deluded islamophobe – but can't free speech cope with that? So Pastor T. Jones, the American preacher infamous for his aborted "Burn a Quran Day" prior to the last anniversary of September 11, has been banned from entering the UK*” [NS, 20/01/2011].

У корпусі французького “L’Express” риторичні питання переважно виносяться у підзаголовок частини статті: фр. “[M. Simon, про спостерігачів за ситуацією у Сирії від Ліги арабських держав] *Des observateurs amateurs? Les observateurs sont sans cesse observés par les autorités syriennes ... mais ils sont aussi soumis au jugement des activistes présents sur le terrain*” [Ex, 29/12/2011].

Риторичні запитання є інструментом висловлення здивування з приводу фактів чи явищ, про які йдеться

у статті: укр. “[В. Каспрук, про конкурентів Б. Обама на виборах 2012 р.] *Ще одне непросте для Д. Трампа питання: навіщо йому взагалі ставати президентом США, не маючи жодного попереднього політичного досвіду? Зрозуміло, що він здатен самостійно профінансувати власну участь у таких змаганнях. Та цього, вочевидь, замало*” [УТ, 17/05/2011].

Відсутність безпосереднього звертання автора статті до реципієнта можна назвати спільною для трьох масмедійних дискурсів. Використання цього засобу інтимізації більш поширене у публічних виступах політичних лідерів [7, с. 189]. Найчастіше там, де у художньому творі використовується звертання на зразок “дорогий мій читачу”, в аналітичній статті вживається займенник “ви” у називному та непрямих відмінках, а також присвійні займенники “ваш/ваша/ваше”. Найчастіше ці займенники вживаються в англійській мові, і майже однакову частотність вони мають в українській та французькій. За рахунок обраних засобів автор ставить запитання, ніби звертаючись до кожного читача особисто, закликаючи останнього до роздумів: укр. “[В. Панченко, про повстання поляків 1830 року] *А 1 червня 1831-го в листі до Вяземського Пушкін висловився ще рішучіше: «Но всё-таки их [поляків] надобно задушить, и наша медленность мучительна». Як вам ці “людинолюбні” імперативи і цей градус нетерпіння співця російської мілітарної потуги?*” [УТ, 27/03/2014].

Із проаналізованих прикладів випливає, що іноді вживання займенника “ви” реалізує звертання автора до читача, причому кожен читач сприймає це звер-

тання як адресоване до себе особисто: фр. “[M. Simon, про “повернення” на політичну сцену J. Wurzelbacher у 2012 р., коли Б. Обама вдруге балотувався на пост Президента] *S. J. Wurzelbacher espère gagner sa place au Congrès américain... Son nom ne vous dit rien? C'est normal. Sa célébrité est restée attachée à son surnom médiatique: “Joe le plombier”* [Ex, 26/10/2011]. Британський корпус широко представлений вживанням займенника “you” та присвійного займенника “your”: англ. “[M. Stevenson, про зміни клімату, які чекають світ у майбутньому] *Nobody would blame you for being pessimistic about the future. If you listen to the media we're all going to hell in the proverbial handcart*” [NS, 13/01/2011].

Висновки. Масмедійний дискурс як різновид політичного репрезентує етномовні відмінності в українській, французькій та англійській мовах, зумовлені особливостями трьох політичних лінгвокультур. Відмінності полягають у частоті вибору стратегій і тактик, який здійснює колективна комунікативна особистість автора аналітичної статті. Найчастіше з-поміж трьох тактик, проаналізованих у цій роботі, використовується тактика привертання уваги читача в межах стратегії театральності. Другою за частотою в аналітичних статтях трьома мовами є тактика презентації власного судження в межах стратегії на підвищення. Своєю чергою, найменш поширеною є тактика нанесення прямої образи в рамках стратегії на зниження статусу політичного опонента, яка реалізується за допомогою сталих виразів, що містять зооніми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавра Д.П. Основы теории коммуникации: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2011. – 288 с.
2. Голубовська І.О. Політичний дискурс як інструмент конструювання гіперреальності. // *Studia linguistica*. – №9. – 2016. – С. 291-298.
3. Ким Н.В. Технология создания журналистского произведения. – СПб., 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text/71.htm>.
4. Михалёва О.Л. Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “русский язык”. – Кемерово, 2004. – 25 с.
5. Палійчук А.Л. Риторичні питання і риторичні твердження як елементи нарративного коду інтимізації. // *Нова філологія. Збірник наукових праць*. – Запоріжжя, ЗНУ: 2010. – С. 142-148.
6. “Український Тиждень”: <http://www.tyzhden.ua>.
7. Чаус К.Ю. Звертання як засіб інтимізації в публічному мовленні (на матеріалах публічних виступів та звернень українських політичних лідерів). // *Лінгвістика*. – № 3(2). – 2012. – С. 189-193.
8. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: дисс. ... д. филол. наук.: спец. 10.02.01 “русский язык”, 10.02.19 “общее языкознание, социоллингвистика, психоллингвистика”. – Волгоград, 2000. – 440 с.
9. Gries Stephan Th. Quantitative Corpus Linguistics with R: A Practical Introduction. – New-York and London, Routledge, 2009. – 257 p.
10. “L'Express”: <http://www.lexpress.fr>.
11. “The New Statesman”: <http://www.newstatesman.com>.

REFERENCES

1. Gavra D.P. Communication theory: School supply. – Saint-Petersburg: Piter, 2011. – 288 p.
2. Golubovska I.O. Political discourse as a way to construct the hyperreality. // *Studia linguistica*. – №9. – 2016. – P. 291-298.
3. Kim N.V. Technology of journalistic work's creation. – Saint-Petersburg, 2001. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://evartist.narod.ru/text/71.htm>.
4. Mykhaleva O.L. Political discourse as the sphere of communicative influence's realization: extended abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Philology: 10.02.01 “Russian language”. – Kemerovo, 2004. – 25 p.
5. Palijchuk A.L. Rhetorical questions and rhetorical assertion as the elements of intimation's narrative code. // *New philology. The bulletin of scientific researches*. – Zaporizhia, ZNU: 2010. – P. 142-148.
6. “Ukrainian Week”: <http://www.tyzhden.ua>.
7. Chau K.Ju. The appeal as the tool of intimation in public speaking (based on public speeches of ukrainian political leaders). // *Linguistics*. – № 3(2). – 2012. – P. 189-193.
8. Sheigal E.I. Semiotics of political discourse: extended abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Philology: 10.02.01 “Russian language”, 10.02.19 “General linguistics, sociolinguistics, psycholinguistics”. – Volgograd, 2000. – 440 p.

Ethno-linguistic features of communicative personality as a phenomenon of political linguistic culture

Biloshytska V. O.

Abstract. The article analyses the functional level of communicative personality in media discourse as a type of political discourse in Ukrainian, French and English languages. The main strategies implemented in this type of discourse are: a) strategy aimed to raise the status of the analytical article's author; b) strategy aimed to lower the status of a political opponent; c) strategy of theatricality as a way to attract the reader's attention. These three strategies include a number of tactics with different frequencies within each of political linguistic cultures.

Keywords: *communicative personality, communicative influence, media discourse, strategy aimed to raise the status, strategy aimed to lower the status, strategy of theatricality.*

Этнокультурные особенности вербализации коммуникативной личности как феномена политической лингвокультуры

В. А. Белошицкая

Аннотация. Статья посвящена анализу функционального уровня коммуникативной личности в массмедийном дискурсе как разновидности политического на материале трёх языков: украинского, французского и английского. Основными стратегиями, которые реализуются в таком типе дискурса являются: стратегия на повышение статуса автора аналитической статьи, стратегия на снижение статуса политического оппонента, а также стратегия театральности как средство привлечения внимания читателя. Названные стратегии представлены рядом тактик, которые с разной частотой представлены в каждой из трех политических лингвокультур.

Ключевые слова: *коммуникативная личность, коммуникативное воздействие, массмедийный дискурс, стратегия на повышение, стратегия на снижение, стратегия театральности.*

Семантика оцінних антропонімів в портретних описах персонажів (на матеріалі творів іспанських письменників XIX-XX століть)

Н. В. Бохун

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: gordienko2004@ukr.net

Paper received 20.10.16; Accepted for publication 01.11.16.

Анотація. В статті досліджуються семантико-стилістичні особливості антропонімів у портретних описах персонажів. Окреслено специфіку власної назви в іспанських художніх творах XIX-XX століть. Проаналізовано антропоніми як інтертекстуальні алюзії. Запропоновано класифікацію антропонімичних алюзій залежно від інформаційної значущості антропоніма. Досліджено соціально-стилістичну функцію антропонімів у портретах персонажів. З'ясовано вплив конкретної прагматичної установки автора на вибір образних найменувань літературних героїв.

Ключові слова: власна назва, антропонім, інтертекстуальна алюзія, номінація, соціально-стилістична функція.

У сучасній лінгвістиці спостерігається значний інтерес до проблем ономастики, тобто вивчення власних імен, зокрема антропонімів, які займають особливе місце в українській, іспанській та взагалі у будь-якій мові світу. Правильне сприйняття, оцінювання та інтерпретація інформації є неможливими без знання певного набору власних імен та їх функцій у мові та тексті. Імена відомих особистостей, літературних персонажів складають значний пласт знань, необхідних для усвідомлення та оцінки культури того чи іншого народу. Теоретична та емпірична частина дослідження семантичної структури та значення власних імен базується на працях А.В. Беспалової, В.І. Болотова, В.Д. Бондалетова, С.М. Верещагіна, Л.В. Гнаповської, Є.Ф. Даниліної, І.Г. Добродомова.

Актуальність даної наукової розвідки зумовлена лінгвокультурологічним підходом до вивчення семантико-словотвірної і функційно-стилістичної потенціалу оцінних антропонімів, які формують значний шар іспанського антропонімікону. Такий ракурс дослідження розкриває роль оцінних антропонімів у реконструюванні фрагментів іспанської ціннісної картини світу, пов'язаних зі стереотипами та пріоритетами мовців у процесі надання імені. **Об'єктом дослідження** є портретні описи персонажів іспанських художніх творів XIX-XX століть. **Предметом дослідження** є семантико-стилістичні особливості антропонімів. У роботі комплексно використовувалися ряд методів, що дозволило підвищити результативність аналізу й здійснити цілісне дослідження матеріалу. Метод лінгвістичного спостереження та опису використано для класифікації ономастичних одиниць, а також для інтерпретації їх семантико-стилістичних та функціональних особливостей. Метод дедуктивного аналізу використано для підтвердження висунутих на основі практичного матеріалу теоретичних узагальнень. **Наукова новизна проведеного дослідження** полягає у тому, що у ньому по-новому здійснюється підхід до аналізу понятійної суті та семантики оцінних антропонімів у творах іспанських письменників XIX-XX століть.

Створюючи портрет персонажів кожен автор використовує різні лексичні та мовностилістичні засоби, які передають його ставлення до дійових осіб (у формі оцінок їх зовнішності та поведінки, виражених як у мові оповідача, так і у висловлюваннях персонажів). Виразна оцінність та емоційна забарвленість

як характерна риса іспанської номінативної системи знаходить своє відображення, перш за все, в сфері образних найменувань людини. Серед засобів, які використовують іспанські письменники XIX-XX століть в номінаційних цілях розглянемо власні назви-антропоніми, що характеризують фізичні та моральні якості людини. Ми поділяємо точку зору, згідно з якою термін "номінація" може вживатися в динамічному аспекті, означаючи процес найменування, і в статичному, позначаючи саме найменування [2, с. 232]. Власна назва героя під час розгортання подій в тексті може набувати різних форм, насичених певним змістом та символікою. Особливості функціонування власної назви в художньому творі коментує Н.Д. Арутюнова: "[...] після закріплення за людиною, номінація починає набирати силу: вона створює свій образ особи, з якою не завжди може ототожнюватися реальність [...]. Оточена багатьма, ледь відчутними конотаціями, окутана нитками, що пов'язують її з різними семантичними зонами, номінація здійснює глибокий вплив на розум та на уяву" [1, с. 69].

Розглянемо портрет короля Наварри в творі "La corte de los milagros" Р. дель Вал'е Інклана:

Este Rey de Navarra, quimérico y perdulario, era en verdad un gran señor, rama primogénita de Alfonso X el Sabio [...]. En este momento isabelino, su edad no pasaría de los cincuenta: indulgente, con una magnánima y desdeñosa comprensión de todos los pecados, no se pasmaba de nada [...]. Los amigos de aquella tertulia recordando alguna de sus fantasías, le llamaban siempre Rey de Navarra. Paco Cembrano, viejo cínico, de pintoresca labia, con un dejo de jugador del mus, le llamaba simplemente Monarca. El cura Regalado, cuando tenía cuatro copas, le decía César Imperador. Otros, Majestad. Por su nombre, ninguno le llamaba [5, p. 154].

Продуктивним способом створення цілісного уявлення про образ персонажа в такій портретній характеристиці є номінація за допомогою прізвиськ: *este Rey de Navarra* – "цей наваррський король", *Monarca* – "Монарх", *César Imperador* – "Цезар Імператор", *Majestad* – "Величність". Наведені антропонімичні найменування є результатом конкретної прагматичної установки автора, мають своє функціональне текстове навантаження, свою "сферу впливу" на формування образу героя та характеризують об'єкт висловлення. Кожен представник певного прошарку (*los amigos de tertulia* – "друзі на вечірці", *Paco Cembrano, viejo*

cínico, de pintoresca labia, con un dejo de jugador del mus – “циничний, красномовний старий чоловік, гравець у карти Пако Сембрано”, *el Cura Regalado* – “священник Регаладо”), згадуючи та звертаючись до героя, дає йому своє ситуативно-зумовлене найменування: *El Cura Regalado, cuando tenía cuatro copas le decía César Imperador* (“Священник Регаладо, коли випивав декілька чарок, називав його Цезарем Імператором”). За словами Ю.С.Степанова, “власне ім’я індивіда є прямим позначенням цього індивіда та непрямым позначенням іншого індивіда, який позначає першого” [4, с. 234]. Таким чином, Р. дель Вал’є Інклан, описуючи короля, надає читачеві чітку та узгоджену інформацію про нього та про його оточення. Якісні прикметники у функції епітета, які у даному разі доповнюють портретну характеристику “наваррського короля”: *quimérico* – “хімерний”, *perdulario* – “неакуратний”, *indulgente* – “поблажливий”, виконують оцінну функцію, що виражає негативне ставлення до своїх героїв.

Специфічною рисою портретів персонажів у реалістичних романах Б.Переса Гальдоса “*Doña Perfecta*” та “*Zaragoza*” є **алюзивний антропонім**, який потенційно містить в собі певний обсяг асоціацій з різними елементами культури (фонові знання носіїв мови та культури), що естетично, змістовно й емоційно збагачують сприйняття репрезентованої дійової особи. Під алюзією ми розуміємо не лише інформативні елементи, запозичені з письмових текстів-оригіналів, але й також словесні образи, які викликають асоціації з творами інших видів мистецтва [3, с. 5]. За нашими спостереженнями роль алюзій досить часто беруть на себе антропоніми. Це пояснюється наявністю у власних назв більшої кількості емоційно-стилістичних варіантів, необхідних для алюзій, чим у невластних назв. Відомо, що іспанські власні імена взагалі відзначаються тим, що вони такі, що “го-ворять”. Наприклад, *Perfecta* – “Довершеність”, *Mer-cedes* – “Люб’язність”, *Penitenciario* – “Духовник”, тощо. Саме вони наповнені додатковим змістом, що виступає як алюзія, частина повної характеристики образу.

При розгляді антропоніма як інтертекстуальної алюзії в художньому тексті слід зважати на те, що власна назва має два прояви: як словникова одиниця і як позначення конкретної особи. Власна назва як словникова одиниця семантично має менший набір ознак. Ці ознаки пояснюють сферу вживання даної власної назви. Таким чином, вже входячи в художній текст, власна назва перебуває під впливом екстенціонального фактору. Так, власна назва може вказувати на національність, соціальний статус; фонетична чи словотворча форма власної назви може бути спрямованою на формування у читача ставлення до її носія.

Функціонуючи в мові, власна назва наповнюється змістом, починає викликати асоціації з безліччю ознак, причому для кожного реципієнта цей набір ознак буде індивідуальним. На семантичне наповнення власної назви впливає також проекція минулих контекстів, включаючи алюзивне використання. Отже, алюзія є формою реалізації культурної пам’яті людства і відіграє важливу роль в стилістичному та естетичному сприйнятті тексту. На декодування антропонімічної алюзії здійснює особливий вплив варіатив-

ність інтерпретації художнього тексту. Якщо читачі є сучасниками і співвітчизниками автора, то їхнє сприйняття алюзії буде в певній мірі однаковим. Часова та просторова дистанції підсилюють розбіжності в тезаурусах читачів і автора твору, і відповідно, в сприйнятті алюзії зокрема, і твору в цілому.

Залежно від інформаційної значущості антропоніма нами виокремлено різні види антропонімічних алюзій у портретних характеристиках реалістичних романів XIX століття:

– **індивідуалізовані інтернаціональні алюзії**, коли особливі прикмети нових персонажів корелюють з манерами та діями відомих літературних героїв, запозичених з прецедентних текстів (текстів-оригіналів). Так, наприклад, ім’я дон Жуана через сталі асоціації з певними вчинками, особистими якостями персонажа зберігає інформацію про чоловіка-залицяльника. Алюзивний антропонім Б.Переса Гальдоса – Хуан Теноріо без спеціальних коментарів з боку автора твору активізує риси такої “оригінальної” (*aquel fue de los más originales*) людини у наведеному портретному описі: *Pero lo más singular en D. Juan Tafetán era su afición a las muchachas guapas. El mismo, cuando no ocultaba su calvicie con sus seis pelos llenos de pomada, cuando no se teñía el bigote, cuando andaba derecho y espigado por la poca pesadumbre de los años, había sido un Tenorio formidable. Oírle contar sus conquistas era cosa de morirse de risa, porque hay Tenorios de Tenorios, y aquel fue de los más originales* [6, p. 92].

У функції офіційного іменування антропонім може виступати в поєднанні з різними покажчиками соціальної приналежності його носія. Для літературних онімів ідентифікаторами можуть бути також слова, розташовані праворуч або ліворуч від імені, завдяки яким розкривається образ персонажа. У наведеному прикладі *Don (Juan Tafetán)* відносяться до розряду соціально-дистантних. Його етимологія має латинське походження *dominus*, що означає «пан», «господар» і вказує на аристократичне походження персонажа.

Розглянемо іншу **індивідуалізовану інтернаціональну алюзію** в портретній характеристиці дон Жуана Тафетана:

Con su carilla bermellona, su bigote teñido de negro, sus ojuelos vivarachos, su estatura mezquina, su pelo con gran estudio peinado para ocultar la calvicie, D. Juan Tafetán presentaba una figura bastante diferente de la Antinoo, pero era muy simpático, tenía mucho gracejo y felicísimo ingenio para contar aventuras graciosas [6, p. 92].

Серед прикметників, які дають оцінку зовнішності героя з точки зору його відношення до естетичного ідеалу, немає таких, які б характеризували досконалу чоловічу фігуру. Маленький зріст (*estatura mezquina*), лисина (*calvicie*), пофарбовані вуса (*el bigote teñido de negro*) підкреслюють кумедний вигляд Тафетана. Автор зазначає, що його героєві “далеко” до Антіноя в плані зовнішності. Алюзивний антропонім Б.Переса Гальдоса – Антіной активізує риси фізично привабливого юнака, яким був раб римського імператора Адріана, що відзначався міцною статурою, широкими плечима, досить тонкими руками, круглим обличчям, повними щоками, пухкими губами, великим носом та прямими бровами.

Нищенаведена *індивідуалізована інтернаціональна алюзія* в романі “Zaragoza” Б.Переса Гальдоса несе в собі співвіднесеність іспанського персонажа Кандіоли із венеціанським купцем Шекспіра на ім'я Шейлок, описаного англійським письменником у п'єсі “Венеціанський купець”, який відзначався в плані зовнішності тим, що носив руду бороду:

Candiola no tenía barbas; llevaba el rostro, según la moda, completamente rasurado, aunque la navaja no entraba en aquellos campos sino una vez por semana. Si don Gerónimo hubiera tenido barbas, le compararía por su figura a cierto mercador veneciano [7, p. 64];

– *ідеалізовані національні алюзії*, коли окремі прикмети персонажа поза широким контекстом культури, її конкретно-історичними особливостями важко уявити. Так, наприклад, присутність блідості була майже обов'язковою в літературних жіночих портретах ХІХ століття. Тому словесний портрет доньки доні Перфекти – Росаріто, містить алюзії на відомих персонажів новел: *Enriqueta* та *Julia* – тендітних, блідолиць, яких наслідували представниці жіночої статі епохи літературної діяльності Б.Переса Гальдоса: *Era Rosarito una muchacha de apariencia delicada y débil, que anunciaba inclinaciones a lo que los portugueses llaman saudades. En su rostro fino y puro se observaba algo de la pastosidad nacarada que la mayor parte de los novelistas atribuyen a sus heroínas, y sin cuyo barniz sentimental parece que ninguna Enriqueta y ninguna Julia pueden ser interesantes* [7, p. 64].

Таким чином, будучи засобом створення портретів героїв, алюзії, які використовує Б.Перес Гальдос, містять у собі асоціації з різноманітними елементами культури, що склались задовго до створення твору, та виконують при цьому важливі змістові та ідейно-естетичні функції. Для адекватної інтерпретації алюзій у творах Б. Переса Гальдоса важливу роль має естетична функція соціокультурного фону.

Конструктивна, текстоформуюча функція антропоніма, а також характер реалізації його інформативно-семантичного змісту визначаються розташуванням даної номінації у структурі художнього твору. Гетерогенна, неоднорідна структура художнього твору виявляє різноаспектну специфіку ужитку антропонімічних найменувань, які слугують засобами позначення (інтродукції або ідентифікації) певних дійових осіб у різних ситуаціях.

Іспанські письменники другої половини ХХ століття для створення портретів персонажів залучають антропоніми, поглиблюючи змістову насиченість образу. Про це свідчать приклади, в романах А. Гали, Р. Монтеро, Х. Мадрида:

Era la persona más horrorosa que había visto en mi vida. La llamaban Muley por burla porque Muley quiere decir “señor” [8, p. 70].

У даному разі найменування *Muley* має пояснюючий інформативний компонент *señor* який несе у собі виключно авторську інформацію з іронічною прагматикою та розкриває ставлення інших персонажів до головного героя твору.

Проілюструємо інший приклад: *Yusuf [...] fue el hermano mayor de mi padre. Mayor en todos los sentidos, porque era tan grande que no lo vi entero de una vez jamás. Altísimo y redondo, le llamaban, por descontento,*

el Gordo: decían que para distinguirlo de otros Yusuf de la familia, pero la verdadera causa saltaba a la vista. Estaba siempre recostado, hasta para dormir, porque si se tumbaba del todo no podía respirar, y tampoco podía enderezarse luego. [8, p. 70].

В цьому досить гіперболізованому описі найменування прізвисько *el Gordo* має негативні конотації. Прикметники на позначення структури тіла людини *altísimo y redondo, tan grande, mayor en todos los sentidos*, ужиті з оказіональним найменуванням *El Gordo*, сприяють створенню портрета велетенської, повної та незграбної людини.

У творах іспанських авторів є випадки, коли власні імена героїв мають цілий ряд індивідуалізованих позначень, які несуть в собі характеризуючу та соціальну функцію: *Una vez coincidí con una de estas ancianas volanderas en el ascensor de no sé que aeropuerto [...] Era una pizca de persona, una mínima momia de boca desdentada y con ojos encapotados por el vello lluvioso de la edad* [9, p. 147].

Найменування *una pizca de persona; una mínima momia de boca desdentada y con ojos encapotados por el vello lluvioso de la edad* характеризують жінку похилого віку і, разом із тим, є інтенсифікаторами іронічного ефекту, до якого вдається автор при репрезентації дійової особи. У портретній характеристиці не називається ім'я жінки, що дозволяє читачеві ідентифікувати цей художній образ з тою чи іншою реальною особою “в літах”. Така номінація виконує соціальну функцію.

Деякі персонажі творів іспанських письменників другої половини ХХ століття описані без згадування їх власного імені. Вони представлені метонімією: *el de los ojos mal puestos, el del bigotito* – описово, або називаються окремим словом – *individuo, tío, tipo, sujeto*:

Lo primero que vio fue a Raúl que la miraba con cara de adulado. Después, a un individuo alto y moreno con un abrigo gris oscuro y guantes negros que agarraba a su marido del brazo. En la otra mano, el individuo llevaba una pistola [10, p. 126].

El sujeto que aquella noche entró en el bar, no preguntó nada [10, p. 9].

¡Dios Santo! – exclamó el de los ojos mal puestos [10, p. 137].

Debajo venía una pequeña foto de carné: un tipo joven, moreno, con aspecto campesino, no desagradable en sus facciones [...] [10, p. 147].

За допомогою такої номінації сучасні іспанські письменники ХХ століття виражають свою позицію: оповідач може повідомити про події та людей, яких він описує, лише те, що він особисто бачить в даний момент, і те, що в силу сюжетної необхідності може сказати про себе сам персонаж. Герої, названі *individuo, tipo, tío, sujeto*, не наділені в текстах всебічною інформацією про їхнє життя, характер, не зображена їх зовнішність. Під час репрезентації дійових осіб іспанські автори можуть давати їм назву, в яку входить та чи інша портретна деталь (обличчя, вуса, очі тощо), яка в поєднанні з прикметниками несе в собі різні оцінні характеристики героїв. Тобто, портретна деталь в номінації має денотативну роль:

– Lo pensó mejor y no escribió a sus cómplice – dijo el del bigotito [10, p. 115].

– *¿Cuándo llamará Lucio? – preguntó el del cara de hurón* [10, p. 117].

– *¿Qué estás diciendo? – dijo el de los ojos extraños* [10, p. 138].

Зосереджуючи увагу на окремих зовнішніх деталях під час номінації, автор акцентує емоційно-психологічну сторону опису.

Висновки. Отже, тенденція до узагальнення, яка є характерною для творів іспанських письменників XIX-XX століття, дозволяє виокремити в основі свого контексту (як для головних так і для другорядних персонажів) провідний спосіб номінації, що вбирає в себе у компресивній формі найоб'єктивніші, ідентичні цілісному уявленню про образ, класифікуючі ознаки персонажа.

Дослідження, що стосуються антропонімів, не вирішують повністю проблему їхнього вивчення в сучасному мовознавстві. Залишається низка спірних і малодосліджених питань. Зокрема, недостатньо уваги приділяється морфемній будові антропонімічних одиниць, тому перспективним, на наш думку, є вивчення словотвірних засобів антропонімікону окремих іспанських письменників.

Подальші наукові розвідки з даної проблематики можуть бути спрямованими на аналіз морфемної будови антропонімічних одиниць в творах інших літературних жанрів та епох. Перспективним видається проведення аналізу словотвірних засобів антропонімікону у творах XV-XVIII століть, коли іспанська мова набуває національного змісту та колориту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Номинация и текст / Н.Д.Арутюнова // Логико-семантические проблемы. – М.: Наука, 1976. – 333 с.
2. Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций / В.Г.Гак // Языковая номинация: Общие вопросы. – М.: Просвещение, 1977. – С. 232.
3. Камовникова Н.Е. Антропонимы как интертекстуальные аллюзии в поэтическом тексте: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.04. / Н.Е. Камовникова – СПб, 2000. – 16 с.
4. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка / Ю.С.Степанов // Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – М.: Наука, 1985. – 332 с.
5. Valle-Inclán R. La corte de los milagros / R. Valle-Inclán – Moscú: Editorial Progreso, 1991. – 312 p.
6. Pérez Galdós B. Doña Perfecta / Benito Pérez Galdós – Moscú: Enseñanza superior, 2005. – 232 p.
7. Pérez Galdós B. Zaragoza / Benito Pérez Galdós – Moscú: Enseñanza superior, 2000.. – 116 p.
8. Gala A. El manuscrito carmesí / Antonio Gala – Barcelona: Editorial Planeta de Agostini, S.A., 1997. – 612 p.
9. Montero R. La hija del caníbal / Rosa Montero – Madrid: Edición de bolsillo, S.L., 1997. – 412 p.
10. Madrid J. Nada que hacer / Juan Madrid – Madrid: Bibliotex, 2001. – 64 p.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Nomination and text // Logical and semantic problems. Moscow, Nauka, 1976. – 333 p.
2. Hak V.H. Towards the typology of linguistic nomination // Linguistic nomination: General issues. Moscow, Prosvshchenye, 1977. – P. 232.
3. Kamovnykova N.E. Anthroponyms as intertextual allusions in the poetic texts: the author's abstract of dissertation of the doctor of philological science: 10.02.04. St. Petersburg, 2000. – 16 p.
4. Stepanov Y.S. In three-dimensional space of language. // Semiotic problems of linguistic, philosophy and art. Moscow, Nauka, 1985. – 332 p.

Semantics of evaluative anthroponyms in character's portrait description (on the basis of Spanish authors' works of the 19th-20th centuries)

Bokhun N. V.

Abstract. The article investigates the semantic and stylistic features of anthroponyms in character's portrait descriptions. The specifics of own names in the Spanish Belles-Lettres of the 19th-20th centuries has been determined. The anthroponoms have been analyzed as intertextual allusions. The classification of anthroponymical allusions based on the information of anthroponoms significance has been offered. The social and stylistic function of anthroponyms in the character's portrait has been studied. The influence of a particular pragmatic author's aim for choosing of imaginative literary heroes' titles has been proved.

Keywords: proper name, anthroponym, intertextual allusion, nomination, social and stylistic function.

Семантика оценочных антропонимов в портретных описаниях персонажей (на материале произведений испанских авторов XIX-XX веков)

Н. В. Бохун

Аннотация. В статье исследуются семантико-стилистические особенности антропонимов в портретных описаниях персонажей. Определена специфика имени собственного в испанских художественных произведениях XIX-XX веков. Проанализированы антропонимы как интертекстуальные аллюзии. Предложена классификация антропонимичных аллюзий в зависимости от информационной значимости антропонимов. Исследована социально-стилистическая функция антропонимов в портретах персонажей. Выяснено влияние конкретной прагматической установки автора на выбор образных наименований литературных героев.

Ключевые слова: имя собственное, антропоним, интертекстуальная аллюзия, номинация, социально-стилистическая функция.

Когнітивний аналіз відтворення каламбурів-малапропізмів в англо-українських перекладах казки Льюїса Керролла «Alice's Adventures in Wonderland»

Л. А. Богуславська

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Paper received 11.10.16; Accepted for publication 20.10.16.

Анотація. У статті надаються результати аналізу англо-українських перекладів каламбурів-малапропізмів Л. Керролла, виконаного із застосуванням інструментарію теорії концептуальної інтеграції. Цей інструментарій дозволяє взяти до уваги когнітивні механізми, що забезпечують активацію у свідомості адресата неконвенціонального змісту, несумісного з конвенціональною формою, і лежать в основі комунікативно успішного перекладу каламбурів-малапропізмів. Застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції задає алгоритм аналізу, що дозволяє уникнути суб'єктивності.

Ключові слова: каламбур, малапропізм, переклад, теорія концептуальної інтеграції, форма / зміст.

Потужний розвиток когнітивних досліджень в останні десятиріччя надає нові інструменти і методики аналізу, які дозволяють знизити суб'єктивність перекладацького опису і пояснити феномени, що залишаються поза сферою уваги дослідника в рамках класичного структуралістського погляду на комунікативну, а значить і перекладацьку діяльність, як декодування, кодування і продукування мовлення при перемиканні з одного коду на інший.

З точки зору когнітивної лінгвістики, переклад, як і будь який процес інтерпретації і продукування мовлення, пояснюється в термінах *концептуалізації*, тобто контекстуально прив'язаного когнітивного процесу, в якому мовні одиниці слугують тригерами, що запускають когнітивні операції із залученням концептуальних структур досвіду (енциклопедичного знання) [4, с. 98; 5; 7, с. ix-xlvi; 8, с. 155-156; 9, с. 144-146; 11, с. 206].

Мета цього дослідження полягає у встановленні концептуальних структур та когнітивних операцій, що забезпечують комунікативну успішність перекладу каламбурів-малапропізмів у тексті казки Льюїса Керролла «Alice's Adventures in Wonderland», за допомогою інструментарію теорії концептуальної інтеграції [6].

Об'єктом аналізу є перекладацькі прийоми, використані в англо-українських перекладах каламбурів-малапропізмів, а **предметом** – концептуальні структури та когнітивні операції, що забезпечують успішність застосування цих перекладацьких прийомів.

Основними **завданнями** статті є перекладацький аналіз каламбурів-малапропізмів із застосуванням інструментарію теорії концептуальної інтеграції; розкриття когнітивної природи процесу перекладу каламбурів-малапропізмів як лінгвального феномена, інтерпретація якого здійснюється на основі активації, інтеграції й розбудови у свідомості інтерпретатора інтеграційної мережі концептуальних структур; пояснення комунікативної успішності перекладу в термінах схожості / контрастності концептуальних структур, активованих оригіналом і перекладом.

Матеріалом дослідження слугують п'ять англо-українських перекладів казки Л. Керролла «Alice's Adventures in Wonderland»: Галини Бушиної (1976 р.) Валентина Корнієнка (2001 р. та 2007 р.), Володимира Панченка (2007 р.) і Вікторії Наріжної (2008 р.).

Теорія концептуальної інтеграції [6] пояснює інтерпретацію мовлення в термінах активації інтеграційної мережі ментальних просторів, тобто структур знань, що породжуються он-лайн у процесі розумово-мовленнєвої взаємодії задля забезпечення такої взаємодії. Прототипова інтеграційна мережа включає як мінімум чотири ментальних простори: узагальнюючий металний простір, який містить найбільш абстрактну інформацію про тематизовані сутності (елементи простору), два вихідних простори й інтеграційний простір або бленд, в який проєктуються концептуальні структури із двох вихідних просторів і в якому породжується нові структури на основі переосмислення інформації із вихідних просторів у процесі «зворотного проєктування» [там само, с. 333] (детально про застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції у дослідженні лінгвального гумору див. [10]).

Перекладацький аналіз каламбурів-малапропізмів базується на понятті комунікативної успішності перекладу, яке пов'язується із схожістю / контрастністю концептуальних структур, активованих оригіналом і перекладом.

Каламбур (від фр. *calembour*) розуміємо за В.З. Санніковим як «жарт, заснований на використанні в одному контексті різних значень одного слова або різних слів і словосполучень, тотожних або схожих за звучанням» [2, с. 490].

Малапропізм (фр. *mal à propos* – недоречно) є заміною слів іншими близькими за звучанням словами, проте відмінними за змістом й відтак недоречними у відповідному контексті [1, с. 282]; це інтенціональна «помилка» з точки зору мовленнєвих норм. Такі інтенціональні «помилки» є характерними для ідіостилю Л. Керролла.

Відповідно, каламбури-малапропізми закорінені на порушенні мовленнєвих норм (графічно-фонетичних: схоже написання / звучання слова-«помилки» і конвенціонального слова).

У текстах казки Л. Керролла до малапропізмів належать назви навчальних дисциплін у школі, де вчився Казна-Що-Не-Черепаха:

'I couldn't afford to learn it.' said the Mock Turtle with a sigh. 'I only took the regular course.' 'What was that?' inquired Alice. 'Reeling and Writhing, of course, to begin with,' the Mock Turtle replied; 'and then the different

branches of Arithmetic – *Ambition, Distraction, Uglification, and Derision.*' [19].

Оскільки фантазійні англійські назви предметів графічно і фонетично схожі на відповідні їм реальні назви, у англійського читача перелік цих предметів активує два вихідних ментальних простори: фантазійний ментальний простір школи Казна-Що-Не-Черепи і реальний ментальний простір типової реальної школи. У інтеграційному просторі елементи цих вихідних просторів усвідомлюються як несумісні. Усвідомлення несумісності запускає інференційні процеси, результатом яких є усвідомлення невідповідності елементів фантазійного ментального простору нормі й, в кінцевому підсумку, розуміння комізму ситуації.

Перша пара елементів включає REELING – ХИТАННЯ / КРУЖЛЯННЯ (to reel – to be thrown off balance or fall back; to stagger, lurch, or sway, as from drunkenness; to go round and round in a whirling motion; to feel dizzy [12] :: READING – ЧИТАННЯ; WRITHING – ЗВИВАННЯ (to make twisting bodily movements, as in pain or struggle; to move with a twisting or contorted motion; to suffer emotional or physical distress, as from embarrassment or anguish [12]) :: WRITING – ПИСЬМО.

Щодо форми, обидва Керролівські малапропізми є графічно й фонетично близькими до назв відповідних реальних шкільних предметів. Щодо змісту, обидва слова позначають рухи тіла, причому не зовсім природні: пов'язані із втратою контролю через помутніння в голові або через фізичний / емоційний біль, страждання, й відтак вони репрезентують відхилення від типової поведінки, очікуваної від людини у нормальному стані (іншими словами, від етологічних, тобто поведінкових норм [3, с. 370]), що й об'єднує їх в рамках однієї царини досвіду.

У підсумку, мовна гра Л. Керролла тут охоплює два плани: 1) невідповідність шкільних предметів у фантазійному ментальному просторі онтологічним нормам та 2) невідповідність людських дій, позначених назвами цих предметів, етологічним нормам. Усвідомлення цієї інконгруентності активує інференційні процеси інтерпретаторів, які й мотивують гумористичний ефект.

Г. Бушина вдається до вертикальної контактної компенсації, пропонуючи варіанти *Чигати* (перебуваючи у певному місці, очікувати появи когось, чогось-небудь; підстерігати когось-небудь) та *Кусати*. Перекладачка зберігає графічну / фонетичну подібність обох назв (*чигати* :: *читати*; *кусати* :: *писати*), що дозволяє їй зберегти й Керролівську мовну гру онтологічного плану. Щодо семантики, обидва дієслова позначають більшою / меншою мірою ворожі дії, спрямовані на об'єкт. Відтак перекладачка підтримує смислові асоціації Л. Керролла, побудовані на відхиленнях від етологічних норм (хоча й на базі іншої царини досвіду).

В. Корнієнко у першому перекладі пропонує варіанти *чесати* і *пицати*, а у другому – *чигати* і *пицати*, теж обравши вертикальну контактну компенсацію і зберігши графічну / фонетичну подібність назв предметів й, відповідно, інконгруентність онтологічного плану. Що ж до семантики українських

назв, вони належать до різних царин досвіду і різняться і категоріально, і граматично (*чесати* позначає фізіологічну об'єктну дію, *чигати* – соціально-фізичну об'єктну дію, а *пицати* – фізіологічну суб'єктну дію). Відповідно, втрачається інконгруентність другого плану.

В. Наріжна перекладає каламбури іменниками *чигання* та *тихання*, вдаючись до горизонтальної контактної компенсації. Обидва іменники зберігають графічну / фонетичну подібність до назв відповідних предметів, й обидва підтримують етологічну інконгруентність, дякуючи їх семантиці. Проблема лише в тому, що вони обидва є оказіональними неологізмами, а Л. Керролл скористався наявними ресурсами мови оригіналу.

Переклад В. Панченка є прикладом вертикальної контактної компенсації: для першого каламбуру він підібрав малапропізм – *чипати*, а для другого – *кусати*. Як і Г. Бушина, він зберігає графічну / фонетичну подібність обох назв й підтримує смислові асоціації Л. Керролла, хоча й на базі іншої царини досвіду.

Наступна група каламбурів активує такі елементи вихідних просторів: AMBITION – ЧИСТОЛЮБСТВО :: ADDITION – ДОДАВАННЯ; DISTRACTION – РОЗСІЯНІСТЬ (a) something that makes it difficult to pay attention; b) mental or emotional disturbance; agitation or confusion [<http://www.thefreedictionary.com/distract>] :: SUBTRACTION – ВІДНІМАННЯ; UGLIFICATION – СПОТВОРЕННЯ :: MULTIPLICATION – МНОЖЕННЯ; DERISION – ВИСМІЮВАННЯ (the act of ridiculing or laughing at someone or something [12]) :: DIVISION – ДІЛЕННЯ.

У формальному аспекті, усі Керролівські назви арифметичних дій є малапропізмами, й відтак є графічно й фонетично близькими до назв відповідних реальних арифметичних дій. У змістовому аспекті, усі вони позначають різні негативні людські якості або дії, які, однак, неможливо об'єднати на основі більш чітких семантичних критеріїв.

Відтак, мовна гра Л. Керролла і тут охоплює два плани: 1) невідповідність арифметичних дій у фантазійному ментальному просторі онтологічним нормам та 2) невідповідність дій, що позначені цими назвами, етологічним нормам.

Г. Бушина вдається до горизонтальної контактної компенсації, пропонуючи перекласти дані каламбури як *удавання*, *віджимання*, *втілення* та *вноження*. Усі запропоновані варіанти є малапропізмами. Проте перекладачка не намагається організувати каламбурний ряд за семантичним критерієм негативної конотації: лише *удавання* є негативною якістю людини; *віджимання* – нейтральною в аспекті оцінки фізичною дією, *втілення* складною дією, що включає як фізичні, так ментальні компоненти, проте сама по собі не імплікує оцінки; *вноження* є оказіональним неологізмом й до того ж не зовсім зрозумілим. Відповідно, передається лише перший (онтологічний) план Керролівської мовної гри.

В. Корнієнко діє схожим чином, вдаючись до горизонтальної контактної компенсації, і пропонуючи у першому перекладі варіанти: *добивання*, *відбивання*, *вноження* і *обділення*, а у другому – *добивання*, *відбивання*, *множення*, *вручення*. Із запропонованих

варіантів лише множення вибивається з загального ряду, оскільки є прямим еквівалентом назви відповідної арифметичної дії, внаслідок чого тут втрачається ефект гри. У решті лексем відчутне негативне семантичне забарвлення, що наближає їх до Керролівського оригіналу, хоча слід зазначити, що віддіслівних іменників *обділення* (від *обділити*), а також *вноження*, на відміну від однокореневого дієслова, в українській мові не існує, що, знову ж таки, послаблює переклад. Щодо *вручення*, його значення переосмислюється за асоціацією з *вноженням* й стає таким же «розмитим». Відтак, у цьому перекладі обидва плани мовної гри Л. Керролла відтворюються лише частково. Слід також згадати про те, що у другому перекладі В. Корнієнко говорить про чотири дії *гарикметики*, створюючи okazionalizm-малапропизм, типовий для Л. Керролла.

В. Наріжна так само пропонує горизонтальну контактну компенсацію, а еквіваленти *подавання*, *піднімання*, *множення* і *дивлення*, як і у Г. Бушиної не є семантично зорганізованими / однорідними. Разом з тим, їх графічна форма й фонетична репрезентація більшою або меншою мірою асоціюються із відповідними назвами шкільних предметів. Окрім того, перекладачка використовує okazionalizmi *множення* та *дивлення*, яких не існує в українській мові. *Множення* важко асоціювати із конкретною дією, а *дивлення* асоціюється із «дивуватися / дивний». У підсумку у перекладі відображується лише онтологічний план мовної гри Л. Керролла.

В. Панченко так само використовує горизонтальну контактну компенсацію та перекладає ці каламбури як: *догравання*, *відмивання*, *милення* та *приножження*. Запропоновані ним еквіваленти легко асоціюються з відповідними арифметичними діями, проте є семантично різнорідними, а двоє останніх являють собою okazionalizmi (*милення* від *намилювати* та *приножження*, яке неможливо асоціювати із конкретною дією). Відповідно, активується лише онтологічний план мовної гри Л. Керролла.

Розглянемо наступний каскад графічно-фонетичних каламбурів:

Alice did not feel encouraged to ask any more questions about it, so she turned to the Mock Turtle, and said 'What else had you to learn?'

*Well, there was **Mystery**, the Mock Turtle replied, counting off the subjects on his flappers, ' – Mystery, ancient and modern, with **Seaography**: then Drawling – the Drawling-master was an old conger-eel, that used to come once a week: HE taught us **Drawling**, **Stretching**, and **Fainting in Coils**' [19].*

Ця група каламбурів активує такі елементи вихідних просторів: MYSTERY – ТАЄМНИЦЯ :: HISTORY – ІСТОРІЯ; SEAOGRAPHY – МОРСЬКА ГЕОГРАФІЯ :: GEOGRAPHY – ГЕОГРАФІЯ; DRAWLING – ПРОТЯЖНА ВИМОВА (to speak with lengthened or drawn-out vowels [12]) :: DRAWING – МАЛЮВАННЯ; ВИМОВА; STRETCHING – РОЗТЯГУВАННЯ :: SKETCHING – МАЛЮВАННЯ ЕСКІЗІВ; FAINTING IN COILS – ЗНЕПРИТОМЛЕННЯ У ЗВІВАННІ :: PAINTING IN OILS – МАЛЮВАННЯ ОЛІЙНИМИ ФАРБАМИ.

На відміну від попередніх груп каламбурів, тут немає жодних семантичних ознак, які б об'єднували обрані Л. Керролом слова й словосполучення. Відтак залишається лише онтологічний план мовної гри, втілений малапропизмами. Це полегшує вирішення проблеми відтворення каламбуру для перекладача.

У Л. Керролла пара *Mystery – History* імплікує, що історія насправді є таємницею / загадкою, що створює гумористичний ефект, ставлячи під сумнів потребу у вивчанні такого предмета.

Г. Бушина вдається до контактної горизонтальної компенсації і створює власну лексичну одиницю *Свисторія*, що асоціюється з *Історією*, і, водночас, надає слову комічного забарвлення, що є типовим для каламбуру: *Свисторія* утворена основокладанням *свист* + *історія* з усиченням початкової літери другого слова. Відтак таке несерйозне заняття як *свист* сполучається із таким серйозним предметом як *історія*.

В. Корнієнко використовує дистантну горизонтальну компенсацію і в обох перекладах перекладає *Mystery* іменником *Гастрономія*, що має викликати в україномовного інтерпретатора асоціацію з «астрономією». Відтак малапропизм виникає на іншому семантичному підґрунті: перекладач фактично замінює предмет, введений в текстовий простір казки Л. Керролом, на власний розсуд, тобто, іншими словами, перелицьовує сюжет, що не можна вважати вдалим перекладацьким рішенням.

В. Наріжна та В. Панченко вдаються до горизонтальної контактної компенсації, обравши компонентом каламбуру *істерію*, наслідуючи Керролівську манеру вживання малапропизмів.

У Л. Керролла *Seaography* побудоване основокладанням (основа *sea* + інтерфікс *o* + основа *graph* від грецького *γραφειν* – писати, описувати + закінчення іменника *y*).

Г. Бушина перекладає цю назву як *Мореграфія* (основа *море* + основа *граф* від грецького *γραφειν* – писати, описувати + закінчення *ія*). Принцип утворення та зміст каламбуру залишаються незмінними в обох мовах. Це рідкий випадок, коли ресурси обох мов можуть створити еквіваленти і виконати всі задані в мові оригіналу функції. Компенсації в цьому перекладі не відбувається, перекладачка калькує лексичну одиницю оригіналу.

В. Корнієнко знаходить в першому перекладі еквівалент *Аморезнавство* (основа *аморе* (від італійського *amore* (кохання)) + основа *знав* + суфікс *ств* + закінчення *о*), а у другому – *Окаяннологія* (основа *окаянн* (від *окаянний* (ненависний)) + суфікс *олог* + закінчення *ія*). Другий варіант є вдалішим оскільки форма викликає асоціацію із назвою якоїсь дисципліни, а зміст передає ставлення мовця до неї.

В. Наріжна пропонує контактну горизонтальну компенсацію, і перекладає *Seaography* як *Недографія*. Слово побудоване за допомогою афіксації (префіксації): префікс *недо-* має негативне значення, позначаючи стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і предметах неповною мірою. Відтак перекладачеві вдається зберегти гумористичний ефект.

В. Панченко взагалі опускає цей лексичний каламбур при перекладі.

Група каламбурів *Drawing, Stretching, Fainting in Coils* пов'язана із уроками малювання, які давав сестрам Ліддел мистецтвознавець і критик Дж. Раскін, схожість якого із морським вугром (*an old conger-eel*) відображена в карикатурі на нього Макса Біербомма [19, с. 142], лягає в основу антономазійної назви відповідного персонажа Л. Керролла. Відтак, комунікативно успішний переклад, окрім онтологічної інконгруентності, має активувати ще й цей аллюзійний асоціативний зв'язок.

Г. Бушина пропонує варіанти *Махлювання* на основі горизонтальної контактної компенсації та *Рисуватися* й *Тушуватися* на основі вертикальної контактної компенсації. Особливо вдалими є два останні еквіваленти, оскільки дієслова *рисуватися* та *тушуватися* без частки *-ся* мають значення, безпосередньо пов'язані із малюванням (рисувати, тушувати / розтушовувати), а з часткою *-ся* – позначають негативно забарвлені прояви людської поведінки й можуть асоціюватися із пустощами дитини. Відтак вони, з одного боку, утворюють асоціативний ряд із *махлюванням* як найменування негативних дій людини / дитини, яка пустує й прикидається, а з іншого – асоціативний ряд із малюванням, що поміщає їх в створений Л. Керролом ситуативний контекст.

В. Корнієнко звертається до горизонтальної дистантної компенсації у першому каламбурі, пропонуючи еквівалент *Дригонометрія* в обох перекладах. Варіант *Дригонометрія* асоціюється скоріше з тригонометрією, аніж малюванням. Два інших каламбури неможливо розмежувати у першому перекладі. Малювання замінюється *хвісткультурою*, що за формою нагадує *фізкультуру*, а за змістом розшифровується як «фізкультура для хвоста», частиною якої є *художнє хвостопіралювання*. Цей еквівалент активує смисли, пов'язані із дитячим «пустуванням» та «прикиданням», й водночас, спіралеподібними рухами на кшталт «звивання» (*in coils*), проте втрачає усякий зв'язок із малюванням й, більш того, втрачає графічну / фонетичну подібність до назви навчального предмета. Натомість робиться акцент на незвичайності предмета, який може викладатися тільки в казковій країні.

У другому перекладі В. Корнієнко передає *Stretching* як *дригатись без рук і ніг* за допомогою вертикальної дистантної компенсації, а *Fainting in Coils* – як *гадючитись і витися спіраллю* на основі горизонтальної контактної компенсації. Еквівалент *дригатись без рук і ніг* продовжує семантичний ряд дитячого «пустування» та «прикидання», проте теж втрачає усякий зв'язок із малюванням. Еквівалент *гадючитись і витися спіраллю* дозволяє перекладачеві зберегти образ «спіралі», проте таке притаманне українському фольклору «гадючитись» по суті є синонімом «витися», й відтак є надмірним. Як і другий еквівалент, третій теж підтримує семантичний ряд «пустування» та «прикидання», проте втрачає зв'язок із малюванням.

В. Наріжна, услід за Г. Бушиною, перекладає перший каламбур як *махлювання*, а далі об'єднує смисли, активовані *Stretching* та *Fainting in Coils* під поняттям «малювання»: *ми маємо наносити гуляш на полотно, махлювати як форелі*. Перший еквівалент зберігає

малапропційний характер каламбуру, а інші прив'язують його до малювання. Гумористичний ефект за такої компенсації зберігається.

В. Панченко вдається до горизонтальної контактної компенсації, перекладаючи перший каламбур як *Милювання*, й до вертикальної дистантної компенсації, пропонуючи далі варіанти *Кривонис* та *Граблиця*. Малапропізм *Милювання* утворює необхідну асоціацію з малюванням, а далі перекладач втрачає її, перемішуючи концептуальний вимір каламбурів з царини МАЛЮВАННЯ в царину ПИСЬМО.

Ще один графічний / фонетичний Керролівський каламбур побудований на малапропізмах, що нагадують такі типові предмети англійської школи, як грецька та латинська (Latin and Greek):

Hadn't time,' said the Gryphon: 'I went to the Classics master, though. He was an old crab, HE was.' 'I never went to him,' the Mock Turtle said with a sigh: 'he taught Laughing and Grief, they used to say' [19].

Ці каламбури активують такі елементи вихідних просторів: LAUGHING – СМІХ :: LATIN – ЛАТИНЬ; GRIEF – ГОРЕ :: GREEK – ГРЕЦЬКА МОВА.

Відтак, мовна гра Л. Керролла і тут охоплює два плани: 1) невідповідність шкільних предметів у фантазійному ментальному просторі онтологічним нормам та 2) семантична несумісність станів, позначених назвами цих предметів, які є антонімами.

Г. Бушина вдається до вертикальної дискантної компенсації, перекладаючи ці каламбури як *Давній Грим* та *Давня Грація*, де прикметник *давній* /-я скоріше асоціюється з історією, аніж мовою, *Грим* римується з *Рим*, а *Грація* (від лат. gratia – витонченість, краса в позах, рухах) є словом латинського походження, що також створює смислово прив'язку до античного періоду. Проте зовсім втрачається ефект антонімії.

В. Корнієнко, застосовуючи вертикальну контактну компенсацію, використовує в першому перекладі український фразеологізм *Сміх і Гріх*. Відтак антонімічність зберігається, проте втрачається подібність до назв предметів, а з нею й каламбур. У другому перекладі він взагалі уникає прямого перекладу дисциплін, обмежуючись характеристикою викладача – *класичний мучитель*. Прикметник *класичний* є полісемантичним каламбуром.

В. Наріжна обирає вертикальну дистантну компенсацію, використовуючи в перекладі словосполучення *Класичні мови*, що є фактично описовим перекладом закодованого Л. Керролом змісту. Цей описовий переклад передає зміст предметів, проте втрачається графічно-фонетична подібність їх назв, як і антонімічність. Як підсумок, не передається й мовна гра.

В. Панченко звертається до вертикальної контактної компенсації і пропонує оригінальні варіанти *Грацька* та *Мартинська*. Ці okazіоналізми графічно та фонетично нагадують «закодовані» слова. Антонімічність втрачається.

Таким чином, комунікативно успішний переклад каламбурів Л. Керролла має активувати два ментальних простори: фантазійний і реальний. У графічно-фонетичних каламбурах (малапропізмах) реальний ментальний простір активується асоціативно (за графічною/фонетичною подібністю) – вербальною

одиночку (словом / словосполученням), яка експліцитно репрезентує фантазійний ментальний простір. Гумористичний ефект є результатом усвідомлення інконгруентності елементів цих ментальних просторів, тобто невідповідності елементів фантазійного простору нормам (онтологічним, етологічним). Відтак одиниці, обрані для перекладу, мають активувати

інконгруентні смисли, які, зіштовхуючись в інтеграційному просторі, запускають інференційні процеси, продуктом яких є усвідомлення комізму описуваної ситуації.

Перспективи дослідження пов'язуємо із подальшою розробкою запропонованої методики і застосуванням її для аналізу різноманітних виявів мовної гри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романова Н.Н. Стилистика и стили : учеб. пособие ; словарь / Н.Н. Романова, А.В. Филиппов. – М.: Флинта; МПСИ, 2006. – 416 с.
2. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры / [2-е изд. исправл. и доп.] / В.З. Санников. – М.: Языки славянской культуры. – 2002. – 552 с.
3. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [М. Н. Кожина, Л. М. Алексева, В.И. Аннушкин, Е. А. Баженова]. – М.: Флинта; Наука, 2003. – 696 с.
4. Croft W. Cognitive linguistics / W. Croft, D.A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
5. Fauconnier G. Conceptual projection and middle spaces [Electronic resource] / G. Fauconnier. – San Diego: University of California, Department of Cognitive Science Technical Report 9401, 1994. – Access : <http://www.blending.stanford.edu>.
6. Fauconnier G. The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – New York: Basic Books, 2002. – 440 p.
7. Lakoff G. Foreword to Gilles Fauconnier, *Mental Spaces* / G. Lakoff, E. Sweetser. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – P. ix – xlvi.
8. Langacker R. Foundations of cognitive grammar / R. Langacker. – Stanford : Stanford University Press, 1987. – Vol. 1. Theoretical prerequisites. – 516 p.
9. Langacker R. Discourse in cognitive grammar / R. Langacker // *Cognitive Linguistics* 12. – 2001. – № 2. – P. 143-188.
10. Martynyuk A. Metaphoric political insults and humour: Cognitive analysis / A. Martynyuk // *US-China Foreign Language*. – 2015. – № 13 (1). – P. 814-820.
11. Turner M. Reading minds: the study of English in the age of cognitive science / M. Turner. – Princeton, NJ : Princeton Univ. Press, 1991. – 318 p.
12. The Free Dictionary: Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus. [Electronic resource]. – Access: <http://www.thefreedictionary.com>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Керролл Л. Аліса в Країні Чудес / Л. Керролл ; [пер. з англ. Г. Бушиної]. – К.: Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1976. – 143 с.
2. Керролл Л. Аліса в Країні Чудес ; Аліса в Задзеркаллі / Л. Керролл ; [пер. з англ. В. Корнієнко ; за ред. І. Малковича та Ю. Андруховича]. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 2001. – 262 с.
3. Керролл Л. Алісині Пригоди у Дивокраї ; Аліса у Задзеркаллі / Л. Керролл ; [пер. з англ. В. Корнієнко] – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 432 с.
4. Керролл Л. Аліса в Країні Чудес : казкова повість / Л. Керролл ; [перекл. з англ., передм., прим. В. Панченка]. – К.: Махаон-Україна, 2007. – 160 с.
5. Керролл Л. Аліса в Дивокраї / Л. Керролл ; [перекл. з англ. В.Г. Наріжної ; іл. Є.Г. Гапчинської ; худож.-оформлювач С.І. Правдюк]. - Харків: Фоліо, 2008. - 139 с.
6. Carroll L. The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass / L. Carroll ; [introd. and notes by M. Gardner]. – N.Y.: Wings Books, 1998. – 352 p.

REFERENCES

1. Romanova, N.N., Filippov, A.V. Stylistics and styles. M.: Flinta; MPSI, 2006. 416 s.
2. Sannikov, V.Z. The Russian language in the mirror of word play. M.: Jazyki slavjanskoj kultury. 2002. 552 s.
3. Stylistic Encyclopaedic Dictionary of the Russian Language / [M.N. Kozhina, L.M. Alekseeva, V.I. Annushkin, E.A. Bazhenova]. M.: Flinta; Nauka, 2003. 696 s.
4. Croft, W., Cruse, D.A. Cognitive linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 356 p.
5. Fauconnier G. Conceptual projection and middle spaces / G. Fauconnier. – San Diego: University of California, Department of Cognitive Science Technical Report 9401, 1994. – Available at: <http://www.blending.stanford.edu>.
6. Fauconnier, G., Turner M. The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities. New York: Basic Books, 2002. 440 p.
7. Lakoff, G., Sweetser, E. Foreword // Gilles Fauconnier. *Mental Spaces*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. P. ix – xlvi.
8. Langacker, R. Foundations of cognitive grammar. Stanford: Stanford University Press, 1987. Vol. 1. Theoretical prerequisites. 516 p.
9. Langacker, R. Discourse in cognitive grammar // *Cognitive Linguistics* 12. 2001. № 2. P. 143-188.
10. Martynyuk, A. Metaphoric political insults and humour: Cognitive analysis // *US-China Foreign Language*. 2015. № 13 (1). P. 814-820.
11. Turner M. Reading minds: the study of English in the age of cognitive science. Princeton, NJ : Princeton Univ. Press, 1991. 318 p.
12. The Free Dictionary: Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus. – Available at: <http://www.thefreedictionary.com>.

REFERENCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Kerroll L. Alice in Wonderland ; [per. z anhl. H. Bushynoyi]. K.: Vydavnytstvo dytyachoyi literatury «Veselka», 1976. 143 s.
2. Kerroll L. Alice in Wonderland ; [per. z anhl. V. Korniyenko ; za red. I. Malkovycha ta Yu. Andrukovycha]. K.: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. 2001. 262 s.
3. Kerroll L. Alice's Adventures in Wonderland ; [per. z anhl. V. Korniyenko]. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2007. 432 s.
4. Kerroll L. Alice in Wonderland: a fairy tale ; [perekl. z anhl., przedm., prym. V. Panchenka]. K.: Makhaon-Ukrayina, 2007. 160 s.

5. Kerroll L. Alice in Wonderland ; [perekl. z anhl. V.H. Narizhnoyi ; il. Ye.H. Hapchyns'koyi ; khudoyu- oformlyuvach S.I. Pravdyuk]. Kharkiv: Folio, 2008. 139 s.
6. Carroll L. The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass ; [introd. and notes by M. Gardner]. N.Y.: Wings Books, 1998. 352 p.

Cognitive analysis of rendering puns-malapropisms in the English-Ukrainian translations of the novel «Alice's Adventures in Wonderland» by Lewis Carroll»

Boguslavka L. A.

Abstract. The article presents the results of implementing instruments of the conceptual blending theory in the analysis of English-Ukrainian translations of L. Carroll's puns-malapropisms. These instruments of analysis explain cognitive mechanisms which trigger activation of the non-conventional lexical meaning incongruent with its conventional linguistic form and thus ensure communicatively successful translation. Applying the instrumental notions of the conceptual blending theory in translation analysis builds the algorithm of analysis to avoid subjectivity.

Keywords: *conceptual blending theory, form / meaning, malapropism pun, translation.*

Полісемія термінів гастроентерології в сучасній німецькій мові

Н. В. Бондар

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ, Україна

Paper received 26.10.16; Accepted for publication 05.11.16.

Анотація. Статтю присвячено проблемі багатозначності німецькомовних медичних термінів у галузі гастроентерології. Ідентифіковано поняття термінологічної полісемії. Проаналізовано семантичну структуру багатозначних гастроентерологічних термінів, встановлено співвіднесеність виділених лексико-семантичних варіантів з поняттями різних наукових галузей. Розглянуто основні типи термінологічної полісемії та виявлено особливості її прояву в німецькомовній терміносистемі гастроентерології. З'ясовано причини багатозначності термінів досліджуваної галузі.

Ключові слова: медичний термін, полісемія, лексико-семантичний варіант, інваріантна сема, диференційна сема, тип полісемії.

Вступ. Дослідження семантики фахових мов сьогодні є актуальним для вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Розвиток різних галузей наук вимагає постійного пошуку засобів та способів номінації нових наукових понять, що в свою чергу спричинює зміни та доповнення у відповідних галузевих термінологіях. Потреба впорядкування і стандартизації окремої терміносистеми вимагає насамперед ґрунтовного вивчення різних типів семантико-парадигматичних відношень між її компонентами, одним з яких є явище полісемії.

Короткий огляд публікацій. Питанням полісемії присвячували свої дослідження вітчизняні та зарубіжні мовознавці, зокрема В. П. Даниленко, Б. М. Головін, М. П. Кочерган, В. В. Левицький, О. Д. Огуй. Багатозначність термінів у своїх працях розглядали Д. С. Лотте, Т. І. Панько, А. Л. Міщенко, А. С. Д'яков. Думки науковців щодо явища термінологічної полісемії не є однозначними. Одна із вимог, які висуваються до терміна – це його моносемантичність. Полісемію вважають небажаною у фахових мовах, оскільки вона «порушує зумовлене потребами спеціальної номінації прагнення до збереження однозначної відповідності між референтом і знаком, що його номінує» [4, с. 374]. Інші дослідники зауважують, що «такої однозначності слід домагатися в межах однієї терміносфери, бо на рівні кількох субмов полісемія термінів – явище досить поширене» [5, с. 13]. Багатозначність лексем на прикладі галузевих терміносистем різних мов розглядали Ю. І. Гривінник, Н. О. Школьна, І. Ф. Стоянова, М. Я. Саламаха. Значна увага приділяється з'ясуванню причин полісемії та можливих способів її усунення.

Актуальність нашої роботи зумовлена відсутністю подібних досліджень термінів у галузі німецькомовної гастроентерології.

Мета цієї розвідки – виявити особливості прояву полісемії в терміносистемі гастроентерології сучасної німецької мови. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) виокремити багатозначні термінологічні одиниці в межах досліджуваної галузі; 2) проаналізувати семантичну структуру термінів та визначити кількість лексико-семантичних варіантів у складі кожної семантики; 3) з'ясувати, які типи полісемії є характерні для термінів гастроентерології; 4) визначити причини багатозначності німецьких медичних найменувань та можливі способи диференціації значень.

Матеріалом для аналізу слугували німецькомовні тлумачні словники, медичні термінологічні довідники

та фахова медична періодика. Дослідження проведено з використанням методів словникових дефініцій, компонентного аналізу, описового та зіставного методів, прийому кількісного аналізу.

Виклад результатів дослідження. У нашій роботі ми розглядаємо полісемію як співвіднесеність одного терміна з двома і більше фаховими поняттями в межах одної чи різних терміносистем, а також наявність у нього смислових зв'язків з ідентичними у плані вираження загальноживаними словами.

Термінологія гастроентерології виникла на основі тісно пов'язаних між собою медичних галузей. В одній системі співіснують терміни анатомії, гістології, внутрішньої медицини, хірургії та інших клінічних дисциплін. Лексичний фонд також доповнюють терміни як суміжних з медициною, так і віддалених від неї наук, зокрема біології, хімії, фізики, економіки та географії. Функціонуючи одночасно у різних наукових галузях, номінативні одиниці набувають міждисциплінарного характеру, що спричинює їхню багатозначність.

У досліджуваній галузі виділяємо такі типи термінологічної полісемії:

- 1) внутрішньосистемну, якщо термін гастроентерології має різні значення в медичній галузі;
- 2) міжсистемну, коли той самий термін функціонує у різних наукових сферах;
- 3) зовнішню полісемію, яка відображає семантичні зв'язки між гастроентерологічними термінами і загальноживаними словами.

В німецькомовній гастроентерології **внутрішньосистемну полісемію** презентують терміни, що вживаються переважно у двох, інколи у трьох значеннях. Однією з причин цього явища є постійний розвиток медицини як науки і відповідно поява нових медичних понять, що зумовлює не тільки залучення в систему нових номінативних одиниць, але й виникнення нових відтінків значень уже існуючих термінів, тобто розширення їхньої семантики. Спільна інваріантна сема об'єднує різні лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) багатозначної лексеми і мотивує номінацію різних медичних предметів та явищ одним і тим же словом. Наприклад, термін *die Stoma* має в досліджуваній галузі такі значення: 1) *Mundöffnung*; 2) (*meist Pl.*): *kleinste Öffnungen der Blut- und Lymphgefäße, durch die Zellen hindurchtreten können*; 3) *künstlich hergestellter Ausgang eines Hohlorgans (z.B. Darm, Harnblase) zur Körperoberfläche (dient der Entleerung von Ausscheidungen bei Funktionsuntüchtigkeit der*

betreffenden Organe) [18, с. 737]. Всі ЛСВ об'єднує спільна стрижнева сема «*Öffnung*». Диференційні семи зі значеннями «*Mund*», «*Blutgefäß*», «*Lymphgefäß*», «*Hohlorgan*», «*Bauchoberfläche*» вказують на різну локалізацію утвору. Другий і третій ЛСВ терміна містять додаткові семи, які відсутні у першому варіанті: вказівку на різне призначення номінованої структури («*Hindurchtreten von Zellen*») та «*Entleerung von Ausscheidungen*») і спосіб її появи («*künstlich hergestellt*»). Як бачимо, полісемія розглянутого терміна виникла через довантаження його семантики додатковими смисловими компонентами.

Зміни в семантиці медичного терміна в межах однієї системи можуть відбуватись наступним чином:

1) Шляхом конкретизації чи генералізації термінологічного значення. Наприклад, у німецькомовних лексикографічних джерелах зафіксовано два ЛСВ терміна *das Zäkum*: 1) *Blinddarm, unterhalb der Einmündung des Dünndarms in den Dickdarm liegender, blind endender Dickdarmteil mit dem Wurmfortsatz (Anat.)*; 2) *Blindsack, blind endender Teil eines röhrenförmigen Organs (Anat.)* [18, с. 830]. Перше значення співвідноситься з конкретним органом – «*Dickdarm*», а друге – з будь-яким органом трубчастої форми, що свідчить про розширення (узагальнення) значення термінологічної одиниці.

2) Багатозначність як наслідок метафоричних та метонімічних перенесень найменувань. Наприклад, семантична структура медичного терміну *die Ampulle* (від лат. *ampulla = kolbenförmiges Gefäß, kleine (Salben- oder Öl)flasche*) об'єднує такі ЛСВ: 1) *kleiner, steril verschlossener Glasbehälter für Injektionslösungen*; 2) *Ampulla: Ausbuchtung, blasenförmige Erweiterung eines röhrenförmigen Hohlorgans*. В основі полісемії – перенесення найменування за подібністю форми. Друге значення слова актуалізується в стійких анатомічних словосполученнях на зразок *Ampulla recti* та *Ampulla hepatopancreatica* [18, с. 108]. Подібність виконуваних функцій лежить в основі семантичного «зсуву» та багатозначності терміна *der Dilator*: 1) *Kurzbez. für Musculus dilatator pupillae: die Pupille erweiternder ringförmiger Irismuskel* [18, с. 515]; 2) *Instrument zur künstlichen Erweiterung von Hohlorganen* [18, с. 237].

Метонімічна транспозиція у напрямку «дія – результат» є причиною двозначності слова *die Tomographie*: 1) *bildgebendes Verfahren zur Darstellung von Strukturen des menschlichen Körpers (besonders Computertomographie)*; 2) *mithilfe der Tomographie erstelltes Bild* [17].

Для медичної термінології характерною є багатозначність термінів-епонімів, наприклад *Malpighi-Körperchen*: 1) *Corpuscula renis (Glomeruli der Niere, die den Primärharn bilden)*; 2) *Folliculi lymphatici lienales (Lymphknötchen im Milzparenchym)* [18, с. 483]. Два значення співвідносяться з різними анатомо-гістологічними структурами. Інваріантним компонентом виступає саме епонім, що називає анатома-дослідника обох медичних явищ.

Внутрішньосистемна полісемія проявляється не тільки на рівні термінів-лексем, але й словотвірних терміоеlementів. Словотвірний елемент грецького походження *Gastr-* може означати «*Bauch*» та

«*Magen*». Конкретне значення актуалізується у складі термінів-композитів. Порівняймо: *die Gastrektomie – operative Entfernung des Magens*; *die Gastroschisis – angeborener Spalt in der vorderen Bauchwand* [18, с. 319].

Дослідники фахових мов вважають недоліком багатозначність терміна в межах однієї терміносистеми, оскільки вона може заважати взаєморозумінню в процесі фахової комунікації. Засобом розмежування значень полісемічного медичного терміна виступає контекст.

Міжсистемна полісемія передбачає наявність в семантичній структурі терміна кількох ЛСВ, які співвідносяться з поняттями різних фахових мов. Проблема вживання одного терміна у кількох галузях є актуальною в сучасному мовознавстві. Деякі дослідники трактують це явище як міжгалузеву омонімію [13, с. 13]. Функціонування графічно однакових термінологічних одиниць у різних наукових сферах ми розглядаємо як міжсистемну полісемію, якщо різногалузеві значення терміна об'єднані спільною інваріантною семою у складі семантичного ядра при наявності різних диференційних сем. Наприклад, термін *die Dilatation* позначає в медицині «*krankhafte oder künstliche Erweiterung von Hohlorganen*» [15, с. 380], «*Erweiterung eines Hohlorgans (z. B. Ösophagusdilatation, Herzdilatation)*» [20, с. 75]. У галузі фізики він функціонує із значенням «*Ausdehnung eines Körpers durch äußere Kräfte oder Wärme*», а в ботаніці означає «*Erweiterungswachstum der Baumstämme*» [15, с. 380]. У всіх трьох значеннях виділяємо інваріантну сему «*Erweiterung*». Диференційні семи позначають різні об'єкти дії: «*Körper*», «*Baumstamm*», «*Hohlorgan*».

Медична лексика гастроентерології зустрічається у терміносистемах техніки, фізики, хімії, ботаніки, географії, лінгвістики, економіки. Семантична структура таких термінів налічує від трьох до шести ЛСВ, кожен з яких належить до іншої наукової сфери. Наприклад, слово *die Kontraktion* означає в медицині «*Zusammenziehung, (z. B. eines Muskels oder eines muskulären Hohlorgans)*» [18, с. 441]. Водночас термін має інші значення на міжгалузевому рівні: 1. (Sprachw.) *Zusammenziehung zweier oder mehrerer Vokale zu einem Vokal oder Diphthong*. 2. (Physik) *Zusammenziehung, Verringerung des Volumens, der Länge oder des Querschnitts eines Körpers*. 3. (Wirtsch.) *Verminderung der in der Volkswirtschaft vorhandenen Geld- und Kreditmenge*. 4. (Geol.) *Schrumpfung der Erdkruste durch Abkühlung oder Austrocknung* [15, с. 942].

Функціонуючи у фахових текстах, терміни-полісеманти не створюють труднощів для розуміння, оскільки контекст чітко актуалізує одне із значень. Наприклад: «*Der physiologische Rücktransport (Clearance) refluiertes Galle aus dem Ösophagus dauert bei Patienten mit schwerer Refluxerkrankung deutlich länger als die des sauren Sekrets. Es sind bei diesen Patienten vor allem die effektiven Ösophaguskontraktionen vermindert*» [19]. Очевидно, що термін *die Kontraktion* вжитий у медичному значенні «*Zusammenziehung eines Hohlorgans*».

Міжгалузєва багатозначність термінологічних одиниць може виникати в результаті семантичних змін за аналогією понять. Наприклад, медичні значення терміна *der Bulbus* «*zwibelförmiger Organ oder Körperteil*» та «*zwibelförmige Auftreibung oder*

Anschwellung» [18, с. 184] виникли в результаті «зсуву» семантики ботанічного терміна *der Bulbus* «*Zwiebel, Pflanzenknolle*» [16, с. 158], в основі якого – подібність зовнішньої форми. Метафоричне перенесення демонструє також біологічний термін *der Polyp*, позначаючи в медицині «*gutartige Geschwulst der Schleimhäute, oft gestielt vorkommend (z. B. im Darm, in der Harnblase)*» [18, с. 628].

Зовнішньосистемна полісемія відображає смислові зв'язки між фаховими термінами і словами загальнолітературної мови. Причиною цього явища є термінологізація загальноновживаних слів. Перехід лексичних одиниць із загальнолітературної мови у медичну термінологію може відбуватись за рахунок семантичного переосмислення або спеціалізації значення шляхом доповнення смислової структури слова додатковими семами. Наприклад, загальноновживана лексема *der Bruch* – «*das Brechen, Auseinanderbrechen, Zerbrechen von etw. (bes. durch Einwirkung von Druck oder Stoss)*» функціонує у мові медицини із значеннями «*Knochenbruch, Fraktur*» та «*Eingeweidebruch, Hernie*» [15, с. 318]. Слово *der Pfortner* із загальноновживаним значенням «*jmd., der den Eingang eines Gebäudes, Gebäudekomplexes bewacht*» в результаті метафоризації на основі подібності виконуваних функцій позначає в гастроентерології «*Schließmuskel am Magenausgang; Pylorus*» [15, с. 1204].

Терміни-полісеманти ми класифікували також за такими критеріями:

1) Структура термінологічної одиниці. В терміносистемі гастроентерології багатозначними є переважно прості слова. Внутрішньосистемна полісемія характерна також для деяких термінів-комполітів: *die Gastralgie, die Antirefluxplastik, die Anoplastik, die Rehbein-Operation, die Sellink-Untersuchung* [20].

2) Частиномовне вираження термінів. Як показують наведені вище приклади, полісемічними є загалом терміни-іменники, оскільки іменник відзначається найбільшою потенційною здатністю номінувати предмети та явища будь-якої наукової галузі і медичної зокрема. Однак в німецькомовній гастроентерології зустрічаються також неоднозначні терміни-прикметники, як от: *invasiv* – 1) *in das umgebende Bindegewebe wuchernd hineinwachsend (von Krebszellen gesagt)*; 2) *in ein Organ eingreifend (zu diagnostischen Zwecken)* [18, с. 404]. Обидва значення диференціюються на рівні словосполучення як мінімального контексту: *eine invasive Geschwulst – invasive Untersuchungsmethoden* [15, с. 844].

Двозначними є також прикметники *hepatogen, sigmoideus, pararektal, ventral* [18].

3) Джерело походження лексики. З'ясовуючи походження термінів, ми виявили, що багатозначність розвивають як національні німецькі лексеми, так і запозичені терміни. Для автохтонних лексичних одиниць більш характерна зовнішня полісемія як наслідок термінологізації загальноновживаних слів. Так в результаті спеціалізації загальноновживаних слів лексем *der Stuhl* та *der Stein* виникли відповідні медичні терміни із значеннями «*Stuhlgang*», «*Kot vom Menschen*» та «*Konkrement*», «*Gallenstein*». Проте основний термінологічний пласт гастроентерології утворюють слова латино-грецького походження, які стали інтернаціональними. Наведені вище приклади свідчать про те, що класичні лексеми та словотвірні елементи не завжди є семантично стійкими в субмові медицини і можуть співвідноситись з різними поняттями. В досліджуваній галузі виявлено також багатозначні терміни, запозичені із сучасних європейських мов: (fr.) *die Dränage*, (engl.) *der Shunt, der Bypass* [16].

Висновки. Проведене дослідження показує, що явище полісемії є характерне для німецькомовної терміносистеми гастроентерології. Багатозначність терміна спостерігається як у системі медичних понять, так і на рівні міжгалузевих термінологій. Внутрішньосистемна полісемія представлена переважно двозначними медичними термінами. Більш розгалужену семантику мають термінологічні одиниці, що функціонують одночасно у різних фахових мовах. Особливістю полісемії німецькомовної терміносистеми гастроентерології є неоднозначність термінів-епонімів та полісемія на рівні словотвірних елементів латино-грецького походження. Термінологічна полісемія у досліджуваній галузі зумовлена переважно конкретизацією або генералізацією значень термінів, переосмисленням семантики спеціалізованих і загальноновживаних слів у формі метафоричних та метонімічних транспозицій. Засобом розмежування значень полісемантів виступає контекст.

На нашу думку, полісемія німецькомовних гастроентерологічних термінів – це вияв природних законів постійного розвитку мови медицини як підсистеми національної мови. Перспективу подальших досліджень німецькомовної терміносистеми гастроентерології вбачаємо у вивченні спорідненого з полісемією явища термінологічної омонімії та способів їх розмежування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головин Б. Н. Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.
2. Грибінник Ю. І. Явища полісемії та омонімії в англійській геодезичній термінології. / Грибінник Ю. І. // «Молодий вчений». – № 2(17). – 2015. – с. 191-194.
3. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
4. Дружбяк С. Полісемічні терміни німецької фахової мови економіки (на матеріалі сучасних періодичних видань) // Наукові записки. – Випуск 95. – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – с. 373-378.
5. Д'яков А.С. Основы терминотворения: семантические и социолінгвістичні аспекти [Текст] / А.С. Д'яков [та ін.]. – К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 216 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр "Академія", 1999. – 284 с.
7. Левицкий В.В. Семасиология/ В.В. Левицкий.– Винница: Нова Книга, 2006 –512с.
8. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
9. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу (на прикладі німецькомовної фахової комунікації) [Текст] :

- [монографія] / Міщенко А. Л. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 448 с.
10. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії / О. Д. Огуй. — Чернівці: Золоті литаври, 1998. — 370 с.
  11. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. — Львів : Світ, 1994. — 216 с.
  12. Саламаха М. Я. Метафоризація як продуктивний спосіб утворення англomовного терміна сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Наук. записки Кіровоград. держ. педагог. ун-ту ім. Володимира Винниченка. Сер. : Філол. науки (мовознавство) - 2013. - Вип. 115 - С. 427-432.
  13. Стоянова І.Ф. Лексико-семантична система англomовної травматологічної термінології: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / І.Ф. Стоянова; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. — Одеса, 2007. — 19 с.
  14. Школьна Н.О. Полісемія термінів у німецькій фаховій мові промислової автоматизації. / Н.О. Школьна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.:Філологія. 2014. № 13. – с. 153-156.
  15. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred.; bearb. v. A. Auberle [u. a.]. – 4. Aufl., neu bearb. und erweít. — Mannheim; Leipzig [u. a.]: Dudenverlag, 2001. – 1892 S.
  16. Duden. Das Fremdwörterbuch / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred.; bearb. v. U. Kraif [u. a.]. – 8. Aufl., neu bearb. und erweít. – Mannheim; Leipzig [u. a.] : Dudenverlag, 2005. – 1104 S.
  17. Duden. Online-Wörterbuch [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Tomografie>
  18. Duden. Wörterbuch medizinischer Fachbegriffe / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred.; bearb. v. M. Bauer [u. a.]. – 8. Aufl., überarb. und ergänzt. – Mannheim; Leipzig [u. a.] : Dudenverlag, 2007. – 862 S.
  19. Merio R. Der Duodeno-Gastro-Ösophageale Reflux (DGER) – Notizen vom Kongress der O.E.S.O., Paris, September 2003 // Journal für Gastroenterologische und Hepatologische Erkrankungen 2003; 1(2), 37-40 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.kup.at/kup/pdf/3755.pdf>
  20. Pschyrembel. Gastroenterologie / hrsg. v. Prof. Dr. med. M. Gregor und Prof. Dr. med. W. Stremmel. – 1. Aufl. – Verlag: De Gruyter, 2013. – 363 S.

REFERENCES

1. Golovin B. N. Kobrin R. Yu. Linguistic fundamentals of teaching terms / B. N. Golovin, R. Yu. Kobrin. – Moscow: High school, 1987. – 104 p.
2. Grybinyk Y. I. The phenomena of polysemy and homonymy in the English geodetic terminology / Grybinyk Y. I. // «Young Scientist». – № 2(17). – 2015. – pp. 191-194.
3. Danilenko V. P. Russian terminology: Experience of linguistic descriptions / V. P. Danilenko. – Moscow: Science, 1977. – 246 p.
4. Druzhybyak S. Polysemic terms of professional German language of economy (based on current periodicals) // Scientific notes. – Issue 95 – Serie: Philology (Linguistics): In 2 p. – Kirovograd: RBB KDPU by V. Vynnychenko, 2011. – pp. 373-378.
5. Dyakov A. S. Fundamentals of the formation of terminology: semantic and sociolinguistic aspects [Text] / A. S. Dyakov [and others]. – K.: Publishing house "KM Academia", 2000. – 216 p.
6. Kocherhan M. P. General Linguistics / Mikhaïlo Petrovych Kocherhan. – K.: Publishing Center "Academia", 1999. – 284 p.
7. Levitsky V. V. Semasiology / V. V. Levitsky. – Vinnytsia: Nova Knyha 2006, – 512 p.
8. Lotte D. S. Fundamentals of building a scientific-technical terminology / D. S. Lotte. – Moscow: Publishing House of the SSSR Academy of Sciences, 1961. – 158 p.
9. Mischenko A. L. Linguistics of specialized languages and modern model of scientific and technical translation (for example, German-professional communications) [text]: [monograph] / Mischenko A. L. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2013. – 448 p.
10. Ohuy O. D. Polysemy in synchrony, diachrony and panchrony / O. D. Ohuy. – Chernivtsi: Zoloti lytavry, 1998. – 370 p.
11. Panko T. I. Ukrainian knowledge of terminology / T. I. Panko, I. M. Kochan, G. P. Matsyuk. – Lviv: Svit, 1994. – 216 p.
12. Salamakha M. Ya. Metaphorization as productive method of formation of the English term of area of environmental protection / M. Ya Salamakha // Scient. notes Kirovograd. state pedagog. Un-ty by Volodymyr Vynnychenko. Ser. : Philol. Sciences (Linguistics). - 2013 - Vol. 115 - pp. 427-432.
13. Stoyanova I. F. Lexical-semantic system of English traumatological terminology: Thesis for a candidate degree by speciality: 10.02.04 – Germanic Languages / I.F. Stoyanova; Odesa I'ia Mechnikov National University. – Odesa, 2007. – 19 p.
14. Shkolna N. Polysemy of terms in the German language for special purposes of industrial automation / N. Shkolna // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. – 2014. – No. 13. – pp. 153-156.

Polysemy of terms of Gastroenterology in modern German language

Bondar N.

Abstract. The article is devoted to the problem of the multiple meanings of German medical terms in the field of gastroenterology. It was identified the concept of terminological polysemy. It was analyzed the semantic structure of multiple meanings of gastrointestinal terms, it was found correlation of selected lexical-semantic variants with different concepts of scientific fields. The main types of terminological polysemy were considered and peculiarities of its manifestation in German terminology of gastroenterology were found. The reasons of multiple meanings of terms studied area were found.

Keywords: *medical term, polysemy, lexical-semantic variant, invariant seme, differential seme, type of polysemy.*

Полисемия терминов гастроэнтерологии в современном немецком языке

Н. В. Бондарь

Аннотация. Статья посвящена проблеме многозначности немецких медицинских терминов в отрасли гастроэнтерологии. Определено понятие терминологической полисемии. Проанализирована семантическая структура многозначных гастроэнтерологических терминов, установлены соотношения выделенных лексико-семантических вариантов с понятиями разных научных отраслей. Проанализированы основные типы терминологической полисемии и выявлены ее особенности в немецкоязычной терминосистеме гастроэнтерологии. Установлены причины многозначности терминов исследуемой отрасли.

Ключевые слова: *медицинский термин, полисемия, лексико-семантический вариант, инвариантная сема, дифференциальная сема, тип полисемии.*

Ілокутивний аспект мовленнєвого акту комунікативної підтримки у дискурсивній міжособистісній взаємодії

Т. І. Буяльська

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Paper received 29.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ілокутивної сили мовленнєвих актів комунікативної підтримки у міжсуб'єктній взаємодії. Встановлено поліілокутивний потенціал досліджуваних одиниць як синкретичного поєднання факультативної та домінантної ілокуції та як узагальненого типу інтенціонально-залежної комунікативної одиниці. У статті представлено класифікацію мовленнєвих актів підтримки відповідно до критерію категорії комунікативної функціональності представлених ними висловлень.

Ключові слова: комунікативна підтримка, мовленнєвий акт, поліілокутивність, інтенція.

Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення дискурсу дозволяє глибоко дослідити вплив антропологічного фактору у комплексі з ситуативними особливостями на його структурні та функціональні особливості. Актуальним залишається встановлення ілокутивного аспекту мовленнєвих актів (далі МА), які актуалізують інтенціональні висловлення мовця, що уможливує відтворення зовнішньої форми вираження інтенціонального змісту, закодованого дискурсивною поведінкою продуцента підтримки. Встановлення ілокутивного аспекту МА комунікативної підтримки об'єктивує мету розвідки. Матеріалом слугують епізоди діалогічної взаємодії з англомовних кінофільмів.

Мінімальною одиницею дискурсу комунікативної підтримки вважаємо мовленнєвий акт, розуміючи його як цілеспрямовану мовленнєву дію, яка, регулюючи комунікативну і соціальну взаємодію партнерів, виконується відповідно до принципів та правил суспільно прийнятої мовленнєвої поведінки в умовах прагматичної ситуації [2, с. 56]. Інтенція комунікативної підтримки виражається одиничним мовленнєвим актом з ілокутивною силою, яка відповідає змісту конституативної мікроінтенції. Реалізація комунікативного наміру можлива також посередництвом взаємопов'язаних, структурно організованих висловлювань, послідовність яких формує змістову та комунікативну єдність, тобто дискурс. Формою вираження мовленнєвого акту є висловлювання, наділене інтенціональними змістом [2, с. 57; 5]. У дослідженні опираємось на комунікативно-семантичну теорію висловлення, з позицій якої висловлення є вербальною одиницею, яка виникає спонтанно, відповідає комунікативній інтенції мовця та належить певній ситуації спілкування [4]. Реалізація комунікативного наміру та досягнення мети спілкування пов'язана із поняттям ілокутивної сили (функції) висловлення. Ілокутивною силою висловлення вважають закладений мовцем зміст, який має розпізнати адресат відповідно до комунікативного наміру мовця [1].

З позицій теорії мовленнєвих актів дискурс комунікативної підтримки визначається як послідовність мовленнєвих актів, ілокутивний зміст яких відповідає інтенції підтримки, вираженій комунікативним шляхом, та полягає у наданні допомоги співбесіднику шляхом впливу на його психомотивний стан чи поведінку або їх корекцію. Домінантну ілокутивну силу висловлення підтримки визначає ситуативний

контекст МА в різних індивідуальних умовах його реалізації. Це пов'язано з тим, що за своїми актомовленнєвими особливостями висловлення підтримки виявляються ілокутивно гетерогенними одиницями, неоднорідність яких викликана інтенціональною дивергентністю мовленнєвих дій схвалення, захисту, підбадьорювання, втішання, згоди та співчуття. Диференціюючим фактором у встановленні типу ілокуції слугує саме намір мовця під час мовленнєвої дії. Тобто, досліджувані висловлення реалізуються в різнотипових ілокутивних актах залежно від конкретної ситуації спілкування через призму поліінтенціонального змісту комунікативної підтримки.

Так, репрезентатив як ілокутивний акт повідомлення інформації, що стосується продуцента або реципієнта підтримки, є типовим втіленням мікроінтенцій схвалення, згоди, втішання, співчуття, підбадьорення та захисту. Ілокутивні сили директивів (в умовах спонукання або заохочення реципієнта підтримки до дій) та комісивів (в актах обнадіювання) є характерними для реалізації мікроінтенції підбадьорення. Контактиви та соціативи виявляються домінантними ілокутивними силами МА співчуття та втішання, за умов реалізації відповідних мікроінтенцій у етикетних, соціально-маркованих або таких, що вимагають кооперативної взаємодії, ситуаціях.

Наведемо кілька ілюстрацій втілення мікроінтенцій у висловленнях підтримки з різною ілокутивною силою:

Chris (1): I'm gonna have to think about it. I've never really seen myself in the business world.

Chloe (2): So, what do you see for yourself, you know, in the future?

Chris (3): I don't know, really. I mean, I'm sure it's a great opportunity.

Chloe (4): I think it is ("Match Point" 2005; 00:17:49-00:18:12).

Кріс сумнівається в отриманій пропозиції щодо роботи у бізнес-структурі батька Хлої (1). Для того щоб підтримати Кріса та додати рішучості прийняти пропозицію Хлої, за допомогою репрезентатива (4) *I think it is*, висловлює згоду з твердженням Кріса (3) про те, що для нього відкриваються великі можливості.

В іншому прикладі мікроінтенція співчуття актуалізована МА з ілокутивною силою соціативу:

Man: And you are Miss...

Marnie: Missus... Well, actually, I don't know if it's still missus because my husband died and I...

Man: I'm sorry ("The Meddler", 2015; 00:43:20-00:43:25).

Під час знайомства з іншим чоловіком Марні виявляється розгубленою з приводу того, як слід до неї звертатися з огляду на те, що тепер вона вдова. Співбесідник у відповідь на повідомлену причину її розгубленості висловлює співчуття, оскільки цього вимагають правила етикетної поведінки.

Слушним видається зауваження про те, що будь-який тип МА може бути експресивним [3, с. 112]. Дійсно, експресив як єдність емоційних та оцінних властивостей висловлення виявляється супровідною факультативною ілокуцією МА підтримки з різним інтенціонально-залежним значенням. Поряд з ситуативним контекстом ідентифікацію емоційно-оцінного компонента уможливають просодичні величини (акцентуація та інтонаційне оформлення висловлення мовця).

Присутність ілокутивної сили експресиву в МА підтримки забезпечена: 1) вираженням продуцентом підтримки власного емоційного стану в актах підтримки зі значенням співчуття; 2) вираженням негативної оцінки зовнішнього фактору, провокуючого пригнічений психоемотивний стан адресата або експлікація реактивної раціональної оцінки, нівелюючої його, в актах підтримки з пропозиційним значенням втішання; 3) вираженням мовцем емоційної або раціональної оцінки дій, поведінки, психоемотивного стану реципієнта підтримки в актах підтримки з пропозиційним змістом згоди та захисту; 4) вираженням мовцем схвальної оцінки реалій, які стосуються реципієнта підтримки, та власних позитивних емоцій в мовленнєвих актах підтримки зі значенням підбадьорення та схвалення.

Таким чином, неоднорідність ілокутивної організації мовленнєвих актів підтримки викликана двома видами об'єднання ознак різних ілокутивних класів: 1) як синкретичного поєднання факультативної (супровідної) та доміантної ілокуції в межах індивідуального мовленнєвого акту в конкретних ситуативних умовах МА підтримки відповідно моделі 'експресив + ситуативно-залежний тип ілокуції / асертив (у термінах В. В. Богданова)' та 2) як узагальненого типу інтенціонально-залежної комунікативної одиниці, інтегруючого ознаки різних ситуативно-залежних типів ілокуції.

Поліілокутивність МА комунікативної підтримки дозволяє встановити основні категорії комунікативної функціональності досліджуваних висловлень: інформативність, емотивність, оцінність, фатичність, етикетизованість та експресивність, ступінь вираження яких в кожному окремому акті об'єктивована ситуативно-залежною ілокутивною метою. Відповідно до цього, загальна ілокутивна мета мовленнєвих актів підтримки (надати моральну допомогу комуніканту шляхом впливу на його психоемотивний стан чи поведінку) сформована єдністю ілокутивних цілей, кожна з яких виявляється першочерговою у співвіднесенні висловлень підтримки з інформативним, емотивним, оцінним, фатичним або етикетним актомовленнєвим типом: 1) повідомити інформацію, яка стосується продуцента або реципієнта підтримки (**інформативні МА**); 2) висловити прихильне ставлення до реципієнта підтримки, ставлення до

реалій ситуації та виразити власний емоційний стан (**емотивні МА**); 3) надати оцінку внутрішнім (психоемотивному стану чи поведінці реципієнта підтримки) і зовнішнім (фактору, провокуючому труднощі або пригнічений психоемотивний стан) чинникам ситуації (**оцінні МА**); 4) дотриматись норм кооперативної комунікативної атмосфери (**фатичні МА**) та 5) зберегти баланс соціально-мовленнєвого контакту (**етикетні МА**).

Інформативним МА комунікативної підтримки відповідають МА з пропозиційним змістом захисту (підтвердження, виправдання, відстоювання), згоди (дозволу, визнання), втішання, підбадьорення, які постають як повідомлення інформації. Вплив інформативних МА на психоемоційну сферу співбесідника забезпечується раціональним осмисленням повідомлення реципієнтом підтримки. Так, у розмові з дорослою донькою Еріка, розлучена з її батьком, втішає дочку, засмучену новиною про майбутнє весілля батька з молодю жінкою, яка лише на кілька років старша за неї:

Erica: What's wrong?

Daughter: (1) Had breakfast with Dad. He tells me he's getting married <...> She's two years older than me <...> and I'm really upset. <...> It's not like I think he's replacing me. I know he isn't.

Erica: (2) If he is replacing anyone, it's me, not you. And all the statistics say...divorced men always remarry. It's how they're built ("Something's Gotta Give", 2003"; 1:17:30-1:17:40).

Ілокутивна сила втішання, яка об'єднує елементи складної структури МА підтримки (2), імпліцитно представлена ілокуцією інформування. Еріка наводить раціональні аргументи, апелюючи до статистики та знань про чоловічу психологію, щоб заспокоїти дочку та підтримати її у пригніченому емоційному стані.

Співвіднесення МА підтримки з категорією **оцінних** забезпечене наявністю оцінного компонента в семантичній структурі власне комунікативної підтримки:

Nick: But seriously. Dee! <...>

Nick: (1) That other thing we were talking about before. (2) Come on. He can't just ignore you all night, stay glued to the TV <...>. (3) I wouldn't put up with that.

("What Women Want", 2000; 1:06:30-1:06:56)

Ніку відомі причини смутку колеги (1), тому він ініціює появу ситуації комунікативної підтримки. Негативна оцінка фактору, який викликає психоемоційний дисбаланс реципієнта підтримки, об'єктивована власними уявленнями продуцента підтримки про норми взаємовідносин у стосунках між чоловіком та дружиною (2) та особистими преференціями у моделях розвитку таких стосунків (висловлення (3) імплікує власні смаки: *I wouldn't put up with that > I don't like when it happens like that*). Критика дій чоловіка та вираження особистого ставлення, не позбавленого емоційності, є у даному прикладі імпліцитною спробою підвищити самооцінку реципієнта підтримки та спонукати до дій, що можуть покращити психоемоційний стан жінки.

Розмежування емотивного та оцінного типу МА зумовлене різницею комунікативного наміру та, відповідно, очікуваного перлокутивного ефекту:

емотивні МА реалізують різні способи безпосередньої маніфестації емоційних станів та емоційного ставлення, тоді як оцінні актуалізують співвіднесення мовцем психоемотивного стану, поведінки адресата чи ситуації з аксіологічною шкалою “добре / погано”. Категорії оцінності, емотивності та експресивності тісно пов’язані. Попри тісний зв’язок категорій емотивності та оцінності з експресивністю, остання є додатковою, а не облігаторною характеристикою. Експресія пов’язана з емоційним вираженням висловлення, однак сама емоція не завжди експресивна. Поєднання в оцінці емоційного та раціонального компонентів позбавляє категорію оцінності обов’язкового супроводу експресивності. Наявність раціональної оцінки виключає можливість постійної інтерреляції категорій оцінності та емотивності та засвідчує факультативність експресивності відносно оцінки. Попри те, що емоційна оцінка завжди експресивна, раціональна оцінка може бути (не) експресивною.

Наведемо приклади реалізації оцінного та емотивного МА комунікативної підтримки без супровідної експресії.

Sarah: You know, it was really nice, what you did today (“Sweet November”, 2001; 00:56:12).

Мовець надає експліцитну позитивну оцінку діям реципієнта підтримки, реалізуючи оцінний МА. Відсутність експресії пов’язана з особливостями ситуативного контексту, який не вимагає особливої виразності оцінки: Сара схвалює вчинок свого друга, який кілька годин назад допоміг маленькому хлопчику, позбавленого батьківського піклування, перемогти у перегонях корабликів. Неемоційна позитивна оцінка об’єктивована власними уявленнями мовця про норми сімейних взаємовідносин, адже чоловік діяв як батько. Раціональне осмислення жінкою ситуації позбавляє її висловлення експресії.

Відсутність експресивної виразності у емотивному МА ілюструє репліка Чеса, у якій чоловік повідомляє про смертельну хворобу свої подруги її коханому:

Chas: It’s type of cancer. You shouldn’t have to find out like this. I’m sorry, Nelson (“Sweet November”, 2001; 1:30:20).

У даному прикладі МА підтримки з пропозиційним змістом співчуття містить інформацію про емоційний стан мовця (смуток) та його ставлення до ситуації, що склалася (відчуття жалю). Однак аналізованому висловленню, позбавленому супроводу мовних засобів виразності або відповідного інтонаційного оформлення, не властиве експресивне навантаження.

Умовою експресивності як факультативного супроводжуючого елементу МА комунікативної підтримки є особлива виразність, забезпечена вербальними маркерами (підсилювальна лексика, риторичні запитання тощо), екстралінгвістичними (жести, міміка), просодичними засобами (емфатична інтонація, тон, тембр голосу, акцентуація та паузація) та компонентами ситуативного контексту. Так, наприклад, товариш Моллі, розуміючи хвилювання дівчини з приводу її першої роботи з квіткового оформлення свята, намагається підтримати подругу, експресивно виражаючи власне ставлення до результату:

Man: It looks amazing! You did a great job!

Molly: I did, didn’t? (“Remember Sunday”, 2013; 1:32:38).

Продюцент підтримки ініціює діалогічну взаємодію, що виправдане ситуативним контекстом – очевидним хвилюванням реципієнта підтримки. Висловлення чоловіка є комбінацією вираження відчуття радості за успіх подруги та позитивної оцінки її роботи. МА підтримки з ілюкутивною силою схвалення (*It looks amazing! You did a great job!*) набуває ознак експресивності у вираженні емоційного стану та оцінки завдяки емфатичним властивостям окличних речень та відповідного інтонаційного оформлення висловлення (високого пониження / High-Fall).

Етикетні МА пов’язані з соціально встановленими нормами ритуалізованої мовленнєвої поведінки в межах кооперативного спілкування. На відміну від емотивних та оцінних МА, для етикетних МА експресивність не є типовою. До них належать етикетизовані форми привітання (наприклад, *congratulations, my congratulations, congrats*), що реалізують мікроінтенцію схвалення в ситуації комунікативної підтримки, та конвенціональні формули співчуття (наприклад, *my condolences, sorry*). Так, наприклад, перебуваючи на весіллі, одна з гостей висловлює вітання батькам молодих, імплікуючи згоду з наявністю причини для відчуття гордості, предмет якого зазвичай набуває позитивної оцінки. Таким чином, висловлення підтримки актуалізоване етикетизованим оцінним МА, який імпліцитно реалізує мікроінтенцію схвалення:

Woman: You must be very proud (“Four Weddings and a Funeral”, 1997; 00:12:50).

Попри близькість етикетних та **фатичних МА** в кооперативних принципах ввічливої інтеракції доцільність їх розмежування зумовлена тим, що кооперативне фатичне спілкування не завжди відтворює ритуал етикетної мовленнєвої поведінки, а є контактостановлюючим або контактопідтримуючим засобом безконфліктної, ввічливої інтеракції. Такими фатичними актами комунікативної підтримки є МА компліменту, формальної згоди, загальноприйняті висловлення втішання (наприклад, *don’t worry, never mind, it’s alright* тощо) і підбадьорення (наприклад, *good luck, come on* тощо), та всі висловлення, які у загальному можна описати формулюванням “необхідно так сказати, щоб не образити та підтримати безконфліктне спілкування”. Так, при зустрічі зі знайомою на черговому весіллі друзів, Чарльз починає розмову з висловлення з компліменту:

Charles: You look beautiful. Not a meringue in sight (“Four Weddings and a Funeral”, 1997).

Комплімент налаштовує на позитивне кооперативне спілкування вже на початку діалогічної взаємодії, тому є ефективним контактостановлюючим засобом міжособистісного спілкування.

Емоційність та оцінність фатичних МА залежить від комунікативного наміру мовця та не завжди є показниками щирого вираження власного ставлення та оцінок продюцента підтримки. Фатичні МА відзначаються формальністю вираженої позитивної оцінки, скерованою прагненням продюцента бути ввічливим, а не співучасливим. Так, наприклад, на зустрічі випускників у розмові з колишніми однокласниками Джейк повідомляє, що працює іпотечним

брокером. Оскільки такий вид занять не є показником великих досягнень, один із товаришів Джейка миттєво висловлює співчуття (1), однак, усвідомивши, що така мовленнєва поведінка виявляються не підтримкою, а потенційною образою, намагається виправити ситуацію:

Jake's Friend: Mortgage broker, huh?

Jake: Mortgage, yes.

Jake's Friend: (1) I'm sorry. No, (2) I'm sure you're awesome at it ("10 Years", 2011).

Висловлення підтримки з інтенцією схвалення (2) є фатичним МА, оскільки його реалізація у мовленні викликана потребою підтримати кооперативну взаємодію комунікантів та нівелювати наслідки комунікативної невдачі після акту підтримки з інтенцією

співчуття. Попри наявність експліцитної позитивної оцінки (*I'm sure you're awesome at it*) продуцент підтримки будує висловлення відповідно до норм ввічливого спілкування, а не з метою щирої експлікації власної оцінки діям реципієнта.

Таким чином, мовленнєвий акт комунікативної підтримки є переважно непрямую простою або складною полілокутивною мовленнєвою дією з ознаками макромовленнєвого акту з узагальненою ілокутивною метою надати моральну допомогу комуніканту шляхом впливу на його психомотивний стан чи поведінку, представлена інформативним, емотивним, оцінним, фатичним або етикетним висловленням реактивного або ініціюючого характеру в супроводі / без супроводу експресивної форми вираження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трофимова Н. А. Экспрессивные речевые акты в диалогическом дискурсе. Семантический, прагматический, грамматический анализ: Монография. – СПб.: Изд-во ВВМ, 2008. – 376 с.
2. Формановская Н. И. Размышления о единицах общения / Н. И. Формановская // Русский язык за рубежом – 2000. – № 1. – С. 56-63.
3. Формановская Н. И. Эмоции, чувства, интенции, экспрессия в языковом и речевом выражении // Эмоции в языке и речи: Сборник научных статей. – М.: РГПУ, 2005. – С. 106-116.
4. Чахоян Л. П. Общая теория высказывания / Л. П. Чахоян // Спорные вопросы английской грамматики. – Л., 1988. – С. 122-141.
5. Шиманюк Е. Г. Коммуникативно-прагматическое описание дискурса с общим значением одобрения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "русский язык" / Е. Г. Шиманюк – Москва, 2001. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. 10 Years [Video] / Directed by Jamie Linden. Starring: Lynn Collins, Channing Tatum, Rosario Dawson, Brian Geraghty – Boss Media – 100 min. – Release Date: September 12, 2011.
2. Four Weddings and a Funeral [Video] / Directed by Mike Newell. Starring: Hugh Grant, Andie MacDowell, Kristin Scott Thomas, Simon Callow – Polygram Filmed Entertainment, Channel Four Films – 117 min. – Release Date: January 20, 1994.
3. Happythankyoumoreplease [Video] / Directed by Josh Radnor. Starring: Malin Akerman, Tony Hale, Zoe Kazan, Kate Mara. — Tom Sawyer Entertainment. – 100 min. – Release Date: January 20, 2010.
4. Match Point [Video] / Directed by Woody Allen. Starring: Brian Cox, Matthew Goode, Scarlett Johansson, Emily Mortimer – BBC Films, Thema Production – 124 min. – Release Date: May 12, 2005.
5. Remember Sunday [Video] / Directed by Jeff Bleckner. Starring: Alexis Bledel, Zachary Levi, Merritt Wever, David Hoffman – Hallmark Hall of Fame – 96 min. – Release Date: April 21, 2013.
6. Something's Gotta Give [Video] / Directed by Nancy Meyers. Starring: Jack Nicholson, Keanu Reeves, Diane Keaton – Columbia Pictures (USA), Warner Bros. (International) – 128 min. – Release Date: December, 12, 2003.
7. Sweet November [Video] / Directed by Pat O'Connor. Starring: Keanu Reeves, Charlize Theron – Bel Air Entertainment – 120 min. – Release Date: February 16, 2001.
8. The Meddler [Video] / Directed by Lorene Scafaria. Starring: Susan Sarandon, Rose Byrne, J. K. Simmons – Stage 6 Films – 100 min. – Release Date: September 14, 2015.
9. What Women Want [Video] / Directed by Nancy Meyers. Starring: Mel Gibson, Helen Hunt, Marisa Tomei. – Icon Entertainment. – 127 min. – Release Date: December 15, 2000.

REGERENCES

1. Trofimova N. A. Exressive Speech Acts in Dialogical Discourse. Semantic, Pragmatic, Grammar Analysis: Thesis / N. A. Trofimova – ВВМ, 2008. – 376 p.
2. Formanovskaja N. I. Speculations over Speech Units / N. I. Formanovskaja // The Russian Language Abroad. – 2000. – № 1. – P. 56-63.
3. Formanovskaja N. I. Emotions, Feelings, Intentions, Expression in Speech / N. I. Formanovskaja // Emotions in Speech and Language. – М., 2005. – P. 106-116.
4. Chakhojan L. P. The General Theory of Utterances / L. P. Chakhojan // Controversial Issues of the English Grammar. – Л., 1988. – P. 122-141.
5. Shymanjuk E. G. Communicative and Pragmatic Description of the Discourse with the General Meaning of Approval: synopsis of a thesis... PhD: 10.02.01 "the Russian Language" / E. G. Shymanjuk – М., 2001. – 20 p.

Illocutionary aspect of the communicative support speech act in the discourse interpersonal intercourse

Buialska T. I.

Abstract. The article investigates the illocutionary force of the speech acts of communicative support in interpersonal communication. The multi-illocutionary capability of the investigated units has been defined. The multi-illocutionary potential asserts the speech acts of support both as the syncretic combination of optional and dominating illocution and as a generalized type of intentionally dependable communicative units. The article presents the classification of the investigated speech acts according to the criterion of the communicative functioning ability of the relevant utterances.

Keywords: *communicative support, speech act, multi-illocutionary capacity, intention.*

Иллокутивный аспект речевого акта коммуникативной поддержки в дискурсивном межличностном взаимодействии

Т. И. Буяльская

Аннотация. Статья посвящена исследованию иллокутивной силы речевых актов коммуникативной поддержки в межличностном взаимодействии. Определено полииллокутивный потенциал исследуемых единиц, позиционирующий их в качестве синкретического объединения факультативной и доминирующей иллокуции и в качестве обобщенного типа интенционально-зависимых коммуникативных единиц. В статье представлена классификация речевых актов поддержки согласно критерия коммуникативной функциональности представленных ими высказываний.

Ключевые слова: коммуникативная поддержка, речевой акт, полииллокутивность, интенция.

Кореферентні номінації у структурі фрактального концепту *GUSTAVE FLAUBERT*

Я. В. Бистров

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Paper received 14.11.16; Accepted for publication 20.11.16.

Анотація. У статті обґрунтовано роль текстової кореферентності у структурі фрактального концепту у світлі теорії синергетики. Встановлено, що кореферентні номінації є засобами фрактальної концептуалізації біографічного нарративу, а флуктуації референтної зони концепту забезпечують процес тиражування кореферентних найменувань біографічного суб'єкта.

Ключові слова: *фрактальний концепт, кореферентність, біографічний суб'єкт, біографічний нарратив, лінгво-синергетика.*

Вступ. Спроби інтеграції понять синергетики в сучасну лінгвістику у багатьох випадках обмежуються не тільки фрактальним аналізом метафори, розробкою синергетичних основ метафоричного смислотворення в художньому тексті чи семіотико-синергетичним дослідженням фрактальності текстотвірної категорії інтертекстуальності. Теорія лінгвістичних фракталів слугує основою для аналізу фрактальної сутності тексту і підґрунтям для аналізу текстової фрактальності у межах постулатів когнітивної лінгвістики, які розкривають зв'язок таких операцій процесу категоризації досвіду людини, як порівняння, ототожнення, аналогію, із структурними частинами тексту.

Мета статті – розкрити специфіку кореферентних номінацій референта біографічного суб'єкта, які об'єктивують фрактальний концепт (ФК) біографічного нарративу.

Об'єктом дослідження є фрактальний концепт у синергетичній макроструктурі біографічного нарративу. **Предметом** статті виступають засоби об'єктивності фрактального концепту у синергетичній макроструктурі біографічного нарративу. **Матеріалом** дослідження слугує роман Дж. Барнса "Flaubert's Parrot". **Методи** дослідження ґрунтуються на синергетичному підході до аналізу мовних явищ, що передбачало залучення фрактального аналізу даних і методу опозицій для встановлення змістових відношень кореферентності у структурі ФК.

Стислий огляд публікацій з теми. В сучасних лінгвістичних концепціях фрактальної теорії перші спроби поєднати теорію фракталів із когнітологічною наукою зроблені зокрема у межах дослідження процесів самоорганізації мовленнєвого твору в нейроподібній мережі [7], лінгвокогнітивного аналізу фрактальної метафоричної моделі у нарративі [5; 10; 11], проблем мовної динаміки дискурсу в річищі когнітивної синергетики і метафоричної інтерпретації складних структур фрактальної семіотики [2]. У лінгвістичній концептології, наприклад, С. Г. Воркачов уперше звернув увагу на схожість концепту із фрактальними структурами, зауважуючи, що "концепт наближається до фрактальних структур, які характеризуються надламаними межами, що відтворюється в "матрьошковій" самоподібності частин, а також роздільній (фрактальній – Я. В.) розмірності внутрішнього простору, видимим аналогом якого може бути поймаканий папір" [1, с. 12].

Результати та їх обговорення. Типовими характе-

ристиками фракталів є їхня самоподібність, тобто подібність частин до цілого і вкладеність цих підструктур у синергетичній макроструктурі тексту, яка вигідно доповнює загальну когнітивну макроструктуру нарративу. Багаторазові повторення (ітерації), синергія частин біографічного оповідного тексту (початку, середини і кінця) у фрактальних галуженнях і вкладеннях, синтез цілого з генерацією окремих елементів стають цілком прийнятними для побудови нарративної схеми біографії.

Співвідношення фракталів зі структурою художнього тексту дає можливість виокремити їхні основні властивості: 1) частина фракталу певним чином подібна цілому (насправді, у фрактальній теорії ця послідовність подібностей поширюється на нескінченність, однак важко уявити справжню нескінченну послідовність фрактальних повторень); 2) сприйняття фракталу відбувається відповідно до послідовності вкладених рівнів.

Будь-яка повторна репрезентація знаків (їхніх форм чи смислів) у нарративному тексті, на нашу думку, дозволяє з'ясувати особливості його фрактальної організації крізь призму поняття текстової *кореферентності* (від лат. *co-* – префікс, що означає сумісність, і референт (референтна тотожність) – відношення між компонентами висловлення (зазвичай іменними групами), які позначають один і той самий позамовний об'єкт чи ситуацію, тобто мають один і той самий референт [4, с. 243]. Кореферентність є текстотвірною категорією у відношенні до категорій цілісності (когерентність) і зв'язності (когезії) тексту як чинників, які організують його смислову структуру.

У біографічному нарративі, у якому фактуальна / нефактуальна інформація про життєву історію біографічного суб'єкта зорієнтована на передачу його життєвого досвіду, референційну зв'язність його структурних частин забезпечують кореферентні (субститутивні) співвідношення на позначення одного референта біографічного суб'єкта в тексті. Текстотвірний характер кореферентності забезпечує "вербальна різноаспектна репрезентація об'єкта, представляє концептуальну картину світу шляхом фрагментації її окремих компонентів, найоптимальніше виявляється у будь-якому типі тексту" [3, с. 27]. Структуротвірним елементом ФК біографічного нарративу є біографічний суб'єкт, його вербалізовані кореферентні номінації у кореферентних рядах, які утворюють когнітивну проекцію із актуального світу у світ нарративний.

У процесі представлення біографічного суб'єкта мовні одиниці, які пов'язуються відношеннями тотожності на позначення одного референта, виступають у ролі нарративних кореферентних одиниць, які є засобами фрактальної концептуалізації інформації у наративі.

Отже, фрактальний потенціал упорядкованих структурних частин і самоподібних патернів сприяє їх тиражуванню на основі кореферентності як важливої текстової категорії, яка забезпечує референційність, цілісність і семантичну зв'язність наративу.

Лінгвокогнітивна специфіка фрактальної організації біографічного наративу визначається моделюванням нарратотвірної структури, *фрактального концепту*, який ґрунтується на нерегулярній самоподібності (самототожності) його підструктурних елементів і є макропропозицією, котра забезпечує когерентність наративу.

В синергетиці фрактал як результат моделювання дозволяє стверджувати про якість усієї сукупності елементів у межах одного рівня (або декількох рівнів). Як наслідок, фрактал у концептуальному просторі наративу може виступати ефективною моделлю, за допомогою якої можна пояснити взаємозалежність і взаємодію якісної упорядкованості внутрішніх рівнів текстової структури (послідовності ітеративних структур) і кількісної дискретності (зведення нескінченних послідовностей до кінцевого числа закономірностей).

Останнє твердження про взаємозалежність і взаємодію стало відправною точкою для визначення нарратотвірного статусу ФК. Поєднанням фрактальної теорії із лінгвокогнітивним підходом, як зауважує С. М. Плотнікова, досягається динамізм наративу, коли фрактальні простори "самоорганізуються за принципом живого наростаючого знання і самі вилучають із себе той когнітивний аспект, який і є основним для їх формування" [8, с. 33]. Цей концепт моделюється насамперед за принципом самоподібності, у відношеннях фактуальності та нефактуальності, які відображаються у проекціях світу реального на зображений світ оповіді, різного роду перенесеннях із актуалізованого у віртуальне, від менш масштабного до більш масштабного.

Актуалізаторами цього мисленнєвого конструкту є референт біографічного суб'єкта і його кореферентні номінації у біографічному наративі. Отже, маркером вербалізації референта є кореферентна номінація біографічного суб'єкта, тобто імені референта, яке проектується на нарративний простір тексту. Референт біографічного суб'єкта взаємодіє з іншими самоподібними референтами, які об'єднуються в одному нарративному просторі. Когнітивний механізм тиражування кореферентів ФК визначається за критерієм подібності біографічних референтів, які в різних "подобах" інтерпретуються наратором як можливі форми існування нарративної ідентичності у біографічному тексті.

Процедура аналізу мовної об'єктивації ФК розпочинається із визначення ключової номінації біографічного суб'єкта, яка конденсовано репрезентує змістовий обсяг концепту, а також встановлення вербалізованих кореферентних номінативних субститутів (лексем та словосполучень) у кореферентних групах, які функціонують як семантично марковані вторинні

образотвірні одиниці у нарративному просторі.

Першоосновою кожної із проєкцій нарративного простору є нуклеарна точка (критична точка галуження) референтної зони концепту (РЗК). Ключовою номінацією виступає ім'я ФК, яке становить нуклеарну точку галуження РЗК, репрезентує денотативно-сигніфікативну сутність біографічного суб'єкта. Процес тиражування реального референта і його фікційної співвіднесеності розпочинається від точки біфуркації із уведення тих елементів, які призводять систему до нового стану і згодом скеровують подальший когнітивний процес визначення властивостей ФК. Референтну зону ФК актуалізують мовні кореферентні номінації, які фрактально самоподібні у кореферентних парах і рядах. Така процедура підтверджує думку О. В. Падучевої про те, що для виявлення концепту необхідним постає аналіз процесів номінації, оскільки "множинність концептуалізацій – це наслідок вибіркової людського сприйняття, яка лежить в основі когнітивної діяльності загалом" [6, с. 529].

Флуктуації РЗК призводять до певних відхилень, які забезпечують процес тиражування кореферентних найменувань біографічного суб'єкта. Відтак, флуктуації як ідентифікатори синергетичної макроструктури наративу, які розхитують референтну зону ФК і від яких залежать вербалізовані вияви ФК. З урахуванням вищезазначених нарратотвірних параметрів, а також кореферентності як текстової категорії, що впливає на фрактальну організацію біографічного наративу, ФК визначаємо як нарратотвірну структуру репрезентації текстового знання, яка конструється на основі принципу самоподібності і змістових відношень кореферентності, забезпечує процес тиражування біографічних референтів у різних (можливих) вербальних виявах тотожної ідентичності біографічного суб'єкта.

На особливу увагу заслуговує розгляд процесу галуження й визначення ролі флуктуації РЗК зокрема. Теорія самоорганізації систем виходить з поняття дисипативної (від лат. *dissipare* – розсіювати) структури, "коли на систему, яка знаходиться у нерівноважному стані, діють, загрожуючи її структурі, флуктуації (хаотичні коливання), настає критичний момент – система досягає точки біфуркації" [9, с. 27].

Флуктуації (відхилення й коливання) системи відіграють подвійну роль у біографічному наративі. З одного боку, флуктуації можуть виступати як нейтральний фон, не вносячи в систему помітних відхилень, коли спостерігаються, наприклад, різні позначення графічних та орфографічних варіантів вербалізованих елементів концепту, а з іншого боку, вони можуть привести систему, тобто РЗК, у критичний (якісно новий) стан, довести її до точки біфуркації (коли, наприклад, нові графічні образи беруть участь в утворенні нових слів і стають надбанням узусу). Водночас, біфуркативний потенціал вербалізованого референта визначається однією або декількома галуженнями, коли різні вербалізатори одного й того ж концепту називають один і той же референт біографічного суб'єкта, співвідносячи його з різними поняттями, а мовні номінації відбивають його різні властивості. Кореферентні номінації, які беруть участь у вербальній об'єктивації ФК, репрезентовані у

БН: власними назвами (графічними скороченнями включно); конструкціями описового характеру; синтаксичними конструкціями й загальнономінативними одиницями різного функціонального призначення і семантичного наповнення.

Ці вербальні засоби референції зумовлені різноаспектними інтерпретаціями й поліфонією особистості біографічного суб'єкта, а також багатовимірністю “я-репрезентації” суб'єкта, які “змушують” властивості системи стрибкоподібно переходити в альтернативні стани.

Змістовий обсяг ФК ідентифікують вербалізатори (репрезентанти) його референтної зони, які актуалізують різні ознаки одного і того ж біографічного суб'єкта нарративу. Референтійно тотожні номінації, кожна з яких акцентує на певних ознаках біографічного суб'єкта нарративу, утворюють кореферентний ряд. У нашому дослідженні кореферентна послідовність референтійно тотожних номінативних одиниць має ознаки фрактальності, з одного боку, через смислову віднесеність до одного і того ж референта, а з іншого, – завдяки тематичній неперервності самоподібних ітерацій референта в структурних частинах нарративу. Наративні кореферентні одиниці розширюють змістову структуру РЗК, доповнюючи і уточнюючи ідентифікацію референтного імені, репрезентованого семантично маркованою власною назвою у кореферентних парах і рядах.

У межах однієї РЗК біографічний суб'єкт репрезентує значна кількість номінацій у кореферентних парах і рядах із різною функціональною і стилістичною навантаженістю, різноаспектністю інтерпретації, змістовим потенціалом і, нарешті, нелінійною структурою ФК. Наприклад, у проаналізованих ФК кількість співвказівних найменувань біографічного суб'єкта сягає від двох номінативних вербалізаторів концепту <VIRGINIA WOOLF> (2), які утворюють кореферентну пару *Virginia* → *a goat* (*Virginia wants her sister to think, “The goat’s really looking rather well, isn’t she?”* [13, с. 114]) аж до 57 фрактально самоподібних графічних варіантів концепту <WILLIAM SHAKESPEARE>, як-от: *Saksper, Schakosper, Schackapere, Saxper, Schaftspere, Shakstaf, Chacsper, Shasspeere; WS; Shakaspeare, Shakispeare, Shakyspeare, Shakespire, Sakespeier, Saxpey, Saksper, Saksper, Saksper, Shagspere, Shaxbere, etc.* [14].

Наприклад, ключовою нарративною номінацією кореферентного ряду ФК <GUSTAVE FLAUBERT> виступає номінативна одиниця *Gustave Flaubert*, яка репрезентує його змістовий обсяг і виконує важливе семантичне навантаження у біографічному нарративі.

Параметри флуктуації у системі біографічному нарративі доводять референтну зону фрактального концепту до точки галуження його ключового імені і виявляються принаймні у трьох анімалістичних метафоричних образах – FLAUBERT IS BEAR, FLAUBERT IS CAMEL, FLAUBERT IS PARROT.

Експлікація концепту <GUSTAVE FLAUBERT> відбувається з урахуванням організаційного принципу його оповідної структури – непевністю чи сумнівами автора й наратора щодо пошуків автентичного папуги Флобера, який би пролив світло на життя і творчу свідомість письменника. Цей принцип зовсім не

суперечить, а радше навпаки, перебуває за аналогією у прямій залежності до так званих “несподіваних явищ” системи. На цьому етапі важливим постає аналіз флуктуацій (коливань) у межах РЗК, який доводить і водночас спростовує примарність цих пошуків.

Отже, метафоризація фрактального концепту <GUSTAVE FLAUBERT> у романі Дж. Барнса “*Flaubert’s Parrot*” реалізуються в персоналізованих образах тварин, крізь які проступає творча свідомість письменника. Метафоричний образ прояснює ракурс концептуалізації референта, який відображено у фрактальному концепті <GUSTAVE FLAUBERT> через уподібнення іншій сутності. Концептуальний біографічний референт анімалістичних метафор відображено в ключовому референтному імені *Gustave Flaubert* і в кореферентних найменуваннях *bear, camel, parrot*, актуалізованих у відповідних контекстах.

Метафорична проекція референтного імені *Flaubert* у романі відбувається через асоціативні зв'язки образу Флобера з тваринами в окремій главі “Бестіарій Флобера”. Біфуркаційний потенціал системи відбито в образі ведмеда, що співзвучний не тільки з іменем письменника, адже слово “ведмідь” французькою перекладається як грубіян, невихована людина, відлюдник. Не можна заперечувати впливу “ведмежих” повадок на літературну діяльність письменника: *Gustave was the Bear. When he was only twenty, people found him ‘an odd fellow, a bear, a young man out of the ordinary’; and even before his epileptic seizure and confinement at Croisset, the image had established itself* [12, с. 49]. [*He is the Bear: a stubborn bear* (1852), *a bear thrust deeper into bearishness by the stupidity of his age* (1853), *a mangy bear* (1854), *even a stuffed bear* (1869); *and so on own to the very last year of his life, when he is still ‘roaring as loudly as any bear in its cave’* (1880) [12, с. 51].

Метафоричне відтворення концепту відбувається за допомогою проекції референтного імені *Flaubert* на лексемну номінацію *camel*, коли творчий метод письменника проектується на характер верблюда, який у час творчості допомагає Флоберу бути одночасно серйозним та іронічним. У цьому контексті теж спостерігаємо біфуркативне галуження референтного імені концепту: якщо Флобер не ведмідь, то можливо він верблюд: *If Gustave hadn’t been the Bear, he might have been the Camel. Why the camel? Perhaps because it is a fine example of the Flaubertian grotesque: it cannot help being serious and comic at the same time. The species also exhibited a character trait which was familiar to Gustave* [12, с. 54].

Ключовим аспектом актуалізації фрактального концепту виступає процес творчості, оскільки саме папуга Лулу (*the parrot*) надихнула Флобера на створення оповідання “Просте серце” (*Un coeur simple*), яка є аттрактором РЗК: *Félicité + Loulou = Flaubert? Not exactly; but you could claim that he is present in both of them. Félicité encloses his character; Loulou encloses his voice. I imagined Loulou sitting on the other side of Flaubert’s desk and staring back at him like some taunting reflection from a funfair mirror. No wonder three weeks of its parodic presence caused irritation* [12, с. 18].

Біфуркативний потенціал референтної зони фрактального концепту відбитий у галуженні референтного імені *Flaubert*, яке під впливом флуктуації увиразнює гібридний образ письменника-папуги як біографічного суб'єкта. Загалом бестіарій Флобера вміщує й інші співвідношення референтно тотожних одиниць (*sheep, monkey, donkey, ostrich, dogs*), які, попри різне функціональне призначення та семантичне наповнення, є насамперед виразниками образотворення у БН.

Висновок. Досліджений ФК <GUSTAVE FLAUBERT> утворює кореферентний ряд *Gustave Flaubert* → *bear* → *camel* → *parrot* → *sheep* → *monkey* → *donkey* → *ostrich* → *dogs*, який конденсовано передає зміст біографічного нарративу, надаючи йому цілісності і семантичної зв'язності. Кореферентні номінації в різноаспектних інтерпретаціях ідентичності біографічного суб'єкта виступають структуротвірними складниками ФК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных линвоконцептов : монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214 с.
2. Галушко Т. Г. Фрактальная интерпретация в лингвистике / Т. Г. Галушко // Вестник Амурского государственного университета. Сер. Гуманитар. науки. – 2014. – Вып. 66. – С. 85–92.
3. Куриляк Л. П. Коререферентність у сучасному українському текстотворенні : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Куриляк Леся Павлівна. – Івано-Франківськ, 2004. – 201 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Орлова Е. Л. Фрактальная природа метафоры / Е. Л. Орлова // Вестник Иркутского гос. лингв. ун-та. – 2011. – Вып. 4 (16). – С. 179–182.
6. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
7. Пихтовникова Л. С. Самоорганизация когнитивной системы при создании речевого произведения : преимущества и ограничения / Л. С. Пихтовникова // Записки з романо-германської філології. – Одеса, 2015. – Вип. 1 (34). – С. 115–125.
8. Плотникова С. Н. Фрактальность дискурса как новое лингвистическое понятие / С. Н. Плотникова // Вестник Иркутского гос. лингв. ун-та. – 2011. – № 3(3). – С. 127–134.
9. Пригожин И. Порядок из хаоса : Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. Ю. А. Данилова / общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
10. Хахалова С. А. Возможность применения дискретной фрактальной парадигмы в исследованиях по метафоре / С. А. Хахалова // Вестник ИГЛУ. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Иркутск : ИГЛУ, 2008. – С. 96–101.
11. Bystrov Ya. Fractal metaphor LIFE IS A STORY in biographical narrative / Ya. Bystrov // Topics in Linguistics. – 2014. – Vol. 14, No. 1. – P. 1–8.
12. Barnes J. Flaubert's Parrot / Julian Barnes. – London : Vintage Books, 1990. – 190 p.
13. Cunningham M. The Hours / Michael Cunningham. – London : Fourth Estate, 1999. – 228 p.
14. Nye R. The Late Mr. Shakespeare / Robert Nye. – New York : Penguin Books, 1998. – 399 p.

REFERENCES

1. Vorkachev S. G. Variative and associative peculiarities of teleonomic concepts : monograph / S. G. Vorkachev. – Volgograd : Paradigm, 2005. – 214 p.
2. Galushko T. G. Fractal interpretation in linguistics / T. G. Galushko // Amursk State University. The Humanities. – 2014. – Issue 66. – P. 85–92.
3. Kurylyak L. P. Coreference in modern Ukrainian text production : PhD. Thesis. – Ivano-Frankivsk, 2004. – 201 p.
4. Linguistic Encyclopaedic Dictionary / [V. N. Yartseva, ed.]. – М. : Sov. encyclopaedia, 1990. – 685 p.
5. Orlova E. L. Fractal essence of metaphor / E. L. Orlova // Irkutsk State Linguistic University Bulletin. – 2011. – Issue 4(16). – P. 179–182.
6. Paducheva E. V. Dynamic models in the semantics of the vocabulary / Elena Victorovna Paducheva. – М.: Languages of Slavonic Culture, 2004. – 608 p.
7. Pikhovnikova L. S. Cognitive system self-organization during speech work creation : advantages and limitations / L. S. Pikhovnikova // Writings in Romance-Germanic Philology. – Odesa, 2015. – Issue 1(34). – P. 115–125.
8. Plotnikova S. N. Fractality of the discourse as a new linguistic phenomenon / S. N. Plotnikova // Irkutsk State Linguistic University Bulletin. – 2011. – Issue 3(3). – P. 127–134.
9. Prigogine I. Order out of Chaos : Man's new dialogue with nature / I. Prigogine, I. Stengers. - М. : Progress, 1986. - 432 p.
10. Khakhalova S. A. Feasibility of fractal paradigm in the research on metaphor / S. A. Khakhalova // Irkutsk State Linguistic University Bulletin. Linguistics and Intercultural Communication. – Irkutsk : IGLU, 2008. – P. 96–101.

Coreferent nominations in the structure of fractal concept *GUSTAVE FLAUBERT*

Bystrov Ya. V.

Abstract. The article reveals the role of textual coreference in the structure of fractal concept in the light of linguosynergetic theory. It is proved that coreferent nominations are the means of fractal conceptualization of information in biographical narrative, and the fluctuations of the referent zone of the concept facilitate the duplication of coreferent nominations of the biographical subject.

Keywords: *fractal concept, coreference, biographical subject, biographical narrative, linguosynergetics.*

Кореферентные номинации в структуре фрактального концепта *GUSTAVE FLAUBERT*

Я. В. Быстров

Аннотация. В статье обоснована роль текстовой коререферентности в структуре фрактального концепта в свете теории синергетики. Установлено, что коререферентные номинации являются средством фрактальной концептуализации биографического нарратива, а флуктуации референтной зоны концепта обеспечивают процесс тиражирования коререферентных наименований биографического субъекта.

Ключевые слова: *фрактальный концепт, коререферентность, биографический субъект, биографический нарратив, лингвосинергетика.*

Хештеги як організуючі перформативні метадані медійного політичного дискурсу Твіттеру (на прикладі хештеговисвітлення політичної кампанії виборів мера Парижу 2014 року)

Н. О. Давидюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 11.10.16; Accepted for publication 20.10.16.

Анотація. У статті розглянуто природу хештегів як організуючих елементів інтернет-дискурсу, що формують канали дискусії у просторі соціально-медійної інтернет-мережі Твіттер, як перформативних метаданих та як суб'єктивно вербалізованих номінацій дійсності (процесу, події, ставлення / оцінки, особистості), а також на основі аналізу хештегів передвиборчої кампанії у мери Парижу 2014 року створено тематичну та словотвірну класифікації вживаних у процесі зазначеної кампанії хештегів.

Ключові слова: хештег, техноморфема, гіпертекст, Твіттер, Інтернет-простір, медійний політичний дискурс, технодискурсивний акт, словотвір, маніпулятивні стратегії.

Характерною рисою сучасного Інтернет-простору є широке розповсюдження хештегів – нового лінгвістично-технічного феномену, який, підкоривши з непередбачуваною швидкістю екосистему свого виникнення Твіттер, мігрував у весь медійний простір. З'явившись лише у 2007 році та вразивши своєю гетерогенною природою та функціональним і маніпулятивним потенціалом світову спільноту, хештеги постали нагальним об'єктом наукового дослідження.

Метою нашої розвідки є дослідити природу хештегу як організуючого елементу інтернет-дискурсу та як суб'єктивно вербалізованої номінації дійсності (процесу, події, ставлення, особистості), а також на основі аналізу хештегів передвиборчої кампанії у мери Парижу 2014 року створити тематичну та словотвірну класифікації вживаних у процесі зазначеної кампанії хештегів.

У сучасній лінгвістиці хештег розглядають як мовний сегмент (слово або фразу (слова у фразі написані без пробілів, і іноді відокремлюються символом нижнього підкреслення «_» або першими великим літерами, що позначають початок нового слова)), якому передують знак #. Хештег водночас виступає і своєрідним маркером теми повідомлення, і гіперпосиланням, що вручну вставляється користувачем у твіттер-повідомлення і відкриває доступ до цілої низки твіттер-повідомлень з таким же хештегом, забезпечуючи їх полілогічний зв'язок. Зокрема, корейські вчені Х. Квак, Ч. Лі., Х. Парк та С. Мун наголошували, що хештег є своєрідною «домовленістю», впровадженою користувачами мережі для створення, відслідковування та долучення до певної дискусії [7, с. 594]. А. Бранс та Дж. Баргесс нагадують, що хештег є спадкоємцем водночас і каналів дискусії (чатів) IRC (Internet Relay Chat), і фолксономії (створена користувачами система класифікації та організації онлайн контенту за різними категоріями за допомогою метаданих, таких як електронні теги (англ. folksonomy, від folk – народний та taxonomy – від грец. розміщення по порядку + закон)) [4], які можна було зустріти на початку 2000 років на віртуальних платформах «Flickr» та «Delicious». Одна з провідних дослідниць Твіттеру Марі-Анн Паво, у свою чергу, пропонує вважати хештег *техноморфемою*, роблячи наголос на його різномірній природі: даний сегмент є безсумнівно мовним (він містить аббревіатури, скорочення, слова,

вирази або ж навіть цілі фрази), проте він водночас виступає (гіпер)посиланням, оскільки є відправним пунктом для створення ніби окремої «підмережі», каналу дискусії (за допомогою хештегу користувачі можуть знайти інші публікації, де його було вжито) [10, с. 162-164]. Продовжуючи свою думку, науковець зазначає, що хештег постає і мовною формою, основною функцією якої є *соціальна*, адже хештеги уможливають наявність «розсіяного членства» у Твіттері, техноконверсійності та «пошукабельності» дискурсу [10, с. 150-160].

Важливими для нашої розвідки є погляди О. Оздікіса, який у своєму дослідженні семантичної експансії хештегів, зокрема їх ролі у виявленні певних заходів (event detection), стверджує, що хештеги пов'язані з іншими мовними елементами твітерповідомлення відношеннями контекстуальності: «Ми вважаємо, що хештег має відображати загальний зміст (summary) твіту або бути дуже контекстуально релевантним до інших звичайних слів у твіті. Іншими словами, решта слів твіту виступають як щось на зразок контекстуального дескриптора для хештегів» [8, с. 1]. Марі-Анн Паво зауважує, що погодитися з даною думкою можна лише за умови того, що обернене твердження вважається так само істинним: «Дійсно, висловлене в твіті може роз'яснити, пролити світло на хештег. Проте сам хештег може контекстуалізувати твіт, як, наприклад, тоді, коли він відсилає до якось події оффлайн і полегшує розуміння змісту твіту» [10, с. 166].

На думку А. Бранса та Дж. Баргесса контекстуальна значимість хештегу може досягати навіть перформативності: «додати хештег до твіту є перформативним актом: це означає долучити хештег до того самого моменту, коли він формулюється і повертати його до цього самого моменту щоразу, коли його використовує хтось з тих, хто підписаний на сторінку автора твіту» [4, с. 6]. З цим погоджується і М.-А. Паво, зазначаючи, що вставка хештегу рівносильна «технодискурсивному акту»: «...це означає створити фольксономічну категорію (подія (захід), психологічний стан, оціночне твердження тощо) і, таким чином, впровадити можливість постійно поновлюваного потоку інформації щодо цієї категорії» [9, с. 111]. Отже, створити хештег, «перформативне метадане» («*métadonné performative*») у середині процесу пошука-

бельної розмови («searchable talk») означає виконати технодискурсивну дію, яка модифікує все середовище [10, с. 167]. Хештеги є потужними організаторами онлайн дискурсу, цифровими слідами, які роблять цифровий дискурс «пошукабельним», а це, в свою чергу, надає йому небувалого лінгвістичного виміру. Згідно з М.-А. Паво, завдяки хештегам дискурсивна пам'ять, інтертекстуальність, інтердискурсивність, поліфонія та діалогізм – все те, що лінгвістам іноді доводиться висліджувати за допомогою інтерпретації у невидимих шарах дискурсів, – стає видимим і експліцитним, воно більше не є побудовою аналітика-інтерпретатора [10, с. 154].

Російські вчені, серед яких Ю. Галяміна та О. Тесленко, зосереджуються на дослідженні семантичної природи хештегу, зокрема О. Тесленко визначає ці техноморфеми як «цільні номінації ускладнених явищ дійсності» [3, с. 111] та у цьому плані порівнює їх з фразеологізмами, все ж зазначаючи, що значення хештегів, на відміну від фразеологізмів, обумовлені семантикою компонентів, що входять до їх складу [1]. Погоджуючись з твердженням щодо семантичної цілісності хештегу, варто, проте, зазначити, що лише в окремих випадках хештеги позначають ускладнені явища дійсності, вони також можуть виступати маркуванням конкретної події, особи, явища, а також прагматичним вираженням суб'єктивної оцінки тих самих подій, осіб, явищ, яке І. Іссерс розглядає як «акт неймінгу» [2]. Наголосимо, що у наші ж дні процес хештеготворення можна кваліфікувати як сучасне концептотворення, адже, беручи за основу визначення концептуалізації як процесу «винайдення або розробки певної ідеї і / або її тлумачення, та їх формулювання і осмислення» [11], деякі хештеги перетворюються на «назви-етикетки», які під певним кутом зору можна вважати неологізмами нового роду. Ці назви стають фактично засобом створення певним чином забарвленого уявлення про позначуване явище / подію / особу, а їх масове вживання стає медійною подією і перетворює певне поєднання слів / слів та знаків у хештезі на єдиний концепт, єдине поняття у суспільній свідомості, яке у Твіттері перетворюється на «організуючий інструмент», який, у свою чергу, формує власний канал дискусії. Цей потенціал хештегів швидко усвідомили політтехнологи і почали використовувати ці техноморфеми з маніпулятивними цілями.

Для наочного підтвердження нашої думки ми проаналізували хештеговисвітлення політичної кампанії у мери Парижу у 2014 році з точки зору їх тематичної направленості, а також власне мовної природи хештегів, тобто їх словотвірної будови.

Для дослідження перевиборчої кампанії 2014 року у Франції нами було відібрано найпопулярніші хештеги саме Франції за допомогою онлайн-сервісу моніторингу хештегів «Keyhole» [12]. Ця програма дозволяє у режимі реального часу побачити не тільки кількісні показники вживання того чи іншого хештегу, а й найактивніші географічні зони (по всьому світі), у яких люди використовують певне метадане, та отримати кількісну статистику пікових днів його використання протягом тижня. Ідея дослідити таким чином Твіттер-простір Франції була запозичена у американських науковців, зокрема Дж. Кремптона,

М. Грехема, Т. Шелтона та інших, які проводять аналіз хештегів у контексті геовебу (*geoweb*) [5].

Функція та поняття геовебу було введено американським вченим-дослідником архітектури кіберпростору Чарльзом Херрингом [6, с. 4] для позначення явища комбінації Web 2.0 з будь-якою географічною інформацією. Вищезазначені вчені вивчають поняття геотеггінгу (*geotagging*) – процесу приєднання географічних метаданих до різноманітних інформаційних ресурсів – у твіттер-повідомленнях з метою аналізу соціального та часо-просторового поширення певних хештегів, їх частотності у співвідношенні з географічним місцеположенням користувачів, які вживають відповідні хештеги. Це дозволяє встановити певні патерни ретвіту повідомлень і, відповідно, виокремити найбільш ефективні з точки зору маніпуляції засоби розповсюдження певної інформації у віртуальній мережі за допомогою хештегів [5, с. 135].

Отже, спочатку нами було проаналізовано «таймлайни» найпровідніших політиків Франції (Анн Ідальго та Наталі Косіушко-Морізе (кандидати у мери Парижу 2014 року), а також Алана Жюпе, Марін Ле Пен, Жана-Франсуа Копе, Франсуа Фійона, Жана-Люка Меленсона) та «таймлайни» стрічок з ключовими словами «#France», «#élections», «#élections2014», «#municipales2014», відібрано найчастотніші хештеги та досліджено їх за допомогою програми «Keyhole».

Найпопулярнішим хештегом за передвиборчу кампанію у мери Парижу за даними програми Тренд Моніторингу став #PARISledébat, який, в свою чергу, відсилав нас до усіх твіттер-повідомлень, у яких його було зазначено. Так само, як і його менш популярні аналоги типу #municipales2014, #CarnetDeCampagne, #Mondébat2014, цей хештег дозволяє на пряму слідувати за виборчою кампанією у мережі, уможливило моментальність передачі інформації і дозволяє легко отримати доступ до усього матеріалу, пов'язаного з виборами – 2014.

Нами було проаналізовано найбільш вживані хештеги виборчих перегонів у мери Парижу у 2014 році, які використовувалися користувачами у парі з #PARISledébat (найпопулярніший хештег кампанії). Наголосимо на влучності формулювання самого тегу #PARISledébat, який є посиланням на сотні тисяч інших повідомлень, адже, наприклад, його аналог #ledébatparis виявився набагато менш потужним з точки зору його вживання користувачами Твіттеру. Можемо припустити, що хештеги, які починаються з артикля, не дуже вдалі: назва-концепт повинна одразу відсилати до якогось явища, бути орієнтиром, бажано і для іншомовних користувачів мережі.

Проаналізувавши усі найвживаніші хештеги виборчої кампанії у мерію Парижу 2014 року, які супроводжували хештег #PARISledébat, ми розділили їх на шість груп:

1) ті, які відсилають до події (виборів), нейтральні: #Paris2014; #municipales2014; #CarnetDeCampagne; #PS; #UMP; #HidalgoNKM; #MonVote2014;

2) тематично направлені (формують лексичні поля) – проблеми, які потребують вирішення у Парижі: #Transports; #sécurité; #pollution; #logement; #insecurité; #handicap; #personnesagées; #Accessibilité; #projet2gares; #pollutiondelair; #Légitimité Démocra-tique; #ModeDe-

ScrutinARevoir; #longjumeau; #embouteillages;

3) критично направлені:

а) критично направлені взагалі: #sectarisme; #insecurité; #incompétence; #NonAuDiesel; #amateurisme; #mensonge;

б) проти діючого президента та соціалістичної партії: #trahisonSocialiste; #dehorslessocialistes; #HollandeTouteLaFranceVeutTaDémission; #HollandeDemission;

4) хештеги у підтримку певного кандидата: #ParisLeDebatNKM; #ParisLeDebatHidalgo; #AvecNKM; #AvecAnne; #Hidalgo; #HidalGO; #NKM; #NKM2014; #PMAnne; #NKMeeting;

5) хештеги проти певного кандидата: #HidalgOUT; #Tartuffe (антаноміза власного імені, значення «лицемірний») (щодо А. Ідальго); #NKMENT; #PMAnne; #tiberi (причетність до «клану» Тібері);

б) вираз емоцій з приводу виборів / дебатів: #jdcjdr («Je dis ça, je dis rien»); #quandMeme; #JeDemande; #wow (англ.); #Soupir; #ohwait (англ.); #CeNEstQuUneExpression.

Можемо побачити, що хештегами можуть виступати іменники (#mensonge); прислівники (#quandMeme); вигуки (#wow); словосполучення, причому з будь-якими частинами мови, які узгоджуються між собою (#dehorslessocialistes; #pollutiondelair; #Légitimité-Démocratique); просто поєднання іменників в одне складне слово (#HollandeDemission); еліптичні речення (#NonAuDiesel); повні речення, навіть зі звертанням, проте без жодного розділового знаку (#HollandeTouteLaFranceVeutTaDémission);

абревіатури-акроніми (#jdcjdr); словосполучення з абревіатурами на позначення слів – «textspeak» (#projet2gares) тощо; класифікація словотвірних способів утворення політичних хештегів буде запропонована далі. Проте варто наголосити, що найбільш влучними і розповсюдженими виступають хештеги-словосполучення та хештеги-речення, адже вони істотно виділяються з-поміж інших, абревіатури, а також гра слів як, наприклад, побачене англійське «Go!» / «Go out!» у призвищі А. Ідальго: #HidalGO / #HidalgOUT. Зауважимо, що у даному випадку відбувається процес злиття слів, остання літера попереднього одночасно виступає першою літерою наступного, що є своєрідним прикладом морфологічної конкатенації: #NKMENT (тобто «NKM ment»); #PMAnne (тобто «PMA Anne», що означає: «Анн підтримує «PMA» («procréation médicalement assistée», штучне запліднення)).

Цікавим прикладом концепто-хештеготворення став хештег #LibertéEgalitéAccessibilité – перероблене гасло Франції, метою якого було привернення уваги до проблем людей з обмеженими можливостями. Для розповсюдження обізнаності та занепокоєння населення цією проблемою сам хештег було перетворено на соціальне гасло (влучне, містке), яке на постерах супроводжувалося зображенням паризьких статуй у інвалідних візках.

Варто зазначити, що Анн Ідальго часто вживала хештеги типу #Parisestmagique, #IcicestParis (ціле речення як хештег) для демонстрації свого власного ставлення до міста, мером якого вона прагнула стати.

Зазначимо, що розташування хештегу у твіттер-повідомленні довільне, він може бути вставлений як

на початку, так і в середині або наприкінці твіту. Хештег може передувати або слідувати тексту твіту (в такому випадку його можна назвати «зовнішнім»), а може бути і інтегрованим у синтаксичну конструкцію висловлювання як іменник, прикметник, частина складного речення тощо (такий хештег можна назвати «внутрішнім»).

Надзвичайно різноманітними постали способи лінгвістичного творення хештегів досліджуваної політичної кампанії, які ми розділили на наступні найпоширеніші групи:

- словотворча гра з іменем кандидата / назвою партії: #NoKoMent (англ. «no comment» – «без коментарів»); морфологічна конкатенація: #HidalGO; #HidalgOUT; #PMAnne; #NKMDr (+ епантеза: «merdre = merde»); #NKMeeting; #NKMENT; #NKMAire; #UMPopCorn (англ.) #UMPIreEnPIre (+ словосполучення); #UMPInder; #UMPOingDansTaFace (+ ціле речення);

- просто імена політиків (+ рік): #NKM2014 (абревіатура імені);

- неологізми з власними іменами: #Lepénisme-Médiatique (від імені Марін Ле Пен;

словосполучення / речення:

а) з іменами політиків: #AvecAnne; #AvecNKM; #cetainnkm; #QuandNKM; #hidalgoinplace (англ. з розмовної мови, репу; «in da place» = «in the place» – «на місці», «прийшла»); #VallsPremierMinistre; #Juppé2014; #HollandeCaSuffit; #BellevilleavecHidalgo;

б) з назвами партій / рухів: #OppositionDeGauche; #DictatureSocialiste; #ProtectionnismeSolidaire; #plusbelleladroite; #PSFail (англ. «заснавати невдачі»); #trahisonSocialiste; #dehorslessocialistes; #fnsinonrien; #dernièrelignedroite;

в) просто словосполучення: #untempsdavance;

5) комбінація слів:

а) іменник (власна назва) + обставина місця (напряму): #ChiracAuRabais; #nkmOUT (англ. «геть»; прислівник);

б) іменник + іменна частина мови, поєднання в одне слово-концепт: #changementmaintenant; #Moi-Maire; #HollandeDemission; #ParisLeDebatNKM; #ParisLeDebatHidalgo;

б) фігури мови, тропи (фігури метафоричного і метонімічного полів): #ChiracAuRabais; #Pompes-Funèbres; #Parachutée (щодо Н. К.-М.); #Tartuffe (антаноміза власного імені, значення «лицемірний») (щодо А. Ідальго); #MinistreDuDiesel (перифраза) (щодо Н. К.-М.); #bonnetsrouges (відбулася зміна референта: колишній символ свободи та громадянського обов'язку у Великій Французькій революції тепер відсилає до руху протестувальників, які вийшли на демонстрації проти політики Ф. Олланда);

7) прості речення: #JePoseLaQuestion; #JeDemande; #NousGarderonsLesClefs; #MaintenantCaSuffit; #Le5emeQuiOse;

8) речення зі звертанням: #TuNasPasComprisParis; #ByeByelessocialo; #HollandeTouteLaFranceVeutTaDémission;

9) складні речення (з власними іменами): #Sarkozy-DitHollandeFait;

10) сурядні речення причини: #carçamarche; #ParceQuElleLeVautBien;

11) сурядні речення умови: #SiJeSuisEluMaire-

DeTwitter;

12) імперативи: #allezbordeaux, #osezbordeaux; #VotezSansModération;

13) аббревіатури: #MNPT («Manif pour tous»); #jdcjdr («Je dis ça, je dis rien»);

14) зі словами, утвореними апокопою: #Bye-Byelessocialo; #sarkopipo тощо.

Розглянемо деякі хештеги більш детально: #Changementmaintenant: гра з лозунгом Ф. Олланда «Changement, c'est maintenant!», який у переробленому варіанті використовується для агітації скинення Ф. Олланда з посади президента; #FN: аббревіатура, Front National»; #ForceRep, #sarkopipo: скорочення (усічення – апокопа + суфікс «о») та злиття двох слів, в останньому прикладі – власного імені; #allezbordeaux, #osezbordeaux: імператив + заклик-звертання; використані Аланом Жюпе; #LePSIgnoreEstDansLeDèni: речення з відсутністю одного акцента, може сприйматися як речення з неправильною побудовою, надзвичайно розповсюджений хештег; #Le5èmeQuiOse, #Le15èmeQuiOse тощо; #StopHollande, #AvecHollande; #UMPitre: гра слів: UMP + Pître (блязень); #fnsinonrien: аббревіатура в еліптичному реченні, «Front National sinon rien»; асонанс даної фрази сприяє її запам'ятовуванню і влучності; #ByeByelessocialo: поєднання запозиченого з англійської мови вигук у усіченим за допомогою апокопи слова + суфікс «о».

У лідера Національного фронту Марін Ле Пен зустрічаємо цікаві авторські хештеги, які політик використовує для демонстрації іронії щодо дій своїх суперників, зокрема #paniqueàbord, або ж #LaCaste-Tremble. Такі хештеги привертають увагу аудиторії і майже стовідсотково не залишаються непоміченими.

Нами було виявлено, що політики спілкуються «напрямую» зі своїми виборцями у Твіттері, проводять так звані твіттер-прес-конференції, де у кожного користувача є можливість задати питання кандидату, варто лише додати до свого твіту певний хештег, наприклад, у А. Жюпе це – #caféJuppé, у М. Ле Пен – #DirectMLP; у Н. Косіушко-Морізе – #nkm2014.

Варто зазначити, що у запитах за цими хештегами користувачі стикаються з релятивною контекстуалізацією [10], яка характерна для мережі Твіттер, адже порядок твітів у стрічці новин змінюється відповідно до їх популярності (кількості ревітів та «лайків»), також можна переглянути «Топ» повідомлення за певним хештегом, стрічка яких формується у довільному порядку. На прикладі стрічки новин за посиланням #PARISledébat можемо побачити, що користувач ніколи не може знати наперед «контекстуальні координати» свого повідомлення серед тисяч інших, вони визначаються багатьма чинниками, які ми вже визначали і які є змінними. Отримуємо своєрідні дебати, у яких беруть участь як відомі діячі різних сфер, так і політики, агенції новин та звичайні громадяни, думки яких висловлюються, оцінюються іншими користувачами, викликають дискусії та коментарі, думками яких діляться. Іронічні, інформаційні повідомлення, заклики, висміювання – у стрічці новин це все стає єдиним потоком інформації з безлічі різних джерел, і кожне з повідомлень може набирати додаткову ілюктивну силу в залежності від контексту, у якому воно «висвічується». Проте це тема вже наступної розвідки.

Отже, аналіз хештегів, які супроводжували «#PARISledébat» у твіттер-повідомленнях, дозволив нам виділити шість головних тематичних груп твітів користувачів мережі, які були присвячені обраній події – виборам мера Парижу 2014 року, а дослідження способу лінгвістичного творення хештегів продемонструвало творчий словотвірний потенціал користувачів соціо-комунікативної мережі Твіттер. Перспективи дослідження вбачаємо у розширенні як словотвірної, так і тематичної класифікації хештегів передвиборчої кампанії у Франції 2014 року, дослідження ролі контекстуального оточення твітів з певними хештегами, аналізі хештегів наукового, соціального та інших дискурсів, аналізі хештеговисвітлення інших значущих подій сучасного суспільного життя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Галямина Ю. Е. Лингвистический анализ хештегов Твиттера // Современный русский язык в интернете / ред. Я. Э. Ахапкина, Е. В. Рахилина. — Москва: Языки славянской культуры, 2014. — С. 13-23.
2. Иссерс О. С. Речевое воздействие: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению (специальности) «Связи с общественностью». М.: Флинта; Наука, 2009.
3. Тесленко О. А. Современная естественная письменная речь: неполный стиль написания, или аллегрое письмо // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы III междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2014 г.). — М.: Буки-Веди, 2014. — С. 108-114.
4. Bruns A. & Burgess J. The use of Twitter hashtags in the formation of ad hoc publics // 6th European Consortium for Political Research General Conference. — Reykjavik: University of Iceland, 2011. — Режим доступа: <http://eprints.qut.edu.au/46515/>.
5. Crampton J.W., Graham M. Beyond the geotag: situating «big data» and leveraging the potential of the geoweb // Cartography and Geographic Information Science. — 2013. — Vol. 40. — № 2. — P: 130-139.
6. Gillen J., Merchant, G. Contact calls: Twitter as a dialogic social and linguistic practice // Language Sciences. — 2013. — №35. — P. 47-58.
7. Kwak H., Changhyun L., Hosung P. & Moon S. What is twitter, a social network for a news media? // Proceedings of the 19th international conference on World wide web. — New York: ACM, 2010. — P. 591-600.
8. Ozdikiş O., Senkul P., Oguztuzun H. Semantic expansion of tweet contents for enhanced event detection // Twitter 2012 International conference on advances in Social networks analysis and mining, 2012. — Режим доступа: <http://www.computer.org/csdl/proceedings/asonam/2012/4799/00/4799a020-abs.html>.
9. Paveau M.-A. Réalité et discursivité. D'autres dimensions pour la théorie du discours // Semen. - 2012. - №34. - P. 95-115.
10. Paveau M.-A. Technodiscursivités natives sur Twitter. Une écologie du discours numérique // Liénard, F. Culture, identity and digital writing, Epistémè 9, Revue internationale de sciences humaines et sociales appliquées. — Séoul: Université Korea, Center for Applied Cultural Studies, 2013. — P. 139-176.
11. <http://dictionary.reference.com/browse/definition>.
12. <http://keyhole.co/>.

REFERENCES

1. Galiamina Y.E. Linguistic analysis of Twitter hashtags // Modern Russian language in the Internet / edit. Y. Akhapkina, E. Rakhilina. — Moscow: Languages of Slavic culture, 2014. — P. 13-23.
2. Issers O.S. Speech influence: tutorial». — Moscow.: Flinta; Science, 2009.
3. Teslenko O.A. Modern natural written communication: incomplete style of writing or allegro writing // Philology and linguistics in modern society: materials of III international scientific conference (Moscow, November 2014). — Moscow: Buki-Vedi, 2014. — P. 108-114.
4. Bruns A. & Burgess J. The use of Twitter hashtags in the formation of ad hoc publics // 6th European Consortium for Political Research General Conference. — Reykjavik: University of Iceland, 2011. — Access: <http://eprints.qut.edu.au/46515/>.
5. Crampton J.W., Graham M. Beyond the geotag: situating «big data» and leveraging the potential of the geoweb // Cartography and Geographic Information Science. — 2013. — Vol. 40. — № 2. — P: 130-139.
6. Gillen J., Merchant, G. Contact calls: Twitter as a dialogic social and linguistic practice // Language Sciences. — 2013. — №35. — P. 47-58.
7. Kwak H., Changhyun L., Hosung P. & Moon S. What is twitter, a social network or a news media? // Proceedings of the 19th international conference on World wide web. — New York: ACM, 2010. — P. 591-600.
8. Ozdikiş O., Senkul P., Oguztuzun H. Semantic expansion of tweet contents for enhanced event detection // Twitter 2012 International conference on advances in Social Networks Analysis and Mining, 2012. — Access: <http://www.computer.org/csdl/proceedings/asonam/2012/4799/00/4799a020-abs.html>.
9. Paveau M.-A. Reality and discursivity. Other dimensions for discourse theory // Semen. — 2012. — №34. — P. 95-115.
10. Paveau M.-A. Native technodiscursivities in Twitter. Ecology of digital discourse // Liénard, F. Culture, identity and digital writing, Epistémè 9, Revue internationale de sciences humaines et sociales appliquées. — Séoul: Université Korea, Center for Applied Cultural Studies, 2013. — P. 139-176.
11. <http://dictionary.reference.com/browse/definition>.
12. <http://keyhole.co/>.

Hashtags as performative metadata that organizes political media discourse of Twitter (based on hashtag coverage of municipal elections campaign in Paris in 2014)

Davydiuk N.

Abstract. The article explores nature of hashtags as organizing elements of Internet-discourse that form discussion channels in the space of social media network Twitter, as performative metadata and as subjectively verbalized nominations of reality (processes, events, attitudes / evaluations, personalities), analyses popular hashtags of municipal elections campaign in Paris in 2014 as well as presents their thematic and word-formation classifications.

Keywords: *hashtag, techno-morpheme, hypertext, Twitter, Internet, media political discourse, techno-discursive act, word formation, manipulative strategies.*

Хэштеги как организующие перформативные метаданные медийного политического дискурса Твиттера (на примере хэштегоосвещения политической кампании выборов мера Парижа 2014 года)

Н. А. Давидюк

Аннотация. В статье рассмотрено природу хэштегов как организующих элементов интернет-дискурса, которые формируют каналы дискуссии в пространстве социально-медийной интернет-сети Твиттер, как перформативных метаданных и как субъективно вербализованных номинаций действительности (процесса, события, отношения / оценки, личности), а также на основе анализа хэштегов избирательной кампании в мэры Парижа 2014 года создано тематическую и словообразовательную классификации употребляемых в процессе указанной кампании хэштегов.

Ключевые слова: *хэштег, техноморфема, гипертекст, Твиттер, Интернет-пространство, медийный политический дискурс, технодискурсивный акт, словообразование, манипуляционные стратегии.*

Загальнолюдські цінності в дискурсі соціальної реклами США

О. В. Дячук

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Paper received 11.10.16; Accepted for publication 20.10.16.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню загальнолюдських цінностей, які представлені в дискурсі соціальної реклами США. Основою загальнолюдських цінностей є гуманістичні уявлення людства про пріоритет цінності людського життя, здоров'я, прав людей на розвиток, виявлення своїх здібностей, спілкування, подорожі. Подібні цінності є системою аксіологічних максим, зміст яких є зрозумілим і прийнятним для більшості людей, незалежно від їх раси, національності, віку тощо. Загальнолюдськими цінностями, репрезентованими в дискурсі соціальної реклами США за допомогою різнорівневих одиниць позитивно оцінної семантики, є такі поняття: *family* (сім'я), *love* (любов, кохання), *friendship* (дружба), *life* (життя), *health* (здоров'я).

Ключові слова: загальнолюдські цінності, дискурс соціальної реклами, гуманізм, аксіологія.

У дискурсі соціальної реклами США продемонстровано й загальнолюдські цінності, що їх сприймають і поділяють не тільки всі члени американського суспільства або їх більшість, але й усі люди світу, весь рід людський, життя, розвиток та наступництво якого базується на цих цінностях. Системоутворювальним для загальнолюдських цінностей є принцип гуманізму (від лат. *humanus* – *людяний*), що полягає у визнанні абсолютного пріоритету цінності людського життя, права людини на вільний розвиток та вияв своїх здібностей, ствердження благ людини як критерію оцінювання соціальних відносин [1, с. 12]. Під гуманізмом розуміють також людяність і людинолюбство. До загальнолюдських цінностей зазвичай належать право на життя людини, її здоров'я, свобода, сім'я, знання, труд, мир (відсутність війни та ворожнечі), повага до старших, любов до дітей, турбота про близьких, добро, порядність, чесність і т. ін.

Вважається, що процеси глобалізації, інтеграції, які супроводжуються взаємопроникненням різних культур, спричиняють закономірні конфлікти систем цінностей [1, с. 37]. Такі конфлікти можуть призвести не тільки до дестабілізації того чи іншого суспільства, але й до відкритих воєнних дій. Типовим прикладом виступають саме США, що пропагують пріоритетність західних цінностей у всьому світі та постійно конфліктують з країнами ісламського світу. Саме загальнолюдські цінності, які інтерпретують в кожній країні по-різному, виступають основними регуляторами взаємовідносин та основою порозуміння представників різних націй, культур, етносів. Відомий також і погляд про те, що побудова взаємовідносин на основі загальнолюдських цінностей призводить до руйнування національної ідентичності та самосвідомості народу, етніцизму, знищення національних культур та народного духу. Проте роль загальнолюдських цінностей у житті тієї чи іншої нації та кожного конкретного індивіда важко переоцінити.

Матеріалом для аналізу слугували рекламні повідомлення з електронних джерел. Ціллю даної статті є дослідження та аналіз найбільш розповсюджених проблем, які постають у дискурсі англійської соціальної реклами.

Дискурс соціальної реклами покликаний сприяти гуманізації мультикультурного та мультинаціонального американського суспільства, гармонізації соціальних стосунків і взаємин у ньому, допомагати вирішувати проблему відчуження між його громадянами,

людиною та суспільством, людиною та державою. У зв'язку із цим система загальнолюдських цінностей безпосередньо відображена в її дискурсі, зокрема:

(1) *After all, family is still family, and love is still love* [3].

Повторюваність лексичних одиниць *family*, *love* у наведеному реченні свідчить про те, що вони є його основними одиницями, використаними для позначення цінностей, які є близькими та зрозумілими будь-якій людині у будь-якій країні та частині світу.

Проаналізуємо інший приклад дискурсу соціальної реклами США:

(2) *Every child needs a family* [2].

У зазначеному рекламному повідомленні лексична одиниця *family* виступає засобом позначення однієї з головних цінностей більшості людей.

Хоча у поданому реченні, автор також апелює до цінності сім'ї та використовує для її позначення ту ж саму одиницю *family*, зміст цього речення є дещо іншим. Він розкриває проблему дітей-сиріт, яка існує в країні. Те, що відчуває дитина-сирота, можна зрозуміти з її зображення: ця дитина тягнеться руками до дорослого чоловіка та жінки, що є манекенами у магазині одягу. Якщо вербальний складник вказаної соціальної реклами є тільки засобом констатування того факту, що кожна дитина потребує сім'ї, то у поєднанні із зображенням дитини-сироти в ній цей факт дещо переосмислюється і викликає відчуття жалю, співчуття не тільки до зображеної дитини, але й до всіх дітей-сиріт, які шукають і потребують батьків. Сім'я постає для таких дітей найвищою цінністю.

Проаналізуємо низку прикладів дискурсу соціальної реклами США, про батькам та їх взаємовідносини із дітьми:

(3) *With your child, learn about nature. Get involved in your child's education;*

(4) *With your child, read a story. Get involved in your child's education* [11].

Безумовно, зазначені рекламні слогани виступають своєрідними підказками, чого та як батьки повинні навчати своїх дітей. На нашу думку, ці речення актуалізують також систему ціннісних уявлень про те, яку саме роль батьки повинні відігравати в житті кожної дитини, в чому саме полягає їх батьківській обов'язок та справжня любов до своєї дитини. Кожне із рекламних повідомлень містить також речення (*Get involved in your child's education*), що закликає американських батьків долучатися до процесу освіти своєї дитини. Відзначаємо, що поряд з вербальним

складником наведених прикладів соціальної реклами США, неабияку роль у здійсненні впливу на адресата відіграє її візуальний складник: плакати, гойдалки, автобус, на яких і зроблено вказані написи. Поряд із цим плакатами, на гойдалці і зображено зокрема реальну дитину та матір-афро американка.

Те, що роль матері в житті дитини важко переоцінити, показано власне на іншому прикладі американської соціальної реклами. Окрім тексту, вона містить також фотографію жінки, яка годує своє немовля:

(5) *BREAST IS BEST* [5].

Текст реклами містить онтологічно оцінку позитивну одиницю *best*, використання якої поряд з лексемою *breast* дозволяє автору реклами вказати на те, що саме молоко з грудей матері є найбільш корисною та прийнятною їжею для немовля. Правильному розумінню змісту тексту соціальної реклами сприяє, безумовно, його вербальний складник.

Оскільки зазвичай дорослі діти та їх батьки живуть у США окремо, проблема піклування про літніх батьків та догляду за ними для країни є досить актуальною. Саме за допомогою соціальної реклами американців закликають не забувати про своїх батьків і піклуватися про них. Про це свідчать такі приклади:

(6) *Don't forget about your parents* [4].

(7) *Your parents need you help* [3].

Кожен з визначених текстів соціальної реклами супроводжується зображенням літніх людей, які потребують допомоги. Вербальний та візуальний складник вказаних прикладів дискурсу соціальної реклами сприяють впливу на адресата та нагадують американцям про їх обов'язок по стосовно своїх батьків.

Звернемося до аналізу іншого прикладу соціальної реклами США означеної тематики:

(8) *Roles change without noticing* [9].

Зазначимо, що дискурс соціальної реклами розташовано на малюнку, розділеному на дві частини. На одній частині зображено маленьку дитину, яка сидить за столом поряд із жінкою, яка її годує. На іншій частині зображено жінку, яка годує бабусю за тим же самим столом. Візуальний складник соціальної реклами дозволяє з'ясувати, що маленька дівчинка та жінка, бабуся та жінка є одними й тими ж самими особами, дочкою та матір'ю, а дискурс соціальної реклами вказує на те, що вони із часом лише помінялися ролями і тепер вже не матір піклується про маленьку дочку, а доросла дочка опікується матір'ю, годуючи її. Подібна реклама в єдності її вербального та візуального складників призначена нагадати адресатові про обов'язок піклуватися про своїх батьків.

Проаналізуємо приклад дискурсу соціальної реклами США, що розкриває розуміння смислу життя як найвищої цінності, даного людині лише один раз:

(9) *Go confidently in the direction of your dreams! Live the life you've imagined. Never, never, never give up. DANCE as though no one is watching you. LOVE as though you have never been hurt before. SING as though no one can hear you. LIVE as though heaven is on the earth. LIFE ISN'T ABOUT FINDING YOURSELF. LIFE IS ABOUT CREATING YOURSELF* [7].

Речення, що власне розкривають розуміння смислу людського життя автором дискурсу соціальної

реклами, подано в цьому рекламному повідомленні великими літерами. Неабияке значення в осягненні цього смислу відіграють і поради автора про те, як саме людина повинна прожити життя, у формі наказових речень, що складаються здебільшого з позитивнооцінних одиниць (*Go confidently in the direction of your dreams! Live the life you've imagined. Never, never, never give up. DANCE as though .... LOVE as .... SING as though.... LIVE as though heaven is on the earth*). Відзначимо, що частина вказаного тексту (*DANCE as though .... LOVE as .... SING as though.... LIVE as though heaven is on the earth*) є загальноновідомим висловом видатного американського письменника Марка Твена (1835-1910 pp.), на який й дотепер посилаються не тільки в публіцистиці та художній літературі, але й, як бачимо, у соціальній рекламі США. Безумовно, у зазначеному афоризмі відображено бачення талановитого американського письменника того, як саме людина повинна прожити своє життя. Досвід і життєву мудрість видатний митець залишив своїм нащадкам-американцям на сторінках власних книг, тому дискурс соціальної реклами зображено у відкритій книзі.

Життєвий досвід та мудрість людства подано у тексті іншої соціальної реклами, а саме:

(10) *You don't have to see the whole staircase, just take the FIRST STEP* [8].

Отже, дискурс реклами написано на сходах, які, на нашу думку, уособлюють кар'єрне зростання, життєвий шлях, подолання труднощів на ньому. Таке розуміння зображених сходів дозволяє нам кваліфікувати зазначений дискурс як пораду, дану адресатові соціальної реклами не тільки її автором, але й іншими людьми, що успішно долали подібні сходи в своєму житті.

Порадою та життєвою мудрістю вважаємо також інший текст соціальної реклами США:

(11) *TRAVEL AS MUCH AS YOU CAN. AS FAR AS YOU CAN. AS LONG AS YOU CAN. LIFE'S NOT MEANT TO BE LIVED IN ONE PLACE* [10].

Указаний дискурс соціальної реклами, в якому американців, передусім, закликають подорожувати (*TRAVEL AS MUCH AS YOU CAN....*), дещо перегукується з іншим відомим висловом Марка Твена: "*Only two things we will regret on his deathbed – that a little love and little travelled*" (*Тільки про дві речі ми будемо шкодувати на смертному одрі – що мало кохали та мало подорожували*) [цит. за 190, с. 334 – перекл. наш]. Трикратне використання виразу *as ... as you can* сприяє приверненню уваги адресата до поданої інформації, здійсненню комунікативного впливу на нього. Розуміння того, як саме краще прожити життя, щоб воно було цікавим і насиченим, актуалізовано також у реченні: *LIFE'S NOT MEANT TO BE LIVED IN ONE PLACE*.

Однією з головних загальнолюдських цінностей, яка визначає особливості людських взаємовідносин у ставлення один до одного, є дружба. Про дружбу йде мова й у дискурсі американської соціальної реклами, зокрема:

(12) *Friendship keeps us strong;*

(13) *Friendships are good for our mental health* [6].

Характеризуючи дружбу як позитивне явище, автори

текстів соціальної реклами використовують низку позитивнооцінних одиниць, за допомогою яких зазначають, що вона є корисною і цінною для психічного здоров'я людини. На останнє вказує не тільки прикл. 12, в якому про це говориться прямо (*Friendships are good for our mental health*), але й прикл. 13, в якому прислівник *strong* позначає відповідний стан психічного здоров'я індивідів (*Friendship keeps us strong*).

Однією з найголовніших цінностей для будь-якої людини є її здоров'я. Маючи серйозні проблеми зі здоров'ям, людина не може повноцінно працювати, відпочивати, подорожувати, насолоджуватися спілкуванням із іншими. Турбота про здоров'я своїх громадян є першочерговим завданням держави, обов'язком якої є створення умов для лікування людей, забезпечення їх медичними страховками, надання інвалідам та особам із обмеженими можливостями певних пільг. І хоча США посідають перше місце за кількістю людей, зайнятих у сфері охорони здоров'я, а держава виділяє великі кошти на підтримку та розвиток цієї сфери, рівень надання медичної допомоги та загальний рівень здоров'я громадян країни не є високим. США перебуває на сорок першому місці у світі за рівнем дитячої смертності та сорок п'ятому – за тривалістю життя.

Соціальна реклама, створена громадськими та державними організаціями в країні (лікарнями, медичними центрами та асоціаціями) всіляко закликає американців підтримувати та контролювати своє здоров'я, попереджає про можливі недуги та наслідки шкідливих звичок, вживання наркотиків, пияцтва, тютюнопаління, надає інформацію про те, куди людина може звернутися для боротьби зі шкідливими звичками для того, щоб здати аналізи. Про це свідчать приклади:

(14) *You feel, as if you've known him forever, but that doesn't mean you know everything. Get a free HIV Test. 1-800-223-86-36. HIV TEST* [3].

(15) *SMOKING CAUSES STROKE. QUIT SMOKING TODAY. CALL 311 OR 1-866-NYQUITS. www.nysmokefree.com* [3].

В обох прикладах вказано, куди саме людина може звернутися для вирішення своїх проблем, надано телефони медичних установ і закладів. Типовим для подібних рекламних повідомлень є те, що людину в ній завжди закликають до певних дій (прикл. 14 – *Get a free HIV Test*, прикл. 15 – *QUIT SMOKING TODAY. CALL 311 OR 1-866-NYQUITS*).

Оскільки однією з глобальних проблем для американського суспільства є ожиріння, соціальна реклама країни закликає також стежити за своїм харчуванням, займатися фізичними вправами та спортом. Типовими прикладами подібної соціальної реклами є:

(16) *STOP JUNK FOOD* [2].

(17) *Obesity kills more people than the Hepatitis virus. Prevent it by exercising often* [3].

Якщо у прикл. 16 американців лише закликають до здорового харчування та занять спортом, то у прикл. 17 пояснено причина, чому ожиріння є шкідливим для здоров'я, а вплив цієї хвороби на організм порівнюють зі смертоносною дією вірусу гепатиту, що загалом вважається менш небезпечним ніж ожиріння (*Obesity kills more people than the Hepatitis virus*). Використовуючи подібні аргументи, американців закликають боротися з ожирінням за допомогою фізичних вправ (*Prevent it by exercising often*).

Проблемою американського суспільства є не тільки фізичні, але й духовні хвороби та недуги, проблеми самотності, втрати близьких людей. Саме тому метою створення соціальної реклами в США є також надання людям моральної підтримки, наприклад:

(18) *You May Be Losing Your Friend But Not Your Way of Life* [6].

За допомогою стверджувального речення із протиставним сполучником *but* автор дискурсу соціальної реклами підкреслює, що втрату друга не можна ототожнювати із втратою сенсу життя. Ці дві події автор реклами не пов'язує між собою (*...Losing Your Friend But Not Your Sense of Life*), що й надає, на нашу думку, можливість адресатові правильно оцінити ситуацію у разі можливої втрати друга.

Основою загальнолюдських цінностей, відображених в соціальній рекламі США, є гуманістичні уявлення людства про пріоритет цінності людського життя, здоров'я, прав людей на свободу, працю, розвиток, вияв своїх здібностей, спілкування та інше. Подібні цінності поділяють не тільки представники американського суспільства, але й все світове співтовариство. Саме тому загальнолюдські цінності *family* (сім'я), *love* (любов, кохання), *friendship* (дружба), *life* (життя), *health* (здоров'я) поширені в дискурсі соціальної реклами США. Їх репрезентація здійснюється різнорівневими одиницями, аксіологічне значення яких є системномовним або ж контекстуально зумовленим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. — Москва : Слово, 2000. — 624 с.
2. Lannon J. How public advertising works / Judie Lannon. — Washington : World Advertising Research Center, 2008. — 526 p.
3. Schuman D. Public service announcements in the USA / D. Schuman. — Chicago : Jones & Bartlett Learning, 2007. — 178 p.
4. 190 Stone O. The untold history of the United States / O. Stone, P. Kuznick. — N.Y. : Gallery Books, 2013. — 784 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Breast is Best* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <https://www.psacentral.org/assets/search/thumbnail/print/page29>.
6. *Friendship Keeps Us Strong* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.mentalhealth.org/help-information/mental-health-psa-example2>.
7. *Go Confidently In The Direction Of You Dreams* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.oddties123.com/the-best-examples-of-public-service-announcements/3>.
8. *Just Take The First Step* [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://psa.us/harry-golden/just-take-a-first-step/>.

9. *Roles Change Without Noticing* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.arkansasabate.org/psaexamples7.htm>.
10. *Travel As Much As You Can* [Electronic Resource]. — Access Mode : [https://www.psacentral.org/assets/search/](https://www.psacentral.org/assets/search/thumbnail/print/page65)
11. *With Your Child* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : [https://www.psacentral.org/assets/search/](https://www.psacentral.org/assets/search/thumbnail/print/page47)

REFERENCES

1. Ter-Minasova S. H. Language and cross-cultural communication / S. H. Ter-Minasova. — Moscow : Slovo, 2000. — 624 p.
2. Lannon J. How public advertising works / Judie Lannon. — Washington : World Advertising Research Center, 2008. — 526 p.
3. Schuman D. Public service announcements in the USA / D. Schuman. — Chicago : Jones & Bartlett Learning, 2007. — 178 p.
4. 190 Stone O. The untold history of the United States / O. Stone, P. Kuznick. — N.Y. : Gallery Books, 2013. — 784 p.

SOURCES ILLUSTRATIONS

5. *Breast is Best* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : [https://www.psacentral.org/assets/search/](https://www.psacentral.org/assets/search/thumbnail/print/page29)
6. *Friendship Keeps Us Strong* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.mentalhealth.org/help-information/mental-health-psa-example2>.
7. *Go Confidently In The Direction Of You Dreams* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.oddties123.com/the-best-examples-of-public-service-announcements/3>.
8. *Just Take The First Step* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://psa.us/harry-golden/just-take-a-first-step/>.
9. *Roles Change Without Noticing* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.arkansasabate.org/psaexamples7.htm>.
10. *Travel As Much As You Can* [Electronic Resource]. — Access Mode : [https://www.psacentral.org/assets/search/](https://www.psacentral.org/assets/search/thumbnail/print/page65)
11. *With Your Child* [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : [https://www.psacentral.org/assets/search/](https://www.psacentral.org/assets/search/thumbnail/print/page47)

Universal values in the Public Service Advertising Discourse in the USA

Diachuk O.

Abstract. The article is devoted to exposing universal values which are introduced in the USA advertising discourse. The principles of universal values are humanistic conception of humanity about wealth priorities of life, health, human rights regarding the development, finding aptitude, communication, travelling. These values are systems of axiology maxim, their content is understandable and acceptable for more people, regardless of race, nationality, age and etc. Universal values which are represented in the USA advertising discourse with the help of different unities positive-evaluation semantics are such concepts: *family* (сім'я), *love* (любов, кохання), *friendship* (дружба), *life* (життя), *health* (здоров'я).

Keywords: *universal values, public service advertising discourse, humanity, axiology.*

Общечеловеческие ценности в дискурсе социальной рекламы США

Е. В. Дячук

Аннотация. Статья посвящена исследованию общечеловеческих ценностей, которые представлены в дискурсе социальной рекламы США. Основой общечеловеческих ценностей гуманистические представления человечества о приоритете ценности человеческой жизни, здоровья, прав людей на развитие, выявление своих способностей, общение, путешествия. Подобные ценности – это система аксиологических максим, содержание которых является понятным и приемлемым для большинства людей, независимо от их расы, национальности, возраста и тому подобное. Общечеловеческими ценностями, репрезентированными в дискурсе социальной рекламы США с помощью равноуровневых единиц позитивно оценочной семантики, являются следующие: *family* (семья), *love* (любовь, любовь), *friendship* (дружба), *life* (жизни), *health* (здоровье).

Ключевые слова: *общечеловеческие ценности, дискурс социальной рекламы, гуманизм, аксиология.*

Лінгвопоетичний вимір дослідження психологізму художнього тексту

Я. М. Дмитренко

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: popova_yasya@mail.ua

Paper received 10.11.16; Accepted for publication 20.11.16.

Анотація. У статті досліджено основні засади формування лінгвопоетики як окремого розділу мовознавства, виявлено науковий апарат та напрямки її дослідження. Спираючись на основні категорії дослідження лінгвістичної поетики, сформовано основні засоби і прийоми продукування психологізму художнього тексту. Поліаспектність дослідження мовних засобів у створенні психологічної напруги дозволяє виявити повноформатне зображення цього явища.

Ключові слова: психологізм, лінгвопоетика, персонаж, психічний стан, емоції, художній текст.

Сучасна наука, як явище прогресивне та багатозаповнене, потребує постійного пошуку нових відкриттів. Як результат цього виникають нові спроби створення іншого вивчення вже відомого та аналізу нового. Сьогоднішня тенденція переплетіння вже відомих галузей дала можливість до нових відкриттів, або ж навпаки, недостатня здатність схожих галузей пояснити досі невідомі речі зумовлює появу нових методів дослідження.

Лінгвістика у своєму повноформатному вимірі дослідження мовних явищ вміщує різні рівні вивчення мовних одиниць. Та попри це, у сумісництві з іншими дисциплінами має деякі невизначеності, або недомовленості, чи то недостатнє вивчення. Лінгвопоетика як самостійний нині напрям науки, виокремилась з поєднань і протилежностей таких дисциплін як лінгвістика, літературознавство, естетика, психологія, філософія.

Мета розвідки – виявити особливості різноаспектного та різнорівневого лінгвопоетичного зображення психологізму у художньому тексті.

Перебуваючи в активному вивченні, мова художніх текстів стала простором для здійснення досліджень у галузі лінгвопоетики таких науковців як В. Б. Бурбело, С. Я. Єрмоленко, В. С. Калашник, В. І. Кононенко, А. В. Корольова, Т. А. Космеда, Л. А. Лисиченко, Л. І. Мацько, О. О. Маленко, А. К. Мойсієнко, А. Н. Науменко, Л. О. Ставицька, І. І. Степанченко, В. А. Чабаненко.

Засновником учення про лінгвістичну поетику можна вважати В. Виноградова. У спробах сформулювати окремість науки про лінгвістику тексту вчений намагається окреслити методологічне поле дослідження, воно «має показати такий внутрішній зміст її і такі зовнішні форми і особливості, які забезпечують їй право на те, щоб бути самостійним об'єктом вивчення» [5, 28-29]. Такий підхід можна назвати класичним продовженням у дослідженні художньої мови. Дослідник говорить про різні погляди на мову та особливості естетизації у художній мові: «об'єктом науки про поетичну мову є не сама мова, як особливе суспільне явище, а поняття про нього або про його особливе функціональне застосування, утворене під певним естетичним кутом зору. У поняття поетичної мови як об'єкта теорії поетичної мови входить багато загальних ознак мови, мови взагалі, переважно його специфічні ознаки як мови поетичного, як об'єкта і знаряддя словесного мистецтва, і та точка зору, згідно якої ці ознаки відволікаються від нескінченно різних поглядів на мову і його різноманітних функціональ-

них застосувань» [5, 29].

Векторність учення про лінгвопоетику у В. Виноградова має антропоцентричну спрямованість. Ця особливість стала однією з ключових ознак дослідженої художньої мови, адже вчений «сформулював методологічні засади вивчення художньої мови, конкретизував об'єкт і предмет дослідження, окреслив роль автора і читача у кодуванні й декодуванні смислів поетичного тексту, продукуючи тим самим ідеї антропоцентричного осмислення інтелектуальної й творчої діяльності людини» [16, 36].

Науковий дискурс про художню мову стикається з рядом несумісниць у її виокремленні як самостійного явища. Попри те, що лінгвістична поетика має свій науковий апарат, подекуди вивчення художнього тексту здійснюється за її відсутності. «Чи не пробуємо ми часто-густо навіть і сьогодні, як і сотні років тому, сприймати текстове слово двома традиційно описовими і через це безпорадними (тобто такими, що ведуть до глухого кута) методами: літературознавчим (бачимо лише образ у слові, забуваючи при цьому про саме слово як форму цього образу) та лінгвістичним (характеризуємо мовні параметри слова, забуваючи при цьому про його образність)» [19, 183]. Також, варто враховувати, що літературний твір – продукт літератури, а засоби, якими створений цей текст – об'єкт дослідження мовознавства. Розуміння такої взаємозалежності стало для науковців новим шляхом до осмислення такого феномену.

Здійснення досліджень у річці лінгвістичної поетики зосередило увагу до естетичної організації. При цьому назви варіювалися у різний спосіб: «стилістика художньої мови», «мова і стиль письменника», «мовний стиль письменника», «лінгвостилістика», «лінгвопоетика» [10, 10]. Наявність такої кількості назв свідчить про досить довгий шлях формування, та значинність поданої дисципліни. Об'єктно-предметне визначення лінгвопоетики сформувало ряд теоретичних визначень дослідницького апарату.

Представники російського мовознавства розробили свою теоретичну базу про лінгвопоетику. Науковці В. Задорнова та А. Ліпгарт виокремлюють учення про художній текст у зв'язку з естетичною домінантою та авторською позицією. Тож, Задорнова говорить, що «лінгвопоетику можна визначити як розділ філології, що вивчає естетичні властивості, придбані мовними одиницями в художньому контексті <...> іншими словами, предметом лінгвопоетики є сукупність використаних у художньому творі мовних засобів, за

допомогою яких письменник забезпечує естетичний вплив, необхідний йому для втілення його ідейно-художнього задуму. Як відомо, естетичний вплив залежить не тільки від того, про що йдеться в творі, але і від того, як про це говориться. Мета лінгвопоетичного аналізу якраз і полягає в тому, щоб визначити, як та чи інша одиниця мови (у нашому випадку слово) втягується автором в процес словесно-художньої творчості, яким чином те або інше сполучення слів призводить до створення певного естетичного ефекту» [9, 116]. Здійснивши аналіз визначення Задорнової, Ліпгарт намагається конкретизувати поняття лінгвопоетики у такий спосіб: «лінгвопоетика – це розділ філології, в рамках якого стилістично марковані мовні одиниці, використані в художньому тексті, розглядаються у зв'язку з питанням про їх функції і порівняльній значущості для передачі певного ідейно-художнього змісту та створення естетичного ефекту» [14, 18-19].

На думку дослідниці Г. Климовської для повноцінного втілення лінгвопоетичного дослідження художнього тексту літературознавцями і мовознавцями має здійснюватись у річизі віднайдення артем та отримання з неприхованих письменником додаткових смислів – квантів змісту твору [10, 12]. Тож, на основі виокремлення елементів загальної площини вчення можна презентуватись у такий спосіб: «лінгвопоетичний коментар являє собою такий гносеологічний (когнітивний) простір, в якому співіснують і «перегукуються» між собою і власне художні смисли артем (одиниця мовної художньої форми), створені письменником і відносяться, безумовно, до об'єкту лінгвопоетичного дослідження і лінгвопоетичне тлумачення цих смислів» [10, 149].

Оскільки теорія лінгвопоетики передбачає прочитання тексту з концентрацією на різні ключові моменти, то доцільним у нашому дослідженні стає акцентуація на психологічних особливостях лінгвопоетики. Визначення складових, які презентують такий характер дослідження, допомагає простежити «психологічне звучання» в тексті. Презентація такої складової художнього тексту має бути виражена за допомогою окремих компонентів художнього тексту.

В. Бурбело виокремлює такі площини перетину лінгвопоетичного аналізу: образ автора, антропоцентризм та художній образ [4, 90]. Спираючись на такі категоріальні положення, виявлення в художньому тексті психологізму можливе у таких парадигматичних відношеннях: образ автора як елемент лінгвопоетики психологізму «наголошує на важливості психологічних засад художнього потенціалу митця, з огляду на які поетична мовотворчість визначається інтелектуально-креативною діяльністю людини, релевантною її світоглядній та естетичній парадигмі, у якій закладено комплекс буттєвих цінностей. Саме ці параметри формують відповідну мовну картину, з доміантантами лексико-семантичного, граматичного та стилістичного рівня» [16, 86-87].

Мовний світ письменника реалізується через накладання двох площин, де одна з них представляє суспільні фактори життя особистості, до якої входять: середовище, виховання, суспільний статус, фах; також індивідуальні психічні властивості (темпера-

мент, характер, психічний тип) особистості [15, 182]. Такий синтез складників у житті письменника зумовлює появу нових форм та засобів, що стають основою його літературних праць. Також вираження може простежуватись у суб'єктивному позиціонуванні письменника в тексті, змалюванні просторовості та деталізації предметів. Прочитання психологічних особливостей у тексті, які спираються на авторський психологізм, можливе як тяжіння до засобів змалювання почуттів, які більш притаманні письменнику (за темпераментом, характером). Для деяких митців наскрізними стають смуток, пригніченість, розчарування, інші – тяжіють до піднесення, радості, надії, треті ж – майстерно «перебігають» від одного стану до іншого, де скоріше створюється емоційно-вольова невизначеність.

Також існує співвіднесення у змалюванні простору з позиції приналежності письменника до типу інтроверта і чи екстраверта. Переважна більшість письменників, які належать до першого типу, схильні концентрувати увагу на деталізації малого простору (кімната, будинок і т.д.). Такий опис буде зорієнтований на окремих конкретних деталях близького оточення. У текстовій площині таких описових елементів буде значно більше, ніж масштабного змалювання, які притаманні другому типу художників. Письменники-екстраверти не замикають себе у тісному просторі, а схильні до досягання вершин і низин, створення таких широких панорам простору полів, ланів, лісів і цілих міст. Тут буде менше конкретного, а більше розмитого і великого [15].

Художній образ, як складова лінгвопоетики, стає центральним елементом у визначенні психологічності. Перш за все, варто окреслити комплексний характер значення образу. Л. Мацько пропонує таку сукупність понять стосовно визначення «образ»: образ як літературний персонаж; образ як особливий спосіб бачення і пізнання дійсності та відповідне цьому баченню відображення дійсності, як призма нашого погляду на світ; образ як засіб художнього зображення персонажа, дії, явища, умов та обставин (тропи, художні деталі)» [17, 185].

Переважна більшість створюваних автором психологічно насажених моментів у тексті пов'язані з образом. Таке поєднання виникає внаслідок передачі чуттєвого стану персонажа. Внутрішній світ героя стає одним з центральних явищ в тексті. За допомогою мовних засобів письменник формує психологічний портрет, який стає частиною естетичного ефекту в тексті.

Зазвичай, як зазначає О. Дубенко, центральним допоміжним засобом лінгвопоетики стає лексика [8, 50]. При цьому, варто зазначити, що лексема у лінгвістичній поетиці має «три семантичнішари слова, які породжують три компоненти структури тексту: денотативний буде протокетст, що виникає як наслідок гри словом (тобто його зв'язку з іншими словами за законами загальнонаціональної логіки, договірною значення), конотативний породжує контекст як наслідок гри використанням слова (тобто зв'язку слів за законами валентного значення), авторський створює підтекст як наслідок гри словоформами (тобто зв'язку слів за законами граматичного значення) [19,

10]. Такий принцип семантичного поєднання слів є безпосереднім інструментарієм для створення психологічних образів, адже залучення лексики на позначення почуттів, душевних переживань, або характеристики персонажа формує психологічний текст. Хоча, на думку В. Кононека, «тенденцій в українській мовно-естетичній сфері, передусім у поетичному словоряді, можна констатувати орієнтацію на ускладнене метафоризоване мовомислення, інтелектуалізацію викладу, своєрідну закодованість текстового матеріалу з переміщенням ваги з чуттєво-емоційної на метафізично-естетичну систему» [11, 4].

Реалізація психологізму здійснюється й за посередництвом емоційно конотованої лексики, оскільки емотивність має місце, коли мовець виражає свої почуття й хоче викликати потрібні відчуття в співрозмовника [22, 142], або ж намагається передати «численні емоційні стани і ставлення до світу» [2, 233]. Чуттєва сфера – основа психологічного зображення в тексті. Інтенсивність вираження переживань і почуттів формує особливий текстовий простір, який має помітний вплив на художні враження читача.

Організація психологічної напруги в контексті здійснюється за допомогою таких стилістичних засобів, як повтор, інверсія, паралельні граматичні одиниці, подвійне зображення, емфатичні конструкції, що організують текст у художнє ціле. Особливе змалювання автором рухів, міміки, поведінки, мови героя дають можливість зрозуміти його психічний стан, внутрішню напругу, емоційний фон [20, 187]. Зазвичай «письменник обіграє звуки, запахи, світло та колір з метою психологічно точно відтворити рецепцію світу персонажами, підсилити їх емоційне враження» [21, 220]. Для мови персонажів, де присутня психологічна напруга, зазвичай характерні уривчастість викладу, хаотичне вираження думок, подекуди відсутність змісту та досить тривалі паузи [7, 34]. Окремого значення у реалізації психологічного впливу здійснюється також завдяки прийому «затримки» [12, 93], адже така організація у сюжеті слугує для зацікавлення, інтриги, що і додає елемент напруги у формуванні психологічного простору.

Внутрішній світ героїв виступає центром психологізму в тексті, змалювання ж душевних поривань, станів персонажа зображується із залученням метафор і порівнянь, адже переважно ці тропи уможливають яскравість художнього ілюстрування актуалізованих у тексті сюжетів чи ситуацій [20, 187]. У таких випадках зазвичай використовуються метафори з лексемами, що безпосередньо стосується внутрішнього світу людини: думка, душа, серце, чуття [18, 181]. Для порівнянь же типовим стає порівняння почуттів людини з природними явищами, що мають певне естетичне забарвлення і концентрацію зовнішнього на внутрішній стан персонажа [18, 184]. Окрім цього, дослідниця творчості М. Хвильового та В. Фолкнера О. Ситник зазначає, «що саме категорія стану зазвичай стає ключовою в мовно-образному втіленні психічної драми головних героїв Хвильового, для розкриття якої письменник віднаходить однорідний в емоційно-оцінному плані епітетний ряд, як, наприклад, у новелі "Юрко": нудно, одноманітно, тоскно, глухо, душно» [21, 219].

Також важливий елемент зображення внутрішнього світу персонажа – це введення пейзажних замальовок. Паралельне зображення зовнішнього оточення та внутрішніх переживань суголосно створюють певний настрій у тексті. Таке введення створює сильнішу напругу, дозволяє читачеві зрозуміти ситуацію, у якій перебуває конкретний образ, з різних ракурсів. Отже, дуже часто «пейзаж не залишається безпредметний. Він знаходить продовження своїх мотивів у наступних подіях, тому в читача і створюється враження психологічної взаємообумовленості мотивації між згаданими двома частинами, двома смисловими центрами. Це явище в теорії літератури відоме під назвою «психологізації природи», тобто насправді це є психологізований пейзаж на відміну від звичайного картинного, описового пейзажу» [6, 108].

Не лише окремішність персонажа може розкривати його внутрішній світ, а й у стосунках з іншими. Створення ситуацій, де персонаж знаходиться у комунікативному акті з іншим персонажем реалізує образ в іншій іпостасі. Взаємодія кількох персонажів, перш за все, дозволяє нам глибше й точніше розглядити образ, по-друге, в таких ситуаціях автор вводить іншу лексику, де герой вже як комунікант не лише заглиблений в себе, а й експортує чи імпортує певний інформаційний посил. У такий спосіб, персонаж стає соціальним суб'єктом, що дає можливість проаналізувати його психологізм в іншій ситуації та на основі іншого мовного матеріалу.

Найбільш психологічно насиченими серед інших видів мовлення постає внутрішнє мовлення персонажів у формі монологу, рідше – діалогу. Використання внутрішнього монологу є ключовим засобом у зображення душевного світу героя, оскільки його залучення в текст письменником спрямовує до «кращого розуміння читачем внутрішнього стану героя; відображення ставлення персонажа до певного предмета, особи, ситуації; показу неперервної течії думки та накопичення асоціацій; відтворення реального перебігу психічних процесів; аналізу стану своєї душі» [3, 12]. Хоча, подекуди персонаж може чудово демонструвати свої переживання через експресиви у діалогах, розгорнутість або зажатість висловлень, уривчастість мови, або звучанні слів-символів, які віддзеркалюють внутрішній стан.

Використання такої значущої комунікативної одиниці як мовчання у тексті дозволяє насити його додатковими загадковими, чи то закодованими смислами, які можуть нам вказувати на внутрішні переживання особистості, або ж влучно зазначила Н. Д. Артюнова: «Мовчання – це знак змісту, що за ним прихований» [1, 115], і при цьому ж «мовчання – один із симптомів психічних станів» [1, 115]. Тобто, одними з основних функцій, які вмщують ці елементи стають контактна (засіб побудови діалогу у вищих проявах порозуміння), дисконтактна (відчуженість комунікантів, вираження психічного дискомфорту) та експресивна (передбачає здатність мовчання виразити певні психічні стани: сором, страх, обурення, здивування, хвилювання, жах, гнів, ненависть, депресію, гордість, презирство, любов, напругу, сумнів) [13, 35].

Висновки. Лінгвопоетичне дослідження психологізму дозволяє виявити прояви психологізму у певній

багаторівневій ієрархії, де початковими елементами зображення певна конотована лексика та художні прийоми й у повноформантному прояві твориться вже

насичений психологічний контекст із відчутною напругою, загостренням сюжету і тонким відчуттям внутрішнього світу зображуваних героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Молчание : Контексты употребления / Н.Д. Арутюнова // Логический анализ языка : Язык речевых действий : [сб. статей] / [отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Н.К. Рябцева]. – М. : Наука, 1994. – С. 106–117.
2. Баюн К.Й. Экспресивність як мовна та мовленнєва категорія / К.Й. Баюн // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2015. – Вип. 2. – С. 232-236.
3. Блинова І.А. Взаємодія мовленнєвих форм у художньому прозовому дискурсі (на матеріалі англійської, української та французької мов) : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.15 / І.А. Блинова. – Донецьк: Б.в., 2011. – 20 с.
4. Бурбело В.Б. Сучасна лінгвопоетика: традиції та нові орієнтири/ В.Б. Бурбело //Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 38. – 2011. – С. 88–95.
5. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей / В.В. Виноградов. – М.: Гослитиздат, 1961. – 614 с.
6. Грицютенко І.Є. Мова та стиль художніх творів Панаса Мирного. ("Хіба ревуть воли, як ясла повні?") / І.Є. Грицютенко. – Київ: Радянська школа, 1959. – 156 с.
7. Гулак А.Т. О стилистике русской художественной прозы: избранные статьи / А.Т. Гулак. – Київ: Українське видавництво, 2007. – 214 с.
8. Дубенко О.Ю. Предметне поле порівняльної лінгвопоетики: до постановки питання / О.Ю. Дубенко // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – Вип. 24. – 2014. – С. 46–52.
9. Задорнова В.Я. Лінгвопоетика. Слово в художественном тексте/ В.Я. Задорнова // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей. - Вип. 29. - 2005 - С. 115-125.
10. Климовская Г.И. Тонкий мир смыслов художественного (прозаического) текста. Методологический и теоретический очерк лингвопоетики : монография [электронный ресурс] / Г.И. Климовская. – 2-е изд., стереотип. – М. : Флинта, 2011. – 168 с.
11. Кононенко В.І. Лінгвопоетичні виміри сучасного текстотворення/ В.І. Кононенко // Мовознавство : Науково-теоретичний журнал. – 2013. – №4. – С. 3–15.
12. Космеда Т.А., Осіпова Т.Ф., Піддубна Н.В. Степан Руданський: феномен моделювання «живого» мовлення українців/ Т.А. Космеда, Т.Ф. Осіпова, Н.В. Піддубна; за наук. ред. проф. Т.А. Космеди. – Харків-Познань-Дрогобич: Коло, 2015. – 312 с.
13. Крестинский С.В. Молчание как средство коммуникации и его функции в языковом дискурсе / С.В. Крестинский // Вестник ТвГУ. Серия: Филология. – 2011. – Вип. 1. – С. 34–37.
14. Липгарт А.А. Основы лингвопоетики / А.А. Липгарт. – 3-е изд., стереотип. – Москва : КомКнига, 2007. – 164 с.
15. Лисиченко Л.А. Ці невичерпні глибини мови : [монографія] / Л.А. Лисиченко.– Х., 2011. – 304 с.
16. Маленко О.О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну): монографія / О.О. Маленко; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2010. – 487 с.
17. Мацько Л. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. Л.І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
18. Мьяковська Л.М. Стилїстика художньої прози Валер'яна Підмогильного: лексико-семантичні поля, тропи, стилїстичний синтаксис: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.М. Мьяковська // НАН України; Інститут української мови. – К., 2001. – 200 с.
19. Науменко А.М. Теорія лінгвопоетики / А.М. Науменко// Античність Сучасність (пит.. філол.): Збірник наук. праць. – Вип. 2. – 2001. – С. 181–191.
20. Серебрякова Н.А. Семантико-синтаксические средства выражения психологизма (на материале языка романов Томаса Гарди): дис. на соиск. научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н.А. Серебрякова. – Ставрополь, 2003. – 206 с.
21. Ситник О.В. Лексичні засоби маніфестації психологізму в новелістиці В. Фолкнера і М. Хвильового / О.В. Ситник // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2009. – Вип. 45. – С. 218–221.
22. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови: [моногр.] / В.А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Silence: Contexts of use / Logical analysis of language: The language speech acts: [coll. articles] / [Ed. N.D. Arutyunova, N.K. Riabtseva]. - Moscow: Nauka, 1994. - P. 106-117.
2. Bayun K. I. Expressiveness as a Speech and Language Category/ Visnyk of Zhytomyr Ivan Franko State University - 2015. - Vol. 2. - P. 232-236.
3. Blynova I.A. Interaction of Speech Forms in Fictional Prosaic Discourse (on the Material of the English, Ukrainian and French Languages). – Manuscript. Thesis for a candidate degree in Philology, speciality 10.02.15 – Common Linguistics. – Donetsk National University. – Donetsk, 2011. – P. 20.
4. Burbelo V.B. Modern linguo-poetic: traditions and new guidelines // Language and conceptual world views. - Vol. 38. - 2011. - P. 88 - 95.
5. Vinogradov V.V. Problem of authorship and theory of styles. M.: Goslitizdat, 1961. 614 p.
6. Hrytsyutenko I.E. The language and style of Panas Mirny's art works. ("Is oxen roaring as a manger full?"). - Kyiv: Soviet school, 1959. - 156 p.
7. Gulak A.T. About stylistic of Russian fiction: selected articles. - Kyiv: Ukrainian Publishing, 2007. - 214s.
8. Dubenko O.Y. Thematic field of comparative linguo-poetic: to the main question // Comparative researches of Slavic languages and literatures. - Vol. 24. - 2014. - P. 46 - 52.
9. Zadornova V.Y. Linguo-poetics. Word in the Literary Text // Language consciousness, communication: coll. articles. - Vol. 29 - 2005 - S. 115 - 125.
10. Klimovskaya G.I. Slight world of meanings of art (prose) text. The methodological and theoretical essay og linguo-poetic: monography [electronic resource]. -, 2nd ed., stereotype - M.: Flinta, 2011. - 168 p.
11. Kononenko V. I. Linguo-poetic dimensions of modern text creation/ Linguistics: Theoretical Science magazine. - 2013. - №4. - P. 3 - 15.
12. Kosmeda T.A., Osipova T.F., N.V. Piddubna, Stephen Rudanskiy: modeling the phenomenon of "alive" Ukrainian language. - Kharkiv-Poznan-Drohobych, Kolo, 2015. - 312 p.
13. Krestinsky S. V. Silens as a means of communication and its functions in verbal discource / Vestnik TvNU. Series: Philology. - 2011. - Vol. 1. - P. 34 -37.
14. Lipgart A. A. Osnovy lingvopoetiki [Principles of linguopoetics]. Moscow, 2007, 164 p.
15. Lysychenko L.A. These inexhaustible depths of language: [monography] - Kh., 2011. - 304 p.

16. Malenko O.O. Linguistic and esthetic interpretation of being in Ukrainian poetic linguistic creativity (from folklore to postmodern): monography HNPУ of H.S. Skovoroda. - Kharkiv, 2010. - 487 p.
17. Matsko L.A. Stylistic of Ukrainian language: Textbook. - K.: High Sch., 2003. - 462 p.
18. Myalkovska L. M. The stylistic of Valerian Pidmohylny's prose: lexical-semantic fields, trails, stylistic syntax: Diss. paper of PhD: 10.02.01 // NAS of Ukraine; Institute of Ukrainian language. - K., 2001. - 200 p.
19. Naumenko A.M. Teoriya lingvopoetiki / Suchasnist classical antiquity: Zbirnik Sciences. Prace. - Vol. 2. - 2001. - P. 181 - 191.
20. Serebryakova N.A. Semantic and syntactical means of expression of psychologism (based on the language of Thomas Hardy's novels): Diss. for the Cand. of Philology degree / N.A. Serebryakova. Stavropol, 2003. - 207 p.
21. Sytnyk O. V. Lexical Means of Psychologism Manifestation in W. Faulkner and M. Khvylyovy's Short-Stories. // Visn. Zhytomyr Ivan Franko State University. - 2009 - Vol. 45 - P. 218 - 221.
22. Chabanenko, V.A. Stilistika ekspresivnih zasobiv ukrains'koï movi [The style of expressive means Ukrainian language]. - Zaporizhzhja, ZDU Publ., 2002. - 351 p.

Linguopoetic demantios of psychologism analysis in a literary text

Dmytrenko Ya. M.

Abstract. The article analyzes principles of linguo-poetics formations as a separate branch of linguistics, it's also found out a scientific apparatus and directions of its research. Based on major categories of linguo poetics studying, it's formed the basic means and methods of production a literary text psychologism. It can detect the full image of this phenomenon because of polyaspectual researching of language means in creation the psychological stress.

Keywords: *psychologism, linguopoetic, character, mental health, emotions, literary text.*

Лингвистическое пространство исследования психологизма художественного текста

Я. Н. Дмитренко

Аннотация. В статье исследованы основные принципы формирования лингвопоетики как отдельного раздела языкознания, обнаружено научный аппарат и направления ее исследования. Опираясь на основные категории исследования лингвистической поэтики, сформированы основные средства и приемы выработки психологизма художественного текста. Полиаспектность исследования языковых средств в создании психологического напряжения позволяет выявить полноформатное изображение этого явления.

Ключевые слова: *психологизм, лингвопоетика, персонаж, психическое состояние, эмоции, художественный текст.*

Відношення перекладацької рівноваги у системі спеціального перекладу

М. С. Дорофєєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 02.10.16; Accepted for publication 10.10.16.

Анотація. Статтю присвячено особливостям реалізації перекладацької рівноваги у трансляції як прояву нестійкості системи спеціального перекладу. В результаті порівняльно-перекладацького аналізу технічного тексту і його множинних перекладів встановлено чотири типи відношень перекладацької рівноваги: стійка рівновага, нестійка рівновага, байдужа рівновага, відсутність рівноваги. Визначено інформаційні фактори нестійкості системи спеціального перекладу. Виявлено причини порушення перекладацької рівноваги за критерієм компетенції перекладача. На прикладах продемонстровано мовні фактори нестійкості системи, що зумовлюють хибні перекладацькі рішення у перекладі спеціальних текстів.

Ключові слова: система спеціального перекладу, нестійкість, точка біфуркації, перекладацька рівновага, фактори нестійкості системи, інформація, компетенція перекладача.

Вступ. У синергетичній методології дослідження перекладу виділяють принципи Буття і Становлення системних об'єктів, спільні для всіх надскладних систем соціальної природи [2; 4, с. 312-322]. Принципи Буття описують статичні аспекти перекладу-результату. У свою чергу, принципи Становлення слугують фундаментом для вивчення процесуальних аспектів перекладацької діяльності. Серед принципів Становлення системи спеціального перекладу (ССП) чільне місце займає *нестійкість системи*.

Л. С. Піхтовнікова відносить нестійкість до визначальних факторів створення і саморозвитку синергетичних систем поряд з ієрархічністю та здатністю до обміну інформацією з навколишнім середовищем – дисипативністю. На думку дослідниці, нелінійність як іманентна властивість системи самоорганізації приводить її до стану нерівноважності [5, с. 321]. Слід погодитись із твердженням авторки про те, що самоорганізація надскладної системи стає можливою лише завдяки нерівноважному стану системного об'єкта, оскільки у положенні рівноваги немає жодного розвитку [там само, с. 320].

Пояснюючи принцип нестійкості, В. Г. Буданов підкреслює необхідність виконання системою умов нелінійності та незамкненості для переходу від структурної фази Буття (порядку) до породжувальної фази трансформацій [3, с. 58]. У свою чергу, безпосередні моменти проходження точок біфуркації з боку системи метафорично порівнюються з «хаосом випробувань альтернатив» [там само, с. 43]. Відтак, точки біфуркації як альтернативи прийняття рішень щодо системного розвитку стають факторами породження нової якості всередині системи. Для перекладу успішність проходження точок біфуркації з боку перекладача означає ступінь досягнення еквівалентності, адекватності і прийнятності на рівнях мови, дискурсу й культури відповідно.

На нашу думку, прояви нелінійності перекладу і нерівноважні стани перекладацького процесу в цілому, виражені через точки біфуркації, можна пов'язати з поняттям рівноваги. Логічно припустити, що опозиція стійкості/нестійкості системи реалізується через відношення рівноваги, які або присутні у фазі Буття об'єкта, або встановлюються в процесі його розвитку (Становлення).

У ході виконання перекладацького замовлення, а також під час порівняльно-перекладацького аналізу та оцінювання результатів перекладу, ми постійно

стикаємося з рівноважністю або нерівноважністю синергетичної системи спеціального перекладу (ССП). Для обґрунтування нашої тези розглянемо поняття рівноваги. Традиційно семантика наведеного поняття стосується розуміння рівноваги у фізиці, зокрема, у класичній механіці.

Так, за даними Великого енциклопедичного словника під редакцією академіка А. М. Прохорова, рівновага механічної системи дорівнює стану механічної системи, що знаходиться під впливом сил, під час якого всі її точки займають своє місце по відношенню до аналізованої системи відліку. Рівновага має місце, коли всі сили, що впливають на тіло, взаємно урівноважені.

Рівновага тіла може бути (а) *стійкою*, (б) *нестійкою* та (в) *байдужою*. *Стиїким* називається такий вид рівноваги, коли після малого відхилення від положення рівноваги тіло знову повертається до нього, точніше, здійснює малі коливання навколо положення рівноваги. *Нестійка* рівновага виникає тоді, коли після незначного відхилення від положення рівноваги тіло все більше й більше віддаляється від нього. Про *байдужу* рівновагу ідеться, якщо тіло після незначного відхилення від положення рівноваги продовжує залишатись у рівновазі у новому положенні [1, с. 1091].

Порівняльно-перекладацький аналіз відношень рівноваги у ССП. Поняття трьох видів рівноваги у класичній механіці можливо й доцільно екстраполювати на спеціальну теорію перекладу з метою пояснення принципу нестійкості синергетичної системи перекладацького процесу.

Отже, розглянемо відношення рівноваги в контексті синергетики спеціального перекладу. З цією метою скористаємось фрагментом науково-технічного тексту німецькою мовою, присвяченого технологіям транспортування та відведення стічних вод, а також його множинними перекладами українською мовою, які виконали учасники Всеукраїнської олімпіади з перекладу, що проводилась в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2014 році.

Джерелом тексту оригіналу слугувала офіційна веб-сторінка провідного виробника сучасного обладнання в галузях водопостачання, водовідведення, опалення, кондиціонування, охолодження, а також сонячної та геотермічної енергії – німецької компанії Wilo (див. загальну інформацію на сайті) [6]. Проаналізуємо фрагмент вихідного тексту (1) та варіант його перекладу (1.1) [6; 7]:

<p>1. Abwassersammlung und -transport. Wilo-Lösungen für Ein- und Zweifamilienhäuser</p> <p><i>Abwassersammlung und -transport sind oft eine große Herausforderung. Wilo stellt Fachhandwerkern für alle Fälle die richtige Lösung bereit, die ihre Kunden durch hohe Haltbarkeit, lange Lebensdauer, zuverlässige Belastbarkeit im Einsatz überzeugt. Mit Wilo-AxumLift bietet Wilo die zukunftsorientierte Alternative für die Druckentwässerung von Toiletten, Duschen, Badewannen und Waschmaschinen. Das äußerst wirtschaftliche Komplettsystem lässt sich besonders einfach einbauen und warten.</i></p>	<p>1.1. Відкачування та транспортування стічних вод. Рішення від Wilo для одно- та двоквартирних будинків. Відкачування та транспортування стічних вод часто становлять проблему. Wilo приготував для сантехніків рішення, яке сподобається їхнім клієнтам своєю надійністю та довговічністю.</p> <p>Напірна установка водовідведення Wilo-AxumLift – альтернатива майбутнього у відкачуванні стічних вод туалету, душу, ванни та пральної машини. Надзвичайно вигідна готова система проста у встановленні та експлуатації.</p>
---	---

На підставі порівняльно-перекладацького аналізу в цільовому тексті (1.1) були виділені точки біфуркації, які реалізують принцип нестійкості системи та водночас входять у певні відношення рівноваги з оригі-

налом. У текстах прикладу названі точки виділено жирним шрифтом. Для більшого унаочнення отриманих результатів скористаємось таблицею (див. Табл. 1.):

Таблиця 1. Відношення перекладацької рівноваги в точках біфуркації

тип перекладацького відношення рівноваги	фрагмент оригіналу (I)	варіант перекладу (1.1)
стійка рівновага (I)	<i>Abwassersammlung und -transport</i>	<i>відкачування та транспортування стічних вод</i>
	<i>Ein- und Zweifamilienhäuser</i>	<i>одно- та двоквартирні будинки</i>
	<i>Herausforderung</i>	<i>проблема</i>
	<i>hohe Haltbarkeit und lange Lebensdauer</i>	<i>надійність та довговічність</i>
	<i>Druckentwässerung das wirtschaftliche Komplettsystem</i>	<i>відкачування вигідна готова система</i>
нестійка рівновага (II)	<i>Fachhandwerker</i>	<i>сантехніки*</i>
	<i>zukunftsorientierte Alternative</i>	<i>альтернатива майбутнього*</i>
	<i>Wilo-Lösungen <...> lässt sich besonders einfach <...> warten</i>	<i>рішення від Wilo* <готова система > проста у <...> експлуатації *</i>
байдужа рівновага (III)	<i>Wilo-AxumLift</i>	<i>Wilo-AxumLift</i>
відсутність рівноваги (IV)	–	–

Прокоментуємо наведену таблицю. У графах (I), (II), (III) представлені три відношення перекладацької рівноваги, потенційно присутні в будь-якому перекладі. Зауважимо, що зіркою позначені хибні перекладацькі рішення виконавця версії 1.1.

Отже, перший тип становить стійка рівновага, яка охоплює два класичних відношення відповідності у перекладознавстві: (а) еквіваленти; (б) часткові відповідники. Відмінність від теорії закономірних відповідників Я. Рецкера полягає в тому, що у межах стійкої рівноваги спеціального перекладу ідеться в першу чергу про ситуативну відповідність, тобто про еквіваленти і часткові контекстуальні відповідники для певного фахового (дискурсивного) контексту.

Таким чином, стійка рівновага системи спеціального перекладу досягається не на формально-мовному (семантичному), а на ситуативно-дискурсивному рівні. Це не означає, що прямі семантичні відповідники виключаються з поля відношень стійкої рівноваги, втім, у спеціальних текстах вони займають другорядну позицію.

До прикладу, в табличній графі (I) «стійка рівновага» можна побачити лише один прямий семантичний відповідник (*Ein- und Zweifamilienhäuser – одно- та двоквартирні будинки*). Решта лексичних одиниць належать до категорії часткових відповідників на рівні ситуативної інформації: *Abwassersammlung /*

Druckentwässerung – відкачування. Незважаючи на те, що на рівні мови наведені одиниці не є синонімами і мають свої еквіваленти (*Abwassersammlung – збирання стічних вод; Druckentwässerung – напірне водовідведення*) уживання часткових ситуативних відповідників з боку перекладача не порушує зміст пропозиції, а сам переклад у цілому відтворює інваріант повідомлення. Відтак, синергетична система перекладу завдяки встановленню стійкої рівноваги переходить від процесуальної фази хаосу до фази порядку, досягаючи мети комунікації.

Те ж саме стосується й інших ситуативних відповідників, які входять до відношення стійкої рівноваги типу I: *Herausforderung – проблема* (еквівалент – виклик); *Haltbarkeit – надійність* (еквівалент – довговічність); *wirtschaftlich – вигідний* (еквівалент для текстів технічного дискурсу – економічний/еквівалент у наведеному ситуативному контексті – енерго-ефективний).

Графа «нестійкої рівноваги» (тип II) включає приблизні перекладацькі відповідники, які мають хибний характер і призводять до часткового викривлення первинної пропозиції, не порушуючи при цьому загальний смисл повідомлення. Отже, за рахунок втрати певних частин інформації система входить до стану нестійкої рівноваги, однак не руйнується повністю, оскільки домінанта перекладу в цілому

зберігається. Відношення нестійкої рівноваги у перекладі можуть бути пов'язані з хибними перекладацькими рішеннями на семантичному або ситуативному рівнях відтворення інформації.

Так, у варіанті перекладу 1.1. спостерігаємо: (1) невмотивовану семантичну трансформацію конкретизації (*Fachhandwerker* – сантехніки*, за наявності еквівалента «спеціалісти»); (2) приблизний описовий переклад словосполучення *zukunftsorientierte Alternative* – альтернатива майбутнього* (за наявності еквівалента – «перспективний» для складного прикметника); (3) невірний вибір дискурсивного відповідника для дієслова «warten» – *експлуатація** (еквівалент – технічне обслуговування). Очевидно, перекладач припустився асоціативної помилки, керуючись невірним вибором одного із значень віддієслівного іменника *Wartung* – *експлуатація*.

Крім того, до вербалізації відношення нестійкої рівноваги у варіанті 1.1. відносимо (4) транскодування назви німецької компанії – виробника Wilo без пояснення адресатам тексту, до чого відноситься транскодований референт: *Wilo-Lösungen* – рішення від Wilo*. Останній випадок стосується необхідності уживання прийомів перекладацького додавання й уточнення інформації оригіналу в межах стратегії локалізації веб-сторінки виробника.

Третій тип «байдужої рівноваги» (III) охоплює лише ті еквіваленти, які принципово не залежать від контексту. Такі еквіваленти традиційно включають власні назви, унікати, абрєвіатури, прецизійну лексику у вигляді цифр, дат, формул, міжнародних одиниць виміру системи СИ.

Варіант 1.1. демонструє приклад відношення байдужої рівноваги у формі цитатного перенесення назви моделі обладнання для водовідведення: *Wilo-AxumLift*. Втім, слід зауважити, що перекладач, на відміну від попереднього випадку хибного відтворення назви тексту та другого речення ВТ (*Wilo stellt <...> für alle Fälle die richtige Lösung bereit – Wilo* приготував <...> рішення*), застосовує вірний прийом перекладацького уточнення для референта, який виражено власною назвою: *Mit Wilo-AxumLift bietet Wilo <...> – Напірна установка водовідведення Wilo-AxumLift*.

Окрім представлених трьох типів перекладацької рівноваги в системі спеціального перекладу необхідно враховувати можливість загальної руйнації системи або її складових частин через відсутність рівноваги (тип IV). Під відсутністю перекладацької рівноваги ми розуміємо хибне перекладацьке рішення на рівні смислу пропозиції, яке порушує домінанту перекладу вихідного тексту (передачу інформаційного змісту). Через відсутність перекладацької рівноваги збільшується ентропія системи, і після хаотичної фази Становлення не настає фаза порядку. Отже, мета фахової комунікації не досягається, оскільки вихідний текст в цілому або значні частини останнього залишаються незрозумілими для адресатів.

За браком місця, на жаль, відсутня можливість навести інші версії перекладів, які пропонують цікаві варіанти проходження точок біфуркації, у тому числі ті, що призводять до руйнації ССП. Тому висновки стосуватимуться не лише проаналізованого варіанта 1.1, а і всіх інших версій перекладу наведеного фрагмента,

виконаних учасниками Всеукраїнської олімпіади.

Висновки. Точки біфуркації, виявлені у перекладах, маркують місця нестійкості ССП, які стають прикладом встановлення або порушення рівноваги всередині цілої системи. Було визначено чотири типи відношень перекладацької рівноваги: 1) стійка рівновага; 2) нестійка рівновага; 3) байдужа рівновага; 4) відсутність рівноваги.

Хибні рішення в результаті проходження точок біфуркації викликають порушення перекладацької рівноваги типу II (нестійка рівновага) або типу IV (відсутність рівноваги). Факторами порушення перекладацької рівноваги за кількістю випадків хибних перекладацьких рішень виявились: 1) викривлення або втрата фахової інформації вихідного тексту (ВТ) у перекладі; 2) викривлення або втрата семантичної інформації ВТ у цільовому тексті (ЦТ); 3) викривлення або втрата ситуативної інформації ВТ у ЦТ.

Причинами порушення відношень рівноваги у перекладі в порядку зменшення їхнього впливу стали: (а) недостатність фахової перекладацької компетенції; (б) недостатність загальномовної компетенції перекладача; (в) недостатність комунікативно-прагматичної компетенції, тобто відсутність знань про фактори комунікативної ситуації (адресант, адресат, місце, час, предмет повідомлення), релевантні для перекладу аналізованого фрагмента; (г) недостатньо сприятливі умови виконання перекладу, пов'язані з обмеженим часом, заборонаю користування довідковими матеріалами у мережі Інтернет, наявністю контролю, нервовим напруженням учасників заходу.

Мовними факторами нестійкості системи, які зумовили хибний вибір перекладацького рішення, виявились у порядку зменшення впливу фактора: 1) одиниці високого рівня інформаційної ентропії, зокрема (а) багатозначні лексеми, що належать до різних частин мови: іменники *der Einsatz, Fachhandwerker, Belastbarkeit, Haltbarkeit*; (б) дієприкметники у функції означення *vordefiniert, zukunftsorientiert*, прикметники *wirtschaftlich, lösbar*; 2) складні терміни, відсутні у галузевих словниках: *Mantelstromkühlung, Motorabdichtung, Druckentwässerung, Abwassersammlung, Schwimmerschalter*; 3) номенклатурні найменування моделей FIT, PRO; 4) власні назви компанії-виробника та її виробів; 5) стандартизовані кліше та вирази, характерні для рекламних текстів: *vor Ort, auf etw./aufeinander abstimmen, auf die Wünsche eingehen*; 5) реалії німецькомовного суспільства: *Ein- und Zweifamilienhäuser*. Названі одиниці ВТ у вербалізованому вигляді маркують точки нестійкості системи спеціального перекладу.

Було виявлено ступінь релевантності відтворення окремих видів інформації оригіналу в перекладі. Так, загальна ситуативна інформація, а також семантична інформація припускає втрату її окремих компонентів, або уживання хибних відповідників у перекладі без порушення мети комунікації. Такі викривлення або втрати ми відносимо до випадків нестійкої рівноваги. На протигагу ситуативній інформації втрата або викривлення фахової інформації завжди призводить до катастрофи всієї синергетичної системи, оскільки не відтворюється домінанта перекладу. Названі викривлення ми відносимо до відсутності рівноваги.

Перспективою подальших досліджень у синергетиці спеціального перекладу може слугувати аналіз

проходження точок біфуркації з погляду теорії перекладацьких універсалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой энциклопедический словарь. – М.: «Советская энциклопедия», СПб.: Фонд «Ленинградская галерея», 1993. – 1632 с.
2. Буданов В.Г. Методология и принципы синергетики / В.Г.Буданов // *Філософія освіти*. – №.1. – Київ, 2006. – С.143-172.
3. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / Владимир Григорьевич Буданов. – М.: Изд-во ЛКИ, 2009. – 240 с.
4. Новое в синергетике: новая реальность, новые проблемы, новое поколение / Рос. акад. наук; под ред. Г.Г.Малинецкого. – М.: Наука, 2007. – 381 с. (312-322)
5. Синергетика в филологических исследованиях : монография / Т.И.Домброван, С.М.Еникеева, Л.С.Пихтовникова, А.Н.Приходько [и др.]; под общ. ред. проф. Л.С.Пихтовниковой. – Х. : ХНУ имени В.Н.Каразина, 2015. – 340 с.
6. Schmutz und Abwasser [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wilo.de/home/produkte-kompetenzen/schmutz-und-abwasser/abwassersammlung-und-transport/>
7. Відкачування та транспортування стічних вод – [фрагмент студентського перекладу 1.1].

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. The Encyclopedic Dictionary [Bol'shoj enciklopedicheskij slovar']. – М.: «Sovetskaya enciklopediya», SPb.: Fond «Leningradskaya galereya», 1993. – 1632 p.
2. Budanov V.G. Methodology and principles of synergetics [Metodologiya i principy' sinergetiki] / V.G.Budanov // *Philosophy of education [Filosofiya osvity]*. – №.1. – Kiev, 2006. – pp.143-172.
3. Budanov V.G. Synergetic methodology in postnonclassical science and education [Metodologiya sinergetiki v postneklassicheskoy nauke i v obrazovanii] / V.G.Budanov. – М.: LKI, 2009. – 240 p.
4. Actual synergetics: a new reality, new problems, a new generation [Novoe v sinergetike: novaya real'nost', novye problemy, novoye pokoleniye] / the Russian Academy of Sciences; ed. G.G.Malineckiy. – М.: Nauka, 2007. – 381 p.
5. Synergetics in a philological research: monograph [Sinergetika v filologicheskikh issledovaniyah: monografiya] / T.I.Dombrovan, S.M.Enikeeva et al. – Kh.: KhNU imeni V.N.Karazina, 2015. – 340 p.
6. Schmutz und Abwasser [online resource]. – Access mode: <http://www.wilo.de/home/produkte-kompetenzen/schmutz-und-abwasser/abwassersammlung-und-transport/>
7. Pumping and transporting of waste water [Vidkachuvannya ta transportuvannya stichnih vod] – fragment of student's translation 1.1.

Translation equilibrium in the system of specialized translation

Dorofeeva M. S.

Abstract. The article is devoted to the peculiarities of translation equilibrium, realized in translates, as a manifestation of the specialized translation system's disequilibrium. During the comparative analysis of the technical source text and its multiple translations the four types of translation equilibrium were defined, namely: stable equilibrium, unstable equilibrium, indifferent equilibrium, disequilibrium. The information factors of instability in the specialized translation's system were outlined. The causes of translation disequilibrium according to the criterion of translation competence were founded out. The linguistic factors of the system's disequilibrium which lead to translation mistakes were shown on examples.

Keywords: *system of specialized translation, disequilibrium, bifurcation point, translation equilibrium, factors of system's disequilibrium, information, translator's competence.*

Отношения переводческого равновесия в системе специального перевода

М. С. Дорофеева

Аннотация. Статья посвящена особенностям реализации переводческого равновесия в трансляте как проявлению неравновесности системы специального перевода. В результате сравнительно-переводческого анализа технического текста и его множественных переводов установлено четыре типа отношений переводческого равновесия: устойчивое равновесие, неустойчивое равновесие, безразличное равновесие, отсутствие равновесия. Определены информационные факторы неустойчивости системы специального перевода. Обнаружены причины нарушения переводческого равновесия согласно критерию компетенции переводчика. На примерах продемонстрированы языковые факторы неравновесности системы, обуславливающие ошибочные переводческие решения при переводе специальных текстов.

Ключевые слова: *система специального перевода, неравновесность, точка бифуркации, переводческое равновесие, факторы неустойчивости системы, информация, компетенция переводчика.*

Лексика на позначення портретних характеристик лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти

О. Дорошенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: oksdor@yandex.ua

Paper received 28.09.16; Accepted for publication 10.10.16.

Анотація. У статті встановлено емоційно-експресивні лінгвістичні і паралінгвістичні засоби об'єктивації портретних характеристик лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти. Визначено, що одяг типу підпорядкований певному регламенту, деякі елементи та атрибути його зовнішнього вигляду корелюють із рисами його характеру.

Ключові слова: лінгвокультурний типаж, німецький бюргер, лексико-семантичний аналіз, мовні засоби вираження.

Вступ. Сучасна лінгвістична парадигма характеризується яскраво вираженою антропоцентричною спрямованістю. Численні інтерпретації особистості у лінгвістиці, зокрема як типізованого феномена, сприяли появі лінгвокультурного типу. Лінгвокультурний типаж є типізованим представником певного народу, який існує в колективній свідомості, розпізнається культурою цього народу і може належати до певної соціальної групи [5 с. 86]. В. І. Карасик та О. А. Дмитрієва виокремлюють соціокультурний паспорт типу: зовнішність, одяг, житло, характер, сфера діяльності та ін. Тобто ті релевантні характеристики, які необхідні для його ідентифікації [3, с. 23].

Короткий огляд публікацій за темою. Дослідженню лінгвокультурного типу присвячені праці зарубіжних та українських вчених, зокрема: О. Ю. Бондарчук [1], Н. М. Глушкової [2], О. А. Дмитрієвої [3], В. І. Карасика [5], М. В. Міщенко [6], Є. М. Санченко [7], М. В. Стуліної [8], Т. В. Сукаленко [9], О. А. Ярмахової [10], та ін.

Для лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* одними з релевантних характеристик є зовнішність та одяг. Тому мета статті полягає у розгляді семантики лексики на позначення портретних характеристик (типової зовнішності, одягу), яка корелює із психологічними параметрами (рисами характеру типу). Когнітивно-семантичний підхід до дослідження цього феномену, встановлення мовних засобів вираження свідчить про актуальність та відповідає сучасним тенденціям науки про мову.

Матеріали і методи. Матеріал дослідження складає мова німецьких художніх творів 19-го ст., моральних щоденників німецьких бюргерів. Основу дослідження становить метод лексико-семантичного аналізу – для визначення семантики мовних одиниць, виразів, які об'єктивують типаж *der deutsche Bürger*.

Результати та їх обговорення. Хоча зовнішній вигляд типу у художніх творах є певною мірою суб'єктивна характеристика, однак нам вдалось виокремити портретну рису (наявність виступаючих вилиць/кирпатого носу), яка, на думку Т. Фонтане, характеризує приналежність до бюргерської спільноти. Дана ознака відбивається у контексті, у семантиці емоційно-експресивного іменникового словосполучення (*starke Backenknochen und Stupsnase, was... einer ausgesprochenen Bürgerlichkeit... hindeutete* [20 с. 9]). Іншими особливостями, які вирізняють автори були: міцна статура/середній зріст: 1) *der starke...*

Hauswirt... [21]; 2) *er war ein mittelgroßer Mann mit dünnem, ergrautem Haar...* [28, с. 397]; 3) *Sie war eine korpulente Dame...* [28, с. 4]... 4) *eine ramassierte Frau...* [28, с. 367]). У першому прикладі іменникове словосполучення *der starke...Hauswirt* імпліцитно відбиває приналежність до бюргерської спільноти (наявність приватної власності). У наступних прикладах суб'єктивна ознака активізується за допомогою іменникових словосполучень з/без емоційно-експресивного відтінку (*ein mittelgroßer Mann, eine korpulente Dame, eine ramassierte Frau*).

Зовнішній вигляд типу може відображати певні риси його характеру: вихованість, доброту, витонченість/елегантність, впевненість, спокійність, благородство. На письмі це відбивається у сукупності емоційно-експресивних лінгвістичних/паралінгвістичних засобів. Розглянемо на прикладах.

Німецькі бюргери носили вуса та бакенбарди (*Gleich darauf erschien der graumelierte Schnurrbart...des Zahnarztes*) [28, с. 242]. *Er hatte Bartkoteletten, die aussahen, als seien sie mit dem Pulver frisiert* [28, с. 155]). З цими елементами зовнішнього вигляду актуалізується ознака *вихованості der deutsche Bürger: es ist unschicklich, Bart und Haare zu färben* [13, с. 149]. Дана ознака відбивається у семантиці емоційно-експресивного прикметника *unschicklich*, яка поєднує два смисли *nicht schicklich* та *unangenehm auffallend* [17].

Бюргери втілюють собою *добрих* людей. Т. Манн наводить приклад: *Sein rundes, rosig überhauchtes und wohlmeinendes Gesicht, dem er beim besten Willen keinen Ausdruck von Bosheit zu geben vermochte...* [28, с. 44]. На думку автора, округлі риси зовнішності не дозволяли виявляти внутрішню суворість чи грубість. Дана ознака відбивається у запереченні (*keinen Ausdruck von Bosheit*).

Ознака *витонченості та елегантності* об'єктивується на письмі за допомогою виразів на позначення руху: *Sie war...eine äußerst elegante Erscheinung...ihren ruhigen, sicheren und sanften Bewegungen aller Welt ein Gefühl von Klarheit und Vertrauen* [28, с. 44]; *...eine gewisse Vornehmheit...war die sichere Ruhe, womit sie zwischen ihren Gästen thronte* [20 с. 28]. Письменники звертають увагу на те, що неквапливий рух – це не тільки фізичне явище, але й вияв характеру особистості.

Ознака *благородства/впевненості* актуалізується у виразі на позначення тону голосу: *es ist unschicklich*,

mit gellender Stimme zu rufen oder zu reden...Nur sanfte Töne... [13 с. 154]. Підсилення ознаки на письмі також досягається за допомогою емоційно-експресивного прикметника *unschicklich*.

Протягом 18-ого – 19-ого ст. становлення і розвиток лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* підкріплювались так званими бюргерськими “моральними шоттижневиками”, щоденниками. Станом на 19 ст. їх налічували понад 500 [4, с. 24]. Саме література такого жанру сприяла появі стилю бюргерського життя, який отримав назву *Biedermeierstil* (стиль Бідермаєр) [15, с. 209] і відзначився різноманітністю проявів: стиль облаштування будинку, одягу, поведінки.

Вважаємо за доцільне розглянути етимологію поняття *Biedermeier*. Слово *Biedermeier* вперше з’явилося 1855 р. на сторінках бюргерського журналу *Fliegende Blätter* як псевдонім двох поетів Л. Ейхордта та А. Куссмауля (*Gottlieb Biedermeier*). Воно виникло як синонім до слова *Biedermann*, яке було прізвиськом вигаданого персонажа одного з перших журналів німецьких бюргерів, *der Biedermann*, датованого 1727 р. [19, с. 103]. *Ernst Wahrlieb Biedermann* зазначав, що він має давньонімецьке прізвисько, яке асоціюється з порядністю, відвертістю [19, с. 103]. У семантиці його імені теж наявний імпліцитний смисл. *Ernst Wahrlieb* (дослівно серйозний правдолюб) має емоційно-експресивний відтінок.

Gottlieb Biedermeier на сторінках іншого журналу *Fliegende Blätter* також втілював щирю людину. Він виступав скромним добродушним міщанином, найвним простоліудином, який любив розмірене життя, спокій і затишок [19, с. 103].

На сторінках журналу розглядали різні філософські, політичні, побутові проблеми. Вигаданий персонаж був далеким від політики.

Вірші жартівливого характеру були написані від першої особи. Переконалівість образу була настільки очевидною, що один із номерів видання навіть надрукував портрет пана Бідермаєра [19, с. 103].

Дійсно, у лексемі-комполіті *Biedermeier* з огляду на семантику відсутній будь-який іронічний підтекст. Перший складник походить від прикметника *bieder* (простий, чесний, відвертий). Основу другого складника утворює іменник на позначення професії селянина *der Meier* (фермер). Окрім цього, як зазначав Ф. Сенгле, *bieder* у той час виступає синонімом до слів “мужній”, “благородний” [34, с. 446].

Семантика імені теж має імпліцитний характер. Воно походить від іменника *der Gott* і дієслова *lieb*, (дослівно “милий Богу”).

Поступово до побутового контексту долучається соціальний. Так у передмові до віршу *Herr Biedermeier* Л. Пфау зазначає: *Herr Biedermeier. Mitglied der “besitzenden und gebildeten Klasse”* [29, с. 331 f]. Ознака об’єктивується у емоційно-експресивному реченні (*Mitglied der besitzenden und gebildeten Klasse*), у семантиці якого відбивається приналежність до бюргерської спільноти, а саме: до *das Besitzbürgertum* (буржуа) і *das Bildungsbürgertum* (інтелігенції). Підсилення ознаки на письмі досягається графічно-маркованим способом (лапками). Наведемо уривок із даного віршу, який, на нашу думку, найяскравіше ілюструє представника бюргерської спільноти:

*Schau, dort spaziert Herr Biedermeier
Und seine Frau, den Sohn am Arm;
Sein Tritt ist sachte wie auf Eier,
Sein Wahlspruch: Weder kalt noch warm.
Das ist ein Bürger hochgeachtet,
Der geistlich spricht und weltlich trachtet:
Er wohnt in jenem schönen Haus
Und – leiht sein Geld auf Wucher aus.* [29, с. 331 f].

Ознака об’єктивується у сукупності емоційно-експресивних одиниць/виразів/речень на позначення: 1) типу сім’ї (*Herr Biedermeier, seine Frau, den Sohn am Arm*); 2) статусу: (*Er wohnt in jenem schönen Haus, ...leiht sein Geld auf Wucher aus*); 3) ставлення до світу/риси характеру: (*Sein Wahlspruch: Weder kalt noch warm, Sein Tritt ist sachte wie auf Eier, weltlich trachtet*); 4) мовної поведінки (*Der geistlich spricht*). Інтенсифікація ознаки досягається за допомогою виразу (*ein Bürger hochgeachtet*). З персонажем *Gottlieb Biedermeier* тісно пов’язані такі поняття як: консерватизм, ідилія, домашній затишок [19, с. 103].

З часом власна назва *Gottlieb Biedermeier* набула типізованого характеру, про що свідчать прототипи: *Schartenmeier, Biedermann* (у віршах Й. фон Шеффеля), *Bubbelmaier*. Семантика лексеми-комполіта *Bubbelmaier* відбиває негативний зміст. Вона утворена від дієслова *bubbeln*, яке вживається на позначення тривалої розмови беззмістовного характеру [17]. У прізвисьці персонажа Й. фон Шеффель відображає власне ставлення до подій післяреволюційного періоду. Сприяє цьому і форма написання від першої особи. Наведемо приклад:

*Was fang’ ich an in dieser Zeit,
Es will mir gar nichts frommen,
Nach Schleswig wollt’ ich in den Streit
Bin dort zu spät gekommen.
Ins neue deutsche Parlament
Ließ ich mich gerne schicken
Allein da mich kein Wahlmann kennt...
Ein höchst zweckwidriges Wesen* [31, с. 182].

У цьому уривку з вірша об’єктивується ознака обмеження громадянських прав бюргера у післяреволюційний період. На письмі це відбивається у сукупності емоційно-експресивних засобів: риторичного твердження (*Was fang ich an in dieser Zeit, es will mir gar nichts frommen*); алюзії на Дансько-Пруську війну (1848–1850 рр.), *Nach Schleswig wollt’ ich in den Streit bin dort zu spät gekommen*); у пасивній конструкції *sich lassen + Infinitiv*, яка відбиває допустимість дії (*Ließ ich mich gerne schicken*); у запереченні з градуальною часткою *allein* (*Allein da mich kein Wahlmann kennt*); іменникових словосполучень, підсилених лексемами міри і ступеня *neu/höchst* (*das neue deutsche Parlament, Ein höchst zweckwidriges Wesen*).

Для найменування колишньої епохи у 19 ст. на письмі поруч із поняттям *Biedermeierstil* з’являється метафора *die gute alte Zeit* (старий добрий час) [35, с. 209].

Ще один приклад післяреволюційного впливу на типаж відбивається у моральному щоденнику В. Г. Беккера *Taschenbuch zum geselligen Vergnügen* (1813 р.), який опублікував вірш А. Ф. Лангбайна, написаного 1812 р. (у час періоду наполеонівських війн). У ньому автор звеличує життя бюргера 18 ст. Наведемо уривок:

*Als der Großvater die Großmutter nahm,
Da wußte man nichts von Mamsell und Madam.
Die züchtige Jungfrau, das häusliche Weib,
Sie waren echt deutsch noch an Seel' und an Leib...
Sie las nicht Romane, sie ging vor den Herd,
Und mehr war ihr Kind als der Schoßhund ihr wert.
Als der Großvater die Großmutter nahm,
Da war es der Biedermann, den sie bekam.
Ein Handschlag zu jener hochrühmlichen Zeit
Galt mehr als im heutigen Leben ein Eid...
O gäbe den Deutschen ein holdes Geschick
Die glücklichen Großvaterzeiten zurück!* [11, с. 183].

Смисли даної ознаки реалізуються у контексті у семантиці емоційно-експресивних мовних засобів: 1) синтактичного повтору, який, на нашу думку, поєднує і пряме (*Als der Großvater die Großmutter nahm*) і переносне значення (ідіоматичний вираз *als alles noch ein anders wahr* [18, с. 183]); 2) лексичних запозичень, які у запереченнях актуалізують відсутність французького впливу (*Da wußte man nichts von Mamsell und Madam, sie las nicht Romane*); 3) іменникових словосполучень/порівняння на позначення типу сім'ї (*die züchtige Jungfrau, das häusliche Weib, und mehr war ihr Kind als der Schoßhund ihr wert*); 4) виразу (*echt deutsch noch an Seel' und an Leib sein*); 4) аллюзії на журнал бюргерської спільноти (*der Biedermann*); 5) лексеми, яка відбиває мовленнєвий етикет (*ein Handschlag*); 6) порівняння (*Galt mehr als im heutigen Leben ein Eid*); 7) контекстуальних синонімів: (*jene hochrühmliche Zeit, die glücklichen Großvaterzeiten*); 8) виугу (*O gäbe den Deutschen ein holdes Geschick*).

Прагматичний ефект впливу на читача був настільки значним, що вже 1920 р. вірш був покладений на музику, а 1895 р. став народною піснею [23].

Стиль бюргерського одягу на письмі відбиває лексема-композит *die bürgerliche Kleiderordnung*, яка поєднує два смисли (*die Kleidung* і *die Ordnung*). Це дозволяє нам зазначити, що одяг типу підпорядкований певному регламенту. З'ясуємо це на прикладах. Дана ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів/речень на позначення залежності кольорових гам одягу від віку/доби. Молоді жінки і дівчата носили досить вузькі сукні з поясом (*ganz enge Kleider mit Gürteln*), конусоподібні спідниці аж до кісточок (*Röcke bis an die Knöchel*), взуття зі стрічками, зав'язаними навхрест (*die durch Bänder kreuzweise befestigte Schuhe*), великі капелюшки, що затіняли все обличчя (*die großen Hüte, die das ganze Gesicht beschatteten*). Вдома старше покоління жінок одягало дуже великі розкішні чепчики з білого мережива (*sehr große, puffy Hauben aus weißem Tüll*). Дівчата намагались завдяки спеціальним м'яким вставкам зробити якомога вищу зачіску, щоб обличчя здавалось малим. На той час, гладко зачесане волосся вважалося чимось непристойним, навіть безсоромним [12 с. 106]. На денну прогулянку жінки ніколи не одягали масивні сережки (*große Ohrringe*) чи вечірні сукні (*die Abendkleider*). Світлий колір одягу, як для чоловічого так і для жіночого вбрання призначався для теплих пір року, тоді як темний – для холодних. Прийти зимою у світлому вважалося непристойним як для жінки, так і для чоловіка [22, с. 60]. Жінки зрілого віку носили блузки білого кольору (*ruhige weiße*

Blusen) та ніколи не одягали блідо-блакитну чи рожеву блузку (*kaum rosa oder blaßblau Blusen*), мотивуючи це тим, що блідні ніжні кольори для ніжних молодих дівчат (*solche zarte Farben sollen nur zarte, junge Wesen wählen*) [24, с. 69].

Ознака підпорядкування регламенту відбивається у семантиці емоційно-експресивних виразів/речень на позначення залежності елементів одягу/їх кольору/форми від типу суспільної події. Наприклад: *einen stumpfen Zylinder zu tragen:.... für Loge, Gesellschaft und Ball* [27, с. 15-16]. У даному прикладі об'єктивується ознака залежності форми чоловічого капелюха від типу суспільної події. Інші види циліндру носили під час поїздки верхи у чорному костюмі (*Reiten im schwarzen Rock*), засідання (*Sitzung*), у рагсі (*Standesamt*). М'який фетровий капелюх (*weicher Filzhut*) одягали в дорогу як особливо зручний та модний аксесуар. Він був переважно темного оливкового, насиченого зеленого, сірого чи темно-коричневого кольору, проте ніколи не чорного (*Schwarz ist ein Unding*) [27 с. 18]. Чорний колір асоціювався з офіційністю, водночас як приємні зелені та нейтральні сірі чи коричневі кольори налаштували на спокійну атмосферу. На церковні свята регламентом був чорний сюртук з білою краваткою (*schwarzen Gehrock und weiße Binde*) [22, с. 60]. Похід у театр передбачав комплекс вимог для бюргера: сюртук (*Gehrock*), темні штани (*dunkles Beinkleid*), жилет (*Weste*), біла сорочка (*weißes Oberhemd*), темна краватка (*dunkle Krawatte*), високий капелюх (*hoher Hut*), коричневі рукавиці (*braune Handschuhe*), які ніколи не знімалися і чорні (лакові) туфлі [15 с. 103-154]. Тростину (*der Stock*) як обов'язковий аксесуар чоловічого одягу до музею, галереї чи на виставки не вносили, її залишали у вестибюлі [27, с. 58].

Ознака залежності елементів одягу/їх кольору від кількості присутності репрезентується у реченні: *für kleinere Gesellschaften genügt die graugestreifte Hose mit schwarzem Sakko; größere Gesellschaften ...erfordern Smoking mit schwarzer Binde* [22, с. 68]. Іншими взаємозалежними елементами одягу був фрак із білою краваткою (*Frack mit weißer Binde*), циліндром та лаковими туфлями (*Lackschuhe*) для великої компанії [26, с. 28].

Костюми носили зі спеціальною сорочкою із декоративним обрамленням (жабо), (*Jabot*) та манжетами: *...zupft an Manschetten und Jabot* [32, с. 7]. Пізніше широкі манжети виходять зі сфери вжитку [26, с. 28].

Спочатку чоловіки-бюргери ніколи не носили золотих прикрас, далі з модою на чоловічі прикраси вони починають одягати: брошки (*Nadeln*), кільця (*Ringe*), великі запонки (*große Hemdenknöpfe*), прикрашати костюми буфом (пишним рукавом). Епоха Бідемаєр навіть створила власний відомий конусоподібний рукав (*kegelförmige Armel*), особливістю якого була ширина в плечах та звуження у зап'ястку [13, с. 149]. Окрім цього, заможні бюргери замість гудзиків на костюмі могли собі дозволити коштовне каміння, (яке входило в той час у моду). Підтвердження цього знаходимо у романі Т. Манна „*Buddenbrooks*“: *Lebrecht Kröger...war aber modisch gekleidet. An seiner Sammetweste blitzten zwei Reihen von Edelsteinknöpfen* [28, с. 24]. Ознака актуалізується у семантиці контек-

стуального емоційно експресивного виразу (*modisch gekleidet*), іменників-композитів *die Sammetweste* та *Edelsteinknöpfen*, підсиленого виразом *zwei Reihen*. Гудзики недоречно було розстібати на світських заходах: *...trägt ...einen untadeligen Rock mit einer doppelten Knopfreihe, und auch wirklich zugeknöpft, ganz wie es sich...einen Berliner Kommerzienratssohn geziemt*" [13 с. 39]. Ознака актуалізується у порівнянні (*wie es sich...einen Berliner Kommerzienratssohn geziemt*), у семантиці емоційно-експресивного виразу (*wirklich zugeknöpft*) разом із емпатичною часткою *ganz*.

Окремі елементи та атрибути зовнішнього вигляду типу *der deutsche Bürger* відбивають контекстуальні лексеми/вирази/іменникові словосполучення: *die Stiefel...bis zur Höhe der Waden...Puscheln als Verzierung* (взуття, висотою до литок, прикрашене китицями); *die aufrechtstehende Rock- und Hemdkragen* (стоячі комірки на сорочках і піджаках), краватки з жорсткої тканини (*die steife Halsbinde*); циліндр (*der Zylinder*) [26, с. 106]; лорнет/пенсне: *Seine Gattin... hantierte mit ihrer langgestielten Lorgnette* [28, с. 376]; *...ihr Lorgnon zur Hand nahm...* [28, с. 377].

Регламент бюргера полягав також у дотриманні чистоти/акуратності. На письмі ознака актуалізується у емоційно-експресивному іменнику (*die Überschuhen* [13, с. 103]); реченні у якому метафора *guter Ton* імпліцитно відбиває приналежність до бюргерства (*Der erste Anspruch an eine Kleidung von gutem Ton ist tadellose Sauberkeit* [26, с. 28]). Підсилення ознаки у реченні досягається у семантиці емоційно-експресивного прикметника *tadellos*. Наведемо ще приклади: 1) *Ein abgerissener Handschuhknopf, ein hängender Volant..., die peinlich vermeiden werden müssen* [26, с. 28]; 2) *die Kleidung im Hause mag nicht brillant, sie darf alt seyn – aber Reinlichkeit muß sie besitzen* [25 с. 13]. У прикладах ознака відбивається у емоційно-експресивних мовних засобах: у семантиці іменникових словосполучень (*ein abgerissener Handschuhknopf, ein hängender Volant*), виразу, підсиленого прислівником (*peinlich vermeiden*), у запереченні (*nicht brillant*); у протиставленні (*sie darf alt seyn – aber Reinlichkeit muß sie besitzen*). Її інтенсифікація відбувається за допомогою модальних дієслів зі значенням дозволу (*dürfen*), необхідності (*müssen*).

Регламенту підпорядковували навіть дитячий одяг. Історик Г. Будде зазначає, що діти бюргерів завжди були скромно одягнені, їхній одяг ніколи не підкреслював соціальний статус батьків. Дітей не привчали до марнотратства. Дані ознаки відбиваються на письмі у протиставленні (*die Kinderkleidung im Kontrast zur Erwachsenenkleidung*), у семантиці речення (*kleine Bürgerinnen trugen rosa und weiße Kleidchen bis kurz über die Knie der Rocksäum mit zunehmenden Alter immer weiter nach unten wandern*). Дитячий одяг залежав від типу суспільної події: *kleine Bürger schlüpfen bis zu Konfirmation in kurze Hosen und zu Festlichkeiten in weiße Matrosenanzüge* [14, с. 87].

Деякі елементи та атрибути зовнішнього вигляду типу *der deutsche Bürger* можуть відбивати певні риси характеру. Дана

ознака актуалізується на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів/речень на позначення: 1) простоти/скромності: *...einem schwarz und hellgrau gestreiften Kleide ohne Schmuck, das Einfachheit und Bescheidenheit verriet* [28, с. 60]; 2) вишуканості: *...elegant ... hielt seinen Stock...unter dem linken Arm* [28, с. 741]; 3) благопристойності: *...man geht nicht ohne Handschuhe* [22, с. 60], *...Handschuhe gehören zum guten Ton* [30, с. 28]; 4) практичності: *...Damen mit blauen Schutzpincenez...* [28, с. 135]. Серед виокремлених ознак вагоме місце для лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* посідає практичність/зручність. Те, що не надає зручності та комфорту з часом виходить зі сфери вжитку: корсети (*Korsette*), великі капелюхи (*große Hüte*), пишні рукави (*prunkvolle Ärmel*), панчохи зі спеціальними зав'язками (*Strümpfe mit Strumpfbändern*) [30, с. 52-53]. Зручність одягу на письмі відбивається у семантиці емоційно-експресивних речень/виразів: *die Kleidung soll nicht zu eng sein, damit sie dem Körper eine freie Bewegung gestattet* [30, с. 52]; *der Handschuh ist nicht mehr so unbedingtes Zubehör festlicher Geselligkeit. Er ist ein praktisches Kleidungsstück, das uns vor Kälte, Nässe und Schmutz bewahren soll* [24, с. 70]; *es ist das einfachste und immer elegant, sich auf eine Farbe zu beschränken, also Hut, Kleid, Schuhe und Handschuhe zueinander abzustimmen* [22, с. 69]; *farbig mit der Kleidung zusammen* [22, с. 70].

У результаті цього дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Зовнішній вигляд типу *der deutsche Bürger* може відображати певні риси його характеру: доброту, витонченість/елегантність, впевненість, спокійність, благородство. На письмі це відбивається у сукупності емоційно-експресивних лінгвістичних/паралінгвістичних засобів: 1) заперечення; 2) виразів на позначення руху; 3) виразів на позначення тону голосу.

2. Етимологія поняття *Biedermeier* пройшла свій етап розвитку: від найменування конкретного персонажу, до лінгвокультурного типу, який репрезентує бюргерську спільноту.

3. Стиль бюргерського одягу на письмі відбиває лексема-композит *die bürgerliche Kleiderordnung*, яка поєднує два смисли (*die Kleidung* і *die Ordnung*). Це дозволяє нам зазначити, що одяг типу *der deutsche Bürger* підпорядкований певному регламенту. Дана ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів/речень на позначення: 1) залежності кольорових гам одягу від віку/доби; 2) залежності елементів одягу/їх кольору/форми від типу суспільної події/кількості присутніх; 3) дотримання чистоти/акуратності; 3) дитячого одягу, який не підкреслював приналежності до бюргерської спільноти.

4. Деякі елементи та атрибути зовнішнього вигляду типу *der deutsche Bürger* можуть відбивати певні риси характеру. Дана ознака актуалізується на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів/речень на позначення: 1) простоти/скромності; 2) вишуканості; 3) благопристойності; 4) практичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О. Ю. Понятийный аспект лингвокультурного типажа "Aussteiger" // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. XXIX междунар. науч.-практ. конф. № 10(29). – Новосибирск: СибАК, 2013. С. 47-59.
2. Глушкова Н. М. Особенности реализации лингвокультурного типажа "друг" // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. – № 7. – С. 144-148.
3. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажи России и Франции XIX века: [монография] / Ольга Александровна Дмитриева. – Волгоград: Изд-во ВГПУ "Перемена", 2007. – 306 с.
4. Иванова Е. Р. Литература бидермейера в Германии XIX века: дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.03 / Иванова Елена Радифовна – М., 2008. – 384 с.
5. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
6. Мищенко М. В. Лингвокультурный типаж "американский ковбой". // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажи: Сб. науч. тр. / Под ред. В.И. Карасика. Волгоград: Парадигма, 2005. – 270 с.
7. Санченко Є. М. Елітарна мовна особистість: від діалектних витоків до літературної мови: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Євгенія Миколаївна Санченко. — Луганськ, 2009. — 21 с.
8. Стуліна М. В. Німецький постмодерністський дискурс: лінгвоконцептуальний і лінгвопоетичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Мар'яна Василівна Стуліна. – Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2011. – 20 с.
9. Сукаленко Т. М. Лінгвокультурний типаж "козак": історія та сучасність // Українська мова. – 2014. – № 1. – С. 23-37.
10. Ярмахова Е. А. Лингвокультурный типаж "английский чудак": автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Елена Анатольевна Ярмахова. – Волгоград, 2005. – 22 с.
11. Becker W. G. Taschenbuch zum geselligen Vergnügen / W. G. Becker, Leipzig 1812, S. 332.
12. Berend A. Die Gute Alte Zeit. / A. Berend. – Hamburg 1962, 254 S.
13. Berger O Der gute Ton. Das Buch Des Anstandes Und Der Guten Sitte / O. Berger. – Reutlingen : Enßlin & Laiblins, 1895. – 156 S.
14. Budde G. F. Blütezeit des Bürgertums / G. F. Budde. – Darmstadt: WGB (Wissenschaftliche Buchgesellschaft), 2009. 148 S.
15. Der große Brockhaus 16. völlig neubearbeitete Auflage in Zwölf Bänd (Ber-Cz). –Wiesbaden, 1953. – 780 S.
16. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. 4. Auflage. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2012. [Електронний ресурс] – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Системні вимоги: ОС. 120 МБ Windows 2000/XP/Vista/7/8/10, Linux 32/64, Mac X 10.4/10.11. – Назва з титул. екрану.
17. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / Dudenredaktion. – 7. überarbeitete Auflage. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.duden.de/>
18. Duden. Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik, Dudenredaktion. – 4., überarbeitete Auflage. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2012. – 928 S.
19. Fliegende Blätter. Bd. 21, № 493, 1855. S. 103.
20. Fontane T. Frau Jenny Treibel. Sämtliche Werke. – Bd. 4. / Fontane T. München: – Carl Hanser Verlag, 1963. – 759 S.
21. Fontane T. L'adultera [Roman Mit einem Nachw. hrsg. von Helmut Nürnberg] / Fontane T. 2011: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/der-stechlin-4434/1>
22. Gratiolet K. Schilff und vornehme Lebensart / K. Gratiolet. – Naumburg : Schule des Lebens, 1918. – 83 S.
23. Großes Volksliederbuch. Eine Sammlung der bekanntesten und beliebtesten Volks-, Vaterlands- und Gesellschaftslieder für alle Gelegenheiten. – [Robert Bardtenschlager], Reutlingen: Robert Bardtenschlager Verlag, 1900. 540 S.
24. Haluschka H. Noch guter Ton? / H. Haluschka. – Graz, 1938. – 175 S.
25. Hoffmann K. A. H. Unentbehrliches Galanterie-Büchlein für angehende Elegants / K. A. H. Hoffmann 2014, Berlin. 64 S.
26. Kallmann E. Der gute Ton / E. Kallmann. – Berlin : Hugo Steinitz, 1891. – S. 28.
27. Koebner F. W. Der Gentleman / F. W. Koebner. München, 1976. – S 15-40.
28. Mann T. Buddenbrooks. // Gesammelte Werke in dreizehn Bänden. Bd. I.2. – Frankfurt/M., 1974. – 578 S.
29. Pfau L. Gedichte / L. Pfau. Stuttgart. 1874, – S. 331 f.
30. Samsreiter J. V. & Sohn Der Wohlstand / J. V. & Sohn Samsreiter. Hamburg : Hammerich & Lesser, 1883. – 265 S.
31. Scheffel J. V. Aus Heimat und Fremde, Lieder und Gedichte / J. V. Scheffel Stuttgart, 1892. 185 S.
32. Schiller F. Kabale und Liebe / F. Schiller. Stuttgart : Philipp Reclam jun. – 141 S.
33. Schramm H. Der Gute Ton oder das richtige Benehmen. Ein Ratgeber für den Verkehr in der Familie. – in der Gesellschaft und im öffentlichen Leben. 9. Aufl. / H. Schramm. – Berlin, 1902. – 424 S.
34. Sengle F. Biedermeierzeit. Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1816-1848 /F. Sengle. Stuttgart, 1972-1980. Bd.1-3 Bd. 1., 1972. – S 446.

REFERENCES

1. Bondarchuk O. Y. The notional aspect of the linguocultural type 'Aussteiger' // In the world of science and art: Issues of philology, art and cultural studies: Collection on the material of the XXIX th International theoretical and practical conference. № 10(29). – Novosibirsk: SibAK, 2013. P. 47-59.
2. Glushkova N. M. Realization peculiarities of the language and cultural type "friend" // CSU Bulletin. – 2014. – № 7. – P. 144-148.
3. Dmitrieva O. A. Linguocultural types of Russia and France of the XIX th century: [monograph] / Olga Aleksandrovna Dmitrieva. – Volgograd: Publishing house of Volgograd State Pedagogical University 'Peremena', 2007. – 306 c.
4. Ivanova E. R. Literature of the Biedermeier period in Germany in the XIX th century: thesis for a Doctor degree in Philology: 10.01.03 / Ivanova Elena Radifovna – M., 2008. – 384 p.
5. Karasik V. I. Language keys / V. I. Karasik. – M.: Gnosis, 2009. – 406 p.
6. Mishchenko M. V. Linguocultural type of 'American cowboy' // Axiological linguistics: linguocultural types: Collection of scientific studies / Ed. V.I. Karasik. Volgograd: Paradigma, 2005. – 270 p.
7. Sanchenko E. N. Elite linguistic personality: from dialect origins to literary language: abstract of a thesis for a Candidate degree in Philology: 10.02.01 / Evgeniia Mykolaivna Sanchenko. – Luhansk, 2009. – 21 p.
8. Stulina M. V. German postmodernistic discourse: linguoconceptual and linguopoetic aspects: abstract of a thesis for a Candidate degree in Philology: 10.02.04 /

- Maryana Vasilivna Stulina. – Odesa: Odesa I. I. Mechnikov National University, 2011. – 20 p.
9. Sukalenko T. M. Linguocultural type of 'kozak': history and the present // Ukrainian Language. – 2014. – № 1. – P. 23-37.
10. Yarmahova E. A. Linguocultural type of 'English eccentric': abstract of a thesis for a Candidate degree in Philology: 10.02.19 / Elena Anatolevna Yarmahova. – Volgograd, 2005. – 22 p.

Lexical units used to define the portrait characteristics of the linguocultural type of 'der deutsche Bürger' as a representative of the German burghers' community

Doroshenko O.

Abstract. The article states emotional expressive linguistic and non-linguistic means of expressing the portrait characteristics of the linguocultural type of 'der deutsche Bürger' as a representative of the German burghers' community. It defines that the clothing of the linguocultural type is subjected to certain regulations, some elements and attributes of his appearance correlate with his character traits.

Keywords: *linguocultural type, German burgher, lexico-semantic analysis, language means of expression.*

Лексика для обозначения портретных характеристик лингвокультурного типажа der deutsche Bürger как представителя бюргерского сословия

О. Дорошенко

Аннотация. В статье установлены эмоционально-экспрессивные лингвистические и паралингвистические средства объективации портретных характеристик лингвокультурного типажа der deutsche Bürger как представителя бюргерского сословия. Установлено, что одежда типажа подчиняется определенному регламенту, некоторые элементы и атрибуты его внешнего вида коррелируют с чертами его характера.

Ключевые слова: *лингвокультурный типаж, немецкий бюргер, лексико-семантический анализ, языковые средства выражения.*

Лексико-семантичне поле “вік британців” у творах про Британську Індію

В. М. Дроботун

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: v.drobotun@ukr.net

Paper received 07.11.16; Accepted for publication 15.11.16.

Анотація. Стаття присвячена аналізу лексики, відібраної з художньої та публіцистичної літератури, з метою встановлення лексичних одиниць на позначення класифікації віку британців у епоху Британської Індії. Аналіз лексики дозволить встановити структуру поля “вік британців”.

Ключові слова: семантичне поле, вік, біологічний вік, хронологічний вік, соціальний вік, лексема.

Зважаючи на те, що характерною рисою сучасних розвідок лінгвістичних студій є антропоцентричний підхід, дослідження семантичного поля поняття ‘вік’ британських колонізаторів Індії у художніх творах та публіцистичних працях авторів XVIII-XX ст. проводиться з урахуванням триади *мова-людина-культура*.

Сприйняття людиною навколишнього світу відбувається безпосередньо органами чуття, а також через теоретично-наукове та естетичне осмислення [1, с. 166]. Отримані людиною досвід та знання про навколишній світ і про саму себе, а також сукупність значення опозиції «я – вони» у цьому світі відображаються у лексемах, що називають реалії, предмети та позначають дії.

Оскільки увага нашого дослідження зосереджена на детальному вивченні структури суспільства Британської Індії, то цілком слушним є провести дослідження таких складників макрогрупи суспільства як вік, гендер, професія та конфесія. У цій статті увага зосереджена на дослідженні семантичного поля ‘вік’, яке надасть можливість з’ясувати зафіксовану семантику на позначення віку британців у період Британської Індії.

Отже, актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю визначити вікову структуру суспільства Британської Індії, а саме вік британців, які представляли метрополію в Індії та реалізовували реформи у колонії, адже це дозволить розкрити віковий потенціал колишньої колонії. Об’єктом дослідження слугують лексичні одиниці на позначення віку, а також лексика, що зображує соціально-психологічні, вікові та діяльнісні характеристики вікових груп. Матеріалом для дослідження є словники, енциклопедії, художні та публіцистичні твори авторів XVIII-XX ст., які тривалий час жили та працювали в Індії.

Лінгвістичне дослідження семантичного поля передбачає аналіз статей тлумачних та енциклопедичних словників лінгвістичного змісту, а також наукових джерел з психології, соціології, медицини та філософії. Аналіз зазначеної літератури дозволить встановити центр та периферію досліджуваного семантичного поля. Академічний тлумачний словник української мови пропонує таке трактування лексеми ‘вік’: 1) тривалість життя людини, тварини, рослини; 2) період, ступінь у рості, розвитку людини; літа; 3) відрізок життя людини від зрілого періоду до смерті. [16]. В англійських словниках лексема ‘вік’ тлумачиться у такий спосіб: 1) the number of years someone has lived or something existed; 2) one of the particular periods of someone’s life; [15, с. 27]. У

підручниках із психології поняття *вік* визначено як конкретну, відносно обмежену в часі ступінь психічного розвитку індивіда та його становлення як особистості, яка характеризується сукупністю закономірних фізіологічних і психологічних змін, не пов’язаних з розходженням індивідуальних особливостей [17]. Зважаючи на зміст запропонованих тлумачень поняття ‘вік’ слід зазначити, що ключовими інформативними одиницями можна вважати тривалість та локацію. Врахування цих ядерних компонентів дозволило науковцям створити таку класифікацію віку: хронологічний чи календарний, біологічний, психологічний та соціальний [17].

Взявши за основу наявну класифікацію віку, було проведено дослідження лексичних одиниць на позначення віку британців у Індії. Так, аналіз лексики на позначення тривалості життя британців дозволяє визначити хронологічний вік та встановити характерну семантику на позначення вікової періодизації британців у Британській Індії. Для цієї мети було відібрано лексику, що характеризує і уточнює фізичний та біологічний вік британців. Також було зібрано мовний матеріал на позначення станів і виявів свідомості, ставлення британців до середовища, їхнього зовнішнього і внутрішнього життя, їхнього розвитку в зазначений період, які є свідченням психологічного віку британців [18]. Наступним важливим блоком є мовні одиниці, які вказують на рівень соціальних досягнень індивіда, таких як кар’єра, соціальний стан і суспільний статус, сімейний стан тощо, тобто соціальний вік, який визначається як за інституцізованими віковими нормами (межі шлюбного і пенсійного віку, повноліття тощо), так і за гнучкішими соціально-психологічними регуляторами — віково-рольовими очікуваннями [19].

Семантика поняття *вік* у значенні календарний чи то абсолютний вік, в англійських текстах представлена у вигляді числівникових фразових словосполучень, що вживаються на позначення віку: *a boy of sixteen, seventeen or eighteen, of five-and-twenty, five and twenty, one and twenty, five-and-thirty, at forty, of forty-five, fifty, fifty-seven years*.

Наприклад: 1) ...why you at one and twenty should have voluntarily abandoned a respectable university career to come to this wretched country [2, с. 2]. 2) The adjutant was a good-looking man of five-and-twenty commanded the detachment of troops [3, с. 14]. 3) It was only when they are freshly arrived, seventeen or eighteen that they can lead this life [6, с.74]. 4) Edwina Crane had lived in India for thirty-five of her fifty-seven years [11, с. 7].

Опрацювання отриманого фактичного матеріалу, який стосується поняття *вік*, виявило, що лексика на позначення віку активних засновників нової колонії варіюється у межах числівників від 17 до 45 років. Досить часто у художній літературі календарний вік британців представлено імпліцитно, а саме за допомогою кількісних числівників, які вказують на кількість років, проведених на службі у Британській Індії. Тобто, знаючи посаду чи звання британця та кількість прожитих в Індії років, ми можемо визначити його вік. Якщо, наприклад, лексема *ten years* вживається на позначення кількості років, а лексема *ensign* позначає військове звання, то можна припустити, що вік британця може позначати числівники від *twenty* до *twenty two*. У віці 17-19 років юнаки їхали в Індію, рік вони проходили підготовку та адаптацію, і лише потім отримували перше звання.

Наприклад: 1) I took to books and lived for seven years with unseen friends [2, с. 82]. 2) Stanton himself liked India as much as most people who have been ten years in the country do like it [2, с. 3]. 3) I beg to remind you that we left Portsmouth this day four years [5, с. 324]. 4) When he (Viceroy and Governor -General in India) has governed the country for his five years to some good purpose it will be time enough to pat him on the back [4, с. 5].

У проаналізованих творах відсутні приклади фактичного віку британських дітей. Поясненням такого феномену вважаються виснажливий клімат, ризик спалаху військових конфліктів та неможливість отримання медичної допомоги. Іншим поясненням була небезпека втрати культурної ідентичності, бо діти можуть швидко асимілюватися в іншу культуру. Тобто, оскільки Індія вважалася справжнім випробуванням для дорослих та була загрозою індіанізації, то народження там дітей і виховання їх у країні було для британців джерелом постійного страху [9, с. 38]. Як правило, британці, які працювали в Індії, відправляли дітей виховуватися до 18 років у рідній країні. Детальне інформування про вік британців представлено лексемами на позначення біологічного, психологічного та соціального віку.

Дослідження лексики на позначення соціального віку надає можливість встановити вікову послідовність головних подій у житті, що характеризують соціалізацію та зміни соціального статусу. Життя в умовах та реаліях країни-колонізатора було побудоване на заохоченні представників чоловічої статі отримувати військову освіту та служити в армії. Така традиція передавалася у родинах з покоління в покоління, тому соціальний вік британських чоловіків має відповідні стадії та вербалізується у такий спосіб: School, military academy, regiment, baptism of fire, staff-colleges: the next logical step was marriage so that the process could be repeated through a continuing male line [13, с. 102].

З огляду на можливості швидко покращити фінансове становище, отримати нове військове звання, набутти сімейного статусу або уникнути служби в армії під час Першої та Другої світових війн, Індія була привабливим місцем побудови кар'єри для молоді тодішньої Британії. Так, лексеми *boy*, *lad*, *cadet*, *juvenile*, *young raw* позначають соціальний вік новоприбулих представників британської корони в

Індії, тобто тих, хто був молодим, недосвідченим і знаходився на початковій стадії соціального росту. Такі словосполучення як *fresh from school*, *fresh from a private school*, *who knew their declensions and those who did not*, *who went out as cadets before they had learnt much* свідчать про недавнє завершення такої соціальної ролі в суспільстві, як школярство та студентство.

Наприклад: There were three more cadets on the same steamer, going up to that great griff deport, Oudapoor as uninteresting as boys of seventeen, fresh from a private school, generally are [2, с. 38].

Відсутність усвідомлення відповідальності щодо нової ролі в структурі суспільного життя колонії номінують вирази *ride races and try fancies*, *found the drill of "duties in aid" rather farcical*, *a very sketchy idea of the problems of administering*, *my vague and ignorant concept*.

Наприклад: 1) ... young raw slips places over their heads, to ride races and try fancies, whilst the country is in the most dangerous condition [8, с. 107]. 2) Although these young English boys found the drill of "duties in aid" rather farcical [11, с. 286]. 3) ... many of them (young English boys) civilians themselves little more than a year ago, and with only a very sketchy idea of the problems of administering Imperial possession abroad [11, с. 286]. 4) As a precocious juvenile I had danced with ladies from my land [9, с. 91].

Для молодих хдлпців у Індії з'явилась можливість розкрити потенціал життєдіяльності і реалізувати професійне самовизначення у військовій чи цивільній сфері, а також перейти до нової соціальної ролі у широкому сенсі, а саме ролі колонізатора / ruler.

Наприклад: 1) ... That same worker or farmer, if he came to India, inevitably belonged to the ruling class here [10, с. 293]. 2) His choice of a military instead of a civil was his own [12, с. 62].

Зміну соціальної ролі молодих британців у структурі суспільства Британської Індії реалізують номінації військових звань, а саме *ensign*, *officer*, *a cavalry officer*, *lieutenant*, тоді як соціальна роль представників зрілого віку (від 35 до 50) представлена лексемами *senior in ranks*, *senior military officer*, *captain*, *sergeant-major*, *Governor*, *Chief Judge*.

Наприклад: 1) Ensign Rattleton moved across the room; a fine, well-made, broad-shouldered young fellow he was too [3, с. 213]. 2) Lieutenant Dacre, of the 101 st, going to join his regiment, after six months' leave to Calcutta, a quiet inoffensive man, of about five and twenty [2, с. 150]. 3) ... at about forty, when they are 'high in their service' ... they begin to be taken noticed of and called 'young men' [8, с. 25]. 4) People said of his contemplating his unfaltering steps upwards that he would be a Chief Judge before he was forty-five, he was already at forty, well on the way to it [4, с.72]. 5) He was a youth of about twenty-five, lank but very strait and manifestly a cavalry officer. He sat his horse as though he were part of it and he looked offensively young and fit [14].

У структурній ієрархії Британської Індії, як правило, керівні посади та звання надавалися британцям з метою уникнення військових бунтів та заколотів. Така практика менеджменту не сприймалася схвально місцевим населенням, оскільки досить часто молоді та неосвічені британці, які у мові номінуються як *madcap inexperience*, *inexperienced hand*, *mere chokras*

(boys), juvenile griffin, of a plastic nature, на відміну від індійців, отримували нові військові звання, призначалися на вищі посади та керували індійцями, які були старшими за віком і вже мали життєвий та бойовий досвід – *hoary age*.

Наприклад: 1) ... nothing is more frequently the subject of remark with them (Indians) than the amount of power we confined to inexperienced hands – to mere chokras (“boys”) as they term them, and at nothing do they express more surprise [3, с. 365]. 2) It is, perhaps an unavoidable consequence of our anomalous rule in India, that the native should in no case be allowed to command the European; but whenever possible, we should at least avoid placing hoary age and madcap inexperience in such a degrading juxtaposition [3, с. 80].

Що стосується іншої класифікації віку, а саме біологічного віку людини, то слід зазначити, що цей вік у медицині визначається за сукупністю обмінних, структурних, фізіологічних та регуляторних процесів. У наукових джерелах біологічний вік вважається модельним поняттям, яке визначається як відповідність індивідуального морфофункціонального рівня деякій середньостатистичній нормі, що відбиває нерівномірність розвитку, зрілості і старіння різних фізіологічних систем, а також темп вікових змін адаптаційних можливостей організму [20]. Оскільки це дослідження проводиться в мовознавчому аспекті, то ми керуємося не результатами медичної статистики, а вивченням лексики на позначення біологічного віку.

Так, зміст біологічного віку розкривається лексемами на позначення фізичної статури. Фізичний розвиток тіла характеризується посередництвом слів зі значенням ‘той, що є характерним чоловікам/mannish’, а також лексем на позначення гарних фізичних характеристик, представлених складними прикметниками з компонентом *broad*: *broad-shouldered*, *broad-chested* та міцного фізичного здоров’я: *sound*; *solid*; *stout*, *strong*, *beefy*.

Наприклад: 1) He (Mr Malone) had ..... a broad-shouldered, broad-chested, strong, rather ungainly figure ..... [2, с. 151]. 2) Stanton, far the oldest looking of the party, far the most mannish in his figure .... [2, с. 88]. 3) The Viceroy in question was Linlithgow, described in Pankot as an old chap, sound.... [13, с. 45]. 4) He was a stout, not very tall, red-faced, curly-haired man .... [2, с. 57]. 5) .....he would appear middle-aged as well as beefy.... [13, с. 102].

Цікавим є той факт, що на відміну від лексики, яка зображує військових фізично розвиненими та загартованими, у зображеннях офісних урядовців домінує лексика на позначення збільшення ваги, а саме лексеми *puffy* та *heavier*, або, наприклад, словосполучення зі значенням той, що має непропорційне тіло – *abnormally thin calves to the legs*.

Наприклад: 1) It struck her that his face had become heavier, even somewhat puffy, making him look more like other Englishmen in India [7, с. 116]. 2) On the Club steps a sandy-haired Englishman with ....and abnormally thin calves to his legs, was standing with his hands in the pocket of his shorts. This was Mr Westfield, the District Superintendent of Police [14].

Слід зазначити, що лексеми *straight* та *upright* у словосполученнях *sit very upright*, *sit up very straight*

презентують уміння рівно тримати спину, що свідчить про фізичне здоров’я, вважалось родовою ознакою, а також ознакою гарного виховання, освіти, належності до знаті, яке вирізняло колонізаторів з поміж інших верств населення.

Наприклад: 1) As always he was sitting very straight .... [7, с. 16]. 2) ..... she knew him to be sitting very upright ..... [7, с. 59].

В проаналізованих творах є численні приклади, що свідчать про швидкі темпи зовнішнього старіння британців у Британській Індії. Поясненням цього можна вважати різко відмінні кліматичні, екологічні та соціальні умови. Так, наприклад, лексема *prematurely* є активним компонентом на позначення передчасного старіння у словосполученнях *prematurely aged*, *prematurely old at twenty one*, *prematurely old man of thirty*, *prematurely old faces*.

Наприклад, ... by the time you have been ten years in India and have become a prematurely old man of thirty with the spring taken out of you [2, с. 83].

Ранне і швидке старіння британців представлено лексемами, які можна розподілити на такі тематичні групи: хвороби, психологічний стан, зміни обличчя та статури. Основні хвороби, на які хворіли британці в Індії і які негативно впливали на організм у цілому і спричиняли передчасне старіння, номінують такі одиниці: *malaria or dengue fever*, *hepatic derangement*, *the liver*, *abscess on the liver*.

Наприклад, Even Tom himself complained of hepatic derangement, the liver, and could not take his quantum of beer-shrub as of yore; a springtide of crosses and difficulties in fact had set in upon him [3, с. 230].

Несприятливі кліматичні та соціальні умови Індії призводять до швидкого збільшення біологічного віку британців у порівнянні з їхнім хронологічним віком. Ознаки передчасного старіння, викликані зовнішніми факторами, а саме хворобами та погодою, що мали негативний вплив, перш за все, на здоров’я. У мові погіршення стану здоров’я британців після декількох років служби в Індії позначають такі словосполучення: *health generally gives away*, *health had begun to fail*, *broken constitution* та *battered constitution*.

Наприклад, I returned home, with a broken constitution and a lack of rupees [3, с. 299].

Свідченням суворості життя у реаліях Індії є вираз, у якому кількість прожитих років у Індії вимірюється роками, прожитими у Британії: *two years of it taken us forty English years* та виразам *physical trial*. Наприклад, I believe it has taken us forty English years to do these two Indian ones [5, с. 108].

Індикатором частих запальних процесів та погіршення роботи печінки є лексема *yellow*, яка вживається на позначення кольору обличчя британців у таких словосполученнях: *unhealthy yellow face*, *yellow almost middle-aged in habits and appearance* *sickly-looking fellow*. Наприклад, He’s that white-haired, sickly-looking fellow, is not he? [2, с. 65].

Високі темпи передчасного старіння спровоковані постійним палючим сонцем та висушливими вітрами, які виснажували шкіру і додавали віку британцям: *everybody looks more than fifty*. Помітні ознаки збільшення біологічного віку представлені лексемами з негативними компонентами, а саме *sad*, *destroyed*, *burnt*,

worn-out: a sad spectacle of what two more years in India have done, destroyed beauty of his face, a worn-out woman, looked hardened, burnt by experiences. Например, 1) ... and Colonel H. also an old friend, and a sad spectacle of what two years in India have done [5, с. 380]. 2) Missionary India dried her out [12, с. 333]. 3) Please to remember I shall return a worn-out woman [5, с. 83].

Лексеми *older*, *alter*, *death* символізують поступовість градацію та незворотність процесу старіння зовнішності британців: look and feel very much older, very much altered, fragile beauty suggests the thought of

decay and early death.

Наприклад, He thought G. very much altered since he had seen him, and G. thought the same of him [5, с. 389].

Текам чином, структуру лексико-семантичного поля 'вік британців' формують тематичні групи, що повідомляють про хронологічний, біологічний, психологічний та соціальний вік. Проаналізовані приклади свідчать, що біологічний, психологічний та соціальний вік пришивидшують життєвий цикл британців в умовах британської Індії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабдиль Т. Основы изучения языкового менталитета / Т. Рабдиль – М.: Флинта 2010 – 326 с.
2. Arnold W. Oakfield or Fellowship in the East / W. Arnold – L: Longman, 1854. – 332 p.
3. Bellow C. Memoirs of a Griffin; or A Cadets first year in India. – London: Waterloo and Kinder, 1880. – 375 p.
4. Duncan S. Set in Authority / S. Duncan – London: Archibald Constable, 1906 - 300 p.
5. Eden E. Up the country / E. Eden. - L.: Virago Press, 1984. - 410 p.
6. Ghosh A. Glass Palace / A. Ghosh – Ransom House, 2002. - 471 p.
7. Jhabvala R.P. Heat and Dust / R.P. Jhabvala – L: Penguin Books, 1994. – 181 p.
8. Maintland J. Letters from Madras / J. Maintland – London: William Clowes, 1846. – 145 p.
9. Mizutani S. The Meaning of White: Race, Class, and the 'Domiciled Community' in British India 1858–1930 / S. Mizutani – Oxford University Press, 2011. – 239 p.
10. Nehru J. L. Discovery of India / J. L. Nehru – Oxford University Press New Delhi, 1985. – 582 p.
11. Scott P. The Jewel in the Crown / P. Scott – The University of Chicago Press, 1998. – 462 p.
12. Scott P. The days of scorpion / P. Scott – UK: Panther Books, 1973. – 495 p.
13. Scott P. The Tower of silence / P. Scott – UK: Mandarin, 1997. – 424 p.
14. Orwell G. Burmese Days. www.georgeorwell.org/books.htm
15. Longman Dictionary of Contemporary English. - Pearspon Education Limited, 1995. – 1668 p.
16. <http://sum.in.ua/s/vik>
17. <http://medbib.in.ua/psihologicheskoe-ponyatie-vozrasta-42001.html>
18. <http://psychology.com.ua/slovník- vik>
19. <http://subject.com.ua/sociology/dict/61>
20. <https://prezi.com/qiwdqub1uccq/presentation>

REFERENCES

1. Rabdil T. Basic knowledge to study language mentality / M.: Flinta, 2010 – 326 p.
2. Arnold W. Oakfield or Fellowship in the East / W. Arnold – L: Longman, 1854. – 332 p.
3. Bellow C. Memoirs of a Griffin; or A Cadets first year in India. – London: Waterloo and Kinder, 1880. – 375 p.
4. Duncan S. Set in Authority / S. Duncan – London: Archibald Constable, 1906 - 300 p.
5. Eden E. Up the country / E. Eden. - L.: Virago Press, 1984. - 410 p.
6. Ghosh A. Glass Palace / A. Ghosh - Ransom House, 2002. - 471 p.
7. Jhabvala R.P. Heat and Dust / R.P. Jhabvala – L: Penguin Books, 1994. – 181 p.
8. Maintland J. Letters from Madras / J. Maintland – London: William Clowes, 1846. – 145 p.
9. Mizutani S. The Meaning of White: Race, Class, and the 'Domiciled Community' in British India 1858–1930 / S. Mizutani – Oxford University Press, 2011. – 239 p.
10. Nehru J. L. Discovery of India / J. L. Nehru – Oxford University Press New Delhi, 1985. – 582 p.
11. Scott P. The Jewel in the Crown / P. Scott – The University of Chicago Press, 1998. – 462 p.
12. Scott P. The days of scorpion / P. Scott – UK: Panther Books, 1973. – 495 p.
13. Scott P. The Tower of silence / P. Scott – UK: Mandarin, 1997. – 424 p.
14. Orwell G. Burmese Days. www.georgeorwell.org/books.htm
15. Longman Dictionary of Contemporary English. - Pearspon Education Limited, 1995. – 1668 p.
16. <http://sum.in.ua/s/vik>
17. <http://medbib.in.ua/psihologicheskoe-ponyatie-vozrasta-42001.html>
18. <http://psychology.com.ua/slovník- vik>
19. <http://subject.com.ua/sociology/dict/61>
20. <https://prezi.com/qiwdqub1uccq/presentation>

Semantics of 'age' to indicate British people in literature about British India

Drobotun V.

Abstract. this article is devoted to the analysis of the sorted out vocabulary from literature to define words which were used to name the age of British people who worked in British India. The study will help to single out the structure of the semantic field 'age of British people.

Keywords: age, chronological age, biological age, social age, semantics.

Лексико-семантическое поле 'возраст британцев' в литературе о британской Индии

В. Дроботун

Аннотация. В статье представлен анализ лексики, отобраной в текстах художественной и публицистической литературы, с целью определения лексических единиц, которые называли возраст британцев у эпоху британской Индии. Анализ лексики позволит определить структуру поля 'возраст британцев'.

Ключевые слова: возраст, хронологический возраст, биологический возраст, социальный возраст, семантика.

Communicative features of the folklore discourse

T. A. Druzhyna

The State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odessa, Ukraine
Corresponding author. E-mail: t.a.druzhyna@mail.ru

Paper received 28.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Abstract. The article deals with the definition of the folklore discourse and its dynamics, with the consideration of the specifics of the folklore discourse and folklore communication, with the formation of its sociocultural factors and the analysis of its communicative specificity (the communicative goal, the communicative oral strategies, the values of the discourse, the communicative participants and the type of communication, the communicative channel, the coded system and the genre content of this discourse).

Keywords: *discourse, folklore text, folklore discourse, modern folklore, folklore communication.*

The discourse approach to language has enabled the possibility of studying the existing linguistic phenomena, including folklore, in a new aspect. Being a type of discourse, folklore is characterized as a dynamic formation that responds to the changing sociocultural situation. The folklore discourse is presented as a collective communicative activity of a special type that is characterized by a social purpose and is caused by extralinguistic factors. The product of a collective communicative activity is an aesthetically textual unity that reflects a special perception of the world of a folklore group. The concept of reality represented in the folklore discourse contains behavioral standards in typical real-life situations. Being a contextual form of culture the folklore discourse adapts to new conditions of the being.

This paper considers the folklore discourse after Yu. A. Emer as “collective speech activity attributed to the sociocultural situation, historical conditions. A component of this speech activity is an aesthetically arranged traditional text which meets the social needs and reflects the collective knowledge that stabilizes the society” [3, p. 86-87].

There is a limited number of works dealing with the folklore discourse as an aspect of oral activity (M. O. Abdrashitova, S. B. Adonyeva, Yu. A. Emer, etc.). This fact is caused firstly by the folklore tradition of studying archaic texts, perceived as a model, a kind of a standard of folklore texts; and secondly by the idea of folklore as a literary system, which limits the methodology of the folklore language study. The cognitive and communicative aspects of the folklore study have remained in the background for a long time. Folklore was considered to be a form of literary art, and folklore genres were studied from the position of literary texts.

S. B. Adonyeva [1] offers to consider oral activity as a superordinate term in the context of verbal folklore, which has a pragmatic orientation that determines the specificity of folklore texts. Yu. A. Emer considers folklore in the discourse aspect, identifying the cognitive model of folklore communication generally and of separate folklore genres particularly. The discursive aspects of the folklore study enable to identify the principles of generation of a folklore text, the arrangements of folklore communication and the specifics of usage of various genres.

In the folklore discourse the identity of its members as the holders of traditional knowledge is fully reflected; whereas traditional texts contain collective knowledge; the author is not represented in the discourse. “It should be mentioned that in contrast to other discourses the

communicants form the worldview in which the collective discourse installation correlates to their personal settings, the collective worldview is the personal perception of each folklore group” [3, p. 76].

Thus, the folklore discourse is the type of linguistic activity that presupposes some certain attitudes and norms, which were proposed by a collective being at the same time personal for each participant in this discourse. Thus, the goal of the study is to highlight the key provisions of the allocation of the folklore as a special type of discourse and to clarify its communicative features. Thanks such a position the study will enable to realize and identify the features of the folklore discourse process, its communicative specifics.

The description of the folklore discourse as a type of oral activity can be based on a discursive model by analyzing its cognitive and communicative specificity – the basic characteristics of the discourse: the communicative goal, the communicative oral strategies, the values of the discourse, the communicative participants and the type of communication, the communicative channel, the coded system and the genre content of this discourse.

The goal of the folklore discourse is to transfer the collective knowledge that stabilizes life and takes part in socialization of an individual in a particular national-cultural group, in a particular social group. The folklore provides a social group with the possibility to express oneself, is a means of communication. The folklore discourse is a mechanism for regulating stability of a society or a social group. By means of the folklore discourse communication and conservation of norms, moral and ethical attitudes underlying the understanding of the world and of the society itself (consciousness of the people) are transmitted.

The strategies of the discourse. The speech strategies are the stages of achieving the communicative goal of the discourse. The goal of the folklore discourse is collective experience storage and transmission (a special sort of information). The main strategies of the folklore discourse are informative strategy (data submission, recital of information) and valuation strategy (the evaluation of this information).

The values of the folklore discourse are also caused by its goal: the transfer of the collective experience to a social group. There are following values in the folklore discourse: academicism, collectivity, ideality of the worldview. The values of the folklore discourse are associated with the basic settings of the folklore: academicism and anonymity. Upon that, the academicism we understand as the capability of reproduction of the

existing and production of new texts according to the existing norms, attitudes and models which are handed down from generation to generation. The academicism as a value allows the folklore discourse to achieve the goal of the collective experience transmission. In a way, the setting on tradition is the mechanism of preservation of the society's cultural values. The nondifferentiation of the author is closely connected with such a peculiarity: the folklore communication is fundamentally focused not at the new information that is introduced by the author's individuality, but at the tradition, the conglomerate of some attitudes ("langue" in case of the language). As a result, the role of a personality is ultimately taken back to give place to a matrix and is reproduced with different variations.

The ideality of the worldview and normativity are interdependent and are the cause and the effect of each other. One of the main functions of the folklore discourse is to store and to transmit certain rules of behaviour, social and moral properties which regulate the stability of the society, its homogeneity. The folklore discourse is normative by its nature because it is a mechanism of preserving the norms, which are the moral and ethical base of the traditional group. Because of this normativity the folklore discourse reflects not the real, but some kind of an ideal model that correlates to all the standards of a particular social group. The ideality of the worldview as a basic value of the folklore discourse allows it to perform its major function: to transmit the norms and settings of a worldview to the next generations.

The communicants of the folklore discourse. Each communicant of the discourse conceives himself (within the folklore communication) as a member of a social group, speaking on behalf of the group. At the same time, all the collective attitudes and norms are personal for each communicant of the folklore discourse. A communicant of the folklore discourse is a member of a social group ("collective team"). He is consolidated in this group and ready personally to conceive the collective values and norms. The position of the addresser in the folklore discourse is complex and can combine several roles: the person reproducing the folklore text; the interpreter of this text: a co-author of a collective author. "...Most often than not the addresser plays the role of an interpreter or a storyteller, a singer – the text's reproducer [...] the addresser to a different extent, depending on a genre, can take part in the "creation" of the works being a co-author of a collective author. This is not about the conscious authorship [...], it is about the superinducement of changes to the existing text, the arrangement of individual notional accents, due to the specific communicative situation, the assignment of this text" [3, p. 36-39].

The addresser of the folklore discourse uses the existing model, the existing folklore texts for particular communication. Simultaneously being the author of this version, at the same time, he is only the reproducer of the existing ones. Thus, it combines the personal characteristics of the addresser, the determination and social group affiliation that determine the worldview of every member of this group. The primary characteristic of the addressee of the folklore discourse is also the accessory of a particular social group, within which the folklore communication takes place.

The type of the communicants in the folklore discourse depends on the specific folklore genre. For example, the genre of a riddle assumes that the group is proficient in the language code, which is a kind of sacred knowledge that identifies the members of the social group. There is a gradual acquisition of the riddles by the youngest members of the society. Therefore, we can identify the age hierarchy of the communicants, where there is a senior one – the knowledge carrier and junior ones – the knowledge followers. Therefore, the addresser acts as the master, passing the significant information to the addressee.

The communicative channel for the folklore discourse is traditionally oral and direct, i. e. contact communication. This fact is caused by the ancientness of the folklore that appeared long before the mediate communication channels. The academicism, which possesses an axiological yield in this model of communication, has consolidated an oral form of discourse as one of the "canons", the rules of the folklore communication. However, the cultural and historical changes, computerization and technocratization of the society have had a significant impact on the communication form of the folklore discourse since the mid-twentieth century. The invention of radio, television and the Internet communications has led to the distant type of communication in the folklore discourse. However, the main channel of communication is oral speech.

The type of communication in the folklore discourse can be both collective and individual, depending on the specificity of the folklore genre, the purpose and the subject of the communicants.

There are different semiotic code systems of the oral and written communication in the folklore discourse: the language, the tone, the music, and the means of fine art. In the written form of manifestation the graphic and colour means are used. Special aspects of the folklore linguistic realization are studied in detail in linguo-folkloristics (E. B. Artemenko, M. A. Bobunova, I. S. Klimas, S. E. Nikitina, I. A. Stepanova, A. T. Khrolenko, etc.). A peculiar feature of the folklore linguistic units is their aesthetic loading in the folklore communication ("the folklore language is a special form of the national language, much like literary language" [3, p. 45]).

A. T. Khrolenko separates capacity as the main property of the folklore word: "The secret of harmony ("transparency") of the folklore poetry is in its rare ability to create a variety of a small number of source elements. However, we should mention that in the folklore literature the basic elements are words, syntactic structures. They are semantically complex and therefore have constructive and expressive possibilities within the tradition" [2, p. 28-29]. This property of a folklore word is determined by such features as generalization, symbolism, connotation and evaluativity (A. T. Khrolenko, Yu. A. Emer).

Thus, the dynamics of the modern folklore discourse is characterized by two processes: a) fragmentation of folklore information, destruction of the narrative plot structure, a narrative collage instead of narration that meets the features of the modern culture that recognizes the value of symbolic effectiveness of the method and not of the plot; b) division of the folklore space into various folklore «subspaces»: school, prison, army, church folklore etc.

The specifics of the folklore discourse and folklore communication are not specific texts themselves or other phenomena as the object of folklore communication can be, in principle, any; it involves their collective perception and transmission, as well as their pragmatic function: the pragmatic side of folklore is manifested in the fact that it functions as a set of forms that allow an individual and the group to navigate in their cultural space.

The folklore discourse as a complex of the folklore texts has such specific communicative features: *the communicative goal*, which is collective experience storage

and transmission; *the main strategies* (informative and valuation); *the values* (academicism, collectivity, ideality of the worldview); *the communicative participants* are the members of a social group; *the type of communication* can be both collective and individual; *the communicative channel* is traditionally oral and direct; *the coded system* (the language, the tone, the music, and the means of fine art). The context determines the choice of the words, but the choice is relatively limited and selected word has already those communications that seamlessly connect in general folklore texts.

ЛИТЕРАТУРА

1. Адоньева С. Б. Прагматика фольклора / С. Б. Адоньева. – СПб., 2004. – 312 с.
2. Хроленко А. Т. Лексика русской народной поэзии / А. Т. Хроленко. - Курск, 1976. – 64 с.
3. Эмер Ю. А. Миромоделирование в современном песенном фольклоре : когнитивно-дискурсивный анализ : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Ю. А. Эмер. – Томск, 2011. – 457 с.

REFERENCES

1. Adonyeva, S. B. Pragmatics of the folklore / S. B. Adonyeva. - St. Petersburg, 2004. – 312 p.
2. Khrolenko, A. T. The vocabulary of the Russian folklore poetry / A. T. Khrolenko. – Kursk, 1976. – 64 p.
3. Emer, Yu. A. The modelling in the modern folklore songs: cognitive-discourse analysis: Dis... The doctor of filol. sciences: 10.02.01 / Yu. A. Emer. – Tomsk, 2011. – 457 p.

Коммуникативные особенности фольклорного дискурса

Т. А. Дружина

Аннотация. Статья посвящена определению фольклорного дискурса и его динамики, рассмотрению специфики фольклорного дискурса и фольклорной коммуникации, формированию его социокультурных факторов и анализу его коммуникативной специфики (коммуникативная цель, коммуникативные речевые стратегии, ценности дискурса, коммуникативные участники, тип коммуникации, канал связи, кодовая система и жанровое наполнение данного дискурса).

Ключевые слова: дискурс, фольклорный текст, фольклорный дискурс, современный фольклор, фольклорная коммуникация.

Этимологическая модель английских заимствований

A. I. Dyakov

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия
Corresponding author. E-mail: anadyakov@yandex.ru

Paper received 23.10.16; Accepted for publication 01.11.16.

Аннотация. В статье рассматривается этимологическая модель англицизмов, которая позволяет предложить более корректную и выверенную дефиницию изучаемого феномена, убрать фактор субъективности в определении происхождения заимствованной единицы. Анализируются прямые и косвенные англицизмы, даётся классификация псевдоанглицизмов. Прямые англицизмы определяются по формальным признакам, косвенные и псевдоанглицизмы – на основе этимологических фонов процесса заимствования. Анализ лексико-семантической деривации заимствования позволяет более точно определить этимологическую сущность лексической единицы. Выявление английских корней заимствований упорядочивает процесс включения единиц в словари иностранных слов, облегчает работу лингвистов.

Ключевые слова: англицизм, английское заимствование, этимологическая модель, прямой англицизм, косвенный англицизм, псевдоанглицизм.

В отечественной лингвистике существует несколько классификаций английских заимствований (англицизмов), что приводит к неопределённости в трактовке термина «англицизм». Приведём пример одной из классификаций, встречающихся в сети Интернет: прямые заимствования, гибриды, экзотизмы, кальки, иноязычные вкрапления, жаргонизмы, композиты и т.п. Очевидно, что представленные разновидности англицизмов разнятся по характеру критериев, положенных в основу их выделения. Прямые заимствования выделены в соответствии с критерием происхождения, в основе терминов «гибрид» и «композит» лежат структурные особенности англицизмов, согласно критерию ассимилированности предложен термин «экзотизм», кальки (латентные англицизмы) и иноязычные вкрапления дифференцируются по способу вхождения в язык-рецептор, жаргонизмы отражают социолингвистическую принадлежность слова.

Принцип полимоделирования англицизмов, предложенный нами, является фактором упорядочения информации об английских заимствованиях, позволяет построить логичные взаимопересекающиеся модели, которые, в конечном итоге, объективно представляют изучаемый феномен.

Полимоделирование как способ описания англицизмов является, по сути, синергичным методом исследования одного объекта – исследование объекта с разных сторон. Синергия подразумевает суммирующий эффект взаимодействия двух или более факторов для решения проблемы, и их действие превосходит эффект каждого отдельного компонента. Так, для определения слова «англицизм» мы учитываем данные графической, этимологической, адаптационной, репрезентативной и уровневой моделей.

Модель «акцентирует ту или иную схему конструирования языкового элемента» [1]. Для нас особо приемлемым является объяснение понятия «модель», предложенное А. А. Леонтьевым – «образец, служащий стандартом для массового воспроизведения», который приравнивается в этом смысле к понятиям «тип», «схема», «парадигма» [2]. Л. О. Бутакова отмечает, что для модели необходимым признаком является длительность существования, постоянная воспроизводимость, тем самым – многообразие использования [3].

Построенная, с использованием разных оснований, классификация англицизмов в русском языке интегрирует представления о процессах заимствования, позволяя относить к англицизмам единицы разных уровней, разной степени ассимиляции и графического оформления. По параметру «единица системного яруса» (уровневая модель) выделяются фонемы, графемы, интонемы, дейтограммы, слова, словосочетания, предложения, тексты. По параметру «степень аутентичности английских заимствований» (этимологическая модель), обусловленному историко-лингвистическими факторами, разграничены типы англицизмов (прямые, косвенные, псевдоанглицизмы). По форме вхождения в язык-рецептор (репрезентативная модель) англицизмы подразделяются на устные, письменные и жестовые (жесты, обозначающие «Победа!», «Окей!», «Пошёл ты!»). По способу вхождения в язык-реципиент англицизмы проявляют следующие типы (графическая модель): транскрибированные, транслитерированные, калькированные, трансплантированные, трансформированные, комбинированные и компенсированные. Согласно критерию освоенности/неосвоенности, англицизмы распределяются по трем группам (адаптационная модель): освоенные, полуосвоенные, неосвоенные англицизмы. Нами описана словообразовательная модель англицизмов, осуществлено полевое моделирование всего пласта лексики «Англицизмы в русском языке», разработаны социолингвистическая и лексикографическая модель англицизмов. Последняя представляет особую практическую ценность и является основой для составленного нами словаря англицизмов русского языка, включающего около 20 000 словарных статей [4].

Рассмотрим этимологическую модель, в основу которой положен критерий аутентичности, подлинности англицизма. По степени аутентичности англицизмы подразделяются на три группы: прямые английские заимствования, косвенные английские заимствования и псевдоанглицизмы. Под аутентичностью понимается «подлинность», т.е. заимствование было образовано в английском языке на основе собственного языкового материала, а потом перенесено в русский язык.

1). Прямые англицизмы. К этой группе относится подавляющая часть английских заимствований,

функционирующих в современном русском языке: бодибилдинг, импичмент, менеджмент, спикер, шопинг и т.п. Такие англицизмы не вызывают вопросов о происхождении, они узнаются по формальным признакам, а именно, по словообразовательным моделям, маркированным аффиксами: -ment (импичмент, менеджмент), -ing (мерчендайзинг, холдинг), -er (брокер, бартер) и др. Фонетическим признаком слов английского происхождения является несвойственное русскому сочетание дж, (джентльмен, джерси, имидж, джоббер и др.). Характерным для английского заимствования является наличие корневых морфем: гейт (Ирангейт), тайм (тайм-аут), мейкер (имиджмейкер), бол (волейбол), бизнес (бизнесвумен), шоу (дог-шоу), боди (боди-арт), шоп (шоп-тур), брейн (брейн-торминг) и др.

Известное английское слово позволяет легко определить аутентичность англицизма, например, в композите «лук-диктатура» (англ. look dictatorship – look внешний вид + dictatorship диктатура, диктаторский режим), который переводится дословно как «диктатура внешности» – ситуация, когда внешность играет решающую роль при приёме на работу, повышении заработной платы, продвижении по карьерной лестнице, получении премий и других привилегий, – компонент «лук» известен русскоязычному человеку со школьной скамьи, в то время, как вторая часть заимствованного словосочетания калькирована (переведена). «Прогрессивное человечество трусливо делает вид, что общепризнанными приоритетами являются доброе сердце, ум, естественная манера держаться, в то время, как на деле торжествует тотальная look-диктатура. А это означает, что наш социальный успех определяют не высокие деловые и личные качества, а форма носа и объём бёдер». [5]

Типичны для англицизмов префиксы: -супер (супермен), -овер (овердрафт, овертайм). Для того чтобы определить источник заимствования необходимо звукобуквенное совпадение с оригиналом, например, «ламинатор» – не латинское слово, хотя произошло от латинского слова «lamina» (пластинка) – слово «laminator» «построено» в английском языке при помощи суффикса -or.

Однако определение аутентичности заимствования по формальным признакам не всегда работает. Часто требуется работа с этимологическим словарём, так англицизм «джакузи» не имеет типичных для английского слова аффиксов, однако назван в честь американского изобретателя.

Морфема латинского происхождения «био» (жизнь) ошибочно позволяет лексикографам присваивать словам (антибиотик, пробиотик, пребиотик, симбиотик), включающим этот элемент, помету «лат.». Во-первых, эти слова были придуманы недавно, во-вторых, известны английские авторы этих номинаций. Термин «пробиотик» был предложен Ричардом и Паркером в 1977 году для обозначения микроорганизмов и продуктов их ферментации, обладающих антагонистической активностью по отношению к патогенной микрофлоре.

2). *Косвенные англицизмы.* К косвенным англицизмам относятся английские слова, созданные на основе греческих или латинских морфем. В данном случае

исследуются факты изобретения лексемы, так, англицизм «нейтрон» (англ. neutron) происходит от латинского слова «neutrum» (ни то, ни другое), однако элементарная частица получила номинацию не в латинском языке, а в английском языке при ее открытии английским физиком Чэдвигом в 1932 году; слово «протон» (греч. protos – первый) было изобретено английским физиком Эрнестом Резерфордом, который обнаружил эту частицу, исследуя распад ядра. При определении этимологии англицизма необходимо, в первую очередь, определить историю его создания, а не смотреть на его формальные характеристики. Слово «бонанза» в значениях «золотое дно» и «скопление руды» пришло в русский язык из американского варианта английского языка, который, в свою очередь, заимствовал его из испанского языка.

Ошибочным можно считать мнение, что слова *теристор, трансмиттер, трансформатор, рефрижератор* – это греческие или латинские заимствования. Их корневые морфемы, действительно, были заимствованы из этих языков (трансформатор – лат. transformare превращать), (коллиматор – collineo направляю по прямой линии), но изобретенные приборы были названы в англоговорящих странах с участием английских словообразовательных моделей, то есть при помощи добавления английских аффиксов к словам, которые не имели оригинальных аффиксальных морфем.

Некоторые слова не являются англицизмами, а заимствованы из другого языка (немецкого, французского), но в некоторых случаях именно английский язык стал посредником в заимствовании этих слов в отдалёно взятом значении. Слово «робот» является англицизмом в значении «разновидность нижнего брейка», слово «салют» в молодежном сленге употребляется в значении «наркотическое вещество», «маршалом» номинируется в гольфе лицо, следящее за соблюдением этикета и т.п. Такие слова мы относим к лексико-семантическим дериватам и включаем их в словарь.

Слово «линотип» латинского происхождения (англ. linotype – лат. linea линия + typos отпечаток) было придумано в США для номинирования полиграфической машины.

Приведём несколько примеров слов, принадлежность которых к англицизмам выявил этимологический анализ. В других словарях иностранных слов они ошибочно маркированы пометами *греч.* или *лат.* *Фермий* (англ. fermium в честь итало-американского физика Энрико Ферми); *спинтарископ* (англ. spintharoscope – греч. spintharis искра + skopeo разглядываю) – прибор назван английским физиком В. Круксом в 1902 году; *родий* (англ. rhodium – греч. rhodon роза) – химический элемент группы платиновых металлов, назван английским химиком Уильямом Гайдом Волластоном; *пенициллин* (англ. penicillin – лат. penicillium плесенный гриб) – назван британским бактериологом Александром Флемингом; *кальций* (англ. calcium – лат. calx (calcis) известняк; мягкий камень) – химический элемент открытый и названный английским физиком Хэмфри Дэви в 1808 году; *иридий* (англ. iridium – греч. iris (iridos) радуга) – химический элемент, обнаруженный и названный в 1803 году английским химиком С. Тенантом и др.

3). *Псевдоанглицизмы*. Под псевдоанглицизмами понимаются: а) заимствованные любым языком единицы английского языка, которые имеют отличительное от языка-источника значение, они используются в таких контекстах и ситуациях, в которых никогда не используются в английском языке; б) русские словообразования, созданные при помощи комбинации английских морфем, а также подражания английской словообразовательной или фонетической модели.

Псевдоанглицизмы первой подгруппы обычно рассматриваются как английские заимствования с семантическими сдвигами. Под семантическим сдвигом мы понимаем изменения в значении заимствованного слова в языке-рецепторе по сравнению со значением формального источника. Форма такого слова настоящая, а значение «поддельное», поэтому такие заимствования следует называть «псевдоанглицизмами» с оговоркой. В эту группу входят следующие заимствования: *смокинг* (в английском языке – smoking jacket, в американском варианте – dinner jacket или tuxedo), *гольф* (в английском языке – plus fours или knee-highs), *видеоклип* (англ. – music video), *паркинг* (англ. – parking lot), *сейфинг* (англ. – providing safe deposit boxes), *скотч* (англ. – adhesive tape), *стринги* (G-string), *антистеплер* (англ. staple remover), *хай класс* (rank and fashion) и др. Эти заимствования сохраняют семантический стержень слова, употребляясь в другом значении, например, слово «стринги» не соответствует своему формальному английскому эквиваленту «G-string», но имеет семантику «веревка».

Псевдоанглицизмы второй подгруппы – это слова и фразы, созданные русскоговорящими людьми либо при помощи английского языкового материала (морфем), либо путем имитации «английского» фонетического облика.

Так, слово «рокопоп» было придумано И. Логутенко для номинации музыкального явления, соединяю-

щего в себе рок- и поп-музыку. В молодежной субкультуре «эмо» функционирует слово «радокид» – результат соединения первой части слова «радость» и английского слова «кид» (kid ребенок). Сюда относятся англицизмы: *антифейс* (задница), *факмен* (любовник), имитация английской словообразовательной модели с суффиксом -ег: *йогуртер* и *фругуртер* (диетические продукты), *сортиратор* (сортировочная машина), *буксы* (талоны на получение книг по висторине), *бихолл* (гостиница), *телекиллер* (о провокационном ведущем), *биокоормолайзер* (пищевые добавки), *нямбургер* (наименование гамбургера в Новосибирске), *стайхоккей* (российский хоккей для инвалидов), *стронгмен* (участник «Богатырских игр 2003») и др.

Российские компании номинируют себя на западный манер, составляя свои названия из английских элементов или на английский манер: «Гонет» (часть Рунета в Омской области), «Пласткард» (акционерное общество). «Скай Экспресс» (российская авиакомпания), «Сити FM» (московская радиостанция), «Интертэймент Лимитед» (российская кинокомпания), «Лукойл» (Первые буквы от Луганск, Уренгой, Кагалым + ойл – нефть), «Телебанк-онлайн» (российская платежная система).

Псевдоанглицизмы типа: *сив-кэбл-брэд* (имитация «бред сивой кобылы»), *еллоу блю бас* (я люблю Вас) используются в русских текстах для создания юмористического эффекта при помощи заимствования фонем (если в устной речи имитируются английские согласные) и заимствование более короткой формы английского слова.

Итак, этимологическая модель способствует более конкретной и выверенной дефиниции изучаемого феномена, позволяет убрать фактор субъективности в определении происхождения заимствованной единицы, отражает лексико-семантическую деривацию иноязычных слов и словосочетаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лосев, А.Ф. Введение в общую теорию языковых моделей [Текст] / А.Ф. Лосев. – М., 1968. – 294 с.
2. Леонтьев, А.А. Основы психолингвистики [Текст] / А.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 287 с.
3. Бутакова, Л.О. Авторское сознание как базовая категория текста: когнитивный аспект [Текст]: дис. ... доктора фил. наук / Л.О. Бутакова. Омск – 2001. – 439 с.
4. Дьяков, А.И. Словарь англицизмов русского языка / А.И. Дьяков // [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://anglicismdictionary.dishman.ru> / (дата обращения 07.07.2016).
5. Суворкина Н.Ю. Сложные слова с компонентами-англицизмами в русском и немецком языках [Текст]: дис. ... канд. фил. наук Н.Ю. Суворкина. Орел – 2004. – 209 с.

REFERENCES

1. Losev, A.F. Introduction in general theory of linguistic models [Text] / A.F. Losev. – M., 1968. – 294 s.
2. Leont'ev, A.A. Basic concepts of psycholinguistics [Text] / A.A. Leont'ev. – M.: Smysl, 1997. – 287 s.
3. Butakova, L.O. Author's consciousness as a basic category of text: cognitive aspect [Text]: dis. ... doktora fil. nauk / L.O. Butakova. Omsk – 2001. – 439 s.
4. D'jakov, A.I. Dictionary of Anglicisms of Russian language / A.I. D'jakov // [Electronic resource] / Access regime: <http://anglicismdictionary.dishman.ru> / (date of address 07.07.2016).
5. Suvorkina N.Ju. Compound words with Anglicisms components in Russian and German languages [Text]: dis. ... kandidata fil. nauk N.Ju. Suvorkina. Orel – 2004. – 209 s.

Etymological model of english loan-words

Dyakov A. I.

Abstract. The article deals with the etymological model of anglicisms, which allows offering a more consistent and adjusted definition of the phenomenon under consideration, to get rid of the subjectiveness factor in defining the borrowed unit origin. Direct, indirect as well as pseudo-anglicisms are analyzed in the article. Direct Anglicisms are defined through formal peculiarities, indirect and pseudo-anglicisms are determined in accordance with the etymological backgrounds of the borrowing process. The analysis of lexical and semantic derivation of a loan-word allows defining the etymological essence of a lexical unit. Finding out of English roots of loan-words regulates the process of including them into dictionaries of foreign words, facilitates the work of linguists.

Keywords: *Anglicism, English loan-word, etymological model, direct Anglicism, indirect Anglicism, pseudo-Anglicism.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu